

33.

A BUDAPESTI ORSZÁGOS

RABBIKÉPZŐ-
☐ INTÉZET ☐

ÉRTESITŐJE

AZ 1909—1910. TANÉVRŐL.

BUDAPEST

1910.

Nyomatta Alkalay Adolf és Fia, Pozsony.

A lefolyt 1909/10-iki tanévvel az országos rabbiképző-intézet működésének 33. esztendejét fejezte be.

Az 1909. évi szeptember 1-én tartott első értekezletén a tanári kar dr. Bacher Vilmos tanárt elnökének, dr. Bloch Henrik tanárt jegyzőjének választotta. Templomi elnöknek dr. Bacher Vilmos tanár választatott. A tanári karnak a vezérlőbizottságban való képviseletével az elnök és Balogh Ármin tanár bizattak meg.

Az elnök a tanári kar első értekezletén megemlékezett arról a nagy veszteségről, mely az intézetet és az egész zsidóságot az elmúlt nagy szünidőben Bloch Mózes, a tanári karnak harminc éven át volt elnöke elhunytá által érte. A tanári kar állva hallgatta meg az elhunytnak méltatását és elhatározta, hogy fájdalmának a jegyzőkönyvben is ad kifejezést, hogy 1909. évi október hó 14-én gyászistentiszteletet tart (a gyászbeszédet dr. Guttmann Mihály tanár mondta), hogy még az 1908/09-iki tanév értesítőjének bevezető része elé az elhunyt nagy tanító érdemeinek és jelentőségének méltatását iktatja és temetéséről rövid értesítést ad, hogy a megboldogult nevét az intézet márványtáblájába bevéseti, hogy az elhunyt elnök halálának évfordulóin az intézeti templomban a halotti mécses meggyújtatja és hogy a hazkára napjain az elköltözött elnök neve is említettik.

Elnök jelentette továbbá, hogy dr. Rosenberg Sándor, aradi főrabbi, a vezérlőbizottság érdemes és buzgó tagja a szünidőben meghalt és méltatta dr. Rosenberg érdemeit, melyeket az országos rabbiképző-intézet körül szerzett. Az értekezlet elhatározta, hogy az elhunyt főrabbi emlékére 1909. évi

október 21-én gyászistentiszteletet tart. (Az emlékbeszédet Pfeiffer Izidor felső tanfolyambeli hallgató mondta).

* * *

1910. évi február 21-én és 22-én voltak a szóbeli rabbiképesítő vizsgálatok, melyekre dr. Gerstel Izsák és dr. Spiegel Ármín végzett hallgatók bocsáttattak házi dolgozataik és a február hó 14-én és 15-én tartott zárthelyi írásbeli vizsgálatok alapján. A vizsgálóbizottság dr. Hevesi Simon, pesti rabbi és dr. Klein Mór, nagybecskereki főrabbi, kiküldött vezérőlbizottsági tagokból, továbbá dr. Bacher Vilmos, dr. Blau Lajos, dr. Goldziher Ignác és dr. Guttmann Mihály vizsgáló tanárokból állott. A vizsgálóbizottság elnöke dr. Hevesi Simon rabbi úr volt. A február hó 23-án végbement felavató ünnepélyen a vizsgálóbizottság nevében dr. Hevesi Simon úr beszédet intézett az elbocsátandókhoz, erre dr. Gerstl Izsák maga és társa nevében hála- és búcsúbeszédet mondott. Azután dr. Bacher Vilmos, a tanári kar elnöke, magyar és héber felavató beszéd kíséretében adta át a jelölteknek a rabbiképesítő- okleveleket és a hattarákat.

A nagym. m. kir. vallás- és közoktatásügyi ministerium 1909. évi július 20-án 77404. sz. alatt kelt rendeletével dr. Dercsényi Móríc képesített középiskolai tanárt a megüresedett klasszika-filológiai tanszékre rendes tanárnak kinevezni méltóztatott.

A lefolyt tanévben felavatott dr. Gerstl Izsák rabbivá választatott Nagy-Szent-Miklóson, dr. Spiegel Ármín Szarvason.

Régebbi növendékeink közül dr. Drechsler Miksa (előbb Szarvason) a temesvári kongr. izraelita hitközség rabbijává, dr. Junger Mózes a siklósi izraelita hitközség és dr. Weiskopf Ártur (előbb Rozsnyón) a turóc-szent-mártoni izraelita hitközség rabbijává választattak. Dr. Goldberger Andor és dr. Schwarz Benjamin a pesti izrael. hitközség előljárósága által mint hittanárok véglegesítették.

1910. évi január hó 12-én a tanári kar elnöke, dr.

Bacher Vilmos, a zsidó tudománynak és felekezetnek szentelt életének 60. évét töltötte be. A tanári kar megragadta az alkalmat arra, hogy szeretetének és tiszteletének, mellyel nagyérdemű elnöke iránt viseltetik, kifejezést adjon. Testületileg tisztelgett elnökénél, kinek Balogh Ármín tanár a tanári kar őszinte kívánságait tolmácsolta, megemlékezvén azokról a nagy érdemekről, melyeket az ünnepelt elnök az országos rabbiképző-intézet körül, melyen annak fennállása óta áldásosan működik, a rabbiképzés, a zsidó tudomány és tanügy terén szerzett.

A jubiláló elnök az intézetből kikerült tanítványai és tisztelői 1909. évi január 25-én megható ünnepélyt rendeztek, melyben a következő testületek és nagy közönség vettek részt: Az országos rabbiképző-intézet vezérlobbizottsága, a magyarországi izraeliták országos irodájának elnöksége, a rabbiképző-intézet tanári kara, a rabbiképző-intézetben végzett rabbik, a pesti izraelita hitközség rabbínátusa, az izraelita magyar irodalmi társulat, az országos magyar izraelita közművelődési egyesület, az országos izraelita tanítóképző-intézet, az országos izraelita tanítóegyesület, a liptó-szent-miklósi izraelita hitközség előljárósága, a rabbiképző felső tanfolyamának hallgatói és az alsó tanfolyam tanulói. Az ünnepély első része istentiszteletből állott, mely az intézeti templomban 1910. évi január 25-én végbement. Az ünnepi beszédet dr. Venetianer Lajos, újpesti rabbi, mondta. Az ünnepély második része az intézet nagy termében folyt le és a fent említett testületek szónokainak üdvözlése és az ajándékok átadása, az alapítványok bejelentéséből állott.

Az ünnepelt elnök azután beszédben felelt és valamennyi szónoknak köszönetet mondott.

Ő Felsége, dicsőségesen uralkodó királyunk, dr. Bacher Vilmos elnöknek a tanügy és a tudomány terén szerzett kiváló érdemeinek elismerése jeléül a III. osztályú vaskorona-rendjelt kegyesen adományozta.

*

A pesti izraelita hitközség előljárósága a lefolyt tanévben is megbízott több felső tanfolyambeli hallgatót nép- és középiskolákban való hittanítással.

A pesti izraelita hitközség és több más hazai hitközség fölkérésére egyes hallgatókat templomi és alkalmi hitszónoklatok tartására küldtünk ki.

Az intézet templomában az ünnepnapokon és több szombaton a felső tanfolyam magasabb évfolyambeli hallgatói prédikáltak.

A nagyméltóságú m. kir. vallás- és közoktatásügyi ministerium és más hazai hatóságok a lefolyt tanévben is hitfelekezeti kérdésekkel a tanári karhoz fordultak.

Az alsó tanfolyam V. osztályának tanulói május hó 12-én a héber írásbeli érettségi vizsgálatot, május 16-án pedig a theológiai tantárgyakból a szóbeli érettségi vizsgálatot tették le. Május 16., 17. és 18. napjain voltak az írásbeli érettségi vizsgálatok a gimnáziumi tantárgyakból. A szóbeli érettségi vizsgálatok június 8-án és 9-én tartottuk meg dr. B á n ó c z i J ó z s e f ú r, az országos izraelita tanítóképző igazgatójának elnöklete alatt, kit a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minister ú r Ő Nagyméltósága a tankerületi főigazgató ú r helyettesítésével bizott meg. Az érettségi vizsgálatot 4 tanuló jeles, 4 jó eredménnyel tette le, 3 lett egyszerűen érett, 1 tanuló egy tantárgyból a pótló érettségire, 1 tanuló pedig a szeptemberben tartandó érettségi vizsgálatra és 1 magántanuló 1 tantárgyból a pótló érettségire utasíttatott.

Június 15-én és 16-án a felső tanfolyam I. és III. éves hallgatói az alap — illetőleg elővizsgálatot tették le.

A felső tanfolyam theológiai egylete 16 szűkgyűlést tartott, melyeken felváltva tudományos előadásokat s magyar és német nyelvű predikációkat tartottak a tagok. 1910. évi március 6-án B l o c h M ó z e s-emlékünnepelet tartott az egylet.

Az alsó tanfolyam önképző- és segélyező-egylete 23 gyűlést tartott. 1910. évi március 15-én és Széchenyi születésének 100. évfordulója alkalmából díszgyűlést tartott. Az összes gyűlések tárgysorozatát képezte: 31 szavalat, 12 eredeti költemény, 5 elbeszélés, 7 felolvasás, 2 tanulmány, 2 szabad előadás és 3 bírálat.

A tanári kar képviseltette magát (az elnök, a jegyző és dr. Blau Lajos által) a budapesti református theológiai fő-

iskola alapításának 50. évfordulója alkalmából végbement ünnepélyén.

Sürgönyileg üdvözölte a szatmárnémeti református főgimnázium tanári karát a főgimnázium alapításának 300 éves fennállása alkalmából tartott ünnepélyen, szintúgy az újvidéki görög keleti szerb főgimnázium tanártestületét az említett intézet fennállásának százados évfordulójakor.

A tanári kar táviratilag fejezte ki részvétét az aradi izr. hitközség előljáróságának dr. Rosenberg Sándor főrabbi elhunytá alkalmával, szintúgy dr. Pillitz Benő, veszprémmegyei tiszteletbeli főorvos, intézetünk régi barátjának elhunytakor a gyászoló családnak.

* * *

Dr. Bloch Henrik megboldogult atyja, Bloch Mózes, neki még életében adott megbízása folytán annak könyvtárát az intézeti könyvtárnak átadta. A részletes kimutatást az F) alatti melléklet tartalmazza.

Dr. Rosenberg Sándor aradi főrabbi családja az intézeti könyvtárnak a megboldogult hagyatékából a héber könyveket beküldte, melyeket az 1910—11. évi értesítőben részletesen fogunk kimutatni.

Méltóságos báró Hatvany-Deutsch József úr, a vezérőlbizottságnak elnöke a lefolyt tanévben is 2000 koronát bocsátott a tanári kar rendelkezésére, hogy ezzel hozzájáruljon szegénysorsú növendékeinknek reggelivel és ebéddel való ellátásához. Intézetünk nemesszívű és igaz barátjának e helyen is őszinte hálát mondunk nagylelkű adományáért.

Az izraelita magyar közalap bizottsága az 1909-iki évre intézetünk szegénysorsú növendékeinek támogatására engedélyezett 2000 korona, mely összeget az 1910. évre 3000 koronára fölemelte. Ugyanerre a célra a pesti Chevra-Kadisa előljárósága 1500 koronát és a pesti izraelita hitközség előljárósága 1400 koronát szavazott meg. Fogadják e testületek vezetői e helyen is hálás köszönetünket.

A vezérőlbizottság tagjainak névsorát a B) alatti, a tanári kar tagjaiét a C) alatti jegyzék tünteti fel.

A hallgatók és tanulók számát, nevét, születési helyét és előmenetelét a D) alatti melléklet tartalmazza.

Az Écz-Chájim segélyző egyesület működéséről, valamint az intézet javára tett egyéb adományokról és ösztöndíjakról az E) alatti melléklet számol be.

Az intézeti könyvtár gyarapodását az F) G) és H) mellékletek mutatják.

Az 1908—1909-iki tanévben a báró Schey Fülöp-féle alaptól kiírt pályakérdésre: »A szamaritánusok a talmudban történeti és halákhái szempontból« című pályakérdésre שטרן קול תתן jelige alatt beérkezett pályamű az anyagot szorgalommal gyűjtötte, áttekinthetően rendezte és kellően megvilágította. Kiemelendő különösen a meggyőző okokkal támogatott egyik eredmény, mely szerint a szamaritánusok szigorúbb törvényei tulajdonképpen az általános régibb halákha maradványai. Helyes az a nézet is, hogy a szamaritánusok némely bibliai hely magyarázatában a régibb exegézist tartották fenn. Kifogás alá esik azonban az, hogy szerző nem tesz különbséget történeti adatok és talmudi diszkussziók közt, továbbá a dolgozat stilusa. Ez utóbbi alapos javításra szorul. A kitűzött feladat lényegében meg lévén oldva, a pályadíj kiadható.»

A jeligés lepecsételt levél felbontása után kitűnt, hogy a pályanyertes dolgozat szerzője: Weisz Jakab, II. éves hallgató.

Az 1908/1909-iki tanév végén a báró Schey Fülöp-féle alaptól kiírt: »A Széder Élijáhú (Tanna dibé Élija). Tartalma, eszméi és viszonya a talmudi és midrási irodalomhoz« című pályakérdésre két dolgozat nyújtott be; az egyiknek jeligéje: דרך ארץ, a másiké: דברי תורה נותנין קורת רוח למי שהוא עמל בהן, melyekről a szaktanár ítélete a következőképpen szól:

»Az első helyen említett dolgozat igen szorgalmasan gyűjti és részben bírálja a Széder Élijáhúról, főképpen hazájáról és keletkezési koráról meglevő különféle nézeteket és a számbajövő argumentumokat néhány találó megjegyzéssel gazdagítja. Főrészében a dolgozat nagy anyagalmazt nyújt, kellő diszpozíció és rendszeres földolgozás nélkül. Hiányos az utolsó része is, mely a Széder Élijáhú viszonyát a hagyományos irodalomhoz illeti.

A *לכל ארץ קרמה ללל* jeligével ellátott dolgozat szerzőjének tudományos fegyelmezettségéről és módszeres eljárásáról tesz tanuságot. Az első fejezetben új világot vet a talmudnak Tanna díbé Élijáhú-baraitháira azzal, hogy összefüggésbe hozza a Rab Ánán babylóniai amóra iskolájáról elnevezett agádai baraitthákkal. A második fejezetben a munka általános jellemzését adja és szabatosan vitatja azon kérdéseket, melyek keletkezésének hazájára és korára vonatkoznak. A harmadik fejezetben a Széder Élijáhú tartalmát oly módon ismerteti, hogy a munkát szakaszokra, homiliákra osztja; és ámbár nem sikerül a szerzőnek minden egyes szakasznak egységes tartalmát kifogástalanul megállapítani, a kísérlet maga elismerésre méltó. A negyedik fejezetben számot ad a munka alapeszméiről és jól választott példákban ismeretlen szerzőjének gondolkozási irányáról. Az utolsó fejezet helyes szempontokból mutatja a munka függését a hagyományos irodalom termékeitől és megcáfolja Friedmann nézetét a Széder Élijáhú régi eredetéről. A *לכל ארץ קרמה ללל* jeligéjü dolgozat, mely gondos szerkesztése és külső alakja által is kiválik, határozottan érdemes arra, hogy a pályadíjjal megjutalmaztassék. Az első helyen említett dolgozatot pedig a benne nyilvánuló szorgalom és tudás dicséretre teszi érdemessé.

A jeligés, lepecsételt levelek felbontása után kitünt, hogy a pályanyertes dolgozat szerzője: *G u t t m a n n S i m o n*, II. éves hallgató, a dicséretet nyerté pedig: *d r. E n t e n M a n ó*, V. éves hallgató.

Az 1908/1909. iskolaév végével a Steinfeld-féle alaphól kiírt pályakérdésre: »A magyarországi nem-héber zsidó irodalom (Judaica) bibliográfiája« című pályakérdésre egy dolgozat érkezett be a következő *תורה מגילה מגילה נתנה* jelige alatt, melyről a szaktanár a következő ítéletet hozta:

»Szerző körülbelül 800 nyomtatványt sorol fel ábécé sorrendben, a mi a teljességtől még nagyon távol áll. Elő-munkálatok és e célt szolgáló segédeszközök hiánya mellett — főkép az országos rabbiképző-intézet katalógusai szolgáltatták az anyagot — a fenti szám első kidolgozásnál elég tekintélyesnek mondható és elismerést érdemlő szorgalomról

tanuskodik. Kifogás alá esik a pontatlanság és következetlenség az egyes termékek leírásánál. A másolási hibáktól eltekintve, hiba az, hogy ugyanaz a szerző magyar és német neve szerint két helyen jegyeztetik fel, hogy a kiadó és nyomda sehol sincs feljegyezve, a formátum sűrűn hiányzik, az egyes szerzők termékeinek felsorolásánál nem mutatkozik semmiféle rendszer. A bevezetésben időrendben kellett volna csoportosítani az összes termékeket, hogy az irodalmi termelés növekedése vagy hanyatlása konstatálható és ezeknek oka kutatható legyen. Az irodalmi termékeknek szakok szerint való csoportosítása, a mi igen tanulságos lett volna, csupán érintve van, de nincs pontosan keresztül vive. A mű az érintett tekintetekben javítandó, illetve kiegészítendő. Tekintettel a már kiemelt szorgalomra a pályadíj kiadható.»

E vélemény alapján a tanári kar az említett dolgozatnak a pályadíjat odaitélte.

A jelíges, lepecsételt levél felbontása után kitűnt, hogy a pályanyertes dolgozat szerzője: dr. K a n d e l S á m u e l, V. éves hallgató.

Az 1910—11-iki tanévre a következő pályatételek tüzetnek ki:

1. A báró Schey Fülöp-féle alapból: »A kairói genizából kiadott gáóni responzumok egybevetése az idevágó irodalommal, különös tekintettel Maimonides Misné-tórájára.«

A pályadíj: 184·30 korona.

2. A Steinfeld Antal-féle alapból: »Ábrahám ibn Dáud »Széfer Széder Hakabbala« című krónikájának forrásai és kritikája.«

A pályadíj: 162·— korona.

3. Az országos rabbiképző-intézetben felavatott rabbik »Bacher-alapítványá«-ból: »Ábrahám Ibn Ezra nyelvtani és szentírásmagyarázati terminológiája, szótári alakban.«

A pályadíj: 200·— korona.

4. A báró Schey Fülöp-féle alapból (újra): »Az áldozatok jelentése a hagyomány irodalma és a középkor zsidó szentírásmagyarázói és bölcsészei szerint.«

Az 1., 2. és 4. sz. a. pályamunkák lapszámozva, idegen kéztől

irva és jeligével ellátva, mely a szerző nevét tartalmazó lepecsételt borítékra is irandó, a tanári kar jegyzőjénél 1911. évi május hó 15-ig, a 3. sz. a. 1912. május 1-éjéig nyújtandók be.

*

Jelen tanévben az országos rabbiképző-intézet vezetőinek egy régi óhajta örvendetes módon kezdett teljesedni.

Az utolsó években egyre sürgetőbbé vált annak a szüksége, hogy növendékeink anyagi ellátásáról jobban gondoskodjunk, mint az eddigi eszközeinkkel történhetett. Növendékeink majdnem kizárólag szegénysorsú családok gyermekei, kik szüleiktől, esetleg hozzátartozóiktól vagy semmi támogatást nem várhatnak, vagy abban csak igen csekély mértékben részesülnek. A fővárosban rendkívüli módon növekedő drágaság folytán aggasztó módon rosszabbodott növendékeink anyagi helyzete, ami a folyó iskola év elején arra indította a tanári kart, hogy a vezérlőbizottság elnökségéhez sürgős segítségért folyamodjék. Az Écz Chájim segélyegyletünk választmánya múlt évi november hóban tartott ülésében szintén foglalkozott e kérdéssel és abból kifolyólag a választmány egy érdemes tagja, Goldmann Mihály úr közbenjárása által váratlanul oly segítséget nyertünk, mely a legégetőbb szükség kielégítéséhez, egy intézeti diákasztal alapításához vezetett. Egy melegszívű és erélyes buzgalmú emberbarát, Ehrlich G. Gusztáv úr arra ajánlkozott, hogy az általa fentartott és néhány éve a téli hónapokban, több ezer iskolásgyermeket meleg ebéddel ellátó és zsidó rituális alapon vezetett intézménynek jótéteményét az országos rabbiképző-intézet növendékeire is kiterjeszti. Hogy e nagylelkű ajánlatnak hasznát vehessük, első sorban alkalmas helyiségről kellett gondoskodnunk. Ez magától az intézet földszinti lakásának üresen álló részében kínálkozott. Rövid néhány nap alatt e két szóbát étkező helyiséggé kellett átalakítani és kellő módon felszerelni. Ennél azon szempont vezette a tanári kar elnökét, hogy művelt és művelődő ifjakhoz méltó és nemcsak táplálékot nyújtó, hanem nevelő hatást is gyakorló intézményt kell itt életbeléptetni.

A vezérlő bizottság elnökségének jóváhagyásával és fő-

képpen dr. Mezey Ferenc, bizottsági előadó úr segítségével hozzákezdünk diákasztalunk november 30-án életbeléptetéséhez.

1909. évi november hó 29-én nyílt meg intézetünk diákasztala és azóta félbeszakítás nélkül teljesítette naponta áldásos hivatását. A tanári kar néhány tagjának feleségei (dr. Bacher Vilmosné, Balogh Árminné, dr. Blau Lajosné, dr. Hevesi Simonné) fölváltva végezték a felügyeletet és jelenlétükkel, valamint szívélyes közreműködésükkel a családiasság melegét árasztották tanulóink közös ebédjére.

Minthogy az Ehrlich-féle intézmény csak három téli hónapon át (december-február) működik és e hónapokban is a fővárosi iskolák vakációs napjaiban szünetel, a diákasztal folytonos fentartására szükséges, nem csekély összegek előteremtése céljából a tanári kar elnöke azon szűkebb körben megindított adománygyűjtést, mely az étkezőhelyiség berendezését tette lehetővé, nagyobb mértékben folytatta és sikerült is e gyűjtés eredményéből és az Écz-Chájim segélyegylet költségvetésében a tanulók ellátására eddig is rendelkezésére álló összegből a diákasztal fennállását a tanév végéig biztosítani. A nemeslelkű adakozók, kik közül egyesek adományok gyűjtését is elvállalták, alább fel vannak tüntetve.

De arról is kellett gondoskodni, hogy az egyszer életbe lépett és teljesen bevált intézmény többé meg ne szűnjék és míg az intézetünk vezetősége előtt lebegő nagy cél, egy internátus felállítása, el nem érhető, a diákasztal félbeszakítás nélkül végezze feladatát. A tanári kar elnöke ezért március hó elején azzal a kéréssel fordult a vezérlőbizottsághoz, hogy az, mint az arra első sorban hivatott tényező magáévá tegye a diákasztal állandósításának ügyét.

A vezérlőbizottság 1910. évi március hó 17-én tartott ülésében e beadványt a tanácskozás tárgyává tette és dr. Mezey Ferenc, bizottsági előadó úrnak részletes javaslata alapján hozzájárult ahhoz, hogy a diákasztal az e javaslatban jelzett módon biztosíttassék és elhatározta, hogy egy e végből valamint az internátus létesítése végett Winterberg Gyula úr elnöklete alatt, dr. Bacher Vilmos, dr. Bánóczi József és dr. Mezey Ferenc urakból álló külön bizottság küldessék ki azzal,

hogy ez ügyben a vezérőlbizottság nevében teljhatalmilag eljárjon, esetleg javaslatokat terjesszen elő.

E határozat kapcsán az említett bizottsági ülés folyamán diákasztalunk céljaira Winterberg Gyula úr évi 1000 koronát, báró Hatvany-Deutsch József úr — a növendékek reggelijére adott évi 2000 koronán felül — évi 1000 koronát, az O. M. J. K. E. nevében dr. Hevesi Simon rabbi úr évi 500 koronát, a nagyváradi hitközség nevében dr. Kecskeméti Lipót rabbi úr évi 100 koronát ajánlott fel.

A diákasztal ez évi zárszámadása alább található.

*

Az 1910/11-iki tanév f. évi szeptember 1-én veszi kezdetét. A beiratások és fölvételi vizsgálatok határideje: szeptember 1. és 2. d. e. 8—12, a javítóvizsgálatoké: szeptember 4. d. e. 8—12, a magánvizsgálatoké szeptember 5.

Az országos rabbiképző-intézet felső tanfolyamában az elmúlt tanévben a következő előadások tartattak:

1. **Bevezetés a szentírásba.** Általános rész. 2 óra hetenként. Tanár: *Bacher.*

2. **Szentírásmagyarázat:** A krónika könyve. 2 óra hetenként. *Ugyanaz.*

3. **Exegétikus irodalom:** Targum és Ábrahám Ibn Ezra kommentárja Mózes V. könyvéhez. 1 óra hetenként. *Ugyanaz.*

4. **Talmud, statarie:** Kiddúsin 2—14 és 58—65. 5 óra hetenként. Tanár: *Blau.*

5. **Talmud cursorie:** Nedárim 2—41. 3 óra hetenként. *Ugyanaz.*

6. **Jerusalmi Kiddúsin.** 1 óra hetenként. *Ugyanaz.*

7. **Sulchán Árúkh:** Jóre Déa, 69—78 és 87—97. 3 óra hetenként. Tanár: *Guttman.*

8. **Decisorok:** Szemelvények a Misné-Tóra II. és III. könyvéből. 1 óra hetenként. *Ugyanaz.*

9. **Héber gyakorlatok.** 2 csoportban. 2 óra hetenként. Tanár: *Bacher.*

10. **Midrás:** Mekhilta di R. Jismaél. 1 óra hetenként. *Ugyanaz.*

11. **Zsidók története:** A Bar Kochba-féle felkeléstől a gáonátus keletkezéseig (135 idős. előtt — 650 idős. után). 2 óra hetenként. Tanár: *Blau.*

12. **Történelmi gyakorlatok:** A Széder ólam rabba és Serira gáon levelének olvasása és magyarázása. 1 óra hetenként. *Ugyanaz.*

13. **Vallásbölcshészet: A vallásphilosophia története a zsidóknál.** I. Általános bevezetés. II. Hellenismus. III. Gnosticismus. IV. Ujplatonismus. 1 óra hetenként. — **Maimúni theodicéája.** Szövegmagyarázat: Móreh, III. r. 8—18. és 51. fejezetei, Ibn Tibbón héber fordítása alapján az arab eredeti tekintetbevételével. 2 óra hetenként.

Tanár: *Goldziher.*

14. **Homiletikai gyakorlatok.** 1 óra hetenként.

Tanár: *Dr. Hevesi.*

A theológiai oktatás átnézete

az alsó tanfolyamban.

1. Szentírás: A) Mózes I. k. 1—31. 2 óra hetenként. Tanár: *Blau*.

B) Mózes IV. k. 2 óra hetenként. *Ugyanaz.*

2. Szentírás: A) Salamon példabeszédei 1—22. 2 óra hetenként. A Zsoltárok könyve 40—70. 1 óra hetenként.

Tanár: *Guttmann*.

B) Jesája könyvének második része. Siralmak 1. és 3. feje. 2 óra hetenként. Ezra és Nechemja. 1 óra hetenként.

Tanár: *Bacher*.

3. Talmud, statarie: Bába mecia 94—108. 5 óra hetenként. Tanár: *Guttmann*.

4. Talmud, cursorie: Berákhóth 2—44. 3 óra hetenként. *Ugyanaz.*

5. Héber nyelvtan: Alaktan. 1 óra hetenként.

Tanár: *Blau*.

6. Zsidók története: A második templom kora. 1 óra hetenként. Tanár: *Bacher*.

A bibliatanításban az alsó tanfolyam tanulói 2 csoportban — A) és B) — vettek részt. Az A) csoporthoz tartozik az I. és II. oszt., a B) csoporthoz a III., IV. és V. osztály. A zsidók történetét a II.—V. osztályok együtt hallgatják. A talmudra nézve megjegyzendő, hogy amely tanulóknak e téren haladottabb ismereteik voltak, a felső tanfolyam talmudelőadásában vettek részt.

A gimnáziumi oktatás átnézete

az alsó tanfolyamban.

I. osztály.

Magyar nyelv és irodalom: Együtt a II. osztállyal. Arany Toldi Estéjének olvasása és fejtegetése. Az első éneket betanulták. Kisebb költemények a magyar klasszikusokból. Prózai olvasmányok. — Segédkönyvek: Arany: Toldi és Toldi estéje. Havonként 1 írásbeli dolgozat. 3 óra hetenként.

Tanár: *Balogh.*

Latin nyelv: Cicero Cat. I. Két hetenként dolgozat. 5 óra hetenként.

Tanár: *Dercsényi.*

Görög nyelv: Alaktan, az aorisztosig. Megfelelő fordítási gyakorlatok. Segédkönyvek: Hintner-Schill, Görög nyelvtan és olvasókönyv. 3 óra hetenként.

Tanár: *Bloch.*

Német nyelv: Válogatott olvasmányok Szemák német olvasókönyvéből. Költemények betanulása. Iskolai és házi feladatok. 2 óra hetenként.

Ugyanaz.

Történet: Az ó-kor története a római császárság keletkezéséig. Segédkönyv: Mangold, Világtörténelem. I. kötet. 3 óra hetenként.

Tanár: *Balogh.*

Mennyiségtan: Az öt alpművelet algebrai kifejezésekkel. A legkisebb közös többszörös és a legnagyobb közös mérték. Elsőfokú egyenlet egy ismeretlennel. — Házi és iskolai dolgozatok. 2 óra hetenként.

Tanár: *Hausbrunner.*

Természetrajz: Botanika: Az általános rész beható tárgyalása. — A részletes növénytan kiváló osztályai. 1 óra hetenként.

Tanár: *Ugyanaz.*

II. osztály.

Magyar nyelv és irodalom: Együtt az I. oszt. 3 óra hetenként. Rhetorika: a prózai műfajok ismertetése. Olvasmányok: Deák 1861. első felirati beszédje; egyes darabok Salamon, Kemény Zsigmond, Kossuth, Csengeri és Gyulai Pál műveiből.

Tanár: *Balogh.*

Latin nyelv: Sallustius Bell. Jug., továbbá szemelvények Ovidius Metamorphoses-éből. — Havonként 2 írásbeli dolgozat. 5 óra hetenként. Tanár: *Dercsényi*.

Görög nyelv: Alaktan az aoristostól végig a megfelelő gyakorlatokkal. Segédkönyvek: Hintner-Schill, Nyelvtan és gyakorlókönyv. 3 óra hetenként. Tanár: *Bloch*.

Német nyelv: Közösen a III. osztálylyal. 2 óra hetenként. Tanár: *Ugyanaz*.

Történet: A római császárság története. A középkor története a keresztes háborúkig. Tankönyv: Mangold, Világtörténelem. II. kötet. 2 óra hetenként. Tanár: *Balogh*.

Mennyiségtan: Algebra: Első- és másodfokú egyenletek egy és több ismeretlennel. — Mértan: A síkmértan elemei. Összeillőség, hasonlóság, Pythagoras tétele. Házi és iskolai dolgozatok. 3 óra hetenként.

Tanár: *Hausbrunner*.

Természetrajz: Zoológia: Általános rész. — A gerincesek részletes, a többi typus átnézetes tárgyalása. 1 óra hetenként. *Ugyanaz*.

III. osztály.

Magyar nyelv és irodalom: Poetika: a költői műfajok ismertetése, kapcsolatban az esztetikai és művészettani alapfogalmak rövid fejtegetésével. Olvasmányok Vörösmarty és Arany műveiből. Shakespeare: Julius Caesar. Egyéb költői szemelvények. Tankönyv: Riedl, Poetika. Havonként 1 írásbeli dolgozat. 3 óra hetenként. Tanár: *Balogh*.

Latin nyelv: Livius XXII. könyve és Vergilius Aeneisének I. és II. éneke. Kéthetenként 1 írásbeli dolgozat. 5 óra hetenként. Tanár: *Dercsényi*.

Görög nyelv: Xenophon, szemelvények. — Homeros, Odysseia, I, V, Kéthetenként 1 írásbeli dolgozat. 3 óra hetenként. *Ugyanaz*.

Német nyelv: Schiller: Die Jungfrau von Orleans; Maria Stuart. Havonként egy írásbeli házi dolgozat. 2 óra hetenként. Tanár: *Bloch*.

Történet: A középkor története a keresztes háborútól végig. — Az újkor története XIV. Lajos koráig. Tankönyv: Mangold, Világtörténelem II. és III. kötet. 2 óra hetenként.

Ugyanaz.

Mennyiségtan: Algebra: A logaritmus és annak alkalmazása. — Mértan: Trigonometria és goniometria. 3 óra hetenként.

Tanár: *Hausbrunner.*

Fizika: A mechanika alapfogalmai. A fontosabb statikai és kinematikai problémák tárgyalása. 2 óra hetenként.

Ugyanaz.

Természetrajz: Kémia: A vegyülés általános törvényei. A szervetlen rész, különös tekintettel a fontosabb ásványokra és vegyületekre. 1 óra hetenként.

Ugyanaz.

IV. osztály.

Magyar nyelv és irodalom: A magyar irodalom története Kisfaludy Károlyig. — Segédkönyv: Beöthy, Irodalomtörténet I. k. 3 óra hetenként.

Tanár: *Balogh.*

Latin nyelv: Közösen a III. osztálylyal. 5 óra hetenként.

Tanár: *Dercsényi.*

Görög nyelv: Homeros, Ilias I., VII., VIII. és IX. Plato, Apologia, Kriton, Euthyphron. 3 óra hetenként.

Tanár: *Bloch.*

Német nyelv: Lessing, Laokoon. Havonként egy írásbeli házi feladat. 2 óra hetenként.

Ugyanaz.

Történet: A 30éves háborútól kezdve 1848-ig. Tankönyv: Mangold, Világtörténelem. III. k. 2 óra hetenként.

Ugyanaz.

Politikai földrajz: Európa államai. 1 óra hetenként.

Tanár: *Balogh.*

Mennyiségtan: Algebra: A számtani és geometriai sor. — Kamatoskamatszámítás. — Mértan: Stereometria. Gömbháromszögtan. — Házi és iskolai dolgozatok. 3 óra hetenként.

Tanár: *Hausbrunner.*

Fizika: Hydrostatika, aërostatika. — A hőtan és a gázok elmélete. — Hangtan. — Fénytan. 2 óra hetenként.

Ugyanaz.

Filozófia: A filozófia történetének rövid áttekintése; Descartes értekezésének olvasása és fejtegetése. Tanár: *Balogh.*

V. osztály.

Magyar nyelv és irodalom: A magyar irodalom története: Kisfaludy Károlytól napjainkig. — Segédkönyv: Beöthy, Irodalomtörténet I. és II. köt. Havonként egy írásbeli dolgozat. 3 óra hetenként. Tanár: *Balogh*.

Latin nyelv: Tacitus, Annales, I. — Horatius, válogatott ódák, satirák és epodusok; de arte poetica. Két-hetenként egy írásbeli dolgozat. 5 óra hetenként.

Tanár: *Dercsényi*.

Görög nyelv: Plato, Politikos. — Sophokles, Antigone. 3 óra hetenként. Tanár: *Bloch*.

Német nyelv: Goethe, Tasso. — A német irodalom története. — Segédkönyv: Kluge, Leitfaden. Havonként egy írásbeli házi feladat. Szabad előadások. 2 óra hetenként. *Ugyanaz*.

Történet: Magyarország története 1867-ig különös tekintettel alkotmányos intézményeink fejlődésére. — Tankönyv: Mangold, Magyarország oknyomozó története. 3 óra hetenként.

Tanár: *Balogh*.

Mennyiségtan: Permutációk és kombinációk. — A Newton-féle hatványsor. Analitika. — A matematikai tananyag átisméltése. Házi és iskolai dolgozatok. 3 óra hetenként.

Tanár: *Hausbrunner*.

Fizika: Fénytan. — Az elektromosság és mágnesség. 2 óra hetenként. *Ugyanaz*.

Filozófia. Közösen a IV. osztálylyal. 2 óra hetenként.

Tanár: *Balogh*.

* * *

Az éneket az alsó tanfolyam valamennyi osztályában *Lazarus Adolf* énektanár, a tornát pedig *Barna Jakab* tornatanár tanította.

B)

Az országos rabbiképző - intézet vezérlőbizottsága:

Elnök: báró Hatvany-Deutsch József.

Budapesti tagok.

Dr. Bánóczi József, az orsz. izr. tanítóképző int. igazgatója.
Deutsch Sámuel.

Dr. Fischer Gyula, a pesti izr. hitközség rabbija.

Dr. Hevesi Simon, a pesti izr. hitközség rabbija.

Dr. Kohner Adolf, udvari tanácsos, a m. izr. kézmű- és
földművelési egyesület elnöke.

Dr. Mezei Mór, a magyarországi izraeliták országos iro-
dájának elnöke.

Dr. Mezey Ferenc, kir. tanácsos, a vezérlőbizottság előadója.

Dr. Simon József, kir. tanácsos.

Dr. Weinmann Fülöp, udvari tanácsos, a pesti izr. hit-
község elnöke.

Winterberg Gyula, udvari tanácsos, a pesti Chevra Kaddisa
elnöke.

Vidéki tagok.

gelsei és belicsei báró Guttmann Vilmos, községkerületi
elnök, Nagykanizsa.

Dr. Kecskeméti Lipót főrabbi, Nagyvárad.

Dr. Klein Mór főrabbi, Nagybecskerek.

Leopold Sándor, községkerületi elnök, Szekszárd.

Dr. Neumann Ede főrabbi, Nagykanizsa.

várhelyi Rósa Izsó, izr. hitközségi elnök, Szeged.

Dr. Schnitzer Ármin főrabbi, Komárom.

Schreiber Ignác, Győr.

Dr. Sidon Adolf főrabbi, Versec.

Dr. Steinherz Jakab főrabbi, Székesfehérvár.

nagypéli Sternthal Salamon, izr. hitközségi elnök, Temesvár.

C)

A tanári kar tagjai.

a) Theológiai tanárok.

Dr. Bacher Vilmos, a tanári kar elnöke; tanította a felső tanfolyamban a bibliai tudományokat, az alsó tanfolyamban a szentírást és a zsidók történetét.

Dr. Blau Lajos, tanította a felső tanfolyamban a talmudot és a zsidók történetét, az alsóban a pentateuchust és a héber nyelvtant. Az intézet könyvtárosa.

Dr. Goldziher Ignác, az egyetem rendes tanára, tanította a felső tanfolyamban a zsidó vallásbölcsészetet.

Dr. Guttmann Mihály, tanította a felső tanfolyamban a szertartást, az alsóban a talmudot és a szentírást.

Dr. Hevesi Simon, tanította a felső tanfolyamban a homilétikát.

b) Gimnáziumi tanárok.

Balogh Ármín, tanította a magyar nyelvet és irodalmat (az összes osztályokban), a magyarok történetét (az V. osztályban), a világtörténetet (az I. és a IV. osztályban), a politikai földrajzot (a IV. osztályban), a bölcsészetet (a IV. és V. osztályban).

Dr. Bloch Henrik, a tanári kar jegyzője, tanította a német nyelvet és irodalmat (az összes osztályokban), a görög nyelvet (az I., III., IV. és V. osztályban), a világtörténetet (a II. és III. osztályban).

Dr. Dercsényi Móric, tanította a latin nyelvet (az I., III., IV. és V. osztályban), a görög nyelvet (a III. osztályban).

H a u s b r u n n e r V i l m o s, tanította a számtant (az összes osztályokban), a természetrajzot (az I., II. és III. osztályban) és a természettant (a III., IV. és V. osztályban).

Óradíjas tanár.

Dr. K a l l ó s E d e, tanította a latin nyelvet (a II. osztályban).

*

L a z a r u s A d o l f, tanította az éneket (az összes osztályokban).

B a r n a J a k a b, tanította a tornát (az összes osztályokban).

C)

A hallgatók és tanulók névjegyzéke.

Azon tanulók, kiknek neve csillaggal van jelölve, az iskolaév közben elmaradtak.

A felső tanfolyam hallgatói:

Név:	Évfolyam:	Születéshely:	Megye:
Diamant Gyula	III.	Nagy-Tapolcsány	Nyitra
Dr. Enten Manó	V.	Berzevice	Sáros
Dr. Feldmann Áron	IV.	Galántha	Pozsony
Grünwald Illés	II.	Miava	Nyitra
5 Gutmann Simon	II.	Péterréve	Bács
*Dr. Kálmán Ödön	IV.	Kun-Szt.-Márton	J. K. Szolnok
Dr. Kandel Samu	V.	Nagy-Rippény	Nyitra
Kis Chájim	II.	Veresmart	Ugocsa
Klein Miksa	I.	Tolcsva	Zemplén
10 Krausz Ignác	III.	Komárom	Komárom
*Kún Lajos	II.	Tisza-Igar	Heves
Morgenstern Ernő	I.	Budapest	
Péner Miklós	I.	Szatmár-Németi	Szatmár
Pfeiffer Izidor	IV.	Pápa	Zemplén
15 Schlesinger Sámuel	III.	Ipolyság	Hont
Dr. Schwarz Jakab	V.	Nagyvárad	Bihar
Dr. Steiner Vilmos	V.	Vác	Pest
Stern Ignác	III.	Putnok	Gömör
Weisz Jakab	II.	Jablonic	Nyitra
20 Zipser David	IV.	Richwald	Szepes

Az alsó tanfolyam tanulói:

I. osztály.

Név:	Születéshely:	Megye:
Deutsch József	Magyarjakabfalu	Sáros
Farkas Manó	Marosvásárhely	Maros-Torda
Feuerstein Feivel	Ó-Dávidháza	Bereg
Freilich Sámuel	Hukliva-Zugó	Bereg
5 Freireich Dávid	Miskolc	Borsod
*Friedmann Hilel Herm.	Madarász	Szatmár

	Név :	Születéshely :	Megye :
	*Glück Hosia	Ruskova	Máramaros
	Herzog Sámuel	Arad	Arad
	Hoffmann Mendel	Peleszarvad	Szilágy
10	Keleti Lajos	Losoncz	Nógrád
	Klein Fülöp	Badaló	Bereg
	Klein Salamon	Ecseg	Nógrád
	*Richter Jenő	Érsekujvár	Nyitra
	Salamon Pinkász	Ó-Dávidháza	Bereg
15	*Schaffer Márkus	Ungvár	Ung
	Trebitsch Jenő	Budapest	
	Weinberger Sándor	Bodrog-Vécs	Bács-Bodrog
	Wolf József	Budapest	

II. osztály.

	Név :	Születéshely :	Megye :
	Birnbaum Samu	Beregszász	Bereg
	Eisenberg Géza	Batrovcze	Szerém
	Ellenbogen Ignác	Jánosháza	Vas
	Fried Manó	Visó-Oroszi	Máramaros
5	Fruchter Lajos	Havasmező	Máramaros
	Grünberg Tivadar	Budapest	
	Grünwald Nándor	Mád	Zemplén
	Klein Ábrahám	Cseke	Szatmár
	Lebovics Emil	Técső	Máramaros
10	Schreiber Ignác	Nagyvárad	Bihar
	Sperber Nándor	Scanka	Galiczia
	Weisz Ignác	Nagytapolcsány	Nyitra
	Weiszberger Ármin	Ujpest	Pest
	Winkler Ernő	Ujpest	Pest

III. osztály.

	Név :	Születéshely :	Megye :
	*Benyovits Mór	Gernyes	Máramaros
	Blech Gyula	Gorlicze	Galiczia
	Burger Izidor	Bodzás-Ujlak	Zemplén
	Drechsler Simon	Tabajd	Fehér
5	*Feuerstein Mendl	Ó-Dávidháza	Bereg
	Fischer Bernát	Köpcsény	Moson
	Gáspár Pál	Pécs	Baranya
	Geyer Artur	Budapest	
	Grünwald Sándor	Sátoralja-Ujhely	Zemplén
10	Kán Izsó	Budapest	
	Nébel Ábrahám Izsák	Záhony	Ung

Név :	Születéshely :	Megye :
Pollák Géza	Rimaszombat	Gömör
Resofszki Artur	Bodókö-Váralja	Abauj-Torna
Weisz Mór	Debrecen	Hajdu

IV. osztály.

Név :	Születéshely :	Megye :
Bernáth Miklós	Kápolnok-Monostor	Szolnok-Doboka
Burger Dezső	Debrecen	Hajdu
Engelberg József	Abony	Pest
Fried Ábrahám	Visó-Oroszi	Máramaros
5 Gerson József	Losonc	Nógrád
Goldklang Arnold	Nagy-Kosztolány	Nyitra
Goldklang Lázár	Nagy-Kosztolány	Nyitra
Goldmann Dávid	Gajár	Pozsony
Klein Henrik	Tolcsva	Zemplén
10 Klein Sámuel	Badaló	Bereg
Mann Mór	Vizsoly	Abauj-Torna
Müller Salamon	Gánya	Máramaros
Niedermann Mór	Nagy-Surány	Nyitra
Pelczer József	Bonyhád	Tolna
15 Roth Salamon	Piskolcz	Bihar
Schulsinger Henrik	Chzanow	Galicia

V. osztály :

Név :	Születéshely :	Megye :
Feldmann Salamon	Galántha	Pozsony
Fisch Lipót	Szatmárnémeti	Szatmár
Hornstein József	Alsómérk	Sáros
Klein Ármin	Tolcsva	Zemplén
5 Lebovics Manó	Málca	Zemplén
Neumann Adolf	Ipolyság	Hont
Péner Tibor	Mátészalka	Szatmár
Rosenbaum Sámuel	Szérnye	Bereg
Rosenberg Salamon	Budapest	
10 Schmelczer Izsák	Péterréve	Bács-Bodrog
Steiner Sándor	Nagyod	Bars
Szabó Gyula	Rozália	Máramaros
Vajda Ernő	Szabás	Somogy

Az alsó tanfolyam tanulójának előmenetele.

b)

Osztály
Jelesen végzett
Jól végzett
Elégségesen végzett
Javitó vizsgálatra utasított
Az osztály ismétlésére utasított
Összesen

I.	1	3	9	—	1	14
II.	4	3	7	—	—	14
III.	1	3	7	1	—	12
IV.	—	5	11	—	—	16
V.	3	2	8	—	—	13

E)

Az „Écz-Chájim“ segélyzőegylet kimutatása az 1909/10-iki tanévről.

Az »Écz-Chájim« segélyzőegylet elnöksége hálás köszönettel sorolja fel az 1909/10-iki tanévben befolyt adakozásokat. A választmány tagjai a tanári karon kívül: Adler Gyula, Eisler Samu, dr. Fischer Gyula, Goldmann Mihály, Handler Jónás, Herzmann Bertalan, Rosenberg Mór, dr. Simon József, Weisz J. M. urak.

I. Bevételek:

A) Tagsági díjak:

	Korona		Korona
Abraham Emil úr, Budapest	10.—	Berger Jakab úr, Ráckeve	10.—
Adler Gyula úr, »	40.—	Berger Mór úr, Budapest	10.—
Adler Lajos úr, »	20.—	Dr. Bernstein Béla rabbi úr,	
Dr. Ardó Alfréd úr, »	10.—	Nyiregyháza	10.—
Auer Dávid és Fia urak, Bdp.	10.—	Besztercebányai izr. hitk. .	10.—
Dr. Bacher Vilmos úr, tanár,		Bettelheim Miksa úr, Bdp.	10.—
Budapest	10.—	Bettelheim M. és Tsa., »	10.—
Bacher Emil úr, igazgató, Bdp.	10.—	Bende József úr, Bdp. . .	10.—
Balogh Ármin úr, tanár »	10.—	Birnbaum Imre úr, Bdp. .	10.—
Dr. Bánóczy József úr, igazgató,		Birnbaum László úr, »	10.—
Budapest	10.—	Blau Ármin úr, Bdp . . .	10.—
Barber Izidor és Tsa., Bdp.	10.—	Dr. Blau Lajos úr, tanár, Bdp.	10.—
felsőiványi Baruch Jenő úr,		Bloch Ártur úr, Bdp. . .	10.—
Budapest	10.—	Dr. Bloch H. úr, tanár, Bdp.	10.—
Baumgarten Lajos úr, Bdp.	20.—	Dr. Blumgrund Naftali úr,	
Baumgarten Leó úr, »	20.—	rabbi, Abony	10.—
Baumfeld és Weidinger urak,		Bozsán Péter úr, Budapest	10.—
Budapest	10.—	Budai izr. hitközség . . .	20.—
Beer és Rosenberg urak, Bdp.	10.—	Brammer Ödön úr, Bdp. .	10.—
Beifeld József úr, Budapest	10.—	Braun és Politzer urak, Bdp.	10.—
Beimel Sándor úr, Budapest	10.—	Breitner testvérek, Bdp. .	10.—

	Korona		Korona
Brüll Alfréd úr, Bdp.	50.—	Györgyei Illés úr, Bdp.	20.—
Brust Dávid úr, »	10.—	Győri Chevra-Kadisa	30.—
Dr. Büchler Adolf úr, igaz- gató, London	10.—	Dr. Haas Simon úr, Szucsány	10.—
Csurgói izr. hitközség	10.—	Handler Jónás úr, Bdp. . . .	10.—
Dr. Dercsényi Mór úr, tanár, Budapest	10.—	Halmos Izor úr, »	10.—
Deutsch Gyula úr, Bdp. . . .	10.—	Hatvany-Deutsch József úr, Budapest	100.—
Deutsch Miklós úr, »	10.—	Hausbrunner Vilmos úr, tanár, Budapest	10.—
Deutsch Sámuel úr, »	30.—	ifj. Hay Ignác úr, Bdp. . . .	12.—
Dr. Diamant Gyula úr, rabbi, Vukovár	10.—	Hecht Jónás úr, Bdp.	10.—
Diamant Samu úr, Bdp. . . .	10.—	özv. ifj. Heidelberg Mórné Budapest	10.—
Dr. Drechsler Miksa úr, rabbi, Temesvár	10.—	Dr. Heller Bernát úr, tanár, Budapest	10.—
özv. Drucker M. és fia, Bdp.	10.—	Heller Gyula úr, Bdp.	10.—
Ehrenstein Bernát úr, » . . .	10.—	Herzfeld Frigyes úr, » . . .	10.—
Eisler és Reinitz urak » . . .	10.—	Herzfeld Zsigmond úr, » . . .	10.—
Entermont és Társa urak, » . .	10.—	Herzmann Bertalan úr, » . . .	40.—
Eppinger Lázár és fiai urak, Budapest	20.—	Dr. Herzog Maró úr, rabbi, Kaposvár	10.—
Dr. Fényes M. úr, tanár, Bdp.	10.—	Herzog Ödön kir. tan. úr, Bdp.	10.—
Dr. Fischer Gy. úr, rabbi, » . .	10.—	Dr. Hevesi Simon úr, rabbi, Budapest	10.—
Fischer Simon úr, »	10.—	Hirsch Jakab úr, Bdp.	30.—
Fleischel Sándor úr, »	10.—	Joel Adolf és fiai urak, » . . .	10.—
Freudenberg Rafael úr, » . . .	10.—	Kalmár és Engel urak, » . . .	10.—
Dr. Frisch Ármin úr, »	10.—	Kanitz Ignác és fiai urak » . .	20.—
ifj. Fröhlich és Tsak urak, » . .	10.—	Kann Jakab úr, »	10.—
Fröhlich Miksa úr, »	10.—	Dr. Kecskeméti L. úr, rabbi, Nagyvárad	15.—
Dr. Fuchs Dávid úr, »	10.—	Keszthelyi Cedáka	10.—
Fuchs Vilmos úr, »	20.—	Keszthelyi Chevra-Kadisa . . .	10.—
Fürst Jakab és fiai urak, » . .	30.—	Dr. Klein Dezső úr, rabbi, Nyitra	10.—
Gardé Henrik úr, »	10.—	Klein J. D. úr, Budapest	20.—
Goldmann Mihály úr, »	10.—	Klein Jakab H. úr, »	10.—
Dr. Goldziher Ignác úr, tanár, Budapest	10.—	Dr. Klein József úr, rabbi, Kassa	10.—
Gomperz testvérek urak, Bdp.	20.—	Kobrák Mór úr, Budapest	10.—
Dr. Grauer Vilmos úr, »	20.—	Dr. Kohner Adolf úr, Bdp.	200.—
Grüner A. Henrik úr, »	10.—	Kohner Adolf fiai urak » . . .	60.—
Grünfeld Miksa úr, »	10.—	Dr. Kohn S. úr, főrabbi » . . .	10.—
Gutentag Gusztáv úr, »	10.—		
Gutmann Miksa úr, »	20.—		
Guttmann Ádám úr, »	10.—		

	Korona		Korona
Kohn Arnold úr, Budapest .	10.—	Pinkasz Zsigm. és fiai urak,	
Dr. megyeri Krausz Izidor		Budapest	10.—
úr, Budapest	12.50	Pollák József úr, » . .	10.—
Dr. Krämer Lipót úr, Nagy-		Pollák Károly és Társa urak,	
szöllős	10.—	Budapest	10.—
özv. Kriegler D.-né, Bdp. .	10.—	Popper Károly úr, Bdp. . .	20.—
Kronberger Lipót úr, igaz-		Pozsonyi izr. hitközség . .	30.—
gató, Budapest	10.—	Rechnitz H. és M. urak, Bdp.	10.—
Küszler Henrik úr, Bdp.	10.—	Dr. Rosenák Miksa úr, »	10.—
Laczkó és Popper urak, »	20.—	Roth Miksa úr, »	10.—
Laczkó Sándor úr, »	20.—	ruszti Ruszt József úr, »	20.—
Lazarus Adolf úr, főkántor,		Sándor Ármin úr, »	10.—
Budapest	10.—	Semmler J. úr, »	20.—
Léderer Róbert úr, Bdp. .	10.—	Simon Jakab úr, »	10.—
Leipziger Vilmos úr, »	20.—	Dr. Simon József úr, »	10.—
Leitersdorfer Dávid úr, Bdp.	10.—	Simon Miksa úr, »	10.—
Liptószentmiklósi izr. hitköz.	20.—	Dr. Singer Bernát úr, rabbi,	
Lindenbaum Móric úr, Bdp.	20.—	Szabadka	10.—
Dr. Links Ármín úr, »	10.—	özv. Spitz Lipótné, Bdp.	10.—
Löwenstein Henrik úr, Szom-		Sváb Károly úr, »	100.—
bathely	10.—	Schlesinger Alajos úr, »	10.—
Löwy Adolf úr, Budapest .	10.—	Schlesinger M. Bertalan úr,	
özv. Löwy Bernátné, Bdp.	10.—	Budapest	20.—
Löwy Salamon úr, igazg., »	10.—	Schlesinger és Pollákovits	
Méringer Lipót úr, »	20.—	urak, Budapest	20.—
Dr. Mezey Ferenc úr, »	10.—	Schön Ignác úr, Budapest .	10.—
Modern és Breitner urak »	30.—	Dr. Schönfeld Áron úr, rabbi,	
Mohácsi izr. hitközség . .	20.—	Besztercebánya	10.—
Munk Mór és Társa utóda,		Dr. Schönwald K. úr, rabbi,	
Budapest	20.—	Tapolca	10.—
Müller Móric úr, Budapest	10.—	Schosberger Henrik úr, Bdp.	20.—
Müller Vilmos úr, »	20.—	Dr. Schreyer Jakab úr, »	10.—
Musitzky Ignác úr, »	10.—	Dr. Schreyer Samu úr, »	10.—
Nagel Ignác úr, »	10.—	Schwarz Lajos úr, »	10.—
ifj. Nagler testvérek urak,		id. Schulz József úr, »	10.—
Budapest	10.—	Dr. Stamberger Ferenc úr, »	20.—
Neuschlosz Károly és fia		özv. Stern Frigyes J.-né »	10.—
urak, Budapest	20.—	Stern Károly úr, »	10.—
Dr. Osztern Lipót úr, Bdp.	10.—	Strasser Róbert úr, »	10.—
Ösztreicher Miksa úr, igaz-		Strausz Emil úr, »	20.—
gató, Budapest	10.—	Dr. Unger B. úr, »	10.—
Pauncz Sándor úr, Bdp. .	10.—	Dr. Venetianer Lajos úr,	
		rabbi, Ujpest	10.—

	Korona		Korona
Veszprémi izr. hitközség	20.—	Weishut Károly úr, Bdp.	10.—
Wahl Béla úr, Budapest	10.—	Wertheimer és Frankl urak,	
Weisz Adolf úr, »	10.—	Budapest	10.—
Weisz Gyula úr, »	10.—	Dr. Wolff Vilmos úr, Bdp.	10.—
Weisz J. M. úr, »	10.—	Wollák Soma úr, »	10.—
Dr. Weisz Miksa úr, Bp.	10.—	Dr. Ziegler Ignác úr, rabbi,	
Dr. Wellesz Gyula úr, rabbi,		Karlsbad	10.—
Nagy-Bittse	10.—	Összeg	2829.50

B) Templomi adakozások.

I. A dohányutcai templomban.

	Korona		Korona
Adler Gyula úr	100.—	Salamon Jakab úr	100.—
Bacher Emil úr	100.—	Salgó Jakab úr	3.—
Dr. Bacher Vilmos úr	5.—	Schmiedl Zsigmond úr	20.—
Dr. Fritz Zsigmond úr	10.—	Szücs Lajos úr	30.—
Goldmann Mihály úr	20.—	Dr. Szegvári László úr	5.—
Dr. Kohner Adolf úr	300.—	Telegdi Ármin úr	10.—
Krausz Mór úr	5.—	Weisz J. Manó úr	50.—
Lamm Mór úr	10.—	Winterberg Gyula úr	500.—
Léderer Róbert úr	30.—	Összesen	1298.—

II. Az intézeti templomban.

	a) Az Écz-Chájim javára. Korona	b) Templomi célokra. Korona
Apfel Henrik úr	1.—	1.—
Bacher Ernő úr	3.—	3.—
Dr. Bacher Vilmos úr	14.—	7.—
Bendiener Dezső úr	5.—	—.—
Dr. Bein úr	5.—	5.—
Berger úr	7.—	2.—
Bihari Sándor úr	4.—	—.—
Blatt Henrik úr	9.—	5.—
Blatt Miklós úr	4.—	5.—
Blau Lajos, tanár úr	12.—	3.—

	a) Az Écz-Chájim javára. Korona	b) Templomi célokra. Korona
Dr. Bloch Henrik úr	8.—	2.—
Bognár Mór úr	2.—	—.—
Braun József úr	50.—	50.—
Dr. Dercsényi Vilmos úr	10.—	5.—
Deutsch József úr	6.—	—.—
Diamant úr	1.—	—.—
Domony Ödön úr	200.—	—.—
Domony Mór úr	50.—	—.—
Engel A. úr	2.—	2.—
Dr. Enten Manó úr	4.—	—.—
Fried Márk úr	5.—	—.—
Friedländer úr	5.—	—.—
Fischer úr	1.—	—.—
Dr. Gerstl Ign. úr	5.—	—.—
Grünwald úr	3.—	3.—
Grünspan úr	5.—	—.—
Dr. Guttmann Mihály úr	2.—	2.—
Herzog Jakab úr	2.—	2.—
Herzog Samu úr	10.—	10.—
Herzog Vilmos úr	2.—	1.—
Hofstätter úr	5.—	—.—
Kemény úr	2.—	—.—
Kéri Jénő úr	5.—	5.—
Kohn Albert úr	30.—	20.—
Kohn Ignác úr	2.—	—.—
Kohn Sámuel úr	5.—	—.—
Kohn Teréz úrnő	1.—	1.—
Báró Kornfeld Mór úr	50.—	—.—
Krausz úr	2.—	—.—
Krausz Károly úr	1.—	—.—
Láng Bernát úr	1.—	1.—
Láng Jakab úr	—.—	5.—
Meisler Adolf úr	1.—	—.—
Molnár Sándor úr	2.—	2.—

	a) Az Écz-Chájim javára. Korona	b) Templomi célokra. Korona
Nádasdi úr	4.—	2.—
Neuwirth úr	3.—	—.—
Névtelen	1.—	—.—
Ösztreicher Tivadar úr	2.—	3.—
Pfeiffer Izsák úr	4.—	—.—
Porjesz M. úr	3.—	1.—
Rákosi Jenő úr	20.—	—.—
Dr. Reinitz Miksa úr	2.—	2.—
Robitsek Ign. úr.	2.—	2.—
Rudas Salamon úr	5.—	5.—
Singer úr	4.—	—.—
Sugár úr	5.—	2.—
Schatelesz úr	2.—	—.—
Schlesinger Gyula úr	8.—	8.—
Schlesinger Jenő úr	1.—	3.—
Dr. Schwartz Jakab úr	2.—	—.—
Spiegel Ármin úr	5.—	—.—
Steiner úr	2.—	—.—
Stern Sam. úr	2.—	—.—
Weisz Antal úr	10.—	—.—
Összesen	632.—	170.—

Korona

A templomi adakozások összege 2100.—

C) Szelvények és kamatok.

Az egyleti vagyon befolyt kamatai, a Reich Gábor és Sarolta, a Horowitz Betti, az özv. dr. Kaufmann Dávidné és gelsei Guttmann-féle alapítványok kamatjaival együtt 6976.65

D) Rendkívüli adakozások.

Horovitz Mór úr 2.—
Weisz Manó úr 50.—

	Korona
Goldmann Mihály úr	20.—
Balogh Ármin úr	10.—
Winterberg Gyula úr a rabbiavatási ünnep alkalmából	100.—
Winterberg Gyula úr, mint a Chevra Kadisa, elnöke a rendelkezési alapból	500.—
Dr. M. úr	200.—
b. Hatvany Sándor úr	200.—
Strasser Alfréd úr	200.—
Az O. M. I. K. E. ösztöndíja	200.—
A IX. községi kerület ösztöndíja	100.—
Névtelen jóakaró	12.—
Goldmann Mihály úr a Pester Lloyd útján	25.—
Összesen	1619.—

E) Alapítványok.

	Korona
Katzburg Fülöp úr 500 kor. alapítvány III. részlete	100.—
Herzmann Bertalan úr és neje Tótisz Lujza úrnő alapítványának évi részlete	200.—
Dr. Bacher Vilmos pályadíj-alap	2508.14
Összesen	2808.14

F) Más adakozások az intézet és az Écz-Chájim segélyegylet javára.

A vallás- és közoktatásügyi minster úr Ő Nagyméltósága méltóztatott intézetünk szegénysorsú növendékeinek támogatására az izr. iskolaalapból 2000 koronát engedélyezni.

Az izr. közalap bizottsága ugyanarra a célra 2000 koronát engedélyezett.

A pesti izr. hitközség előljárósága főt. dr. Kohn Sámuel főrabbi úr javaslatára egy a tanári kar által ajánlott hallgatónak megszavazta a Kohn Sámuel-féle ösztöndíjat (200 kor.) és két hallgatónak a hitközségi ösztöndíjakat (à 200 kor.).

A pesti izr. hitközség előljárósága megszavazta egy a tanári kar által ajánlott hallgatónak a Reich Gábor és Sarolta-féle ösztöndíjat (400 kor.).

Az ómoraviczai izr. hitközség előljárósága az Ungar Benjamin-féle ösztöndíjat (400 kor.) egy Bácsmegyei illetőségű hallgatónak a tanári kar ajánlatára megszavazta.

A pesti Chevra Kadisa előljárósága engedélyezett a tanulók segélyezésére 1500 koronát.

A pesti izr. hitközség előljárósága ugyanarra a célra engedélyezett 1400 koronát.

Az izr. orsz. ösztöndíjgyűlés bizottsága megszavazott öt hallgatónak 200—200 koronai, és öt hallgatónak 100—100 koronai ösztöndíjat.

A IX. izr. község kerület előljárósága az általa alapított 100 kor. ösztöndíjat a tanári kar javaslatára egy a bibliai tudományokban kiváló felső tanfolyambeli hallgatónak oda ítélte.

Az O. M. I. K. E. 200.— kor. ösztöndíja három felső tanf. hallgató közé osztatott ki.

Jóakarataikat a tanulók irányában tanusították: Kőrösi, Leitersdorfer Lipót, Virány Sámuel és Weisz J. M. urak, továbbá Horn Dávidné, Kőrösi Józsefné és Verő Henrikné úrhölgyek.

<i>A bevételek összege.</i>		Korona
Tagsági díjak		2839.50
Templomi adakozások		2100.—
Szelvények és kamatok		6976.65
Rendkívüli adakozások		1619.—
Alapítványok		2808.14
Kisorsolt értékpapírok		3000.—
Összesen		19343.29

*

K i a d á s o k.

A nagyméltóságú m. kir. vallás- és közoktatásügyi ministerium által engedélyezett 2000 koronán, továbbá az izr. közalap bizottsága által megszavazott 2000 koronán, a pesti Chevra Kadisa előljárósága által engedélyezett 1500 koronán, valamint a Hatvany-Deutsch József úr által adományozott 2000 koronán és a pesti izr. hitközség 1909. évi 1400 korona segélyén, tehát összesen 8900.— koronán kívül, fordítottunk az »Écz-Chájim« pénztárából segélyezésre, ruházásra, ösztöndíjakra, tankönyvekre és más kiadások fedezésére 15.740.81 koronát, még pedig:

	Korona
Havi segélyezés, ellátás, ruházat stb.	15.118.23
Költségek: egyleti behajtónak stb.	464.48
Behajtási díj a templomadakozások után	32.10
A Goldziher Izsák-féle ösztöndíj kifizetése	80.—
A Horowitz-féle alapítvány kifizetése	36.—
Boschán Jakabért emlékima	10.—
Összesen	15.740.81

*Kimutatás a b. Hatvany-Deutsch József úr által adományozott
2000 koronáról.*

	Korona
Reggelire	1894.76
A diák-asztal céljára	105.24
Összesen	2000.—

A templomi bevételek és kiadások.

B e v é t e l e k.	Korona
1909. szeptember 1-én maradt	198.36
Ülőhelyek bérletéért befolyt	480.—
Istentiszteleti adományok	170.—
A Horowitz Betti-alapítvány kamatai	36.—
Összesen	884.36

K i a d á s o k.	Korona
Előimádkozóknak és az énekkarnak a nagyünnepeken	461.—
Havi és egyéb kiadások	271.29
Beszédőnek	16.30
Összesen	748.59

	Korona
Bevételek	884.36
Kiadások	748.59
Marad	135.77

Dr. Kohlbach Bernát úr héber feliratú bársony takarót
ajándékozott az intézeti templom szószéke számára.

Ehrlich Mózes alapítványa.

Korona

Alap, értékpapirokban 1909. december 31-én . . .	2000.—
Folyószámla egyenlege	321.—
Összesen	2321.—

Bauer Zsigmond alapítványa.

Korona

Alap, értékpapirokban 1909. december 31-én . . .	500.—
Folyószámla egyenlege	67.50
Összesen	567.50

Herzmann Bertalan és neje alapítványa.

Korona

Alap, értékpapirokban 1909. december 31-én . . .	200.—
Folyószámla egyenlege	4.50
Összesen	204.50

*

Az országos rabbiképző-intézet diákasztalának zárszámadása.

B e v é t e l:

Korona

Adományok ¹⁾	4295.—
Az Écz-Chájim pénztárából	3170.—
Takarékpénztári kamat	18.63
Összesen	7483.63

¹⁾ Guttmann D. lovag, Wien 1000 K. — Pesti Chevra-Kadisa 500 K. — Müller Vilmos 300 K. — Bacher Emil, Breitner Imre gyűjtése, báró Herzog Péter, Hirsch Klára báróné alapja, Iörinci Hoffmann Jakab à 200 K. — Langfelder Ede 150 K. — Klein Móríc gyűjtése 118 K. — Adler Lajos, kemenesm. Deutsch Antal, Herzfeld Frigyes, Dr. Neumann Ede nagykanizsai gyűjtése, Sándor Ármin, beocsini Cement Részv.-Társ. à 100 K. — Beer Izsó, özv. Dániel Sándorné, báró Guttmann Vilmos, dr. Hevesi Simon, Poznanski és Strelitz, Weidinger Miksa, Wellisch Gyula, Wellisch Sándor à 50 K. — Balogh Ármin 40 K. — Wellisch Hugó 30 K. — Frankl H. és fiai 25 K. — Bacher Ernő, Forrai Dezső, dr. Rózsahegyi Manó, Weisz Ármin à 20 K. — Bacher Ármin, dr. Blau Lajos, Wellisch Lajos, Wellisch László à 10 K. — Özv. Goldzieher Izsákné, Wärmer Árminné à 5 K. — Névtelen úrnő 2 K.

K i a d á s :		Korona
Berendezés		805.47
Ebéd		5544.48
Pék számlája		487.36
Személyzet		499.—
Mosóintézet		96.59
Különfélék		49.78
	Összesen	7482.68
Bevétel		7483.63
Kiadás		7482.68
	Marad	—,95

*

*Kimutatás az „Écz-Chájim“ vagyonáról az 1909. dec. 31-én.
Mérlegszámla.*

T a r t o z i k :		Korona
Pénztár számla		888.76
Értékpapir számla		161.500.—
Ehrlich alap. értékpapir számla		2000.—
Pesti magy. ker. bank Ehrlich alap. folyószámla .		321.—
Bauer Zsigmond alapítvány értékpapir számla . .		500.—
Pesti magy. keresk. bank Bauer alap. folyószámla		67.50
Herzmann Bertalan és neje alap. értékpapir számla		200.—
	Összesen	165.477.26

K ö v e t e l :

Ehrlich Mózes alapítvány számla	2317.—
Kaufmann Dávidné alapítvány számla	2000.—
Horowitz Betti alapítvány számla	900.—
Makai Emil alapítvány számla	200.—
Pesti magy. keresk. bank folyószámla	597.—
Bauer Zsigmond alapítvány számla	567.50
Herzmann Bertalan és neje alapítvány számla . .	204.50
Vagyon számla	158.691.26
	Összesen 165.477.26

Eredmény számla.

T a r t o z i k :	Korona
Népkonyhai ellátás számla	1000.80
Rendes havi segélyszámla	12650.—
Reggeli számla	1892.32
Boschán Jakabért mondott emlék-ima számla . .	110.—
Szombat és ünnepnapi ebéd számla	3287.30
Költség számla	232.66
Tankönyvek számlája	399.41
Ruházati ellátás számla	600.—
Diák-asztal számla	100.—
Ösztöndíj számla	348.—
Rendkívüli kiadás számla	62.—
Rendkívüli segély számla	1554.94
Összesen	<u>22.237.43</u>

K ö v e t e l :	Korona
Vallás és közoktatásügyi adomány számla . . .	2000.—
Szelvény-kamat számla	6612.60
Templomi adományok számlája	598.13
Tagsági díj számla	2439.50
Rendkívüli adományok számlája	1077.32
Hatvany-Deutsch József adomány számla	2000.—
Kamat számla	364.05
Pesti Chevra-Kadisa adomány számla	1000.—
Értékpapir-különbözet számla	60.85
Adomány számla	2100.—
Vagyon-különbözet	3984.98
Összesen	<u>22.237.43</u>

*Az „Écz-Chájim“ értékpapirjainak letét-jegyzéke 1909. évi
december hó 31-én.*

	Korona
4 ⁰ / ₀ januári járadék	600.—
4 ⁰ / ₀ májusi járadék	800.—
4·2 ⁰ / ₀ áprilisi járadék	300.—

	Korona
4 ¹ / ₂ % Pesti magy. keresk. bank záloglevél	32.000.—
4 ⁰ / ₀ magyar földhitelintézeti záloglevél	13.000.—
4 ⁰ / ₀ magyar földhitelintézeti kötvény	5000.—
2 drb. magyar jelzálog sorsjegy	400.—
4 ⁰ / ₀ Pesti magy. keresk. bank záloglevél	107.200.—
4 ⁰ / ₀ Pesti magy. keresk. bank pari közs. kötvény	2000.—
2 drb. convert. magy. jelzálogsorsjegy	200.—
	<u>Osszesen 161.500.—</u>

Simon s. k.
ellenőr.

Weisz J. M. s. k.
pénztáros.

Megvizsgáltuk és rendben találtuk :

Budapest, 1910. évi április hó 20-án.

Goldmann Mihály s. k.
számvizsgáló.

Rosenberg Mór s. k.
számvizsgáló.

F)

Az ajándékozott könyvek lajstroma.

Alliance Israélite Universelle, Paris.	Allgemeine Rundschau.	Folyó
Klein S., Beiträge z. Geschichte	Magyar Zsidó.	évf.
u. Geogr. Galiläas. Leipzig 1909.	Dr. Bloch Henrik, tanár, Budapest.	
Lattes-Toaff, Gli studi Ebraici a	זכרון לראשונים. Máramarossziget 1910.	
Livorno. Livorno 1909.	שערי תורת התקנות. I—III. 6 kötet.	
Levi J., Le péché originel. Paris 1909.	Bloch Mózes, az orsz. rabbiképző-	
Margolis M. L., Aramäische Sprache	intézet néhai elnökének hagyatéka:	
d. bab. Talm. München 1910.	אבודרהם. Prag 1784. 4 ^o .	
Dr. Aptovitzer V., Wien.	אבן העזר. Prag 1610. 2 ^o .	
Die syrischen Rechtsbücher und	אבני מלאים על ש"ע אבן העזר	
das mosaich-talmudische Recht.	1860. 2 ^o .	
Wien 1909.	אבקת רוכל. Leipzig 1859. 4 ^o .	
Dr. Austerlitz M., rabbi, Eperjes.	אברבנאל על נביאים ראשנים	
Kasualreden. Kassa 1910.	Hamburg 1687. 2 ^o .	
Dr. Bacher Vilmos, tanár, Budapest.	אברבנאל על נ"א. Amsterdam 1641. 2 ^o .	
J. M. J. T. Próbabiblia.	האגודה. Krakau 1571. 2 ^o .	
המאסף. IX. Jerusalem 1904.	אגור. Zolkiew 1798. 8 ^o .	
על המילה. Lublin 1909.	אגרא דשמתתא. Munkács 1906. 4 ^o .	
תפלת שמנה עשרה עם תרגום ערבי	אגרת תשובה. Wien 1888. 8 ^o .	
Krakau 1910.	אהבת אמת. Prag 1828. 4 ^o .	
Balog Ármin, tanár, Budapest.	א"ה' אהלי שם. Ungvár 1878. 2 ^o .	
Monatschrift 1909.	אוהל דוד. Ungvár 1807. 4 ^o .	
Dr. Blau Lajos, tanár, Budapest.	אוצר אגדות ח' ד'. Preßburg 1882—88.	
Bacher Vilmos élete és működése.	8 ^o .	
Budapest 1910.	אוצר הספרות שנה ששית חוברת א'	
Bibliographie d. Schriften Wilhelm	Krakau 1902. 8 ^o .	
Bachers. Frankfurt a. M. 1910.	אור ה'. Wien 1859. 8 ^o .	
Erdélyi Muzeum.	אור הגנוז. Fürth 1766. 4 ^o .	
Protestáns Szemle.	א"ה' אור הישר. Wien 1883. 4 ^o .	
Unitárius Közlöny.	אור זרוע. Zitomir 1862. 2 ^o .	
Tanügyi Értesítő.	אור חדש ח"ב. Frankfurt a. O. 1776. 2 ^o .	
Theologiai Szaklap.	א"ה' האורה ח' א"ב. Lemberg 1905. 8 ^o .	

- אוריין תליתאי. Krakau 1894. 8⁰.
 אורה רענן. Preßburg 1862. 8⁰.
 אחרית ישראל על פי נבואת ישעיה.
 Wien 1874. 8⁰.
 אילת השחר, לוית אור.
 Munkács 1875. 4⁰.
 איוב. Baltimore 1886. 8⁰.
 איסור והיתר. Prag 1784. 4⁰.
 אלה המצות (címlap hiányzik). Am-
 sterdam 1713. 16⁰.
 אליהו רבה. Sulzbach 1756. 2⁰.
 א' אליהו רבה וסדר אליהו זוטא.
 ed. Friedmann. Wien 1902.
 אליהו מזרחי על התורה. Fürth 1762. 2⁰.
 I., II., IV., V., VI., VII. Preß-
 burg 1838—39. 6 kötet. 2⁰.
 אלפס ח"ב וח"ג. Sulzbach 1776. 2 kö-
 tet. 2⁰.
 אמרי יהודה. Krakau 1902. 4⁰.
 אמרי נועם. Wien 1883. 2⁰.
 אמרי שפר ח"א. Lyck 1868. 8⁰.
 אפירברבי. Krakau 1591. 4⁰. Címlap
 hiányzik.
 אפיקי יהודה. Lemberg 1829. 4⁰.
 ארעא דרבנן. s. a. s. l. [Johannes-
 burg.] 4⁰.
 האשכול כרך ב'. Krakau 1899. 8⁰.
 האשכול כרך ג'. Krakau 1900. 8⁰.
 האשכול כרך ד'. Krakau 1902. 8⁰.
 אשלי רברבי מטור י"ד.
 Hrodno 1806. 2⁰.
 ר' אשר ח"א. Fürth 1745. 2⁰.
 באר יעקב. Fürth 1767. 2⁰.
 באר עשק. Venedig 1674. 4⁰.
 באר שבע. Prag 1814. 8⁰.
 בגדי שרד. s. a. et s. l. 8⁰.
 בינה לעתים ח"א. Lemberg 1816.
 בינה לעתים על הרמב"ם מה' יום טוב.
 Wien 1796. 4⁰.
 בית הבחירה על פרקי אבות.
 Prag 1829. 8⁰.
 בית הלל. Dürnfurth 1691. 2⁰. (Címlap
 hiányzik.)
 בית לחם יהודה. Fürth 1747. 2⁰.
 בית מאור. Lemberg 1800. 2⁰.
 בית נתן. Wien 1854. 4⁰.
 ב' בני נפתלי. Preßburg 1869. 4⁰.
 ברוך טעם. Lemberg 1841. 2⁰.
 ברורי המדות. Prag 1807. 4⁰.
 ברכה משלשת על מס' ברכות.
 War-
 schau 1863. 4⁰.
 ברכת התבה. Amsterdam 1669. 4⁰.
 גדולי תרומה. Zolkiew 1809. 2⁰.
 הגדרים. Berlin 1798. 4⁰.
 גט פשוט. Zolkiew 1835. 2⁰.
 גן נעול. [Lemberg] 1806. 8⁰.
 גנוי ישראל במ"ט פיטרבורג ח"ג.
 St.-
 Petersburg 1867. 8⁰. (def.)
 דברי אמת. Halberstadt s. a. 2⁰.
 דברי אברהם. Przemyśl 1886. 2⁰.
 דברי חיים ח"א. Krakau 1892. 4⁰.
 דברי יונתן. Podgorze 1903. 4⁰.
 דגול מרבבה. Prag 1794. 4⁰.
 דורש לציון. Wien 1864. 8⁰.
 דין וחשבון של הישיבה הגדולה באודישה.
 Odessa 1907—08. 8⁰.
 דלתים ובריה. Wien 1855. 4⁰.
 דרכי יוסף. Wien 1860. 2⁰.
 הורה גבר. Prag 1802. 2⁰.
 הגדה של פסח. Krakau 1907. 8⁰.
 הגהות מיימוניות. Berditschev 1908. 4⁰.
 ה' השלמה על מסוי ברכות.
 Berlin 1893. 8⁰.
 הוועה. Paris 1869. 8⁰.
 ה' הישר. Wien 1811. 2⁰.
 הלכות גדולות. Wien 1810. 2⁰.
 הערות ותקונים. Lyck 1866. 8⁰.
 הר המור. Wien 1862. 2⁰.
 הר ציון. Lemberg 1856.
 השיב משה. Lemberg 1866. 2⁰.
 זבח השלמים. Podgorze 1898. 4⁰.
 זה השער לה'. Wilmersdorf 1720. 2⁰.
 זהר. I—III. Amsterdam 1772. 8⁰.
 זכות אבות. Jerusalem 1894. 2⁰.
 זכרון אהרן. Lemberg 1834. 4⁰.
 זכרון יוסף. Prag 1794. 4⁰.
 זכרון לר' יוסף קמחי.
 Berlin 1883. 8⁰.
 זכרון משה. Husyatin 1902. 2⁰.

- Jesznitz 1723. 2°. ים של שלמה
 s. a. — ים של שלמה על מס' כתובות
 s. l. — 2°. ים של שלמה מס' יום טוב מס' חולין
 Fürth 1766. (2 kötet).
 (cimlap def.) יסוד מורה
 Sulzbach 1799. 4°. יערת דבש
 Sulzbach 1799. 4°. יערת דבש ח"ש
 Preßburg 1862. 8°. יפה לקץ
 Zolkiew 1835. 2°. ישועות יעקב, חבור על ש"ע י"ד
 Königsberg 1861. 8°. יסוד משיח
 Wien 1865. 8°. ישמח ישראל
 Lemberg 1856. 8°. ישרון מחברת ראשנה
 Lemberg 1880. 8°. כד הקמח ח' א
 Lemberg 1892. 8°. כד הקמח
 כוזרי עם פירוש מר' גדליה ברעכער
 Prag 1838. 8°. כלבו
 Fürth 1872. 2°. כנסת הגדולה
 Fürth 1692. 2°. כנפי יונה
 Prága 1812. 2°. כריתות
 Cremona 1558. 4°. כרתי ופלתי
 Altona 1763. 2°. כתאב אלרסאייל
 Paris 1871. 8°. כתב יושר
 s. l. [Frankfurt a. O.] 1784. 8°.
 כתבי קודש. Wien s. a. 8°. כתם פז
 Prag 1870. 2°. כתנות אור
 Frankfurt a. M. 1729. 2°. כתנות אור
 Frankfurt a. O. 1728. 2°. כתר כהונה ח' א
 s. l. 1785. 2°. לבוש התכלת
 Prag s. a. 2°. לבנון
 s. l. 1806. 8°. לחות אבנים
 (Berliner). Frankfurt a. M. 1881. 8°.
 לוחות העדות. Lemberg 1846. 2°. לחם הפנים
 Fürth 1738. 2°. למוד ערוך על מס' מגלה
 Zennheim 1897. 8°. לקוטי שלמה
 Paks 1893. 4°. לקוטים ממדרש אלה הדברים זוטא
 Wien 1885. 8°. לשון צדיק
 Ungvár 1870. 4°. מאור עינים
 Wilna 1863. 8°. מאיר עין על הגדה של פסח
 Wien 1901. מאיר עין על סדר והגדה לילי של פסח
 Wien 1895. 8°. מבוא הירושלמי
 Breslau 1870. 8°. מבוא אל סדר עולם רבה
 Wilna 1894. 8°. המגיד עזרא תרי עשר עם פי' אגודת
 Amsterdam 1699. 8°. מגינת שמואל
 Prag s. a. 8°. מגיני ארץ
 Wien 1808. 2°. מגיני ארץ
 Amsterdam 1754. 2°. מגיני ארץ
 Prag 1785. 2°. מגיני ארץ ש"ע א"ה ח"א וח"ב
 Lemberg 1810. 2°. מגיני שלמה
 Venezia 1741. 4°. מגן אבות
 Zolkiew 1835. 2°. מדרש זוטא
 Berlin 1894. 8°. מדרש ישראל
 Goldberger, Szinyérváralja 1907. 4°. מדרש רבות
 Lemberg 1811. 2°. מדרש תנחומא
 Wilna 1885. 4°. המוסר
 Lyck 1771. 8°. מורי נבוכי הזמן
 Lemberg 1854. 4°. מורי נבוכים ח"ב
 (Al Charizi). London 1876. 8°.
 מחזור לר"ה וי"כ. Wien 1872. 8°. מחזור של ר"ה וי"כ
 4°. cimlap hiányzik. מחכים
 Krakau 1909. 8°. מחנה אפרים
 Lemberg 1860. 2°. מחנה לוויה
 Livorno 1819. 2°. מחנה ראובן
 Livorno 1777. 2°. מחקרי ארץ
 Wien 1819. 8°. משה יונתן
 Paks 1891. 8°. משה יונתן על הלכות פסח
 Paks 1891. 8°. משה משה
 Frankfurt 1720. 4°. משה נפתלי
 Pozsony 1863. 4°. מי השליח
 Przemysl 1884. מילי דאגדתא ושו"ת
 Munkács 1904. 8°. מימי הדעת
 Krakau 1896. 2°. מכילתא
 ed. Weiß. Wien 1865. 8°. מכתבים שונים מאת נפתלי הירץ וויזל
 Wien 1827. 8°.

- cimlap hiányzik. Zolkiew 1838. 2°.
 מלאה קטורת. Paks 1903. 4°.
 מלחמות השם. Riva di Trento 1560. 2°.
 מלמד התלמידים. Lyck 1866. 8°.
 המנוחה. Preßburg s. a. 2°.
 מנוחת משה. Munkács 1905. 2°.
 מנורת המאור. Carth 1767. 2°.
 מנורת בצלאל. Podgorze 1905. 4°.
 מנחם משיב נפש. 2 példány. Brody 1906—7. 2°.
 מנחת יעקב. Fürth 1763. 2°.
 מסעת ר' בנימין. Lemberg 1859. 8°.
 ס' המעלות ר' שם טוב בן יוסף. Berlin 1894. 8°.
 מערכי לב לברי לב. Wien 1887.
 מעשה ה'. Zolkiew 1802. 4°.
 מעשה טוביה. Krakau 1908. 4°.
 מעשה רב. Prag 1825. 4°.
 מפתח לתשובת הגאונים. Berlin 1891. 8°.
 מצות לרמב"ם. Lemberg 1860. 8°.
 המצרף ח"ב. Prag 1857. 4°.
 מקור חיים. Zolkiew 1837. 4°.
 המקח והממכר. Wien 1800. 4°.
 kiadványaiból 57 füzet. מקיצי נרדמים. Basel 1681. 8°. (2 köt.).
 מקראות גדולות. מרגליות טובה. Amsterdam 1717. Kéz-
 irati másolat.
 מרפא לנפש. Alexandria. 8°.
 משאת בנימין. Metz 1776. 4°.
 משחת אהרון. Paks 1901. 4°.
 משניות כסף. Lemberg 1905. 4°.
 משלי עם פירוש יד אבשלום. Leipzig 1859. 8°.
 משמיע ישועה. Amsterdam 1644. 4°.
 משנה תורה. I—IV. Fürth 1767. 2°.
 משניות ס' קדשים. Wien 1743. 4°.
 משניות. Amsterdam 1709. 24°.
 משפט לשון המשנה. Wien 1867. 8°.
 מתא דירושלם חייא. Preßburg 1875.
 נאווה קדש. Berlin 1786. 4°.
 נביאים אחרונים. Wien 1889. 8°.
 נודע ביהודה כרך ראשון. Prag 1811. 2°.
 נודע ביהודה. Prag 1810—11. 2°.
 נודע ביהודה שו"ת מ"א. Zolkiew 1823. 2°.
 נחלי דבש. Brod 1907.
 נחלת יהושע ח"א וב'. Wien 1890. 8°.
 נחלת עזריאל. Frankfurt a. O. 1711. 4°.
 נחלת שבעה. Fürth 1739. 4°.
 נספחים לסדר אליהו זוטא. Wien 1904. 8°.
 נקודות הכסף. Prag 1777. 4°.
 נר המאיר ח"א. Paks 1890. 2°.
 נתיב חיים. Fürth 1779. 8°.
 נתיב חיים. Fürth 1789. 4°.
 נתיב משה. Wien 1897. 8°.
 נתיב משה. Wien 1901. 8°.
 נתיבות עולם. London 1839. 4°.
 נתיבות שלום ח' א'. Jerusalem 1875. 8°.
 סדור המנהגים ח"א ב'. Munkács 1880.
 סדור המנהגים ח"ד עם זכרון אשר ותולדת מנהגם. Munkács 1883. 4°.
 סדור רשב"ן. Wien 1894.
 סדר הדורות. Amsterdam 1803. 2°.
 סדר החכמים וקורות הימים. ed. Neubauer. Oxford 1887. 4°.
 סדר ימי סליחות. 8°. Címlap hiányos.
 סדר משנה ח' א'. Prag 1820. 2°.
 סדר רב עמרם גאון. Warschau 1865. 8°.
 סדר התפלות. Bucnresci 1883. 8°.
 סדרי טהרה. Berlin 1773. 2°.
 סליחות לימים נוראים. Wien 1853. 8°.
 סליחות לשוב ביום ה'. Preßburg 1866. 8°.
 ספורי יעקב. Husyatin 1904. 8°.
 סמא דחיי. Warschau 1796. (Címlap hiányzik.)
 ספר מצות גדול ח' א'. Kapust. 1807. 2°.
 ספרי. ed. Friedmann. Wien 1864. 8°.
 עבודת המלך. Berlin 1730. 4°.
 ס' עבודת עבודה ח' א'. Zolkiew 1865. 2°.
 עבודת הקודש. Metz 1765.
 ס' העבור להראב"ע. Lyck 1874. 8°.
 עולת איש. Jerusalem 1899. 2°.

Venedig 1577. 20. עולת שבת.
 Konstantinapoly 1731. 40. עזרת נשים.
 Fürth 1776. 40 (cimlap hiányz). עטרת אליהו.
 Lorefowic 1866. 20. עטרת חכמים ח"א וב'
 Lemberg 1860. 20. העיטור ח"א.
 Prag 1809. 20. עיני העדה.
 Frankfurt a. O. 1776. 20. עיר בנימין.
 Prag 1863. עיר הצדק.
 Budapest 1907. 40. על הכל.
 Jerusalem 1909. 80. על חומותיך ירושלים.
 Stettin 1756. 40. עליית אליהו.
 Lemberg 1808. 20. עמק המלך.
 Frankfurt a. O. 1788. 20. עץ שתול.
 Fürth 1760. 20. עצי ארזים.
 Fürth 1767. 40. עצמות יוסף.
 Wien 1904. 80. עקב ענוה.
 I. -- V. Pozsony 1849. 80. עקידת יצחק.
 M. Landau. I—V. Prag 1835. 80. הערוך.
 Pietrokow 1907. 80. עשר אורות.
 Preßburg 1903. 80. עשרה כלי כסף ח"א.
 Berlin 1903. 80. ה' העתים רבינו יהודא ברזלי.
 Lemberg 1859. 40. פאר הדור.
 Metz 1764. פורת יוסף.
 Lyck—Berlin 1866—1888. 80. 10 kötet. פחר יצחק.
 Zolkiew 1806. 40. פירוש הרא"ש על התורה.
 Prag 1725. 40. פירוש הרא"ש והראב"ד.
 Tiberias 1906. 80. פירוש מס' בלה רבתי.
 פירוש על עיר השירים מרב משה אבן Lyck 1874. תבון.
 Paris 1868. 80. פירוש רבינו חננאל על פסחים.
 Amsterdam 1742. 20. פירות גנוסר.
 Hena 1716. 20. פלפולא חריפתא.
 Lemberg 1878. 20. פני אמרהם.
 Fürth és Lemberg 1779. 20. פני יהושע ר"ח.

Lemberg 1860. 20. פני יהושע משניות ח' א'.
 Ed. Buber. Lyck 1868. 80. פסיקתא.
 Lemberg 1828. 20. פרי מגדים.
 Wien 1810. 20. פרי מגדים.
 Leyden 1852. 80. פרי עץ חיים.
 Lemberg 1865. 20. פרי פרי מגדים.
 Lemberg 1860. 40. פרי רבי אליעזר.
 Zolkiew 1799. 40. פרישת דרכים.
 M.-Sziget 1889. 20. פרישת מרדכי.
 Mainz 1888. 80. פשטים ופירושים.
 Krakau 1891. 20. פתח הבית.
 Lublin 1811. 20. צאן קדשים.
 Sulzbach 1748. 40. צבי קדש.
 def. 86. ציון לדרש.
 Prag 1865. 80. ציונים לדברי קבלה.
 Jozefowic 1855. 20. צל"ח.
 Zolkiew 1824. 20. צל"ח על פסחים.
 Prag 1791. 2. צל"ח על ברכות וביצה.
 Salovita 1817. 20. צל"ח על ביצה.
 Munkács 1876. 20. צרור החיים.
 Amsterdam 1752. 20. קב הישר.
 Wien 1829. 20. קדושת ישראל ח' ב' מס' גיטין.
 Lemberg 1862. 40. קהלת יעקב.
 2 példány. Preßburg 1887. 80—1889. קול יהודה.
 Praga 1859. 80. קול מבשר.
 Krakau 1894. 80. קונטרס מן בעל הסמ"ע.
 Wien 1898. 80. קינות לתשעה באב.
 Wien — Budapest 1898. 80. קנאת פנחס ח' א'.
 Preßburg 1848. 80. קנאת פנחס על חמשה חמשי תורה.
 Königsberg 1859. 20. קצות החושן ח"א.
 Dyrnfurt 1819. 20. קצית החשן ח' ב'.
 Prag 1831. 80. קרית ספר.
 Königsberg 1861. 80. ראש אמונה.
 London 1900. 80. רפואות.
 Prag 1808. 40. רשב"א על שבועות.
 שו"ת מהרא"ף והוא ח"א תשובה מאהבה. Prag 1809. 20.

- 'ש"ת מהרא"ש ח' א'. Jaroslau 1905. 2°.
 'ש"ת ר' אשר. Zolkiew 1803. 2°.
 'ש"ת בית חדש. Frankfurt a M. 1697. 20.
 'ש"ת ברכת יעקב. Lemberg 1879. 2°.
 'ש"ת הגאנים בתראי. Prag 1861. 4°.
 'ש"ת הגאון ר' דוד אבי זמרא. Livorno 1652. 2°.
 'ש"ת הר תבור. Preßburg 1861. 8°. (2 példány).
 'ש"ת חיים שאל. Lemberg 1886. 2°.
 'ש"ת טוב טעם ודעת. Lemberg 1881. 2°.
 'ש"ת מבעל טיב גיטין. Krakko 1859. 2°.
 'ש"ת לר"י מינץ ולר"ם מפאדווא. Fürth 1766. 4°.
 'ש"ת ריב"ע. Wien 1860. 8°.
 'ש"ת מהרי"א הכהן. Lemberg 1869. 20.
 'ש"ת תשובות מהרי"א. Lemberg 1873. 2°.
 'ש"ת יום טוב צהלון. Venedig 1694. 20.
 'ש"ת יוסף קולון. Lemberg 1798. 2°.
 'ש"ת לרבי יעקב סג"ל, 'ש"ת לרבי יעקב. Hanau 1610. 4°.
 'ש"ת ריב"ש. Lemberg 1805. 20.
 'ש"ת מהר"י מטראני. Fürth 1768. 20.
 'ש"ת מהרלב"ה. Lemberg 1865. 20.
 'ש"ת מחולת המחנים. Preßburg 1859. 80.
 'ש"ת מעיל צדקה. Prag 1757. 40.
 'ש"ת מהר"ם בר ברוך. Lemberg 1860. 40.
 'ש"ת משה איסרלס. Hanau 40.
 'ש"ת מבי"ט ח' א'. s. l. 1861. 20.
 'ש"ת רמ"ע. Dyhrnfurt 1788. 40.
 'ש"ת מהר"ם ש"ק. Lemberg 1883. 20.
 'ש"ת משיב כהלכה. Krakau 1885. 20.
 'ש"ת הר"ן. Metz 1776. 40.
 'ש"ת ספונות וחשובות רי"ף. Wien 1694. 40.
 'ש"ת עבודת הגרשוני. Frankfurt a. O. 1699. (cimlap hiányzik).
 'ש"ת צמח צדק. Amsterdam 1775. 80.
 'ש"ת שאנת אריה. Wilna 1873. 20.
 'ש"ת שאנת אריה. Brünn 1797. 20.
 'ש"ת שאנת אריה. Wien 1809.
 'ש"ת שארית יוסף. Krakau 1893. 40.
 'ש"ת רש"ל. Fürth 1682. 20.
 'ש"ת ר' שלמה בן אדרת. Wien 1812. 20.
 'ש"ת להרשב"א המיוחסות להרמב"ן. Zolkiew 1798. 40.
 'ש"ת שמן רקח ח' א'. Neuhof b. Warschau 1788. 20. (2 példány).
 'ש"ת שמן רקח. Krakau 1902. 20.
 'ש"ת רשב"ן. Munkács 1900. 40.
 'שב יעקב. Frankfurt a. M. 1834. 20.
 'שב שמעתתא. Lemberg 1837. 40.
 'שבות יעקב ח' א'. Lemberg 1860. 20.
 'שבחי יעקב פירוש על הגדה של פסח. London 1906. 80.
 'שבילי דוד. Jerusalem 1862. 20.
 'שבילי דוד וקול קורא. Jerusalem 1863. 40.
 'שבע שיטות לרשב"א. Berlin 1756. 20.
 'שושן עדות ח' א'. Paks 1903. 40.
 'שושן עדות ח' ב'. Paks 1905. 40.
 'שישן עמק. Bonyhád 1896. 40.
 'שושנת העמקים. Zolkiew 1802. 40.
 'שיח יצחק. Lemberg 1905. 80.
 'שיח יצחק על מס' מכות. Podgorze 1899. 20.
 'שיטה מקובצת על כתיבות. Straßburg 1767. 20.
 'שיטה מקובצת. Metz 1706. 40.
 'שיטה מקובצת על ביצה. Ofen 1820. 20.
 'שיטה מקובצת על מס' נדרים. Berlin 1860. 20.
 'שירי תפארת. Prag 1809. 80.
 'שירי תפארת. Prag 1829.
 'ש"ע יו"ד. Lemberg 1853. 20.
 'שלחן ערוך אבן העזר. Wien 1809. 20. (2 kötet.)
 'ש"ע אבן העזר. Johannisburg s. a. 40. (2 kötet.)
 'ש"ע חשן משפט ח"א ח"ב. Lemberg 1860. 20.
 'ר' שלמה דאפיאריה. Berlin 1893. 80.

- Krotoschin 1843. 80. שם הגדולים ח"א:
 Podgorze 1905. 80. שם הגדולים השלם
 שמות הארץ, יום תרועה ותוספת י"ב
 Karlsruhe 1771. 20. וכפות תמרות
 Zolkiew 1811. 20. ס' שלמה חדשה
 Krakko 1902. 20. שמן רוקח
 Lemberg 1799. 20. שנות אליהו
 Zulzbach 1688. 20. שער אפרים
 Brünn. 1800. 20. שער המלך ח"א
 Brünn 1801. 20. (cimlap
 hiányzik). שער המלך
 Basel 1599. 40. שער דורא
 Wien 1820. 20. שער דעה על ש"ע י"ד ח' א
 שער חכמה והוא כולל שב שמעתתא
 Prag 1807. 20.
 Szinyérváralja 1908. 20. שער חכמה
 Wien 1784. ס' שער ציון
 Fürth 1860–62. שער שמחה חל' א' ב'
 40.
 Wien 1821. 20. ס' שער תורה ח' א
 Wien 1850. 20. ס' שער תורה
 Satoraljaújhely 1872. 20. ס' שער תורה
 Wien-Przemysl-Budapest 1879–1906. 80. I–VI.
 שפתי חכמים על מס' ראש השנה
 Preßburg 1906. 20.
 Amsterdam. 1663. 20. שפתי כהן ש"ע מחשן משפט
 Amsterdam 1730. 40. שרש יוסף
 Jerusalem 1909. 80. שרשי המצות
 Prag 1803. 20. ס' השרשים ח' א', שפתי אמת
 Lyck 1874. תגמולי הנפש
 (def.) Wien 1869. 40. תהלים ומעמדות
 Fürth 1757. 40. תולדות אברהם עם כתנת יוסף
 Homburg 1740. 40. תולדת אדם
 Lemberg 1866. 40. ס' תולדות יעקב יוסף
 Lemberg 1840. 80. תולדות רש"י
 Podgorze 1900. 80. תולדות השר דון יצחק אברבנאל
 Lemberg 1861. תוספת ר"ד
 Frankfurt a. O. 1767. ס' תוספת שבת
 20.
 התוספתא לפי כדר המשניות דמס' חולין
 Frankfurt a. M. 1901. 80. (2 péld.)
 Wilmersdorf 20. חמשה חמשי תורה
 Jerusalem 1868. 40. תורה מציון
 Leipzig 1853. 80. תורת ה' תמימה דרשת הרמב"ן
 Prag 1811. 40. תורת הבית
 Wien 1811. 20. תורת הבית הארי
 Prag 1570. 20. תורת העולה
 Prag 1833. 80. תורת העולה
 Prag 1692. 20. (Cimlap
 hiányzik). תורת חיים
 Wien 1800. 40. תורת הסד
 Paks 1899. 20. תורת יחזקאל
 Mármarosziget 1903. 80. תורת הרמ"ל השלם עם עטרת זקנים
 Munkács 1903. 80. תורת מנחם
 Wien 1898. תלמוד בבלי
 Amsterdam 1710. 20. תלמוד ירושלמי
 Dessau 1743. 20. תלמוד ירושלמי
 Jerusalem 1907–09. 20. תלמוד ירושלמי מס' ברכות ופאה
 Amsterdam 1755. 20. תלמוד ירושלמי מס' נשים
 Livorno 1770. 20. תלמוד ירושלמי מסדר נזיקין
 Szi-nyérváralja 1907. 20. תלמוד ירושלמי ס' קדשים ח"ב
 Warschau 1879. 40. ס' תניא רבתי כרך א' ג'
 Amsterdam 1723. 80. מס' תענית
 Sa.-Ujhely 1868. 80. תפארת שבת ח"א
 Podgorze 1900. 80. ס' תפלה למשה
 Podgorze 1900. 40. תפלה למשה עם תפלה ליעקב
 Budapest 1902. 80. תפלות ישראל
 Lemberg 1810. 40. תקפו כהן
 Fürth 1788. 40. תרוסת הרשן
 Amsterdam 1741. 20. תשב"ץ
 Prag 1845. 20. תשובה מאהבה ח"ב
 Lyck 1864. 80. תשובות הגאונים

תשובות הגאונים Wien 1871. 80.

תשובות הגאונים בתראי Prag 1816. 40.

Amram D. W., The Jewish Law of Divorce. Philadelphia 1896.

Buxtorfii Concordantiae. Basel 1632. 20.

Funk S., Die Juden in Babylonien. Boskowitz 1892. 80.

Fürst, Geschichte des Karäerthums Leipzig 1865.

Horovitz L., Predigten. Bielitz 1894. 80.

Loewe L., Lewinsohn's Ephes Dammim. London 1841. 80.

Schreiner M., Die jüngsten Urteile über d. Judentum. Berlin 1902. 80.

Wellesz S., Isaak b. Mozes »Or Sarua«. Frankfurt 1906. 40.

Zunz L., Predigten. Berlin 1846. 80

Továbbá 35 drb. különféle tartalmu könyv és füzet.

Dr. Borsodi József, rabbi, Nagyatád.
Sirkőavató beszéd. 1909.

Dr. Brettholz M., rabbi, Triest.

Discorsi funebri. Trieste 1909.

Discorso Giubileo. Trieste 1908.

Central Conference of American Rabbis.

Year Book XIX.

Deutsch-Isr. Gemeindebund, Berlin.
Mitteilungen Nr. 74.

Dropsie College, Philadelphia.

Preliminary Register. Philadelphia 1909.

Dr. Eisler Mátyás, rabbi, Kolozsvár.
Gyászbeszéd Erdődi Sámuel fölött.
Kolozsvár 1909.

Farbstein Dávid, Zürich.

Zwei Reden.

Gesellschaft für jüdische Volkskunde.
Mitteilungen z. Jüdischen Volkskunde. 1909.

Dr. Goldzieher Vilmos, egyet. tanár, főorvos, Budapest.

Hinze A., Erscheinung und Wirklichkeit. Leipzig 1907.

Seligmann S., Der böse Blick und Verwandtes I—II. Berlin 1910.

Zionistisches A-B-C-Buch. Berlin-Charlottenburg 1903.

Lederbogen F., Friedrich Schlegels Geschichtsphilosophie. Lpz. 1908.

Gompercz Róza, úrasszony, Bpest.

David Kaufmanns Gesammelte Schriften, II. B. herausg. von M. Brann. Frankfurt a. M. 1910.

Dr. Guttmann Mihály, Budapest.

Kompolti A., A föld teremítése. Budapest 1889.

Stockii Ch., Clavis linguae sanctae. Jena 1744.

Vetter A., Tanulmányok a szentírás és a Tudományok közti állítólagos ellentétéről. Kolozsvár 1878.

Oettli S., Gesetz Hammurabis und d. Thora Israels. Leipzig 1903.

Hebrew Union College Cincinnati.
Catalogue 1909/10.

Dr. Jaraczewski, kerületi rabbi, Mühlingen.

המאסף, IV. Jerusalem 1899.

Jewish Theological Seminary of America, New-York. Saját kiadványait:

Ginzberg L., Geonica I—II.

Ginzberg L., Jerushalmi Fragments. New-York 1909.

Jews College, London. Publication Nr. 1:

Büchler A., The Political and the Social Leaders of the Jewish Community of Sepphoris in the Second and Third Centuries. [London 1909].

Israel. Theol. Lehrantalt, Wien.

Jahresbericht 1908/9, tudományos melléklettel:

- Schwarz A., Die hermeneutische Induktion in der talmudischen Literatur. Wien 1909.
- Jüdisch theol. Seminar, Breslau.**
Jahresbericht 1909/10, tudományos melléklettel:
- Horovitz S., Über den Einfluß d. griech. Philosophie auf die Entwicklung d. Kalam. Breslau 1909.
- Kamienski M., Zitomir.**
פר' דר' דוד קויפמן במה נרים את רוח הדת בקרב נשינו ובנותינו. Zitomir 1909.
- Kohler A., rabbi, Wiesbaden.**
Rechtliche Lage d. Juden im Rheinland währ. d. 14. Jh's.
- Lehranstalt für d. Wissenschaft des Judentums, Berlin.**
28. Bericht. Berlin 1910.
- Wiener M., Die Anschauungen der Proph. Berlin 1910.
- Dr. Leimdörfer D., rabbi, Hamburg.**
Die Lösung d. Koheleträtsels durch den Philosophen Baruch. Berlin 1909.
Továbbá 8 füzet.
- Dr. Lenke Manó, rabbi, Lugos.**
A besztercebányai izr. elemi népiskola története 1878—1903. Besztercebánya 1903.
Bibliai olvasmányok. Lugos 1909.
- Levy S., Rev. London**
Két Beszédjét.
- Dr. Löw Imanuel, főrabbi, Szeged.**
Der biblische Ezob. Wien 1909. (K. I.)
Lexikalische Miszellen. (K. I.)
Aramäische Lurchnamen. (K. I.)
- Dr. Löwinger Adolf, rabbi, Szeged.**
Der Schatten in Literatur und Folklore der Juden. Wien 1910. (K. I.)
- M. kir. vall. és közoktatásügyi Minister, Budapest.**
A közoktatásügy Magyarországon. Budapest.
- Gaal Mózes, A jövő iskolája. Budapest 1909.
- Magyarország közoktatásügye az 1908. évben. Budapest 1910.
- Magyarország néprajzának fali térképe.
- Horánszky L., Bacsányi és kora. Budapest 1907.
- Kőrös E., Kudrun. Budapest 1910.
- X + Y, Népoktatásunk szervezése és újabb törvényhozás szüksége. Budapest 1906.
- Kovács D., Kossuth Emlékalbum. Budapest 1909.
- M. kir. Igazságügyminister, Bpest.**
A Budapesten 1909. szept. hó 10. és 11-én tartandó II. orsz. Patronage kongresszus iratai. Budapest 1909.
- A II. orsz. Patronage kongresszus naplója. Budapest 1910.
- Dr. Marmorstein Artur, rabbi, Jannitz. Saját:**
Rosenfeld Mayer, miskolci főrabbi emlékezete. Kunszentmiklós 1909.
- Muzeumok és könyvtárak Országos Tanácsa.**
Jelentés 1908. évi működéséről (2 péld.)
- Muzeumok és könyvtárak orsz. Főfelügyelősége, Budapest.**
Jelentés 1908. évi működéséről.
- Országos Közoktatási Tanács.**
A szabadoktatás országos szervezete. Budapest 1909.
- Philanthropin, Frankfurt a. M.**
Programm 1909.
- Dr. Poznanski Sámuel, rabbi, Varsó.**
Bibliographie d. Schriften und Aufsätze A. Harkavy's. St. Petersburg 1909.
- Die karäische Literatur der letzten 30 Jahre 1878—1908. Frankfurt a. M. 1910.

Rabbinerseminar, Berlin.

Berliner A., Der Einheitsgesang.
Berlin 1909.

Dr. Ritter B., főrabbi, Rotterdam.

Appel M., Questiones de rebus Samaritanorum sub imperio Romanorum peractis. Vratislaviae [1874].

Krakauer M., Zur Geschichte d. Spinozismus in Deutschland. Breslau [1881].

Münz W. D., Die Grundlagen d. Kant'schen Erkenntnis-Theorie. Halle a. S. 1882.

Dr. Salvendi Adolf, rabbi, Dürkheim.

Jüdische Presse. 38. kötet.
ברכת אברהם. Mármarosziget s. a.
דרשות הר"א ש' ח' א'. Jerusalem 1904.
דרך יצחק. Munkács 1894.

חימת אש. Paks 1906.

ידות אפרים. Mármarosziget 1908.

מלאה קטורת. Paks 1903.

Schill Salamon, tanár, Budapest.

Philologiai Közlöny (1909. évf.).

Société des Études Juives Revue des Études Juives (f. évf.).

Index Alphabétique des L vol. de la R. É. J. Paris 1910.

Spitzer Mór, Budapest.

צלה. Prag 1799.

פרי יהושע. Fürth 1779.

משנה תורה ח' ב'. Wien 1809.

Továbbá 4 kötet.

Stadtbibliothek Frankfurt a. M.

Bekanntmachung 1909.

Dr. Székely István, egyet. tanár.

Középiskolai oktatásunk az egyetem és a gyakorlati élet szempontjából. Budapest 1909.

Vadász Ede, Budapest.

A szekularizáció. Sopron 1909.

Hirsch J., Gedenkreden über Ober-rabbiner M. Hirsch. Frankfurt a. M. 1909.

Schlesingers Taschenkal. 1908-1909.

Dr. Vogelstein, rabbi, Königsberg.

Bericht über d. Religionsunterricht 1909/1910. Königsberg 1910.

Vorstand d. Isr. Religionsschule, Frankfurt a. M.

Katalog d. Bibliothek der Isr. Religionsschule zu Frankfurt a. M. Frankfurt a. M. 1909.

Wetstein P. H., Krakau.

לתולדות ישראל וחרמיו בפולין. Krakau 1909.

Winterberg Gyula, a pesti Chevra Kadisa elnöke, Budapest.

Kohut A., Geschichte der deutschen Juden. Berlin 1898.

Rabe J. J., Mischna oder d. Text d. Talmuds übersetzt, I—VI. Onolzbach 1760—63.

G)

A vásárolt könyvek lajstroma.

Achelis Th., Religionen d. Naturvölker. Leipzig 1909. Adler E., Die Kabbala. Bpest. 1906. Aharon ben Elijah, Corona legis (Ed. Kosergarten). Jena 1824. Allgemeine Zeitung des Judentums 1909. Alt A., Israel u. Aegypten. Leipzig 1909. Alte Orient, X—XI. Ameis-Hentze, Homers Odyssee I—IV. Leipzig 1895—1908. Amram D. W., Makers of Hebr. Books in Italy. Philadelphia 1909. Banse, E., Orient I—III. Leipzig 1910. Bäumker-Hertling, Beiträge z. Geschichte d. Ph. des Mittelalters. Münster 1909. Belleli L., An Independent Examination of the Assuan Papyri. London 1909. Benetelli L. M., Le Saette di Giannata. Venezia 1705. Benjamin J. J., Cinq années de voyage en Orient. Paris 1856. Berliner A., Siddur d. Schabtai ha-Sofer. Frankfurt a. M. 1909. Biblia Hebraica Münsteri. II. Basel 1535. Biblische Studien. XIV. Freiburg i. B. 1909. 40.	Birt Th., Zur Kulturgeschichte Roms Leipzig 1909. Boutroux-Weber, Wissenschaft und Religion. Leipzig-Berlin 1910. Brandt W., Die jüd. Baptismen. Gießen 1910. Breuer R., Unter seinem Banner. Frankfurt a. M. 1909. Central-Anzeiger f. jüd. Literatur. I. Coblentz F., Lehrbuch d. jüdischen Religion. Leipzig 1909. Cornill C. H., Einleitung in das A. T. 6. Aufl. Tübingen 1908. Cumont F., Orient. Religionen im röm. Heidentum. Leipzig-Berlin 1910. Delitzsch F., Handel u. Wandel in Alt-Bab. Stuttgart 1910. Dettweiler P., Didaktik u. Methodik d. lateinischen Unterrichts. 2. Aufl. München 1906. — Didaktik u. Methodik d. griechischen Unterrichts. München 1898. Deutsche Literaturzeitung. 1909. Diettrich-Wünsch, Religionsgeschichtliche Versuche und Vorarbeiten. I—VII. Gießen 1903—1909. Draeger-Becher, Tacitus Annalen. I—III. Leipzig 1895—1907. Eerdmans B. D., Alttestamentliche Studien III. Gießen 1910.

- Egyenlőség.** 1909.
- Ehrlich B. A.,** Randglossen z. Hebr. Bibel. II. Band. Leipzig 1909.
- Encyklopädie d. Islam.** 4. Lief.
- Encyclopädia of Religion** II. Edinburgh 1909.
- Évkönyv.** I. M. I. T. Budapest 1910.
- Feine P.,** Theologie des N. T. Leipzig 1910.
- Fink F. N.,** Sprachstämme des Erdkreises. Leipzig 1909.
- Haupttypen des Sprachbaues. Leipzig 1910.
- Gesenius' Hebräische Grammatik.** 28. Aufl. Leipzig 1909.
- Hebräisches Handwörterbuch. 15. Aufl. Leipzig 1910.
- Ginzberg L.,** Legends of the Jews Philadelphia 1909.
- Goldziher J.,** Mythos bei den Hebräern. Leipzig 1876.
- Graetz,** Geschichte V. 4. Aufl. Leipzig 1910.
- Gressmann H.,** Palästinas Erdgeruch i. d. isr. Rel. Berlin 1909.
- Gross H.,** Gallia Judaica. Paris 1897.
- Gumbach J.,** Altjüdische Kalender. Brüssel-Leipzig 1848.
- Hajnóczi R. J.,** A magyar zsidók közjoga. Lőcse 1909.
- Harnack A.,** Ein Psalmbuch aus dem ersten Jahrhundert. Leipzig 1910.
- Kell J.,** Kultur d. Araber. Leipzig 1909.
- Herner S.,** Verbesserungen zu Mandelkerns Konkordanz. Lund 1909.
- Hiera Granmata.** Oxford 1887.
- Hirzel R.,** Strafe der Steinigung Leipzig 1909.
- Holzmann O.,** Neutestamentliche Zeitgeschichte. 2. Aufl. Tübingen 1906.
- Israelit.** Hirsch-Nummer.
- Jahrbuch f. jüd. Geschichte u. Literatur.** Berlin 1910.
- Jahrbuch d. jüd. lit. Gesellschaft.** VI. Frankfurt 1909.
- Jahresbericht d. Rabbiner-Seminars** in Berlin 1879/80.
- Jakob L. H.,** Prüf. d. Mendelssohn. Morgenstunden. Leipzig 1786.
- Jastrow M.,** Religion Bab. Ass. Lief. 14.
- The Jewish Chronicle.** 1909.
- Journal Asiatique.** 1822—1893 évf. 145 kötet.
- Die Judenpogrome in Rußland.** I-II. Leipzig-Berlin 1910.
- Kappes,** Vergil Aeneide I—IV. Leipzig 1892—1904.
- Kaufmann Davids** Gesammelte Schriften. Band II. Frankfurt a. M. 1910.
- Kautsch,** Heilige Schrift.
- Klein S.,** Beiträge zur Geographie und Geschichte Galiläas. Leipzig 1909.
- König E.,** Hebr. u. Aram. Wörterbuch z. A. T. I. II. Leipzig 1910.
- Kohler K.,** Grundriß einer systemat. Theologie d. Jud. Leipzig 1910.
- Kotelmann L.,** Die Ophthalmologie bei den alten Hebräern. Hamb.-Leipzig 1910.
- Kropat A.,** Syntax d. Autors der Chronik. Gießen 1909.
- Kultur der Gegenwart.** Her. von Hinneberg. I—V.
- Kutschera H.,** Die Chasaren. Wien 1909.
- Lamprecht K.,** Moderne Geschichtswissenschaft. 2. Aufl. Leipzig 1909.
- Lange G.,** Sefer Maassei Choseb. Frankfurt a. M. 1909.
- Lazarus N.,** Ein deutscher Professor in d. Schweiz. Berlin 1910.
- Lehmann Rudolf,** Der deutsche Unterricht. Berlin 1909.

- Lewin A.**, Geschichte der badischen Juden. Karlsruhe 1909.
- Lewy J.**, Ein Wort ü. d. Mechilta des R. Simon. Breslau 1889.
- Lidzbarsky M.**, Ephemeris f. sem Epigr. III. I.
- Löwenstein L. Z.**, Geschichte d. Juden in Fürth. Frankfurt a. M. 1909.
- Macaulay**, Essay und Speck . . . ed. Abraham a. Levy. Edinburgh 1909.
- Margoliouth G.**, Catalogue of the Hebr. en Sam. Manuscripts in the Br. M. London 1909.
- Margolis M. L.**, Lehrbuch der aram. Sprache des bab. Talmuds. München 1910.
- Meinhold H.**, Sabbat. Leipzig 1909.
- Merx A.**, Messias od. Ta'eb der Samaritaner. Gießen 1909.
- Metmann L.**, Die hebr. Sprache. Jerusalem s. a.
- Michaelis A.**, Rechtsverhältnisse der Juden in Preußen seit Beginn d. 19. Jahrh. Berlin 1910.
- Milman H. H.**, History of the Jews I—II. London 1909.
- Mitteilung z. jüd. Volkskunde.** Leipzig 1910.
- Monatsschrift.** 1909.
- Natorp P.**, Religion innerhalb der Grenzen d. Humanität. 2. Aufl. Tübingen 1908.
- Nathanael.** 1909.
- Nöldecke-Schwally**, Geschichte d. Oorans. I. Leipzig 1909.
- Nordau M.**, Zionistische Schriften. Köln-Leipzig 1909.
- Oesterreichische Wochenschrift.** 1909.
- Orientalistische Literaturztng.** 1909.
- Ost und West.** 1909.
- Parallelbibel.** I. Gütersloh 1847.
- Pastor L.**, Geschichte d. Päpste. IV u. V. Br. 1907.
- Patai J.**, Héber költök. I. Budapest 1910.
- Paton L. B.**, Jerusalem. Chigago 1908.
- Pauly**, Realencyclopädie d. class. Altertums. VI. Stuttgart 1909.
- Philippson M.**, Neueste Geschichte d. jüd. Volkes. II. Leipzig 1910.
- Ploss-Bartels**, Das Weib in der Natur und Völkerkunde. I—II. 9. Aufl. Leipzig 1908.
- Preuschen E.**, Griechisch-deutsches Wörterbuch z. d. Schriften d. N. T. Gießen 1910.
- Proksch, O.**, Studien z. Gesch. d. LXX. Leipzig 1910.
- Prot. Realencyclopädie.** XXII. Leipzig 1909.
- Punkko A. F.**, Deuteronomium. Leipzig 1910.
- Der erste allgemeine Rabbinerkongress** zu Krakau. Alsókubin 1903.
- Rabbinowitz J. M.**, Legislation criminelle du Talmud. Paris 1876.
- Die Religion** in Geschichte u. Gegenwart (ed. Schiele). I. Tübingen 1909.
- Revue Biblique.** 1909.
- Revue Semitique.** 1909.
- Rivista Israelitica.** 1909.
- Robert G.**, Ecoles de la theologie. Paris 1909.
- Rosenberg J.**, Aram. Verbum im b. Talmud. Marburg 1888.
- Rosenfeld Moritz**, Schriften. New-York 1904.
- Rosenthal L. A.**, Die Mischna, Aufbau und Quellenscheidung. I. 2. Straßburg 1909.
- Rosner A.**, Davids Leben u. Charakter nach Talm. und Midr. Oldenburg i. Gr. 1908.
- Rückert F.**, Makamen d. Hariri. 4. Aufl. 1864.

- Schapiro J.**, Maimunis Mischnah-Comm. zu Arachin. Jerusalem 1910.
- Schechter S.**, Aspects of rabb. theology. II. London-New-York 1909.
- Schermann Th.**, Griechische Zauberpapyre. Leipzig 1909.
- Schürer E.**, Geschichte des jüd. Volkes. III. 4. Aufl. Leipzig.
- Schwalm R. P.**, Vie privée du peuple juif. Paris 1910.
- Sell K.**, Christentum u. Weltgeschichte. Leipzig 1910.
- Silberg M.**, Sefer Ha-Miszpar. Frankfurt a. M. 1895.
- Simon L.**, Aspects of the Hebr. Genius. London 1910.
- Sola Pool A.**, Old Jew.-Aram. Prayer, the Kaddish. Leipzig 1909.
- Spiegler S. J.**, Unsterblichkeit d. Seele. 3. Aufl. Leipzig 1909.
- Stern A.**, Sendschreiben. Pest 1870.
- Strack H. L.**, Jesus Häretiker u. Christen nach jüd. Angaben. Leipzig 1910.
- Strack H. H.**, Sanhedrin-Makkoth. Leipzig 1910.
- Theologisches Literaturblatt.** 1909.
- Theologische Literaturzeitung.** 1909.
- Thomsen P.**, Palästina und seine Kultur in fünf Jahrtausenden. Leipzig 1909.
- Tobia b. Eliezers** Commentar zu Koheleth (ed. Feinberg). Berlin 1904.
- Tolstoi J.**, Antisemitismus in Rußland. Frankfurt a. M. 1909.
- Ullmann S.**, Studien z. Geschichte d. Juden in Belgien. Antwerpen 1909.
- Ugnad A.**, Bab. Assyrische Grammatik. München 1906.
- Université Saint Joseph Beyrouth,** Melanges de la Faculte Orientale. Leipzig 1909.
- Violet B.**, Ezra Apokalypse. I. Leipzig 1910.
- Welner M.**, Parchon als Gramm. Ofen 1870.
- Die Welt.** 1909.
- Westberg F.**, Biblische Chronologie nach Flav. Josephus Leipzig 1910.
- Wiener M.**, Anschauungen d. Propheten von d. Sittlichkeit. Berlin 1909.
- Wilken U.**, Zum Alex. Antisemitismus. Leipzig 1909.
- Wolf G.**, Einführung in d. Studium der Neueren Geschichte. Berlin 1910.
- Wünsche,** Midrasch Kohelet. Leipzig 1880.
- Zeitschrift f. A. W. XXIX.**
- Zeitschrift f. Hebr. Bibliographie.** 1909.
- Ziltz M.**, Hebr. Sprachlehre 2. Aufl. Pest 1865.
- אהבתי אבני שהם. Ungvár 1865.
- אהבת ה'. Livorno 1871.
- אהבת ציון. Vác 1897.
- אהבת ציון וירושלים על יומא. Wilna 1909.
- אהל יצחק. 1909.
- אהל מועד ב' חלקים. Jerusalem 1866.
- אוצר החיים. Wien 1823.
- אוצר ישראל ח"ג, ed. Eisenstein. Newyork 1909.
- אור מאיר. Newyork 1896.
- אחיאסף, XI. Warschau 1903.
- אלה תולדות אדם גדול. Venezia 1601.
- אלפסי ח"ב. Venezia 1522.
- אמר שמואל. Saloniki 1886.
- אמרות טהורות. Livorno 1787.
- אפי זוטרא. Saloniki 1796.
- א' ארבעה ועשרים תנ"ך. Venezia 1739.
- א' ארבעה ועשרים עם חומת אנך. Pisa 1804.
- ארבעה טורים. Fano 1516. 20.
- ארח משפט. Saloniki 1858.

- Warschau 1885. ארץ חמדה.
Krakau 1906. אשכול ענבים.
Tolcsva באר יצחק על גטין ח"א וב' 1909—10.
Saloniki 1794. באר מים חיים.
Berlin 1727. בבא קמא.
I—XIII. Warschau 1910. בבליותיקה גדולה.
Saloniki 1758. בגדי כהונה.
Saloniki [1605]. בדק הבית.
Venezia 1519. 40. באורים.
Warschau 1886. ביאורי אנדות.
Dessau 1698. בית יהודה.
Szatmár 1908. בית יהונתן.
Livorno 1877. בית מנוחה.
Wien 1845. בית תפלה יקרא.
Lemberg 1873. בכורי אביב.
Warschau 1898. בכין יהושע.
ed. Theodor V. בראשית רבה.
Jerusalem s. a. ברית אברהם.
s. a. e. 1. גדולת משה.
Livorno 1860. דברי מרדכי.
Podgorce 1901. דברי יחזקאל.
V. Berlin 1910. דיואן לרבי יהודה הלוי.
Jerusalem 1875. דרכי איש.
Saloniki 1813. דרכי הים.
Saloniki 1790. דרשות רש"ט ו' ש"ט.
Karlsruhe 1791. הגדה של פסח.
Jerusalem 1859. הגדה של פסח בענגלי וערבי.
Frankfurt a. M. 1910. הגהות על חולין ובריתות.
Livorno 1753. ה' הדרת זקנים.
Szinyérváralja 1906. הוראת שעה ח"א.
Lemberg 1804. הילולא דפסחא.
Venezia 1704. הלכות קטנות.
Venezia 1597. ויקהל משה.
Saloniki 1777. זכור לאברהם א"ח וח"מ.
Livorno 1837. זכר דוד.
Jerusalem 1896. זכרון דברים.
Livorno 1693. זרע יצחק.
Warschau 1910. חרושי המאירי על סוכה.
Venezia 1523. 40. חידושי הרשב"א ברכות.
Venezia. 1523. 40. חידושי הרשב"א חולין.
Venezia 1523. 40. חידושי הרמב"ן ב"ב.
s. l. 1862. חידושי מהר"ש.
Sabioneta 1552. חזות קשה.
Saloniki 1804. חיי אברהם.
Venezia 1595. ס' החינוך.
Salzbach 1745. חכמת שלמה.
ed. Ginzburg. חמשה חומשי תורה.
London 1908.
Mantua 1742. חמשה חומשי תורה.
Mantua 1785. חמשה חומשי תורה.
Venezia 1551. חמשה חומשי תורה.
Jerusalem s. a. חמשה חומשי תורה אב"ג.
Szatmár 1908. חתם סופר על כתובות.
Basel 1539. טוב טעם.
Jerusalem s. a. טהרות ישראל.
Saloniki 1736. טירת כסף.
S. A. Ujhely 1898. יאיר נתיב.
Ungvár 1870. יד יוסף וכבוד הזהב.
Frankfurt a. M. 1727. יד כל בו.
Salontki 1751. יד משה.
Saloniki 1790. יד רמה על ב"ב.
Saloniki 1898. יד רמה על סנהדרין.
II. III. V. VI. VII. London 1898—1903. היהודי.
Berlin 1851. היונה כנסת ישראל.
Saloniki 1881. יוקח נא.
London 1909. ילקוט המכירי על דרכיה.
Jerusalem 1899. יצחק לשוח ח"א.
Jerusalem 1897. ירושלים דדהבא.
ed. Friedl. Szinyérváralja 1909. ירושלמי קדשים.
Vác 1907. ישמח לב ח"א.
Betlen 1908. כנסת ישראל.
Venezia 1664. לחם סתרים.
Pest 1868. לקוטי יצחק.
I. Vác 1909. לקוטי יהודה.
Amsterdam 1769. המאירי על מגלה.
XV. Jerusalem. המאסף.
Aleppo 1867. ס' המבקש.
Jerusalem s. a. מגדל עז ח"ב.
Szatmár 1905. מגיד דבריו ליעקב.
ed. Last. London 1909. מגן אבות.
s. l. e. a. מדבר קנאה.

- Cambridge מדרש הגדול בראשית 1902.
- Venezia 1545. מדרש רבה.
- Jerusalem 1887. מועד דוד.
- Venezia 1551. מורה נבוכים.
- Ragusa-Venezia 1799. מזבח כפרה.
- Jerusalem 1889. מהנה דוד.
- Saloniki 1850. מחשרים כסף.
- Jerusalem s. a. מילים ששה.
- Venezia 1545. מכילתא.
- Venezia 1710. מלאכת מחשבת.
- Ben Jeh. II. מלון הלשון העברית.
- Wilna 1895. ס' הכלים.
- Lemberg 1793. מסילת ישרים.
- Jerusalem מספר יעקב יוסף ברוידא 1907.
- Psa 1785. מעיל צדקה.
- Berlin 1910. מעשה הנאונים.
- Basel 1539. 120. מסירת המסורת.
- Venezia 1698. מעשה נסים.
- Jerusalem 1882. מקור ישראל.
- Dees 1894. מראה יחזקאל.
- Prag 1822. מראה יחזקאל.
- Preßburg 1908. משאת בנימין ח"א.
- Jerusalem s. a. משמיע ישועה.
- Venezia 1524. I - II. 20. משנה תורה.
- Przmysl 1901. משנה לסלך על התורה.
- Wilna 1908-1910. משניות.
- Pisa 1819. משניות.
- Pesaro נביאים הראשונים אברבנאל 1511. 20.
- Sitomir 1761. נאות יעקב.
- Venezia 1545. נביאים ראשונים.
- Pesaro 1520. נביאים אחרונים אברבנאל 20.
- Jerusalem 1907. נביאים ראשונים פרסי.
- Konstantinopel 1726. נגיד ומצוה.
- Konstantinopel 1731. נחלה ליהושע.
- Wilna s. a. נר ישראל.
- Paks 1890. נר המאור ח"א.
- Warschau 1842. נתיב לדרך חיים.
- סדר עולם רבה וזוטא, סדר הקבלה, Mantua 1514. 40.
- Soncino 1489. 20. סמ"ג.
- Venezia 1606. סדור תפלה.
- Konstantinopel 1740. סדר משמרה.
- Jerusalem 1907. סידור פרסי ב"ה.
- Saloniki 1761. ספור החיים.
- VIII. Brody 1872. עברי אנכי.
- Soucino 1486. 20. העקרים לר"י אלבו.
- s. a. e. I. עדות ביהוסף.
- Prag 1619. עוללות אפרים.
- Jerusalem 1897. עולם קטן.
- Munkács 1907. עולת הד"ש.
- Nagara, Belgrad 1833. עולת תמיד.
- Venezia 1601. עולת תמיד.
- Lemberg 1849. עיון תפלה.
- Saloniki 1858. ס' עין המים.
- Jerusalem 1904. עקבי הצאן.
- Venezia 1531. הערוך.
- Jerusalem 1893. עטרת זהב.
- Szatmár 1909. עת לעשות.
- Munkács 1907. פאת השדה על ש"ע.
- פירוש מס' משקן לר' שלמה בן היתוב. Berlin 1910.
- פירוש על יחזקאל לרבי אליעזר מבלגנצי. Warschau 1910.
- Amsterdam 1644. פירוש רש"י.
- Lemberg 1909. פנינים יקרים.
- Jerusalem 1900. ס' פרי אריה.
- Tunis 1904. ס' פרפראות לחכמה.
- Venezia 1608. פרקי ר' אליעזר.
- Zitomir ציואה מיסוד ושורת העבודה 1848.
- Saloniki 1790. צמה דוד.
- Bagdad 1892. צרכי חופה ומילה.
- I. Berlin 1885. קובץ על יד.
- Saloniki 1755. קיפלאש די יוסף הצדיק.
- Venezia 1704. קרבן חגיגה.
- Prag 1629. קרובץ.
- Konstantinopel 1747. קרית מלך רב.
- Venezia 1546. ס' הרכבה.
- Prag 1734. רשב"א על ב"ק.
- Altona 1769. רשפי אש.
- Vác 1906. שאילת יעקב.
- Wien-Budapest 1909. שבט סופר.
- Livorno 1787. שופריה דיעקב.
- Prag 1587. שיה יצחק.

Szinyérváralja 1909. שיר תפארת. Jerusalem 1868.
Warschau 1898. שירי פרוג.
ed. Ginzberg, New-York 1909. שירי הירושלמי.
Warschau 1902. (Bialik). שירים.
Warschau 1903. ם' השירים מאת יעקב כהן.
Krakau 1906. שירת ישראל.
(1909). השלה.
Saloniki 1737. שעשוע התלמידים.
Jerusalem 1901. VI. שו"ת הרשב"א.
Szinyérváralja שו"ת ידי יצחק ח"ב ח"ג 1909.
Szinyérváralja שו"ת שמן רקח ח"ג 1909.
Mantua 1722. ש"ע מטור י"ד.
Saloniki 1818. שפת הים.

Venezia 1529. 20. שרשים לרר"ק.
Bagdad 1892 ם' תהלה לדוד.
Venezia 1546. ם' תהלים.
Jawitz VII. Berlin תולדות ישראל 1909.
Szatmár 1909 – 10. I—V. תורה שלמה.
Jerusalem 1902. תורת אהל משה.
Vác 1909. XVII. תל תלפיות.
Mantua 1514. 40. תניא.
Amsterdam 1635. תנ"ך.
Jerusalem 1903. תפלה למשה.
Livorno 1877. תפלת ההדש.
Venezia תפלת ישרים כפי מנהג ספרדים 1775.
Jerusalem 1887. תקון חצות.
Venezia 1519. 20. תרומת הדשן.

Könyvtári statisztika.

Munkák száma	17957
Kötetszám	31318
Térkép	32
Könyvtári olvasóteremben olvasott könyvek	1900
Látogatók	350
Kikölcsönzők	250
Kikölcsönzött könyvek	1370 mű 1450 köt.

Gyarapodás :

Vétel útján héber nyelvü	172	»	190	»
Vétel útján nem héber nyelvü	115	»	120	»
Vétel útján magyar könyvtár	28	»	40	»
Ajándék útján	185	»	235	»

A nmsg. vallás- és közoktatásügyi ministerium 1910. évi március 10-én 17.661. sz. a. kelt rendeletével megengedte, hogy a könyvtár könyveinek feles példányait eladja. A munka ebben az irányban folyik, részben már végrehajtatott.

H)

A magyar könyvtár számára vett könyvek lajstroma.

A szabad oktatás országos szerve-
zete. Budapest 1909.

Budapesti Szemle. 1909. évf.

Erdélyi Múzeum. 1909. évf.

Kármán Mór, Pedagógiai dolgozatai.
2 kötet. Budapest 1909.

Klasszikus regénytár:

Hugo Victor, A nyomorultak.

Maupassant, Mont Oriel. Budapest
1910.

Magyar könyvtár. 58. szám.

Magyar Tud. Akadémia kiadásai:

Raleigh W., Shakespeare.

Kállay, A szerb felkelés története.

Mahler, Ókori Egyptom. Budapest
1909.

Magyar nyelv. 1909.

Magyar regényírók. VIII. sor.

Jókai Mór, Mire megvénülünk.

Pulszky Ferenc, A magyar jacobi-
nusok.

Beniczkyné Bajza L., Végzetes té-
vedés.

Tolnay L., Az urak. Budapest 1909.

Műveltség könyvtára:

A művészet könyve. Budapest 1909.

Petőfi könyvtár. XI—XX.

Philológiai közlöny. 1909.

Protestáns Szemle. 1909. évf.

Társadalomtudományi társ. kiadvá-
nyal:

Spencer H., Alapvető elvek.

Dávid E., Socializmus és mező-
gazdaság.

Pikler Gy., A lélektan alapelvei.

Jászi Oszkár, A történeti materia-
lizmus állambölcselete.

Sidney és Beatrice Webb, Munkás
demokrácia.

Leyret H., Magnaud, a jó bíró.
Budapest 1909.

Természettudományi könyvkiadó vál-
latat:

Berget A., A földgömb és a légkör
fizikája. Budapest 1909.

Mágocsy-Dietz, S., A növények
táplálkozása. Budapest 1909.

Zempléni Győző, Az elektromosság
gyakorlati alk. Budapest 1910.

Poincaré Henri, Tudomány és fel-
tevés. Budapest 1903.

OST - - 9 - -

33.

A BUDAPESTI ORSZÁGOS
RABBIKÉPZŐ-INTÉZET
ÉRTESITŐJE

AZ 1909—1910. TANÉVRŐL.

MEGELŐZI:

**A jémeni zsidók héber és arab
költészete.**

IRTA

DR. BACHER VILMOS.

BUDAPEST 1910.

ALKALAY ADOLF ÉS FIA NYOMTATÁSA, POZSONY.

ELŐSZÓ.

A jémeni zsidók legrégibb történetére egy királyi trón veti fényét. Egy évszázaddal az északarábiai próféta föllépése előtt, aki által a zsidóság monotheismusa egy új világvallásnak lett alapjává, Délarábia trónján a zsidóság egy buzgó híve ült, kinek bukása birodalma zsidóinak is lett végzetessé. A jémeni zsidók szinte eltűnnek a világesemények színteréről, de a nagy zsidó közösség tudatából is, és csak több mint hat évszázad után újra tűnnek elő az őket borító homályból. Tudelai Benjámin (1160 — 1170) érdekes adatokat nyújt útleírásában a délarábiai zsidókról. De ezen adatokat nem autopsia útján szerezte, hanem alkalmasint Bagdádban hallotta. Feltűnő ellentétben állanak azokhoz a tényekhez, melyek csak néhány évvel később (1172) azon vigasztaló iratot okozták, melyet Maimóni Mózes arab nyelven intézett Jémen zsidó közösségeihez. A mit az »Iggéreth Témánban« a jémeni zsidókat sújtó nehéz elnyomásról és hitbeli kényszerről, valamint egy álmessias föllépéséről olvasunk, évszázadok hosszú sorára az utolsó hír maradt, mely róluk a Nyugatba jutott. Csupán egy liturgiai nevezetességet beszéltek el róluk. Ama vigasztaló irat ünnepelt szerzője iránt oly rajongó tiszteletet éreztek, hogy nevét a Kaddis imában említették; így beszéli el ezt hitelt érdemlő jelentés alapján Nachmáni Mózes a franciaországi rabbikhoz írt levelében.

Majdnem pontosan hatszáz évvel Tudelai Benjámin után — 1763-ban — Carsten Niebuhr, a híres utazó, Jémenben időzik és utóbb az ország zsidóiról fontos megfigyeléseket és adatokat tesz közzé. Niebuhrnak, valamint későbbi utazóknak

jelentéseit földolgozza Ritter Károly nagy földrajzi művének XII. részében és így azokat a tudomány közbirtokává teszi. — A 13. és 18. század között lefolyt. hosszú korszakból egy nemrég angol fordításban megjelent arab történeti munka a jémeni zsidókról néhány jellemző adatot közöl. Ez a jémeni Reszúli-dinasztia története El-Khazradzsitól, fordította Redhouse (három kötet, Leiden 1906—1907).¹⁾

¹⁾ 1240-ből e történetíró említ egy esetet, mely a muhammedán theologusoknak a zsidók ellen táplált fanatikus gyűlöletéről tesz tanúságot: Egy fakih a szultán kíséretében egy zsidó orvost lát, ki nőtény öszvéren nyargal és hét rabszolga környezi. Amaz ráveti magát az orvosra, lerántja az öszvérről, földre teperi és kiméletlenül ütlegeti az arra a célra lábáról lehúzott sarúval, egyre így kiáltva: Oh, Isten ellensége és az ő profétájának ellensége! Midőn az orvos e bántalmazás miatt a szultánnál panaszkodott és ez a fakihot felelősségre vonta, ez utóbbi (neve Muhammed Márábból) szörnyűködését nyilvánította a zsidónak jutott kitüntetésen, mert a törvény nem engedi, hogy zsidó öszvéren üljön és nyerget használjon, azt sem, hogy zsidó magasabb rangra emelkedjék muszlimok fölé. Erre a szultán meghagyja a zsidó orvosnak, hogy személyesen kérjen bántalmazójától oktatást arra nézve, mely megaláztatásoknak van mint zsidó alávetve (I, 106). — Másfél századdal későbbben a következő esetek vannak krónikánkban följegyezve: 1391-ben Taizz-ban (az alább többször említendő városban) letartóztattak egy zsidót, kit kuruzslással vádoltak s különösen azzal, hogy bűvésze segítségével muszlimnak mutatta magát (v. ö. Jakob Saphir, *אגרת תימן השנית*, Wilna 1873, 47. l., a bűvészet elterjedtségéről a jémeni zsidóknál). Vakítással és kezének levágásával büntették (II, 197). — 1392-ben Zebíd városban egy zsidó fölvette az iszlámot. Ünnepi menetben nőtény öszvéren és pompás díszruhában vezették a városon keresztül (II, 211). Ugyanabban a városban a következő évben szintén egy zsidónak az iszlámba való föl vételét ünnepelték, még pedig az Asrafijja-medreszében a világi és egyházi hatóságok jelenlétében, a kik díszruhákkal ajándékoztak meg az új hívőt (II, 222). — 1394-ben egy zsidó asszony tért át a muhammedán vallásra. Férjét, a ki zsidó maradt, a bíró a hozomány visszaadására ítélte el és azután a házasság felbontását rendelte el, a mely csak akkor érvényessé lenne, ha a férj is fölveszi az iszlámot (II, 234). — E jelentések egyes áttérésekről azt bizonyítják, hogy ily esetek akkor Jémenben nagyon ritkán fordultak elő. — Történetírónknak következő másnemű feljegyzése 1397-ből való: Azon nagyszerű ajándékok közt, a melyeket a szultánnak hoztak Egyiptomból, egy ügyes zsidó orvos is volt, a ki azonban már egy hónappal rá meghalt (II, 264 s köv.)

1859-ben Jakob Saphir időzött Jémenben, bejárta az ország különböző vidékeit és bőven gyűjtött a jémeni zsidók társadalmi és vallási viszonyaira és szellemi kulturájukra vonatkozó adatokat, saját megfigyelései vagy a zsidó lakossággal való sűrű és benső érintkezései alapján. Gazdag tartalmú útleírásával (Ében Szappír I., 1866) ő lett a Nyugat zsidói részére a jémeni zsidók tulajdonképi fölfedezőjévé.¹⁾ Nemsokára a délarábiai zsidók régi irodalma is ismeretessé lett, nagyszámú kéziratokban, melyeket az említett Saphir és különösen az utóbb szomorú hírnévhez jutott Schapira hozott Európába és melyek közül csak a berlini királyi könyvtár 1878-ban ötven darabot szerzett be. Különféle tartalmú jémeni kéziratok egyre emelkedő számban gazdagították Európa és Amerika nyilvános és magángyűjteményeit, a mi egyuttal előbbi birtokosaik nagy szegénységének is szolgál jeléül, kik az addig gondosan őrzött kézirati kincseiktől fosztották meg magukat. A jémeni zsidók közül igen sokat szegénységük és a folytonos nyomás, mely alatt éltek, arra is vitt, hogy hazájukat elhagyják és a forgalmi viszonyok kedvező alakulása mellett főképen a szent földet, vágyódásuk régi célját, fölkeressék. Jeruzsálem különböző zsidó telepeihez egy jémeni telep is járult, melynek tagjai a legkeményebb és legundorítóbb munkától sem riadnak vissza, hogy életüket fentartsák. A legújabb időben az e jémeni telep szorult helyzetéről szóló hírek, valamint a napi lapoknak időnként a jémeni lázadásokról és azoknak kapcsán a délarábiai zsidók szenvedéseiről szóló hírei ismételten figyelmünket a zsidóság e nevezetes ágára irányították, mely talán a török birodalom állapotainak haladó javulásával sorsának javulását is remélheti.²⁾ Az

¹⁾ Az utolsó jelentős eseményt a jémeni zsidóság köréből, t. i. egy álmessziás föllépését a 19. század hatvanas éveiben, a megelőző jegyzetben említett könyv mondja el, melynek főtartalmát az álmessziásról vagy ő általa irt levelek teszik, valamint Jakob Saphir levele a jémeni zsidókhöz, melyben őket — úgy mint 700 évvel előtte Maimúni — óva int a hamis prófétától, a ki Illés prófétának megjelenésére is hivatkozott.

²⁾ Az 1909 végén Jémenben megölt zsidó utazónak, Hermann Burchardtnak adatait a jémeni zsidókról közli D. Trietsch a

Adenben angol uralom alatt élő jémeni zsidók ily javulásnak már is örvendezhetnek. Héber nyomdájuk is van Adenben. A jeruzsálemi jémeni telep, hasonlóan a buchári perzsa telephez, ámbár nem ily gazdag mértékben, a szent város nyomdáit használja föl, melyekből a jémeni imakönyv, valamint a targummal és Száadja arab fordításával ellátott pentateuchus kiadásai kerültek ki.

A jémeni kéziratok nagy meglepetéseket hoztak az irodalmi kutatásnak. Eddig Jémen, úgy szólván, nem is létezett a zsidó bibliographiában és irodalomtörténetben. Semmi sem tanuskodott arról, mennyiben volt a jémeni zsidóknak részük a zsidó irodalomban, akár ennek köztük való elterjedését, akár saját irodalmi termékeiket illetőleg. A régibb időkből csak egyetlen egy tudósnak neve lett ismeretessé és ez is Egyiptomból származott: Jákób b. Nathanael Alfajjúmi, akihez Maimúni fent említett vigasztaló iratában fordul. Azulái irodalomtörténeti szótárában csak egy, Délarábiából származó írónak említését találjuk, a ki azonban Palesztinában élt és Beczalél Askenázi meg Chájim Vidal tanítványaihoz tartozott Neve S a l a m o n A d e n i, ki Azulái szerint Szanaában kezdte tudós pályáját.¹⁾ Jakob Saphir útleírásának megjelenése és a jémeni kéziratok feltünése után Délarábia egyszerre igen figyelemreméltó tartományává lett a zsidó irodalmi kutatásnak. Kiderült, hogy ama elzárkozottság,²⁾ mely Jément majdnem teljesen kiszorította a zsidó diaspora tudatából, csak egyoldalú volt. A jémeni zsidók, ha nem is járultak hozzá semmivel az általános zsidóság szellemi életének gyarapodásához, folytonosan tapasztalták és fel is dolgozták ama szellemi életnek befolyá-

hamburgi Israel. Familienblatt-ban (1910. jan. 20-iki szám). Utolsó közleményeit (Szanaa, Taizz és Mocca városokból) közzétette Friedländer M. (Ost und West, 1910. február, 107. s k)

שם הגדולים, ed. Benjacob I, 170 (v. ö. Steinschneider, Catal. Bodl. Col. 3276): ותחלתו מערי תימן מעיר אויל שקורין כנעא helyett olv. צנעא). Adeni misnakommentárja — מלאכת שלמה — most ki van adva a Rom-féle misnakiadásban (Wilna 1909).

²⁾ Niebuhr jelenti, hogy a jémeni zsidóknak nem voltak régi kézírataik, hanem csak nyomtatott könyvek a velencei és amsterdami nyomdákából (Ritter, Erdkunde, 12. rész, 829. l.)

sait. És most e régi befolyások emlékei, a mint a jémeni kéziratokban napfényre kerültek, a legjelentősebb fölfedezésekkel gazdagították a buvárkodást. A jémeni zsidók irodalma épen elzárttságuk miatt kiváló módon konzerválólag hatott, körülbelül úgy, mint a hogy az aethiopiai keresztény irodalomnak a görögből fordított némely zsidó apokrifának fentartását köszönjük.

A mi első sorban a bibliai tudományt illeti, a délarábiai kéziratok által lényegesen gyarapodott tudásunk a b a b y l ó n i a i vagy felső pontozásról, mert ama kéziratok olykor a héber szövegben is,¹⁾ de a targumban mindig a babylóniai pontozást használják, még pedig eredeti, egyszerű alakjában. A jémeni zsidók híven ragaszkodtak e magánhangzójelekhez, melyek nyilván már igen korán jutottak hozzájuk a babylóniai főiskolákból és csak későbbben, különösen Ben-Ásér mintakodexének befolyása alatt, a bibliai szövegre nézve a tiberiási pontozáshoz alkalmazkodtak. De a targumra, valamint más iratokra nézve, melyekben a héber szöveg pontozva van (mint p. az alább megbeszélendő költeményekben), szilárdan ragaszkodtak a babylóniai magánhangzójelekhez, a melyekkel még a 18. században is éltek, míg másutt, az egész zsidóságban e pontozási rendszert elfelejtették és a 19. század tudományos kutatásának újra kellett azt fölfedeznie. — Maga a t a r g u m s z ö v e g is, a mint babylóniai pontozással a jémeni kéziratokban található, rendkívüli korrektsége által válik ki.²⁾ — Azon régi szokás is, hogy a tóra felolvasásával versenként olvasták a targumot is, a jémeni zsinagógákban mind e mai napig tartotta fenn magát. — A jémeni bibliai k ó d e x e k sok új és fontos anyagot tartalmaznak a m a s s z ó r a ismeretéhez. — A legrégibb midrás ismerete elveszett kincseknek újonnan való megszerzését köszöni jémeni kéziratoknak, a mennyiben a Midrás Hagádólból, a pen-

¹⁾ A British Museum következő kodexei tartalmazák a penta-teuchus szövegét a targummal együtt, még pedig a szöveget is felső pontozással: 2703, 2704, 2366, 2368. L. Margoliouth katalógusának első részében a 105., 108., 112. és 113. számot.

²⁾ L. Merx, *Chrestomathia Targumica*, 1888; továbbá Jósua és Bírák targumát, jémeni kéziratokból kiadta Praetorius (1899, 1900).

tateuchushoz való egy Jalkutszerű kommentárjából szorgalmas buvárlat két tannaitikus midrásművet (Exodusra és Deuteronomiumra) terjedelmük nagy részében kihámozott. — Száadja gáón befolyása a jémeni zsidóknál maradandó nyomokat hagyott hátra; neve is a délarábiai zsidók egyik leghasználtabb személynevévé lett. Imakönyvük¹⁾ még ma is néhány arab nyelvű szabályt és utasítást tartalmaz, melyek a gáónnak máig kiadatlan sziddúrjából vannak véve; az ő Hósánótköltevényei ünnepi rituáléjuknak alkotó részei maradtak. Hasonlóképen Száadja pentateuchusfordítása, a targum mellett, elválaszthatatlan a szövegtől.²⁾ — Minden előbbi befolyást felülmúlt Maimúnié, a kinek nagy tekintélyéről a jémeni zsidóknál már fent megemlékeztünk. Vallástörvényi kódexét (a Misné-Tórát) Káro Józsefnek náluk szintén érvényre jutott Sulchán Árúkhja sem szorította ki mértékadó jelentőségéből. Imarendjük ahhoz csatlakozik, melyet Maimúni állapított meg.³⁾ Maimúni vallásbölcészeti nagy művét is, a »Tévelygők Útmutatóját«, sokat olvasták Jémenben arab eredetijében. »Ez talán az egyedüli bölcészeti munka, mely Jémenbe jutott, azon kéziratok szerint ítélve, melyeket Saphir az ottani zsidóknál látott.«⁴⁾ Jeruzsálemi Tanchúmot, Maimúni hivét, Jémenben kiválóan becsülték, az ő szentirási kommentárját idézték és kivonatolták, szótárát másolták és terjesztették.⁵⁾ — Mily befolyásra emelkedett a kabbala Jémenben, azt

¹⁾ L. értekezésemet: Der südarabische Siddur (JQR XIV, 581 s. köv.)

²⁾ L. a már említett pentateuchuskiadást ספר כתר תורה תאנ (Jeruzsálem 1894 s. k.), a melyben minden versben a szöveg után a targum és Száadja fordítása következik.

³⁾ V. ö. a Kaddis-ima részleteiben mutatkozó megegyezést Maimúni és Jémen közt, a mint azt Sola-Pool (The Kaddish, Leiden 1909) kimutatja.

⁴⁾ Neubauer szavai (JQR. III, 618).

⁵⁾ L. művemet: Jeruzsalmi Tanchúm szótárából 1. és 5. l. A mi az ott (2. l.) említett berlini kéziratot illeti, azt közölte velem dr. Mittwoch tanár úr, dr. Nathan megállapítása alapján, hogy az korántsem Tanchúm szótárának egy compendiuma (mint Steinschneider hitte), hanem csak néhány idézetet tartalmaz a Mursidbói.

rendkívüli mértékben a jelen dolgozat tárgyát képező költemények is mutatják.¹⁾

Az előzőkben adott rövid vázlat bizonyítja, hogy a jémeni zsidók szellemi élete folytonos összefüggésben volt a zsidóság fejlődésének korszakaival és azoknak hatásait tapasztalta. A kívülről jövő befolyások iránt való fogékonyság e bizonyítékai mellett csak gyéren találhatók önálló működésről tanuskodó irodalmi termékek. A hány jémeni iratokkal megismerkedtünk a szentírásmagyarázat, a héber nyelvtudomány, a vallásbölcsezet és más tudományok terén, azokban csak a tudós törekvésnek buzgó tanusítását ismerhetjük föl; de hogy ezek az iratok nem hagyták el délarábiai hazájuk határait, az nem jelent hézagot a zsidó irodalom egyetemes képében. Csak egyetlen egy téren beszélhetünk a zsidó irodalomtörténet lényeges bővítéséről a jémeni termékek által; ez a költészet. E téren is a délarábiai kéziratok meglepetéseket okoztak; köztük Ábrahám Ibn Ezra divánja is jött Európába, melynek addig nem akadtak nyomára.²⁾ Az imák és zsinagógai költemények gyűjteményeiben, melyek kiváló helyet foglalnak el a jémeni kéziratok sorában, előtérben állanak a középkori újhéber klasszikus költészet termékei. Kétségtelenül ugyanabban az időben mint Maimúni iratai, vagy még előbb Spanyolország nagy héber költőinek művei is kerültek Jémenbe. De az ő költeményeik utánzásra is buzdítottak, és a héber költészet az említett klasszikus költők által teremtetten és kivált alakjaiban a délarábiai zsidók közt honosságot nyert, mely a legujabb időig érvényben maradt. A jelen munkában felsorolandó költők hosszú sora, a kik közül Szálim Sibzi neve első helyen tündöklök, bizonyítja, mily szeretettel és mily terjedelemben mivelték a jémeni zsidók a költészet mesteriségét. Még pedig nem a liturgiai célokra szolgáló vallásos költészetről lesz itt szó, hanem azon költészetről, mely az ünnepnapok (különösen a szombat) és az ünnepi alkalmak (különösen a lakodalmak) dicsőítésére és diszítésére van szánva.

¹⁾ A kabbala helyéről Jabja Szálih sziddúr-kommentárjában I. JQR. XIV, 616.

²⁾ L. J. Egers, Diwan des Abraham Ibn Esra (1886), p. XI.

Jehúda Halévi és más régibb költők szombati és lakodalmi énekei képezik azon énekgyűjtemények magvát, melyekből jelen ismertetésem anyagát vettem. De ezekben túlnyomó mértékben Jémen saját költői szerepelnek műveikkel. E gyűjtemények közül néhányat vagy a könyvtárak katalógusaiban vagy egyebütt már leírták. Nekem is ilyen divánnak egy nagyobb töredékét behatóan volt alkalmam ismertetni.¹⁾ Steinschneider a zsidók arab irodalmáról írt munkájában a jémeni költők neveit két gyűjtemény nyomán ábécé sorrendben állította össze,²⁾ de csak a mennyiben mint arab (vagy héber-arab) költemények szerzői neveztetnek.

A jémeni zsidók költészetének terjedelméről és tartalmáról az eddig megjelent leírások és közlemények alapján nem lehetett összefoglaló képet nyerni. Jelen dolgozatban e hiányon segíteni kívánok, a miben engem azon körülmény segített, hogy a jémeni daloskönyvek nagy számban álltak rendelkezésemre. Mindenekelőtt kellett ez utóbbiak alapján, a melyek közé adeni nyomtatványok is tartoznak, a j é m e n i z s i d ó k ö l t e m é n y e k l e l t á r á t összeállítani. Tettem azt jelen művem héber részében, melyben először Sibzi költeményeinek jegyzékét nyújtom, még pedig — hármassal nyelvü jellegükhöz képest — három csoportban. Azután következik a többi jémeni költők lajstroma, költeményeik nyelvük szerint csoportosító felsorolásával. Hasonló csoportosítással a héber rész harmadik szakasza azon jémeni költeményeket sorolja föl, melyeknek szerzői nincsenek megnevezve,³⁾ egy függeléssel (a jémeni daloskönyvekben foglalt lakodalmi dalok és litániák jegyzékei). A negyedik szakasz a nem-jémeni régibb költők azon költeményeit lajstromozza, melyek a jémeni költeményekkel együtt daloskönyveink tartalmát teszik és arról tesznek tanuságot, mennyire kedvelték a jémeni zsidók saját költeményeik e mintáit. — A jémeni zsidó költeményeknek e leltára a már említett rendeltetésén kívül azon további kettős célt is szol-

¹⁾ L. alább, I. fej. B alatt.

²⁾ Die arabische Literatur der Juden (1902), 259–267.

³⁾ E névtelen költemények között nem-jémeni eredetűek is vannak, p. a 88. sz.

gálja, hogy jelen művem főrészében a leltár számaira utalhassak és így megkönnyítsem saját munkámat s hogy jövőben is kényelmesebbé tegye esetleg napfényre kerülő egyéb jémeni énekgyűjtemények tartalmának megállapítását és leírását.

A főrész első fejezete tájékozást nyújt az általam használt kútfőkről; a második fejezet az azokban foglalt énekgyűjteményeket jellemzi; a harmadik fejezet Sibzi-ről szól, a negyedik Jémen többi zsidó költőiről. Az utolsó három fejezet tárgyai: a költemények nyelve, alakja és tartalma, de kizárólag Sibzi költeményeinek alapján, mert a dolgozatomnak kiszabott határ nem engedte, hogy a héber rész II. és III. szakaszában lajstromozott költeményeket is belevonjam. De a jémeni költői iskolának — ha szabad ilyenről beszélni — jellemzésére elegendő az, a mit Sibzi költeményeiről mondok.

Három mozzanatnál fogva e költői iskola külön helyet érdemel a zsidó irodalomtörténetben és nagyobb érdeklődést igényelhet, mint a melyre epigón voltánál fogva számot tarthatna. Nyelvileg bővítette a klasszikus újhéber költészet alapján nyugvó költői termelés határait, amennyiben a héber mellett az arab nyelvet is egyenlő jogú kifejezési eszközül alkalmazta, még pedig vagy tisztán arab, vagy vegyesen héber és arab nyelvű költeményekben. Ez utóbbiakban a költő és olvasó (vagy hallgató) előtt egyaránt ismeretes két nyelv sokféle kombinációban egybe szövődik. A zsidó irodalom más példát nem ismer arra, hogy a kétnyelvűség e módja a költői előadás állandó alakjává lett volna; nagyon figyelemre méltó jeléül szolgál ez annak, mily szorosan fűződtek egybe a zsidó és arab tényezők a délarábiai zsidók kulturai életében. A jémeni zsidók költészetét jellemző második tény: ragaszkodásuk az újhéber metrikához és azon előszeretettel, melylyel az övköltemény (muvassah) mesterséges versszakképzése iránt viseltetnek. Tartalmilag költeményeink főképen azáltal válnak ki, hogy bennük mindenhol egyrésről a kabbala tanai és képzetei, másrésről a messiási hit képzelődései és reményei előtérbe tolulnak.

A jémeni zsidó költészetnek nyelvét, alakját és tartalmát.

illető e három mozzanat megadja nekik sajátos jellegüket. Midőn e helyen először lehetőleg teljességben illeszttem be e költészetet a zsidó irodalom kutatási területébe, jól esik annak tudata, hogy eddig ismeretlen költők neveit megmenthettem a feledéstől és költői erők oly megnyilvánulására utalhattam, mely eddig csak keletkezésük szűk körében jutott érvényre. Sibzi és iskolája költeményeiben a vallásos és költői érzés megnyilatkozásai tűnnek elénk, a mint azok a jémeni zsidók közt a 17. és 18. században fejlődtek. Átaluk teljesebbé válik ismeretünk a zsidó szellem fejlődéséről.

Végül hálát mondok a rendelkezésemre bocsátott és az I. fejezetben felsorolt kéziratok igen tisztelt tulajdonosainak, valamint azon nyilvános könyvtárak vezetőségeinek is, melyek e kéziratok egy részét őrzik.

I.

A használt kútfők.

a) Kéziratok.

1. **A**¹ = Cod. Adler, 126. sz. 1895-ben vétetett Jeruzsálemben. — 103 (nem paginált) lap. A 2. lap a névtelen másolónak előszavát tartalmazza (l. héber rész, 51. s köv. l.). A végén következik a tulajdonosnak bejegyzése: ספר השירות הזה חלקי מכל עמלי אני הצעיר ישראל בן לא"א כמ"ו יוסף מסעוד יצ"ו הקורא בו ישמח והגונבו ימה. A 3. l. mely eredetileg üres volt, a tulajdonos kezétől tartalmazza Jehúda Halévinek egy szombati énekét (23. sz.) A 4. lapon kezdődik az énekgyűjtemény, még pedig két részben: נשיר, 133 és (56 a) שירות, 94 darab, mindegyik rész külön számozva. 98b-től 102b-ig különböző költemények. A 103. lapon mindkét számozott résznek a tartalommutatója áll. Az első rész 1. számának, úgymint a többi számnak אהר a felirata. Ebből következik, hogy oly kéziratból másoltatott, mely az elején hiányos volt.

A¹ kézirat darabjait mindkét résznek számozásával említem, a második részhez tartozókat csillaggal jelzem.

2. **A**² = Cod. Adler, 679. sz. — 85 nem paginált lap. Kezdeté (1 b): אתחיל לכתוב שירות ותשבחות זפאת והרויות נשיר (1 b): והלילות בעזרת יושב בערבות. Az egyes részeknek — kivéve az elsőt, melynek kolumnafelirata: לענין שבת — külön címeik vannak: ו' שירות (17 a); ו' נשיר (14 a); ו' חרויות (7 b); והולאי זפאת (23 a); ו' הלילות (52 b). 53 b-vel kezdődik különféle tartalmú költemények sora, mely 73 b-nél az utolsó szám közepében

megszakad. A gyűjtemény 148 darabot foglal magában, melyet magam számoztam és e számozás szerint jeleztem (a 111. szám előtt hézag van). Más írásban következnek még e kéziratban: 1. Egy Maimúni-legenda (arabul), 74 a—79 b, melynek kezdete hiányos. A vége ekképpen szól: **בעד דלך טלב מיסי נ' מימון מן אלצולטאן אנה יעדרה מן אלריאסה פעדרה פנקא יטבד אללה טיל היאתה וחבר ספרי וספרא ותוספתא עם התלמוד כגון אבא וראבא ורב אשי והוא יחבר מורה הנבוכים וכדאלך (!) דלאלת אלהאירין הישג ב"ה יצילנו ממלכות הרשעה ויקרב קץ גאולתנו אבי"ר. נשלם מעשה רבי משה תפסיר עשר הדברות. 2. — בן מימון בעזרת מושיענו בן יקמון אבי"ר (arabul), 80—81 b (1. Steinschneider, Die arabische Literatur der Juden, 285. 1.) — 3. Az אליה נév öt betűjének minden kombinációja (82 a). — 4. סדר ברכות ארוסין ונישאין, lakodalmi imák arab nyelvű szabályokkal (83 b—85 b).**

3. **A³** = Cod. Adler, 1245. sz. — 65 lap épannyi (általam számozott és e szerint jelzett) darabbal. Az elején hiányos; belül is vannak hézagok. A kolumnaföliratok: **שירה** (1—16, 28—36. 1.); **נישור** (17—27 és másutt) önkényesen vannak alkalmazva.

4. **B** = Cod. Bacher. Ez egy énekgyűjteménynek birto-komban levő nagyobb töredéke, melyet részletesen leirtam »Ein hebräisch-arabisches Liederbuch aus Jemen« című érte-kezéscmben (Festschrift zum 70. Geburtstage A. Berliner's, Berlin 1903). 42 lap, 68 darabbal. Hasonló fölosztásu mint **A²**. — A töredéknek függelékéül szolgál két kis füzet, mely 7 meg 8 lapocskán különféle költeményt tartalmaz; mind a kettő teljes dalkönyvecskék töredékei.

5. **Be** = Cod. Berlin. A berlini királyi könyvtárnak kéz-irata, Or. Oct. 395 jelzéssel; Steinschneider »Handschriften-Verzeichnis« című katalógusában (1897) 181. sz. alatt ismerteti. 158 lap. Elején van egy tartalommutató (**מפתח**) az első négy részhez, melyeknek darabjai külön vannak számozva. Az első rész (3 a—22 a) 22 darabból áll; címe **שירות לענין שבת**; ezután következnek **נישור** (65 darab, 22 b—60 b); **שירות** (68 darab, 61 a—146 a); **זמאת**, (a tartalommutatóban **חרויות** a cím, 21 darab, 146 a—151 a). Az ötödik rész, melyet a tartalom-mutató mellőz, 156 a-ig terjed. Címe: **הלילות**. — A végén áll néhány darab a lakodalmi rituáléból.

Be, valamint Ber költeményeit a lap szám említésével idézem.

6. **Ber** = Cod. Berlin. A berlini királyi könyvtár Or. Oct. 398 jelzésű kézirat, melyet Steinschneider 182. sz. alatt ismertet. E gyűjteménynek következő részei vannak, a darabok folytatólagos számozásával. A szombatra, 1—17. sz. (1b - 10a); למוצאי שבת, 18 - 21 (10b - 11b); לענין חתנים, 22—81 (11b—45a); לענין מילה, 82 (45b); לענין אבילה, 83—226 (45b—193a); לענין מילה, 243, 244 (201a—202a). E zárómondat: נשלמה השירות בעזרת קורא után új számozással új rész következik, e felirattal: והולאי זפאת, 1—37 (202a—220b). Továbbá hasonlóképen: וי נשור, 1—109 (220b—275b); וי חריות, (275b—280b) és וי הלילות (280b—285a). A kötet végén álló tartalommutatóban (308a s köv.) a két utolsó rész darabjai így vannak számozva: 1—17 és 1—38. E tartalommutató csakis az eddig leirt főgyűjteményre vonatkozik, melyet kódexünk tartalmaz. Megjegyzendő, hogy a נשור című részben az 50. szám után (241b) hézag keletkezett, melyet a 242—257. lapokkal pótolnak; ezek más kéznek írásából valók és az 51—71. számokat foglalják magukban. De a 258. lap nem nyújtja e hézagpótlás folytatását, hanem egy költemény végével kezdődik, a számozás azonban 58-tól végig (109) megy. A 237. lap is későbbi toldalék idegen írással.

A 286. lap első oldalán kezdődik — más írással — egy új énekgyűjtemény, mely egy rövid előszóval van bevezetve. Ez előszó (l. Héber Rész, 53. l.) végén szerzője, a kitől e gyűjtemény ered, Jesaja 12, 2 egyes betűinek kiemelése útján keletkezésének idejéül a 81. évet jelzi. Ez természetesen a seleukidák aerájának 2081. éve, tehát 1769. (Steinschneider-nél, Handschriftenverzeichnis II, 25, helytelenül ez van: »81 = 481 = 1721). Lakóhelyéül Radâ van nevezve (l. Jakob Saphirnál I. 106a: רארא). A kézirat első oldalán (1a) a főgyűjtemény írójának egy költeménye áll, melyből nevérol is — David Ha-Kohen — értesülünk.

A Bodleiana egy kézírata, melyet nem használtam,

¹⁾ E cím azonban csak a 83. számú költeményre vonatkozik.

szoros viszonyban áll a Ber kézirathoz. Ez azon kódex, melyet Neubauer katalógusa 2377 alatt leir. E leírás adataiból megállapíthattam, hogy a Neubauer által A-nak jelzett rész nagyjában ugyanazokat a darabokat tartalmazza, mint Ber első részei; és az oxfordi kézirat többi része is azonos tartalmu Ber megfelelő részeivel. Így például Oxford B. 1—15 = Ber 228—242.

7. **Ga** = Cod. Gaster. Gaster nagy kéziratgyűjteményének 15. száma: — 172 lap, melyek közül az utolsók (152-től kezdve) független képeznek és más eredetűek mint a kéziratnak tartalommutatóval záruló főrésze. Címlapja nincs. Az első oldal (I a) nagy betűvel irt e szavakkal kezdődik: בשם רחמן אתחיל לכתוב שירות ותושבחות לאל אלהי הרוחות אוול שי לר' יהודה הלוי זצ"ל (érti Jehúda Halévi azon szombati énekét, mely ez énekgyűjtemények kezdetét szokta képezni). A darabok számozva vannak. A részek számai a következők: (1 a), 18 szám; לענין שבת (15 a), 12 sz.; נשיר (18 a), 53 sz.; שירות (43 a), 66 sz.; נוסח השבע, חרויות, ופאת (127 b', 39 sz.; 140 a—146 a) Függelékül: שירות לענין מועדים (146 b—149 b). Ga költeményeit a lapszámmal jelzem. A tartalommutató után (152 b) a kézirat másolója keletkezésének idejét így említi: נשלם בחסדי האל ית' ביום כ"ה לחדש חשון שנת אני" בעתה. Ez a seleukidák aerájának [20] 77 éve, tehát 1765. A »Kâ' Bîr al-'azab helység« azonos azzal, a melyben a Saphir által (I, 62 b) említett válaszlévl a 2133 (1821) évben iratott (ott קאע van קעא helyett, עוזב helyett). A másoló továbbá említi, hogy e daloskönyvet Szuleiman b. Harun Al-'Irâki óhajítására (לתשוקת) irta. Végül önnönmagát is nevezi: Abraham b. Aharon b. Sálóm Al-Manzili ezzel a kívánsággal: הקב"ה יזכני לכתוב ספרים הרבה ער אין קץ. Atyjának költeményei közül néhányat fölvesz gyűjteményébe; (l. Héber Rész 17. l). A független különböző kezek irták.

8. **H** = Cod. Hevesi. Kis formátumu töredék, melyet dr. Hevesi Simon rabbi úr 1905-ben Jeruzsálemből hozott magával. 26 lapocska épannyi költeménynyel vagy költeménytöredékekkel. Az első lapok kolumnafölirata: נשיר. A 8. szám előtt e fölirat áll: יהולאי שירות.

9. **K¹** = Cod. Kaufmann 440 (l. dr. Weisz Miksa katalógusát, 155. l.). Énekgyűjtemény, mely hasonló szavakkal kezdődik, mint Ga. Az egyes részek darabjai külön-külön vannak számozva és e számozás szerint az illető rész jelzésével idézem. Az első rész 22 darabból áll, a második rész (נשור, **K¹n**) 53-ból; a harmadik (שירות, **K¹s**) 55-ből; a negyedik (חרויות, **K¹ch**) 9-ből; az ötödik (זפאת, **K¹z**) 5-ből; az utolsó (הללות) 24 darabból. A végén egy lakodalmi rituále és tartalommutató áll.

10. **K²** = Cod. Kaufmann 441. 36 lapból álló, nyilván régi töredék.

11. **K³** = Cod. Kaufmann 445. 75 lap. Különböző énekgyűjteményekből származó töredékek összeállítása.

12. **L** = Cod. Isr. Lévi (Paris), XIV. sz. 198 lap. Az első két lapon a tartalommutató áll. Az első részt (21 szombati ének) ugyanazon szavak vezetik be, mint Ga-ban. Ezután következnek: נשור (16a), 100 szám; שירות (64a), 99 sz.; לענין חתנים (185a); ez utóbbi 8 számból áll. Ezután (187a) זפאת és חרויות. A két utolsó lap (197 s köv.), más kézből, Szimchat-Tórára való darabokat tartalmaz. E kézirat darabjait a lapszámmal jelzem.

13. **M** = British Museum, Cod. Or. 4114. Pontosan leírja G. Margoliouth katalógusának (London 1905) második kötetében, 721. sz. alatt (p. 443—448). E nem keltezett énekgyűjtemény főbb részei a következők: נשור (**Mn**), 112 sz.; שירות (**Ms**), 112 sz.; זפאת (**Mz**), 17 sz.; לענין שבת (**Mt**), 18 sz. A másoló neve József b. Sza'id és saját költeményeiből is fölvevett néhányat a gyűjteménybe. Ezt így nevezi: ספר הפין חיים אשר טיפח וכוונן ויסד כמהר"ר (שלום בן כמהר"ר יוסף שבזי נע"ג מן חיביר רבי בחיי ע"ה ומן זהר הקדוש). Hogy ebben az adatban Bachja b. Asért és a Zóhart mondja Sibzi forrásainak, az nem csak Sibzi sok költeményének kabbalai jellegével magyarázható; hanem a nevezett két forrást tényleg idézi Sibzi az ő verseiben: a Zóhart és Bachját a 66. sz. 5. versszakában, a Zóhart 19, 5 és 135, 2; az 1. sz. 12. versszakában: דבר רשב"י בספרו. Sibzi azon költeményeit,

melyek csak M-ben találhatók, Hillelson úr Londonban másolta számomra.

14. **M**¹ = British Museum, Cod. Or. 2389; Margoliouth-nál az id. h. 713. sz. alatt (409. s köv. l.). Itt a XXIII. szakasz jön számba 186 költeményével, melyek közül az utolsóknak (138-tól kezdve) külön föliratuk van: לענין התנים.

15—18. **O**, **O**¹, **O**², **O**³. Így jelzem az oxfordi Bodleiana négy kéziratát: 2724, 2735, 2743, 2744. Ezekre nézve csak a Neubauer katalógusában talált adatokat használtam.

A fölsorolt kéziratok majdnem mind azt a hosszúkas és keskeny formátumot mutatják, melyet a jémen zsidók előszeretettel alkalmaznak énekkönyveik számára és melyet az alább említendő nyomtatványok is megtartottak. Egyesekben (mint **A**², **Be**, **H**, **M**) a szöveg nincsen pontozva. **Ber** és **Ga** kéziratokban, valamint **B** függelékében is, a felső (babylóniai) pontozás van alkalmazva. **A**² első lapjai (1—8) felső és néhány számban alsó pontozással vannak ellátva. **K**² egyes lapokon (21b, 22b, 25c) felső pontozást mutat. Az alsó pontozással ellátott kéziratok is (mint **A**¹, **B**, **L**) felső pontozás átirásáról tanuskodnak (l. Berliner-Festschrift, 12. l.).

b) Nyomtatványok.

I. Alkalmasint befejezetlen kiadása jémeni költeményeknek, valószínűleg Adenből való; 43 lap. Yahúda B. úrtól, kairói könyvkereskedőtől vettem, épúgy a II., III. és VI. számú nyomtatványokat. A kiadó ábécés sorrendet alkalmazott. Az első 35 költemény א betűvel kezdődik, 36—40 ב, 41 ג, 42 ה-val.

II. ספר זמירות ישראל. Aden 1891; »Menachém 'Iwadh és társai« nyomdájában és kiadásában. A címlapon az is van mondva, hogy kéziratból nyomatták ki a gyűjteményt és több kézirat nyomán javították, továbbá hogy egyes költemények még életben levő szerzőktől valók. A szakaszok számai: לשבת 1—34. sz.; מוצאי שבת 35—40. sz.; עניני פסח 41—59. sz.; לראש לראש חדש 60—61. sz.; עניני סוכה 62—83. sz.; 84. לפורים; לראש חדש 85—88. sz.; למילה 89—96. sz.; לשלש רגלים 97—104. 68 lap és két lapnyi tartalommutató. Steinschneider leírja ezt az énekgyűjteményt (Die arabische Literatur der Juden, 297 l.).

De tévesen a nyomtatás éve nála 1897, 1891 helyett (שנת יזמ'ר'ו' ש'מ'ך ס'לה' לפ"ק [5]651).

III. הופת חתנים כמנהג ק"ק תימנים. Aden 1902. Ugyanazon kiadónál, mint II. A címlapon a könyv tartalma ekképen van megjelölve: כולל ענינים הלילים חידויות (sic) נשוא (sic) ושירות: és az van mondva, hogy a kiadás »sok kéziratból« folyt. Az első rövidebb résznek (1 a—16 a), melynek 33 számát csillaggal jeleztem, nincs külön felirata; a tartalommutatóban ענינים a címe. Végét a lakodalmi rituále teszi (16 a—32 b), a kisebb lakodalmi litániákkal (הלילות). A második rész külön van paginálva (1 a—165 b) és 154 darabot foglal magában, melyek közül 1—69 נשוא-nak, 70—154 שירות-nak vannak jelezve. Mindkét csoport ábécé szerint van rendezve.

IV. Szintén Adenben nyomtatott énekkönyv, címlap nélkül. Az első rész (IV a-nak jeleztem) tartalma שירות לשבת (8 lap). A második rész külön van paginálva (52 l.). Minden kolumna fején e felirat áll: שירים (נשוא); ábécé szerint van rendezve. A darabok számozása furcsa hanyagságot mutat. 1—12 után (5 b) következik 16—27, azután újra 27 (11 b), háromszor 28, 30—36, 38—42, 55—104, azután (39 a) 149, 155, 156—162, 119—137, 138 kétszer, 139, 140—145. A lapok végén álló őrszó (custos) bizonyítja, hogy e rendetlen számozás nem szövegbeli hézagokból származik. Az általam használt példányban 51 b és 52 a üresen maradt, minek következtében 140-nek csak az eleje, 143-nak csak a vége maradt, 141 és 142 teljesen hiányzik. E nyomtatványnak egy példánya, mint dr. Patai József velem közölte, a Bodleiánában (955 d I) is megvan.

E négy nyomtatvány közül, melyeket már a Zeitschrift für Hebr. Bibliographie XII. kötetében (177. l.) leírtam, I és IV nagyobb formátumot mutatnak mint II és IV. Ez utóbbi kettő nincs pontozva. I és IV-ben a költemények héber részei pontozva vannak.

אבן ספיר. Jákób Saphir e munkájában (I. kötet, Lyck, 1866) a jémeni énekgyűjtemények néhány darabja van kiadva. Alább (27. l.) fel vannak tüntetve a tévedések, melyeket Saphir ez alkalomból elkövetett.

לוח ארץ ישראל = לוח, azaz Luncz, Palästina-Almanach

für 5669 (Jerusalem 1908). Ezen évkönyvnek egy cikkében (»A jémeni zsidók és énekeik«, 101—154) A. H. Idelson 29 jémeni héber költeményt adott ki. Saphir művét is használta és e mellett azt a hibát követte el, hogy az אבן ספיר-ban (I, 83 b és köv.) kettős kolumnákban nyújtott versszakokat nem egymás alatt, hanem egymás mellett olvasta és így ki is adta. Ennek következtében a קול ידידי kezdetű névtelen költeménynek (l. Héber Rész, 35. l., 90. sz.) 1. és 5. versszakát egy dallá egyesítette (17. sz.), ugyanannak a névtelen költeménynek 4. versszakát a לפלה הרמון névtelen költeménynek (34. l., 66. sz.) 3. versszakával külön dallá (18. sz.); továbbá az utóbbi költemény 5. versszakát Izraél Nagára לי צביה תמה kezdetű költeménynek 4. versszakával egy dallá fűzte össze (19. sz.); a 20. szám az utóbbi költeménynek első és ötödik versszakából áll. Ugyan annak utolsó versszaka itt külön dal (21. sz.). Dávid b. Gad (1) költeményéből, melyet Saphir Sibzinnek tulajdonít, Idelson az első versszakot külön költeménynek adja (15. sz.), míg annak 2. és 6. versszakai nála a 16. számot teszik.

Az 5670-re szóló לוח ארץ ישראל 127. lapján a következő jelentést találtam: דיואן התימנים רובם משירי אלשבזי לא נשלם. Azt hittem, hogy ez sajtó alatt levő új gyűjteménye jémeni költeményeknek. Kérésemre az említett almanach kiadója, Luncz M. A. úr, küldte nekem az illető íveket, de azt találtam, hogy azok azonosak a fent I és IV-nek jelzett adeni nyomtatványokkal és a meglevő lapok száma is azonos azokéval. Ez bizonyítja, hogy tényleg sem I, sem IV kinyomását nem folytatták és hogy címlapjaik sincsenek meg. IV-nek fent említett hézaga nincs meg a Luncz küldte példányban.

A következő, köztudomásra jutott kézirati énekgyűjteményeket nem használhattam:

Báró Gümburg Dávid kéziratát, melyet ő maga a Steinschneider 80. születésnapjára megjelent ünnepi irat (Leipzig 1896) héber részében (87—97 l.) ismertetett és a melyből ott Sibzi két költeményét (64. és 101. sz.) kiadta. E kézirat darab-

jainak száma 200-on felül van, még pedig oly felosztásban, mely a fent leirt kéziratok legfontosabbjainak felosztásával azonos.

A birtokában levő egy másik jémeni dalkönyvet említ Günzburg u. o. 93 l.

A Sulzberger-féle könyvtár katalógusában (אור מאיר, New-York, 1896) E. Deinaud ismertet egy kéziratot a seleukidák arányának 2164. évéből (1852) és az egyes énekek kezdetét — sokszor tévesen — közli. E lajstromból megállapíthattam, hogy a kézirat 111 száma közül alig hiányzik egy pár az én jegyzékemben.

II.

Az énekgyűjtemények.

A jémeni énekgyűjtemények, melyek a fent ismertetett kútfőkben foglaltatnak, legjobban így jellemezhetők, hogy nem istenitiszteleti célt szolgáló, de többnyire vallásos tartalmú költeményekből állanak. E gyűjtemények közül, a meny nyiben vagy közvetetlenül vagy leirásból ismerem, egy sem egyenlő a másikkal, de körülbelül egyforma a felosztásuk és ugyanaz a rendeltetésük. Szerkezetükről és tartalmukról legjobban egyiküknek közelebbi leirása nyujthat pontosabb tudomást. Választottam erre a Ga kéziratot, melynek keletkezési éve (1765) ismeretes. Az egyes darabokat jegyzékem különböző részeinek alapján jelölöm; S az első rész (Sibzi verseinek) számait jelzi; An (vagy Anon.) a harmadik rész számait, míg a 2. és 4. rész számait a költő nevével és verseinek lajstromszámával idézem (a nem-jémeni költők neveit csillag jelzi).

A. לענין שבת. °Jehúda Halévi 23; Dávid 13; °Ábrahám Ibn Ezra 25; An. 99; °Jehúda 3; °Jehúda Halévi 14; Dávid b. József 2; An. 84; Ábrahám Ibn Ezra 25 (másodszor); Jehúda 1; An. 93; Sámuel; József b. Izraél 12; Jéfeth 1; Áharón b. Sálóm 1; An. 50; An. 29; S. 91; An. 19; Száadja 2.

B. לענין התנים. °Jehúda Halévi 11, 10; °Ábrahám Ibn Ezra 29; °Jehúda Halévi 28, 29; °Salamon Ibn Gabirol 5, 7 2, 9, 8; An. 80; °Salamon Ibn Gabirol 1.

C. נישור. E csoport 53 darabja (tekintet nélkül a gyűjteményben való egymásutánjukra) a következőképen osztódnak föl: Sibzi költeményei (1, 2, 3, 8, 12, 31, 35, 38, 43, 45, 47, 58, 82, 83, 90, 148, 151, 158, 175); névtelen költemények 3, 22, 40, 51, 65, 73, 78, 78a, 86, 87, 89, 91, 95, 97, 130, 154, 161, 185, 209); jémeni költőktől (Áharón b. Sálóm 2, 4, 5; Asia; Dávid 2; József 11; József b. Izraél 3; József b. Mózes 1; Méir; Simon b. Sálím 4); más költőktől (Jehúda Halévi 13, 30; Mózes Maimúni 2; Izraél b. Mózes Nagára 1).

D. שירות. E csoport 63 darabot foglal magában, a következő felosztással: Sibzi költeményei (40, 45, 59, 62, 65, 66, 70, 73, 74, 86, 94, 98, 103, 105, 112, 116, 117, 118, 123, 124, 134, 135, 150, 159, 160, 167, 168, 169, 172, 173, 188); névtelen költemények (117, 118, 132, 166, 169, 171, 189); jémeni költőktől (Ábrahám 11; Dávid 15, 17; Jachja al-Záhiri 2; Jákób 1; József b. Izraél 19; Mózes 3; Száadja 9; Száadja b. Amrám 1, 2; Szuleimán 2, 3; más költőktől (Ábrahám Ibn Ezra 7, 19; Jehúda Halévi 7, 8, 19; Izraél Nagára 2, 4, 11).

E. זמאת. 15 darab; köztük egy sincs Sibzi-től. Névtelen: 27, 66, 90, 127. Jémeni költők: Dávid b. József 3; Ebjáthár 2; Séth. Azonkívül Jehúda Halévi-től: 4, 5, 9, 16, 22, 24, 26.

F. הריית. E csoportot, oly darabok teszik, melyek אהיב szóval kezdődnek (a Héber Rész 41. lapján álló lajstrom 2., 6., 7., 11. és 13. számai), továbbá אשירה kezdetű darabok (u. o. a 4., 8., 10. és 12. számuak), végre — G — a הלילות (u. o. 44. lap).

H. שירות לענין מועדים. 5 darab, még pedig An. 2, 47, 103; Száadja 1; Ábrahám Ibn Ezra 28.

A Ga kézirat nyújtotta e csoportos fölosztást a jémeni énekgyűjtemények typikus fölosztásának tekinthetjük; ez csekély eltérésekkel, melyek a gyűjtemények szerzőinek önálló eljárásáról tanuskodnak, kútfőink legtöbbjében található. Ezt tanítja egy pillantás az I. fejezetben adott ismertetésükre. A²-ben B és H csoportok hiányoznak; E és F, C és D előtt vannak. B-ben B és H csoportok hiányoznak. Be igen közel áll Ga-hoz; B és H hiányoznak. Ber-ben E és F között áll C. K¹-ben B és H hiányoznak. E előtt áll F. L-ben D után áll B, H hi-

ányzik. M-ben a csoportok így következnek egymásután: C, D, E, A, F. Günzburg kézírata ugyanazt a fölosztást mutatja mint Ga, csak B és H hiányoznak. A¹ és A³ (töredék) csak a C és D csoportokat ismerik, épúgy H (töredék). A nyomtatványok közül I-ben keresztülvitték az ábécés elrendezést, a mi csoportjaink teljes mellőzésével. IV második részében, a melyben C és D egybe vannak olvasztva, szintén alphabétikus az elrendezés; első része A csoportnak felel meg. Ezzel a csoporttal II és III is kezdődik; II-ben azonkívül H előtérbe jutott, de bővített tartalommal. III-ban A után H és — egybevontan — B, E, F, G csoportok következnek, míg C és D a tartalomnak nagyobb részét képezik.

A C csoportot jelölő arab szónak¹⁾ értelme: dalok, énekek, ennél fogva egyjelentésű שירות-tal. De miben áll a különbség e két kifejezés között, melyek énekgyűjteményeinkben a két főcsoportot jelölik, az nehezen mondható. Báró Günzburg azon föltevése²⁾, hogy voltaképen az énekek héber és arab megnevezése között nincs különbség és mindkettőnek használása a másolók önkényére vezethető vissza, szemben a két kifejezésnek a különböző gyűjteményekben csoportcímül való összehangzó alkalmazásával, nem tartható fenn. Inkább azt kell hinnünk, hogy Jémen zsidó költői és az énekgyűjtemények szerzői az arab szóval a költemények egy bizonyos nemét jelölték és a közönséges héber szóval (שירה, שירות) jelöltektől megkülönböztették. Ha csoportunk egyes darabjait először a Ga kéziratban vesszük szemügyre, azt találjuk, hogy azok majdnem kizárólag gazéla-alakú rövidebb költemények (kétsorosok átmenő rímmal). Ga-nak e csoporthoz tartozó 53 költeménye közt ez alól csak három tesz kivételt, melyek közül az egyik négysoros, egy másik ötsoros versszakokból áll, a harmadik pedig rövid övköltemény (3 versszak). L-ben e csoport 100 száma között csak egy kivétel található (egy ötsoros). Hogy nyomtatott kútfőt is említsek, III-ban a נשור című csoportnak

¹⁾ נשיר, többes sz. נשור vagy אנשאר. Mint az Énekek Énekének címe említetik Dozy Supplémentjában (II, 670): נשיר אל אנשאר. Kútfőinkben olykor a többes szám így van írva: נשור.

²⁾ Steinschneider-Festschrift, Héber Rész, 88. 1.

mind a 69 száma kétsoros versszakokból áll. Így tehát föltehetjük, hogy a jémeni zsidók nyelvszokásában ezen arab szó az említett költeményalak speciális jelentését nyerte. Vajjon a נשור és שירות e megkülönböztetése a kétféle énekek előadási módjának különbségével függ-e össze, arról még hozzávetőleg sem lehet véleményt mondani. Mindenesetre ez által érthetőkké válnának az említett kivételek, melyekhez oly esetek is tartoznának, a midőn oly költemények, melyeket C alá kellene számítani, D csoportban fordulnak elő.

Az E csoportot jelölő arab szó eredetileg a lakodalmas menetet jelenti, melyben az ifjú nőt férjének házához kísérik, de azon dalokat is, melyeket ez alkalomból énekelnek¹⁾. Az F csoportot jelölő héber szót már régebben²⁾ úgy magyaráztam, hogy az héberesítése egy arab szónak, mely a tevehajtónak énekét jelenti. Talán szorosabban az arab קרא-³⁾ra lehet gondolni, melynek értelme: a karaván előfutárjának éneke). Itt a lakodalmas menet vezetőjének énekét jelentené.

Az E és F csoportok a B és G csoportok hozzávételével legvilágosabban mutatják az itten tárgyalt énekgyűjtemények rendeltetését. Első sorban arra szolgálnak, hogy a lakodalmi ünnepeket a jémeni zsidóknál szokásos költői és éneki díszükkel⁴⁾ ellássák. Az Adenben megjelent, fent III alatt ismertetett gyűjteménynek azért ezt a címet adták: »A vőlegények menyegzete«. E gyűjtemények első sorban a lakodalmi ünnep liturgiai vezetője számára voltak szánva, és azért rendszeren az esketési benedikciókat is a hozzájuk tartozó bibliai és egyéb mondásokkal foglalják magukban. Eredetük és minden eltérés mellett is közös jellegük azon szokásokra megy vissza, melyek

¹⁾ A British Museum Or. 2417 jelzésű kódexében (imakönyv) — Margoliouth II, 422 — שירות ותשבחות címen találtnak költemények; köztük lakodalmi énekek is vannak, a melyek egyikénél ez a megjegyzés áll: לענין חתנים אלרי יסמיהן שפאת. Zofat helyett olv. Zofat. E megnevezés akkor (a kódex 1650-ből való), úgy látszik, még nem volt általánosan használva. M¹-ben (1635-ből) — l. alább 24. l., 2. j. — egy költeménynek ez a felirata: זופה לאלרשות.

²⁾ A fent (12. l. B alatt) említett értekezésben.

³⁾ L. Dozy I, 260, ZDMG. XXII, 95 nyomán.

⁴⁾ L. אבן ספיר I, 81. s. köv.; לוח 101 s. köv.

Jémen zsidó községeiben kifejlődtek és megszilárdultak, költői tehetségeknek alkalmat nyújtottak érvényesülésre és az idők folytán gyarapodó költemények összegyűjtését is tették szükségessé. Az F csoporthoz tartozó költemények történetére vonatkozólag megjegyzésre érdemes, hogy az 1635-ből származó M¹ kéziratban csak egy אהוב kezdetű és egy אשיר kezdetű éneket találunk (174: אהוב ממצרים — jegyzékemnek 7. vagy 8. száma; 175: אשירה לאהוב עבר, tehát jegyzékemnek 2. száma).

A lakodalmi ünnephez első sorban tartozó B és E csoportok magvát oly költemények teszik, melyek a középkori héber költészet klasszikus korából származnak. Ga kéziratban, mint fentebb mutattam, a B csoport kizárólag ama korszak három koryphaeusának: Salamon Ibn Gabirol, Jehúda Halévi és Ábrahám Ibn Ezra költeményeiből áll¹⁾. A זבאת (E) csoport elejét ugyanott Jehúda Halévi költeményei teszik, melyek a többi gyűjtemény legtöbbszörében is található²⁾. Az F csoportban litániaszerű énekek vannak összeállítva, melyekben Isten magasztalása abécé sorrendű jelzőkön vitetik keresztül és melyeknek kezdete vagy אהוב vagy אשירה; a G csoportban kisebb dalok, melyeknek kezdete יהלל אהלל vagy יהלל אהלל, a miért הלילות a nevük. Ez utóbbi két csoport alkalmasint legszorosabban a jémeni zsidók régi énekes szokásaival függ össze; költői értékük csekély, mind névtelenek és számuk határtalanul gyarapodott.

A szombati dalok csoportjának, mellyel a legtöbb gyűjtemény kezdődik, látszólag semmi köze sincs a lakodalmi ünnephez, de nyilván ezeket a szombat szentségét és ünnepelését dicsőítő költeményeket a lakodalmas hét szombatján énekelték és azért meg is illeti őket helyük a mi gyűjteményeinkben. E csoport élén Jehúda Halévi-nek egy költeménye

¹⁾ Az egyedüli kivétel Anon. 80, mely rövid költemény azonban valószínűleg hasonló eredetű.

²⁾ V. ö. még azon lakodalmi dalok lajstromát (a végén הלילות), melyet Steinschneider (Handschriftenverzeichnis I, 128) egy 1650-ből származó jémeni kéziratból közöl. Közöttük azon költemény is van, melyet jegyzékem negyedik részében Lévi alatt idézek. L. továbbá a שירת לענין חתנים lajstromának kezdetét, melyet u. o. (123. l.) az alább említendő 1508. évi kéziratból közöl Steinschneider.

(23) áll, mely majdnem valamennyi gyűjteményben található. Tehát ennek a csoportnak is van egy magva, mely a klasszikus költészet készletéből ered. Régi bizonyítékunk van a mellett, hogy Jehúda Halévi épen említett költeményével kezdődött a jémeni zsidóknál a szombatnak szentelt énekek sora. E bizonyítékot a berlini királyi könyvtárnak 1508-ból származó kézírata (Or. Qu. 576)¹⁾ nyújtja, melyben egy költeménycsoport címe: שירות ותשבחות és 18 énekből áll²⁾, melyeket többnyire énekgyűjteményeink A csoportjában is találunk. Ugyanabban a kéziratban következnek költemények לענין המועדים felíráttal, melyeknek H csoportunk felel meg. E rövid csoporthoz az említett kéziratban annak legterjedelmesebb része csatlakozik; 184 számból áll és felírata: שירות לענין חתנים. E felirat a 184 költeménynek csak egy részére illik; az egészet párhuzamba állíthatjuk gyűjteményeink két főcsoportjával, melyekben szintén különböző tartalmú darabok vannak egyesítve, mivel azokat a lakodalmi ünnephez tartozó társas összejövetelek és lakomák alkalmából énekelték. Az 1508. évi kéziratban, mely jémeni rituále és szelichákat, valamint más liturgiai költeményeket foglal magában, egyik előkészítőjét láthatjuk a jelen ismertetésem tárgyát képező énekgyűjteményeknek¹⁾. Ama régi gyűjteményben a klasszikus kor termékei, Jehúda Halévinek és a spanyol iskola más költőinek művei többségben vannak. A későbbi gyűjteményekben Délarábia költői, kikről a következő két fejezetben lesz szó, új tartalommal és új költészeti alakokkal lépnek előtérbe, ámbár sok régibb költeményhez is hagyományos hűséggel ragaszkodnak. A már

¹⁾ Steinschneider katalógusa (I, 69) 103. szám alatt ismerteti. L. még alább a IV. fejezet elején.

U. o. 122. l.

²⁾ Ugyanaz áll M¹-ről, a British Museum (Or. 2398) 1635-ben írt jémeni rituálejétől; l. Margoliouth katalógusát II, 413 s köv., XXIII; továbbá az 1650-ből származó Or. 2417 jelzésű kézíratról. L. fent, 22. l. 1. j., valamint Or. 2673-ról (1663-ból), l. Margoliouth II, 428 b. — Az 1674. évi sziddúr (Or. 1479, Margoliouth II, 436) Sibzi korából való s már nem tartalmaz שירות ותשבחות c. csoportot, mivel az ehhez tartozó költeményeket akkor már külön gyűjteményekben kezdték egyesíteni.

nevezett három koryphaeuson kívül nagyobb számú költeményekkel az újhéber költészet még két jeles képviselőjét találjuk bennök¹⁾. Jehúda Charizi (csak e három kútfőben: A¹, Ber, III) és Izraél b. Mózes Nagára. Ez utóbbinak költeményei nagyjából Zmirit Israel című munkájából valók. Egyikük (9) Izraél b. Mózes akrostichonnal majdnem valamennyi gyűjteményben található, tehát különösen kedvelhették Jémenben; de Nagára költeményeinek általam átvizsgált²⁾ gyűjteményeinek egyikében sem találtam.

A jémeni énekgyűjtemények rendszerint semmi adatot nem nyújtanak a bennök foglalt költemények szerzőjéről. Ahol a szerzőről sem az akrostichonból, sem a költeményben foglalt adatokból nem értesülünk, ott ismeretlen marad. Innen a névtelen költemények hosszú lajstroma (a Héber Rész harmadik szakaszában), de ezek közül jémeni eredetűeknek biztosan csak a héber-arab és arab darabok mondhatók, míg a névtelen héber darabok közül nem egynek nem-jémeni eredete lesz megállapítható. A סִי szóval bevezetett adatok a szerzőről, melyek gyűjteményeink egyes számai előtt találhatóak, az akrostichonból vannak következtetve³⁾.

Maguknak a gyűjteményeknek szerzőiről csak néhányukban találunk adatokat, melyeket már fent a kútfők leírásában idéztem. A Ber második részét képező gyűjtemény keletkezésének évét és helyét említi, de nem nevezi a másolót. Ber első részének élén egy költemény áll, melynek akrostichonja דויד הנה és nyilván magának a másolónak előszava⁴⁾. A kéz-

¹⁾ L. a Héber Rész negyedik szakaszát.

²⁾ L. Revue des Études Juives LVIII. és köv. köteteit.

³⁾ Ga-ban kevés ily adat van, épúgy L.-ben. Ezek az adatok nem is jelzik mindig a szerző nevét, hanem olykor mintegy mnemónikonok, melyek a versszakok kezdőbetűiből vannak alkotva. Ilyen pl. סִי בשנאה (A², B, L.) egy szombati dal élén (Anon. 29), mely a legtöbb gyűjteményben található; סִי שרי (B, Ga. L.) egy másik kedvelt szombati dal élén (Anon. 99).

⁴⁾ Az első vers így szól: דלתות אכתבה כולם סדורים בשניון וקול הלל וזמרה. Az egész költeménynek tárgya maga az énekgyűjtemény és ezt e szavakkal ajánlja:

דבניהו (בירך) בתוך שבעה קשרים בעת לכתך לבית משתה והדרה
נעים זמר ענה תשא ותרם בקול ערב והם כבוד ומורא.

írat második részének dátumából (1769) biztosan következtethető, hogy az első rész legkésőbb a 18. század második feléből való, mely időből Ga is származik (1765-ben íratott). — A¹ szerzője igen érdekes előszóval örökítette meg magát¹), de saját nevét benne elhallgatja; ezen előszó nagy fontossággal bír azon szerep ismeretére, mely a gyűjteményekben foglalt énekek előadásának jutott a jémeni zsidóknál. Az itt felállított hét szabály (»föltét«) a költőnek feladatára vonatkozik, aki maga adja elő költeményét. A költő kötelessége: 1. hogy költeményét salakoktól (hibáktól) tisztítsa és jó hanggal megáldott barátok kórusát biztosítsa magának (akik a refraint vele együtt énekeljék). 2. Jól ügyeljen a versmértékre és a magánhangzók kiejtésére. 3. Óvakodjék attól, hogy költeményében szent dolgokra nem-szent képeket használjon; hasonlóképen óvakodjék nyelvi tévedésektől. 4. Szavai világosak és érthetők legyenek. 5. Arról gondoskodjék, hogy hallgatósága csendesén viselkedjék; ő maga hibátlan kiejtésre törekedjék. 6. Mielőtt mások előtt adná elő költeményét, magának olvassa át; az írásból adja elő és sem hízeltételek sem gúnyolódások által ne indíttassa magát arra, hogy könyv nélkül mondja el. 7. Az egész költeményt adja elő és rövidítéseket ne engedjen meg magának.

A¹ kézirat ez előszavának elején Sálém²) Sibzi költeményei a költészet páratlan mintáiul dícsértetnek; és végre a szerző minden költőnek, ki komolyan fogja föl a föladatát, azt a tanácsot adja, hogy »a szent rabbi Sálém szavainak árnyékában keresen oltalmat«. Ezzel világosan jelzi Sibzi kiváló jelentőségét. E jelentőség külsőleg is abban ismerhető meg, hogy leltáram első szakasza Sibzinek majdnem kétszáz költeményét sorolja föl, míg a második szakaszban felsorolt többi jémeni költő közt, aki a legnagyobb számot éri el, József b. Izraél, csak körülbelül negyven költeménnyel van képviselve.

Steinschneider nem ismerte föl e költeménynek jelentését és csak így nyilatkozik róla: »Rest eines נשיך, das auf 1 a steht« (Handschriftenverzeichnis I, 25 b).

¹) L. Héber Rész 51—53. l.

²) A neve itt majd שלום, majd שלם-nek van írva.

Tényleg Sibzi versei valamennyi általam használt énekgyűjteményben találhatók és közel fekszik azon föltevés, hogy Sibzi maga állított össze egy énekgyűjteményt, melytől amazoknak közös jellege származik. Eddig azonban Sibzinak ily gyűjteménye vagy dívánja nem tűnt elő. De ezek a jémeni énekgyűjtemények annyira vannak Sibzi nevével egybekapcsolva, hogy némelyikükben Sibzi neveztetik szerzőjüknek¹⁾. Azon már említett körülmény, hogy az egyes költeményeket csak ritkán kísérik szerzőjüket illető adatok, szintén okozhatta, hogy olykor az egész gyűjteményt Sibzitől eredőnek tekintették. Tanulságos e tekintetben a legelső közlemény, mely Európában Sibziről és a jémeni zsidók költészetéről jutott nyilvánosságra. Értem Jákób Saphir adatait az ő útleírásában²⁾. Ebben mutatványokat közöl »Sibzi dívánjából«, melyeknek ezt a címet adja: שירי מארי סאלם אל שיבזי ז"ל ע"ד. Két csoportban adja e mutatványokat. Az egyik csoportban négy költeményt³⁾ találunk, melyek jegyzékemben a következő helyeken találhatók: Dávid b. Gád 1, An. 90, An. 66 és Izraél Nagára 13. Tehát egy sem Sibzitől való. A második csoportban hét, מי נישקני szavakkal kezdődő költemény van összeállítva; ezek közül az első háromnak szerzője József b. Izraél (8, 6, 7), a következő három tényleg Sibzitől való (32, 31, 30), az utolsó névtelen (An. 94)⁴⁾. Később is⁵⁾ Saphir Izraél Nagarának egy költeményét (3) Sibzi neve alatt hozza. — Steinschneider is Ber kéziratból (38 a) egy költeményt, mely az akrostichonban Dávidot nevezi szerzőjének (Dávid 6),

¹⁾ Így a fent (19. l.) említett második Günzburg-féle kéziratban, melyet e szavak vezetnek be: נוֹאִיל לְכָתוּב בְּעוֹרַת הַשֵּׁם נוֹסַח שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת לֹאֵל אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת שְׁחִיבֵר... שְׁלוֹם בֶּן יוֹסֵף שְׁבִזִי ז"ל — L. még a fenti adatokat M. kézitról.

²⁾ L. fent 18. l.

³⁾ Saphir ennek a négy költeménynek versszakaszait (számuk összesen 27) úgy nyomtatja ki, hogy nem választja el egymástól és beszél 27 költeményről (שְׁבַעַת וְעֶשְׂרִים שִׁירִים). Fent (u. o.) kimutattam, mely félreértésre adott alkalmat nem rég Saphir eljárása.

⁴⁾ I. אבן ספיר, 82b–86b.

⁵⁾ Ib. 111a.

»Schibzi-Hymnus« megnevezéssel ad ki¹⁾). Néhány évvel utóbb²⁾) utal erre a költeményre mint mutatványra Sibzi költészetéből és Sálóm elegiájának mondja.

*

Végül említem meg a jémeni énekgyűjteménynek egy sajátosságát. A versszakok egymástól való elválasztására פזמון szót használják. Különbség nélkül, akár övkölteményeknél, akár más versszakos alakoknál, minden versszak után, kivéve az utolsót, פזמון szó áll, még pedig vagy egészen kiírva (mint például I és IV nyomtatványokban), vagy rövidítve (פז), vagy ketté osztva (פז מין). Ez a kettéosztás ott történik, hol a két versszak között üres sor van hagyva, míg ott, ahol a versszak a sor elején végződik, a sor végén פז rövidítés áll (így rendszeren B, Ga, L kéziratokban). A zsinagógai költészet e régi terminusának ilyen alkalmazása valószínűleg a következő módon keletkezett: eredetileg פזמון szóval azt jelezték, hogy minden versszak után a költemény refrainjét képező versek ismétlődők, mint az még ma történik liturgiánkban az úgynevezett pizmonoknál. Ez által פזמון szó versszakelválasztóvá lett. Később általánosították alkalmazását és oly költeményeknél is írták a versszak végén, melyeknél nincs ismétlődő vers. De az is lehet, hogy Jémenben a hallgatóság a legkülönbélebb költeményeknél a versszakok végén a versszaknak vagy a költeménynek kezdő versét énekelte, a mit פזמון szóval jelöltek.³⁾

A jémeni gyűjtemények egy másik, bár nem általános sajátossága az arab גיאה (»felelet«) szó egyes költemények feliratában. E szó értelmét legvilágosabban az A¹ kéziratban ismerhetjük föl. Itt ugyanis háromszor találjuk: Sibzinek egy héber-arab költeménye (66) után éppolyan költemény következik József-től (20), ezzel a felirattal: גיאה; Salamon jémeni költőnek egy héber-arab költeménye után következik Sibzinek

¹⁾ Handschriftenverzeichnis II, 127.

²⁾ Die arabische Literatur der Juden (1902), 261. l. 1. j.

³⁾ Azon bizarr magyarázat, melyet Saphirnál (I, 82a) a jémenei énekgyűjteményekben használt פזמון szóra találunk, nem vehető komolyan. Jeruzsálemi Tanchúm szerint פזמון szót az övköltemények minden versszakának végén írják. L. művemet: Jer. Tanchúm szótárából, 11. l.

hasonló versszakokból álló két költeménye (110 és 65), mindkettőnek felirata: גואבא. E szóval (»felelete«) az van mondva, hogy az egyik költemény az előtte álló másiknak megfelel, annak mintájára van írva¹⁾. Sokkal bővebben használja e feliratot Ber kézirat, de itt mindig csak גואב áll (rag nélkül). A¹ említett három példája közül a második és harmadik Ber-ben is megvan. De a גואב felirat alkalmazásának többi esete nem mindig érthető és azt lehet gyanítani, hogy a felirat olykor önkényesen tetetett a költemény élére. De Ber különösen annak is nyújtja példáit, hogy גואב felirat a jémeni költeményt valamely régibb klasszikus költemény utánzásának jelzi²⁾.

Itt utalok még a jémeni énekgyűjtemények egy negatív tulajdonságára; semmiféle adatot nem tartalmaznak az ének-módokról és dallamokról, melyek szerint a dalok éneklendők, mint azt például Nagára Izraél énekgyűjteményeiben, de más keleti hasonló művekben is találjuk³⁾. Csak Idelson az általa közzétett költemények fölíratában olykor azt is mondja, mely dalnak dallama szerint éneklendők⁴⁾. Így találjuk nála ezt az adatot: בניגון ארון עולם⁵⁾, An. 22-hez, valamint Asja költeményéhez; בניגון איומה⁵⁾ két kisebb költeményhez, melyek nála 15 és 16 szám alatt állnak, melyeknek eredetét azonban fent (18. l. לוח 1. alatt) kimutattam (tekintettel erre az eredetre gyanus

¹⁾ גואב személyragja a megelőző költeményre utal. Ga kéziratban csak egyszer találjuk a szót, még pedig Sibzi egy költeményének (44) felíratában, mely így szól: גואב מה טוב. Ezzel magának Sibzinek egy másik költeményére (118) utal. Ber-ben egymás mellett áll e két költemény.

²⁾ Jehúda Halévi 25 után: Anon. 144 (mindkettőnek kezdete: מפאתי היכל); Ábrahám Ibn Ezra 5 után: Jachja el-Zâhiri 2 (mindkettőnek kezdete: אחרו); Ábrahám Ibn Ezra 3 után: Anon. 5 (mindkettőnek kezdete: אודה). — Steinschneider, Handschriftenverzeichnis II, 26 b Ber-re vonatkozólag csak azt jegyzi meg: »Manche Stücke heißen גואב.«

³⁾ L. közleményeimet Izraél Nagára שארית ישראל a Revue des Études Juives LVIII. és köv. kötetében.

⁴⁾ לוח 127 s köv. Idelson a jémeni zsidók énekéről és zenéjéről is közöl néhány adatot.

⁵⁾ Azaz Dávid 2.

⁵⁾ Azaz S 11.

az adat); ¹⁾בנין אני הרל József b. Izraél 6-hoz. Idelson dolgozata függelékében kottairásban a következő költemények dalamait adja (csak a kezdőversre, de az utolsó helyen nevezendő költeménynél ennek nagyobb részére): S 3, Dávid 2, An. 12, S 14, S 18, An. 32, Jehúda Halévi 2, S 121, S 67.

III.

Szálím b. József Sibzi.

A költő, kinek tekintélye elhomályosította mind a többi jémeni zsidó költőket, gondoskodott róla, hogy költeményeivel nevének is fenmaradjon az emléke. Majdnem kétszáz költeménye vagy akrostichonnal vagy egyenes megnevezés útján vallja Sibzitől való eredetét és ebben páratlan változatosságot mutat, mint az a Héber Rész első szakaszának függelékéből²⁾ kiviláglik. Sajátképi neve Szálím (héberül Sálém)³⁾ b. József. Arab módra képezett kunjával Abú Simeónnak nevezi magát, egyik fiáról, a ki költői tehetségének örökösévé lett⁴⁾, de egy másik fiáról Abú Jehúdának is⁵⁾. Ehez járul még két jelző. Az egyik Sibzi, melynek kiejtése nem biztos⁶⁾; ez Szálím b. József legkedveltebb költői nevévé lett. Jelentéséről nem tudunk semmit. Talán a költőnek családi neve. Ugyanazon homály borítja a másik jelzőt: Mastá. Az akrostichonokban vagy magában a költemények szövegében **משתא** az arab névelővel vagy a nélkül fordul elő, de ezt is találjuk: **משתא בן** vagy **ילוד משתא**. Talán ez utóbbi kifejezés okozta a Jákób Saphirnál⁷⁾ olvasható azon állítást, hogy Mastá Sibzi anyjának volt a neve. Ennek természetesen nincs semmi alapja. Ezt a származási nevet is

¹⁾ Azaz S 18.

²⁾ Héber Rész 14. s köv. l.

³⁾ Olykor Sálóm-nak is írták. L. fent 26. l. 1., 3 j.

⁴⁾ L. erről a következő fejezetet.

⁵⁾ Gyermekait Sibzi a 35. szám vége felé említi: **ספק לגזולי תומן** **לי בטוב**.

⁶⁾ Így ejtik ki: Sibzi, Sebzi, Sebbezi.

⁷⁾ **אבן ספיר** I, §2 a, a hol a többi még említendő adatok is olvashatók Sibzi-ről.

találjuk: אלמשתאי (pl. a 150. számban), így is: אליכאני (a jémeni Mastái, 148), mely arra a feltevésre ad jogot, hogy Mastá helységnév és pedig Sibzi születési helyének a neve. Ezt megerősíti egy akrostichon (126), mely így szól: קטן מחורי משתא, szerénységi kifejezés, mellyel a költő magát Mastá társainak (tudósainak) legkisebbikének mondja¹⁾. הבר itt, úgy látszik, az ismert héber eredetű arab szónak jelentésével bír: zsidó tudós²⁾. Sibzi maga két költeményében arabul így jelzi magát: »Almastái, a zsidók tudósa«³⁾. Tudós volta nem áll ellenmondásban a Saphir-nál olvasandó azon hagyománynyal, hogy Sibzi a takács mesterségét gyakorolta. Sibzinek atyja is tudós volt és a költő így is nevezi magát (160, 2; 166, 12): »a tanító fia«⁴⁾. Egyszer (151 végén) önnönmagát így nevezi: Szálím a tanító.

Szálím korát megállapíthatjuk azon elegiájának keltezéséből, melyet a zsidók Szanaából való elűzéséről írt. Ennek a szomorú eseménynek Sibzi több költeményt szentelt: két alphabétikus verset arab nyelven (142 és 143a), egy hosszabb arab költeményt (176), egy rövid héber síralmat (8) és egy héber-arab övkölteményt (101). 143a-ban Sibzi a 90. évet említi, melyben »mint a halálhozó villám« érkezett Szafî-eddín azon parancsának híre, hogy a zsidóknak el kell hagyniok Szanaa városát⁵⁾. Hogy 90 alatt a seleukidák aerájának 1990. évi értendő, mutatja a 101. sz. felirata Ber kéziratban⁶⁾: »A Múzába való számkivetésről az 1991. évben«. Az esemény tehát 1679-ben történt. Múzai számkivetésnek⁷⁾ azért nevezik, mert a

¹⁾ A költeményben magában ezt a kunját használja a költő: אב שמעון.

²⁾ L. Monatsschrift 43. évf. (1897), 359. l.

³⁾ אלמשתאי חבר אליהוד. 143a, 17; 150, 17.

⁴⁾ אבן אלמעלם. Lehet, hogy József, a tanító, kit O¹-ben (146) egy költemény feliratában találunk szerzőnek nevezve (קציר מן תאליף), Sibzinek atyja. E költemény, melynek másolatát dr. Patai József szívessége nek köszönöm, világi tartalmú és »két hazug« párbeszédjét mondja el.

⁵⁾ גאנא סנת תסעין כבד.

⁶⁾ על גלות מווע שנת אתתקעא.

⁷⁾ A 142. számnak is A³-ban ez a felirata: זאת השירה על גלות מווע.

Szanaából kiűzött zsidók Múzában, a Taizz és Mocca területéhez tartozó városban (a vörös tenger partján)¹⁾ telepedtek le.

A zsarnok, kinek parancsára a szanaai zsidók földönfutókká lettek, 101-ben, a hol a neve is előfordul²⁾, mahdi és szultán³⁾, valamint imám jelzőkkel említettetik. Mindenesetre egyike ő azon imámoknak, kik a 17. században Szanaában uralkodtak és a mahdi dísznevet viselték⁴⁾. 143 a a katasztrófát a következő módon írja le: Az elűzött zsidók először a Szanaától délre fekvő Damárba⁵⁾ mentek, a hol egy ideig maradhattak és elhagyott házaik eladásával foglalkozhattak. De nem sokára az uralkodó parancsa arra kényszerítette őket, hogy folytassák útjukat. Szuleimán nevű seikhjuk vezetése alatt néhányan közülök Múzába mentek (a költő maga is e kövekhez tartozott), hogy ott menedéket keressenek az elűzöttek számára. A küldetés sikerrel járt. A szanaai exulánsok Múzában telepedtek le. Egy részük Gublába⁶⁾ maradhatott, mások Taizzban találtak új otthont, a hol már a tisri hó ünnepeit megtarthatták. Múzában a számkiűzöttek sokat szenvedtek, különösen a kutak rossz állapota miatt. — Az övkölteményben (101) Sibzi szintén a nyugati Jémenbe »a jémeni föld végéhez«⁷⁾ való elköltözést és a damári tartózkodást említi, de a vándorlás főcéljának Taizz várost mondja⁸⁾. Hasonlóképen említi Szanaa zsidóságának fejét, Szuleimánt (a 3. versszak

¹⁾ L. Ritter, Erdkunde 12. rész, 769. l. — Hartmann M., Die arabische Frage 416. l., Múzáat Moccával azonosítja.

²⁾ 3. versszak: צפי אלדין.

³⁾ 1. versszak: אלמהדי אלצלטאן.

⁴⁾ L. Ritter, 735. l.; Niebuhr, Die Beschreibung Arabiens 195. l.

⁵⁾ A jémeni zsidók azt a várost (l. Ritter 818. l.) a bibliai הדורם-mal azonosítják; ezt látjuk Száadja pentateuchfordításának jémeni szövegében is (ed. Jeruzsálem 1894).

⁶⁾ Négy napnyi útijárás keletre Taizz-tól. L. Niebuhr 238; Ritter 810 s köv.

⁷⁾ Az 1. versszakasz végén: טרף ארץ אלערב.

⁸⁾ Taizz-nak itt עדינה a neve (a 2. versszakban), a mi Taizz-nak állandó jelzője, melyet a Szanaáról és Taizz-ról szóló rangversenykölteményben is találunk. L. még Redhouse, El-Khazragi IV. köt. (London 1908), 693. jegyz. Günzburg báró elegiánk kiadásában (Steinschneider-

végén). A 142. sz. alphabétikus elégia¹⁾ leírja azon kegyetlenséget, melylyel a zsarnok katonái végrehajtották a zsidók kiűzését. Itt a Múzába való kivándorlást úgy tünteti fel, mintha a szultán tüzetes parancsára történt volna²⁾. Szanaa zsinagógáját lerombolták (7. versszak). De főképen ismerteti az exulánsok szomorú helyzetét Múzában. Azt is említi, hogy az iszlámra való áttérésre szőlítették föl őket³⁾. A 176. sz. a szanaai zsidónegyed⁴⁾ kifosztását írja le és a kegyetlen bánásmódot, melyben lakói a szabadságünnep éjszakájában részesültek⁵⁾. Vajjon az utóbbi szomorú esemény azonos-e a kiűzési rendelet végrehajtásával, azt nem lehet a költeményből megállapítani; magát a rendeletet és a kiűzést nem említi. Azért valószínű, hogy itt a kiűzést megelőző egy másik eseményről van szó. Magát a költőt azon sors érte, hogy ezen szerencsétlen Pészach-éjszakában, melyben számos hitfelét a kard fosztotta meg az élettől, börtönbe vettetett⁶⁾. — A kis héber nyelvű elégia így kezdődik: »Eső gyanánt csurogtatom könnyeimet mindazokért a drágákért, kik számkivetésbe mentek.« »A szolgáló (Hágár) fiainak csapatja elhatalmasodott rajtuk.« »A tanház és a tóra tanulása megszűntek.« A költő köszönetet mond a fogadtatásért, melyben D a m á r b a n részesítették az elűzötteket és imádkozik Isten oltalmáért e város zsidó községe számára⁷⁾. Úgy látszik, hogy Sibzi ezt a költeményt Damár-

Festschrift 95. l.) nem ismerte föl a szót mint városnevet és héberűt így fordítja: אֵיבָנִי (tehát arab. عَدُو-ból — ellenség — származtatja).

¹⁾ A költő e költeménye végén így nevezi magát: סַאֲלִים וְלִדְ יוֹסֵף. Így A³ kéziratban; Ber-ben az atya neve הוֹמֵק (= סַעִיד), de Szálím b. Sza'id nevű költő nem fordul elő.

²⁾ 6. versszak: לֹא בַד מִן מוֹזַע עֲלֵיכֶם לְאֻמָּא.

³⁾ 19 verssz.: קִדְ עֲאֲדִלוּ בְּאַלְדִּין וְקִאֲלוּ נִסְלָמָא נִבְדֵּל בְּתוֹרָאֲךָ דְּעִלְנָא נִאֲתָמָא.

⁴⁾ 6. versszak: קִאֲעַ אֶלִּיהוּד.

⁵⁾ 2. versszak: פִּי לִילַת אֶלְעִיד אֶלְמַפְצֵל הָאִמִּי. פִּיה פֶּךְ מִן פִּרְעוֹן אֲדָא. כִּבְּאֵן אֲתָמִי.

⁶⁾ 24. versszak: וְאִנָּא בְּקִית מַחְבּוּס.

⁷⁾ 9 és köv. versszak.:

שְׁמֵרָה אֲדוֹן עוֹלָם יְרִידִים נִסְגְּלוּ הֲדוּרָם עֲדַת הָאֵל אַחֲרִיךְ נִמְשָׁכִי
רֵאשֵׁי יִשְׁיַבְתֶּם לְגִלּוֹת קִיבְלוּ לַעֲשׂוֹת רִצּוֹן הָאֵל וּמִצִּוֹת עֲרְבוּ
הֵלֶכְךָ הֵלֶכְךָ הֵלֶכְךָ הֵלֶכְךָ קִיבְלוּ קִיבְלוּ קִיבְלוּ
helyett Saphir-nál áll, mely szó itt érthetetlen. A szavak értelme: Damâr főiskolájának fejei fogadták az exulánsokat.

ban írta a kinyilatkoztatás ünnepére, midőn a szanaai elűzöttek Damárban tartózkodtak¹⁾).

Jákób Saphir elbeszélése szerint²⁾, mely alkalmasint a szanaai zsidók szájhagyományán alapszik, a zsidóknak Jémen fővárosából való kiűzését egy romantikus esemény okozta: a szultán leányának szerelmi viszonya volt egy zsidóval, ki az udvar személyzetéhez tartozott és a palota közelében lakott. E viszornak volt következménye. A zsidókat számkivetették a Tihámába, a Mocca és Aden között levő gyilkos éghajlatú pusztai vidékre, két harmaduk elpusztult.

A szanaai zsidók számkivetése Saphir szerint nem tartott soká. Isten súlyos csapásokat küldött a zsarnokra és házára — azt mondták, hogy ez Sibzi imáinak volt a hatása — mi arra bírta, hogy megengedte a zsidóknak a hazatérést. Külön területet kaptak a városon kívül letelepedésre és nem-sokára megint nagy jólétre és tekintélyre emelkedtek. Hogy ebből az elbeszélésből mi alapszik történeti tényeken, nem lehet tudni. Mindenesetre tanúságot tesz azon nagy tekintélyről, mely Sibzinek már életében jutott osztályrészül.

A Szanaából való elűzés az egyedüli esemény Sibzi életében, melyet verseiből ismerünk; az 1679. év, melyben történt, az egyedüli chronológiai adat, mely róla reánk maradt. Ha fölteesszük, hogy Sibzi akkor már érett férfikorban állt, születési évét 1640-be tehetjük. Más kérdés, hogy Jémen mely részében volt hazája. Ha csakugyan, mint gyanítom, Mastái jelző³⁾ születési helyére utal, ezt ugyan nem mutathatom ki, de föltehetjük, hogy a nyugati Jémenben, a Taïzzhoz tartozó vidéken fekszik. Utolsó éveit Sibzi mindenesetre Taïzzban töltötte és ott találta utolsó nyugvóhelyét. Ezt Jákób Saphir-

¹⁾ Az utolsó két distichon így hangzik:

לכבוד כתב ירך ביום שנקלהו
תזכור ותצילם בעת יתהלכו
שלום שמי כתוב בחרוזים נפעלו
שלחו בתורת אל ולשמו ברכו

²⁾ I, 100a. אבן ספיר

³⁾ Megjegyzem, hogy Günzburg a 101. sz. 7. versszakában המקשיב: így fordítja és lát ígét אלמשתאי-ban.

tól tudjuk¹⁾. Így tehát a mi költőnk mind a két városhoz számithatta magát: a felső Jémenben fekvő Szanaa fővároshoz és a Délarábia keleti partjának közelében fekvő Taïzzhoz. Azért méltán tulajdonítottam Sibzinek azon érdekes névtelen költeményt, melyet énekgyűjteményeinkben találunk (An. 201)²⁾ és mely tisztán arab szellemnek terméke, zsidó eredetének semmi ismertető jele nélkül. — Hasonló jellegű egy másik rangversenyköltemény (151), mely költőnket nevezi szerzőjének (Szálím). Ebben a k á v é és a k á t versenyeznek egymással, Jémennek e legkiválóbb élvezeti eszközei. (A k á t jémeni kulturnövény, melyből téaszerű italt készítenek és melyet különösen Taïzz város közelében, a Szabar hegységen termeltek)³⁾. Jellemző a költőre, hogy a rangversenyt azzal a nyilatkozattal dönti el, hogy k á v é és k á t egyaránt jeles élvezeti eszközök, de mint olyant az első rang a szőlőnedvet illeti meg. A költő e döntése világot vet a bornak helyére az ő többnyire jámbor elmélkedéseknek szánt verseiben. — Sibzinek egy harmadik rangversenykölteménye a d o h á n y és a k á v é jelességét teszi összehasonlítás tárgyává (171), egy negyedikben (149) félig szatirikusan a nőtlen ember állapotát szembeállítja a házasséval. Ezek az utóbbi költemények is teljesen szükölködnek z s i d ó e l e m e k nélkül⁴⁾ és valószínűleg a világi arab költészet hasonló termékeihez csatlakoznak⁵⁾, míg Sibzinek idevaló két héber költeménye (37 és 40) a klaszikus újhéber költészet hasonló művei mellé sorakozik⁶⁾.

¹⁾ עיר מושבו וקבורתו בעיר טעין עשרה ימים מצנעא תימנה שלשה ימים טעין מוכה. Saphir helytelenül a város nevét טעין nak írja (העין helyett). »Zur Rangstreit-Literatur« c. értekezésemben (Mélanges Hartwig Derenbourg, Paris 1909, 131—147. l.) elhamarkodva Saphir adata alapján Taïzz-ot mondtam Sibzi szülővárosának.

²⁾ L. a megelőző jegyzetben idézett értekezésemet. A mit a költeményről mondtam és felőle közöltem, A³ és III-ból merítettem; azóta láttam, hogy L. és M. is tartalmazzák.

³⁾ L. Ritter, 787. l. Közelebbet l. a fent (1. jegyz.) idézett értekezésben.

⁴⁾ L. ugyanott.

⁵⁾ Ide való 183 is, mely költeményt többször említett értekezésemben még nem használhattam. Tartalma: egy igen érdekes rangverseny az illatos virágok között.

⁶⁾ L. Steinschneider, Rangstreit-Literatur (Wien 1908).

A 154. számú költeményében, mely, mint Sibzinek legtöbb költeménye, a messiásért való imába hangzik ki, korának egy eseményét énekli meg: két ellenséges sereg között folyó harcot, melyek egyikének a nemes A h m a d¹⁾ a vezére; a harc színhelyeül Sza'da és Szanaa városokat nevezi. Ez az Ahmad alkalmasint senki más, mint az imámok dinasztiájához tartozó e nevű uralkodó, »a ki birodalmának határait kitágította és istenfélelme miatt nagyon híres volt«²⁾. Hasonló harcias eseményre 94 a is céloz³⁾.

Zsidó vonatkozások teljesen hiányoznak Sibzinek 156. számú költeményében is. Ez panegyrikus egy muhammedán nagy úrra, »a tisztahitű Huszein Ibn Samsz-eddinre«. Említi a nála tett látogatást, ecseteli hatalmát és igazságos kormányzását és úgy dicséri mint »az Isten küldöttjének helytartóját, a ki ügyet vet minden hitfelekezetre «⁵⁾.

Oly költemények, mint a melyeket itt kiemeltem, azt bizonyítják, hogy Sibzinek szellemi légköre nem egészen a zsidó közösség vallási, társadalmi és irodalmi határai közé szorult. M u h a m m e d á n körökben is⁶⁾ mozgott és műveltségére, mint arab verseiből is kiviláglik, nem-zsidó környezetének kulturája is volt befolyással. Tényleg azonban kettős korlát választotta el a költőt és azon kört, melyben működött és a mely számára írt, hazájának arab világától: egyrésről saját zsidó nemzeti tudata, másrésről a muhammedánok fanatikus, gyakori véres üldözéseket okozó zsidógyűlölete. Nem csak az említett elegiákban, hanem más költeményeiben is kifejezésre jut panasza azon szenvedésekről, melyeket a jémeni zsidóknak kellett elviselniök. A 10. számban imádkozik Sibzi Isten ótalmáért a sanyargató kényszer alatt nyögő község számára⁷⁾. Minthogy אנוסה szót itt a rím végett alkalmazza, nem kell

¹⁾ A 2. versszak végén: אֶל־שִׁרְיָה אַחְמַד אֶל־אֲכָרִם.

²⁾ L. Niebuhr, Die Beschreibung Arabiens 195. l.

³⁾ 2. versszak: גִּהָאֵת אֶלְנוּף וְצַעְרָה יָקַע פֶּתְנָה בְּמַדָּה.

⁴⁾ 1. versszak: וּזְרָתוֹ עִפְיָה אֶלְדִּין חוּסִין אֲבֵן שָׁמֶם אֶלְדִּין.

⁵⁾ 2. versszak: כְּלִיפַת רְסוּל אֱלֹהָהּ וְעֶאֱרָף בְּכָל מְלָה.

⁶⁾ Ezekben a körökben kapta a fent (31. l.) említett dísznevet: חֶבֶר אֱלִיהוּד = a zsidók tudósa.

⁷⁾ יָדִיד חוּסָה עָלַי עֲרָה אֲנוּסָה.

valláskényszerre gondolni. De Sibzi olykor azon kísérletekről is beszél, melyek a zsidók hithűségének megingatására irányultak. Így a 74. sz. 2. versszakában¹⁾, a hol talán egy konkrét esetre céloz. Az arab (muhammedán) elnyomókat ugyanazokkal a kifejezésekkel jelzi, mint a régibb zsinagógai költészet²⁾: Jismaélnek és anyjának bibliai neveire és jelzőire mennek vissza³⁾.

A költőnek zsidó nemzeti tudata különösen azokban a messiási reményekben és óhajításokban nyilvánul, melyek egész költészetét át meg áthatják és a legkülönbébb változatokban kifejezést nyernek; ez a tudat mystikus jelleget ölt, a midőn Izraél összeségét személyesíti, megszólítja vagy megszólaltatja. Erről alább (a VII. fejezetben) bővebben lesz szó.

Sibzi életének fent megállapított chronológiája bizonyítja, hogy fiatal ember volt, midőn Sabbathái Czebí, a smyrnai álmessiás a zsidóságot a lelkesedés és rajongás mámorába ejtette (1666). Nem valószínűtlen és a jémeni zsidók s a szent föld között alkalmasint már akkor is fennállott vonatkozások mellett könnyen érthető, hogy ama mozgalom híre Délarábiába is eljutott. Ez által kortörténeti magyarázatot nyer a messiási leírások és képzelődések rendkívüli élénksége és gyakorisága Sibzi költeményeiben. Hiszen a kabbala, a melyből Sabbathái messiás volta mint anyaföldből kisarjadzott, Sibzi költészetének is szellemi hazájává lett. Csak hozzávetőleg merem föltenni, hogy költőnknel még néhány egyenes célzás is található Sabbathái Czebí-re⁴⁾.

Azon szűkebb körből, melyben Sibzi élt és működött, említenek költeményei néhány nevet, melyeknek viselőiről azonban nem tudhatunk többet, mint a mit maga a költemény tudat

¹⁾ ואויל זקן וממרה דת שרירים יחמוד
יחפצה ימשוך לשוני אונה דת יוצרי

²⁾ L. Zunz, Die synagogale Poesie des Mittelalters 444. l. s köv.

³⁾ קבר ופרא, פראים, פרא, בן אמת, בני אמה, בן אמה.

⁴⁾ L. 123, 2. verssz.: שמעתי שיר מכנף הארץ קול אומר סלך ילוד —
זמרות מכנף ארץ שמענום צבי צדיק במזרחת וימה. — 2, 5. verssz.:
— שמועה נשמעה כי בא משושה ולה מקום בעיר שלם מפנים. — 36,
2. verssz.: — בעין שכלי אני רואה ולבי חן צבי שואה ומשתוקק ומשתאה.
— 41, 3. verssz.: — פצחו בני חכמה בשירה הללו כי בא מבשר טוב וארץ רעדה.
— 48 végén:

vagy gyaníttat velünk. Leggyakrabban Sza'îd nevét találjuk, Sibzi egy barátját, a kit megszólít költeményeiben¹⁾. Egy arab költeményben (162)²⁾ teljes nevét említi: Sza'îd Ibn Júszuf; itt a baráttól való elválásról panaszkodik, azon közösségre emlékeztet, melyben éltek, és hosszasan felidézi egy utazás emlékét, melyet együtt tettek a hegységekben, megnevezi a várakat, melyekben időztek és beszél látogatásukról Jachja Al-Zabib-nál, egy hírneves orvosnál³⁾. Sza'îd Ibn Júszuf talán nem más mint a következő fejezetben megemlített költő, Sza'îd b. József. A 27. számú költeményben Sibzi egy Száadját említ, a ki őt dicsérő énekekre indította⁴⁾.

A 153. számú költeményt Szuleimán barátjának ajánlja föl: »Oh Szuleimán, fogadd el tulajdonodul verseimet, szeress engem, akkor megszűnik az én gondom«!⁵⁾ Általa üdvözlétét Dávúd-nak is küldi, valamint a többieknek, kik vendégszeretettel fogadták és kikkel barátságosan érintkezett⁶⁾. A 104. számú epistola két baráthoz fordul, Múszához és Szuleimánhoz; az utóbbi alkalmasint azonos 153 címzettjével. 142a is (épúgy e költeménynek másik feldolgozása: 142b) a végén Szuleimánt szólítja meg⁷⁾. 94-ben Sibzi ahoz a kitűnő tudóshoz fordul, ki mindenre, a mi nehéz, tud feleletet, neve Mesullám, a ki mellett más mécsesek is világítanak, az oroszlánhoz hasonló Sza'îd is⁸⁾. Lehet, hogy Mesullám feje

¹⁾ 29, végén: שלום רב על האהוב חזק (חזק = בעיר). — 76, 5. verssz. — 98, 7. verssz.: (»oh díszte te a tudósoknak, חזק«). — 116 végén: (»üdvözlétemet add át a szeretett Sza'îdnek, a dicső férfiúnak, a kié álmomban a szívem, és ki az álomból fölébreszt engem«). — 145 végén.

²⁾ E költemény akrostichonja: יא חזק, azaz oh Sza'îd. Steinschneider (Die arabische Literatur der Juden, 265. l.) csak חזק-ot vette az akrostichonnak és ezek szerint Száadja vagy Sza'îd a szerző.

³⁾ 5. verssz.: יום כאן חצרנא ענר טביב משהר יחיא אלזביב.

⁴⁾ 8. verssz.: שמרה לארונני סעדיה שעורר לבבי לתהלות.

⁵⁾ 6. verssz.: סלימאן פכץ נצמי אחבני יזול המי

⁶⁾ 8. verssz.: ובלג עלא דאוד סלאמי עלא אלטריק
ומן צאפנא ואכרם ואהלי וצחבתי

⁷⁾ האת אלפנונא יא סלימאני.

⁸⁾ 7. verssz.: ... עלא אלעאלם אלפאצל מגיב כל שי עסר. . .
ועגרה סרג תשעל וחזק כמו כפיר

volt a szanaai iskolának, melynek tagjaihoz az épen említett Sza'íd is tartozott. A 78. számú költeményben üdvözli a szanaai barátokat és közülük külön nevezi Zakharját¹⁾. A Hárúnhoz (Áharónhoz) intézett költeményben (100) félreértésekről van szó, melyek hamis híresztelések által okoztattak. Egy másik, szintén Hárúnhoz forduló költeményben (163) Sibzi nagy dicséretekkel említi egy barátját, »Ma'úza urat«²⁾. Ennek felajánlja a 158. sz. rejtvényt³⁾.

Megható módon síratja Sibzi egy Ábrahám nevű tudós-nak halálát (103)⁴⁾. A 107. számú síralom tárgyai két elhunyt barátja: Izraél b. József és Jachja b. Ebjáthár⁵⁾. Az előbbi dicséri mint »a kornak fejedelmét és íróját«, ki eszének fényét sugározta Jémenben, a ki írt és minden tévedést igazított«. A másikat matematikai, alchymistikai, philosophiai és astronomiai tudása miatt magasztalja⁶⁾.

A 173. sz. hosszú panegyrikus egy igen tekintélyes jó-akaróra, kinek neve azonban a költeményben nem fordul elő. Sibzinek néhány más költeménye is névtelen barátját szólítja meg.

A Sibzi költeményeiben névvel említett férfiak valószínűleg mind Szanaa zsidó községének tagjai. Ezt azért szabad föltenni, mert Szanaa (héberül Úzál) az egyedüli város, melynek zsidó iskoláját és tudósait költőnk dicsőíti. Magasztalja Úzál jesibáját, melynek tagjai által a város mintegy Je-

1) לידידים באזל סגולה נבחרתי . . .
בין ארזים ידיר איך תסולה צמרת
לך לבבי זכריה ידידי בעלה

2) 6. versszak: סירי מעוצה. Jémenben e név igen szokásos volt a zsidóknál; héber aequivallense מעורר, a bibliai עורר név bővítése. L. Steinschneider JQR. XI, 144, továbbá אלכלפי מעוצה, Margoliouth katalógusában II, 106.

3) בלג עלא אלמחביב מעוצה סיירי.

4) 6. verssz.: צוורת אלביאת מעוז במפתי אל רוואת הא"ן אל"ף ב"א .
ר"א ומים.

5) A költeményben így nevezi őket: József, Izraél fia és Jachja. De ezen elegiának, mely csak Ber-ben áll, fölirata így szól: והלה תרתייה על רבי ישראל הסופר ומי יחייא ברבי אביתר. E felirat valószínűleg magától a költőtől származik.

6) די באלריאצה כן אלאשיא באלוזי שבה אלכימיא
אדרך מעאני פלספיה ואיצא תאתיר פלכיה

ruzsálemmé válik (102, 8). A 62. szám 6. versszakában ezt olvassuk: »Oh a ki tudásra és bölcseségre vágyódot, látogasd Szanaát, a hol bőség és jólét van. Ebben a városban vannak tudósok, kik minden szóról tudnak felvilágosítani. Álmaimban elérte őt sóvárgásom«. Az ellenséges idegenben időzve megemlékezik Szanaa embereiről és üdvözli tudósait (65)¹⁾. Más-kor (11) — talán az elűzés után — éjjel azt álmodja, hogy Úzál újra fölépült és ő megint a tanház tagjaival egyesült²⁾. Egyszer (75) említettnek »a tudósok, az én uraim, a kik Szanaában és Radá területén vannak«³⁾. A Szanaa után érzett vágyódás különösen a 67. számban jut kifejezésre⁴⁾. Ezt a költeményét ajándékkul küldi a kiválasztott szent községnek, a tiszta bölcsesség tudóinak⁵⁾. — 65-ben dicséri Úzál-t, a gyönyörű várost, a tannak sátorát, a barátanak (Istennek) kiválasztottját⁶⁾.

Az elhagyatottságról és szenvedésről szóló panaszokat, melyeket Sibzi költeményeiben olvasunk, csak ritkán úgy értendők, hogy egyéni természetűek. Többsnyire a költő a közösség nevében szólal meg, melyhez tartozik, vagy Jémén zsidóságának, vagy egész Izraél nevében. De néha fölismerhető a kesergés egyéni vonása és ilyenkor a költő hangulatát és helyzetét tükrözteti. De ily részletek nem használhatók életrajzi célra, semmi chronologiai fonalunk nincs a költemények keltezésének megállapítására. Hadd emelek ki egy párt e részletekből: »Időm megcsalt engem; ifjú koromban előtűnt a vénség« (148, 1)⁷⁾. — Aggodalmam gyarapodott dalommal és izgalomban maradok. Fölkeltem, mert elhagyott az álom,

1) 3. versszak: שמעתי חכמת בני אוזל ואני בין אויבי כמו נמול
6. verssz.: יא ודי שלם עלי אלאחבאר די יפתו סר גאית אלאכבאר

2) 4. verssz.: בליל חלמתי ואני באוזל הבנויה
ונתחברתי עם הישיבה השרויה

3) זין אלאחבאר כאדתי די בצנעא והד רדאע
13. lap.

4) 4. verssz.: שית אוזר צנעא מראדי.

5) 5. verssz.: אשלחה שירי תשורה על עדת קדש בחורה יודעי חכמה
ברורה.

6) 5. verssz.: אוזל חמד קריה אוהל לתושיה נבחר לדוד.

7) . . . פקד לאנני זמאני ופי שבאבי ברא אלמשיב

a midőn sínylődtem¹⁾ (125, 13). — Álmom eltűnt, mert idegen voltam az országban; szüntelenül folyik könnyem mindkét orcámon, és belsőm hevül. (127, 1). — Oh Istenem, gyógyítsd meg fájdalomgyötrötte testemet! A te szolgád Szálím szorultságban van, idegen maradt. Mindenki hűtelen és ellenséges indulattal van iránta (154 b). — Oh Isten, engedd, hogy segítség közeledjék Ibn Mastához, nem felejtet el — távol legyen — az idegent (165 b²⁾).

Sibzi lelkében költői hivatásának teljes tudata élt. Ifjú koromban — így kezdődik a 150. sz. —, midőn szívem még nyugtalan volt, dalomhoz és a költészethez szoktam³⁾. A 26. szám vége így szól: Szájam mondta el e dalomat és kezem írta⁴⁾. — A 42. szám utolsó versszaka e szavakkal kezdődik: Befejezek egy új és híres dalt, melyet éjjel kigondoltam⁵⁾. — A 71. sz. végén: Az irónád és a ténta társaim⁶⁾. — A 188. szám végén imádkozik: Isten irgalmazzon a szolgának, kinek dalai kellemesek⁷⁾. Költői ihletét Sibzi egyszer a »hâtif« szóval személyesíti, mely kifejezés tudvalevőleg a héber »Bath-Kól« aequivalense⁸⁾. A fent említett 101. sz. elégia e szavakkal kezdődik: Jött hozzám a dalok hâtifja Ragab másodikán és szólt: fel, valljad az irgalmas Isten egységét⁹⁾.

De találjuk Sibzinél költői hivatásának még egy másik személyesítését, mely gondolkozásának és költői képzeletének főképi tárgyából eredt. Ez a régi mídrás K e n é s z e t J i s z r a é l j e¹⁰⁾

¹⁾ וְאֵד אֱלֹהִים בְּנִצְמִי וְאֵבֶקָה הָאִימִי

וְקָמַת מִן גִּפּוֹ גּוֹמִי וְאֵנָּה סֶאקְמִי

²⁾ יֵא אֱלֹלָה יֵא פֶתַחַן עָלַי אֲבֵן מִשְׁתָּא קְרִיב חֲאֲשֹׁאךְ מֵא תִנְסֵא אֱלֶגְרִיב

³⁾ אֶלְפֶת לַחֲנִי וְאֶלְנִצָּאִם פִּי צִבְאִי וְעֹאד אֶלְקֶלֶב הָאֵם

⁴⁾ יִחִידָה רִנְנִי וִידִי יִכְתְּבוּ 1, 9, 69 — פִּי נֵם בְּשִׁירִי זֶה וִידִי כְּתִבָּה

⁵⁾ אַחַתוֹם שִׁיר חֲדָשׁ מִפּוֹרֶסֶם בְּלִילָה עֲלֵה בְּנִיבִי

⁶⁾ וְאֶלְקֶלֶם וְאֶלְדּוּא לִי נְדִימָא

⁷⁾ יִרְחֵם לְעַבְדֵּן טֹאבַת אֶלְחֶאנָה

⁸⁾ L. művemet: Két zsidó-perzsa költő 145. l.

⁹⁾ וְצִלְנָא הָאֲתָךְ אֶלְאֶלְחֶאן בְּיוֹם תֵּאֲנִי רִגְבִּי יִקוֹל קוֹם וְחֹדֵר אֶלְרַחֲמָאן. Günzburg-nál (Steinschneider-Festschrift) הָאֲתָךְ helyett hibásan áll: וְלִמֵּן תּוֹלַע בְּהוּ הָאֲתָפִי. — Egyszer (168, 3) azt olvassuk Sibzi-nél: הָאֲתָךְ. — a hol e szó szinten a költői ihletet jelenti.

¹⁰⁾ L. művemet: Die exegetische Terminologie der jüd. Traditionsliteratur II, 87.

mystikus átváltozásban, Izraél összessége mint női alak, a kit múzsájává tett. A pijjútirodalomnak egy gyakori, Énekek Éneke 6, 4-ből származó kifejezéssel jelzi: **אִי־זוֹתִי** (»fenségesem«). »Ébreszti szerelmemet, hogy éneket mondjak Isten dicséretére« (12, 1). Esküvel kéri, hogy megvilágosítsa szellemét és énekekre lelkesítse (13, 4). A messiási kort szemlélve lelkében, arra szólítja föl, hogy jó híreket hozzon és vele együtt a teremtőnek énekeljen zsoltárokat (70, 1). Úrnőjének apostrophálva őt, kéri tőle: Örvendeztesd szívemet reggel és este; egységét emlegessük teremtőmnak és atyámnak, a ki okossá tette beszédemet (134, 1)¹⁾. Egyszer ezt mondja róla: »Hadassza, a ki beárnyékolja fejemet tünődésem órájában« (18, 4)²⁾.

Mint héber költő Sibzi az újhéber költészet koryphaeusainak nyomdokaiban halad, kiket a megelőző fejezetben említettem; de arab verselésének mintáiról nem mondhatni semmit. Azon rövid fejezet, melyet Brockelmann az arab irodalom történetében³⁾ Délarábia költészetének és szépirodalmának szentel, némileg tájékoztat bennünket azon irodalmi viszonyokról, melyek Sibzi költői képességét ebben az irányban fejlesztették. Itt ugyanis jémeni arab költőknek egész scra van említve, kik nem sokkal Sibzi előtt éltek és arról tanuskodnak, hogy Jémenben a 17. században az arab költészet némiképen virágzásnak indult. Arról értesülünk, hogy az 1601-ben meghalt Sarafaddin Muhammed Ibn Abdullah különösen övkölteményeknek (muvassahát) volt a szerzője, és lehet, hogy az ő példáját követte Sibzi, midőn főképen a költészetnek ezt az alakját kultiválta. Egy másik költő, Aszszaijid Ali b. Alhaszan, a ki 1659 körül élt és Szanaában is lakott, egy gyűjteményt adott ki, mely saját költeményein kívül a barátjaiéit is tartalmazta. A jémeni zsidók énekgyűjteményeiben is, melyekhez valószínűleg Sibzi adta meg az első impulzust, különböző kortársas szerzők versei vannak egyesítve. Ha fölteesszük, hogy

1) שִׁישִׁי גִּבְרָתִי שְׂמַחִי לִלְבִּי שְׁחָרִי וְעָרְבִי
נוֹכִיר לִיחֹדֶר יוֹצְרִי וְאֲבִי מַפְצִיָּה לְנִיבִי

ban **מַפְצִיָּה** igének arab jelentését ismerjük föl.

2) L. alább a VII. fejezetet.

3) II. kötet 398—400. l.

az arab költészet e jémeni virágzása a 17. században a jémeni zsidókra is gyakorolt befolyást, azt is értjük, hogy Sibzivel kezdődik az arab nyelv uralma a jémeni zsidók költői termelésében¹⁾.

Sibzi költészetének nyelvéről és tartalmáról külön fejezetekben fogok beszélni²⁾. A példáján indulók neveit a következő fejezet sorolja föl. Azon mély és maradandó hatásról, melyet költészete a jémeni zsidóságra gyakorolt, tanuskodnak az énekgyűjtemények, melyeknek lényeges tartalmát Sibzi költeményei teszik. Földijeinek nagyrabecsülésében Sibzi a régi klasszikus újhéber költőkkel egy sorba, sőt azoknak helyébe jutott. Költeményeinek lajstroma tanuskodik nagy részüknek kedveltségéről, de másrésről azt is mutatja, hogy sok közülük csak egy egy kútfőben maradt meg. A névtelen jémeni költemények lajstromában kétségtelenül nem egy olyan is van, melynek Sibzi a szerzője; de másrésről azon körülmény, hogy Sibzi mintegy pazarul jár el nevének jelzésével, nem nagyon szól a mellett, hogy névtelen költemények szerzőségét neki tulajdonítsuk.

Már fent említettem, hogy Sibzi Ta'izzban temettetett el. Jákób Saphir ezt írja: »Sírhelye fölött nagy sírkő emelkedik, mellette egy barlang van, valamint fürdőház és imaház, a melyben egy általa írt tóratekeresztet őriznek. Sírja fölött örök mécses világít. Egész Jémenben a zsidók fogadalmi többnyire ennek a csodatevőnek és imaházának szólnak. A nemzsidóknál is Szálím al-Sibzi tekintélye nagy. A zsidók, ha betegség vagy más baj szorongatja, életük veszélyeztetésével sírjához zarándokolnak, hogy ott imádkozzanak«.

Saphir továbbá meséli, hogy Sibzi minden pénteken az »útrövidítés« csodája által jémeni hazájából a szent földre ment, hogy a szombatot ott, majd Jeruzsálemben, majd Tiberiásban, Szafedben, vagy Hebrónban, ünnepelje; szombat után megint visszatért hazájába. Saphir azt is állítja, hogy a költő-

¹⁾ Bizonyos állandó költői képek, melyekkel Sibzinek néhány arab (vagy héber-arab) költeménye kezdődik (l. e számokat: 78—81, 144, 145; 94, 153—156, 181), talán arab kútfőkre vezethetők vissza.

²⁾ L. alább V., VI. és VII. fejezet.

nek sajátkezű följegyzését látta, melyben jelentést tesz a Jeruzsálemben és Szafedben látottakról. — Ama legenda csak azt bizonyítja, mekkora csodahatást tulajdonítottak Jémenben a kabbalista Sibzinek. Palesztina szent helyeit valószínűleg soha sem látta. Költeményeiben mindig csak mint vágyódásának célját említi azokat. Saphir azt is mondja, hogy látta Sibzi iratait, melyek szép imákat és kabbalai fejtegetéseket tartalmaznak. Eddig ezek közül semmi sem jutott napfényre. De a 18. század egy jémeni írója¹⁾ tudomást ad egy *חזרת ימים* című pentateuchuskommentárról, melynek szerzője *ר' שלום שבזי*, a ki valószínűleg azonos a mi költőnkkel. Sibzi dívánja, melyet Saphir látott, nem más mint a fent ismertetett jémeni énekgyűjtemények valamelyike. Sibzi kezétől eredő ily gyűjteménynek eddig nem akadtak nyomára²⁾.

A szájhagyományból, tehát ugyanabból a forrásból, mint Jákób Saphir, merített az utolsó jémeni álmessiás, Jehúda b. Sálóm (Sukr Kahil), a ki egy 1869-ben Szafedbe írt levelében³⁾ azt mondja, hogy Sibzi mindig Jeruzsálembement a szombat ünneplése céljából. Szerinte a költő, a kit mint bölcset, szentet, jámbort és prófétát magasztal, Izsák Lúria kortársa volt; tehát egy századdal későbbre teszi.

A névtelen költemények 162. számában az ismeretlen szerző Sibzit dicsőíti, Szálím nevének oly módon való említésével, hogy azt szétbontja betűire⁴⁾. Látja őt, a mint »az élet házában lakik, a mennyei csarnokok legmagasbikában, körülötte angyalok, kik tűzként tündökölnek, ő pedig énekli dalait, ő az ékesbeszédű és kiváló⁵⁾. Továbbá magasztalja, mivel az

¹⁾ Jachja Szâlih, sziddúrkomentárjában (*תבלאל*, ed. Jeruzsálem) II, 74 b. L. JQR XIV, 610.

²⁾ L. fent 27. l.

³⁾ Jákób Saphir, fent 2. l., 1. j. említett iratának 21. lapján, a hol *אשבוני* helyett ez áll: *אלשבוני*.

⁴⁾ *והו סין אלף לאמא ומימן*.

⁵⁾

בדאר אלחיאת סאכן	בעאלי אלהיאכלי
הואליה אמלאכן	בנארן תשאעלי
ויגנב באלחאנן	מפצה ופאצלי

exilium községét dalaival és hymnusaival ékesítette és Jémen városaiban szétárasztotta a bölcsesség vizeit¹⁾).

A Calcuttában 1856-ban megjelent פזמונים című gyűjteménynek²⁾ kiadója, Eleázár b. Áharón Iráki, külön szakaszban nyújtja Jémen, különösen Szanaa és környéke tudósainak verseit. Ezek között Sibzi két költeménynyel van képviselve³⁾. Az előszóban Eleázár Iráki a költőt védelmezi azon támadások ellen, melyek őt a költeményeiben gyakran előforduló nagyon kirívó anthropomorphikus kifejezések miatt érhetnék és ezeknek mélyebb mystikus értelmet tulajdonít⁴⁾).

IV.

A többi jémeni költő.

A Héber Rész második szakaszában felsorolt költőket nevük héber írása szerint alphabétikus sorrendben állítottam össze⁵⁾. A neveket többnyire a költemények akrostichonjából vagy azoknak szövegéből kellett kipuhatolnom. Sehol sem találtam adatokat ezekről a költőkről, sem életük koráról.

¹⁾ והלביש לבת גלים לרקמה ומכלולים בשירים ומהללים
והמשיך למי חכמה לעלמה בשערי

²⁾ L. Geiger, Jüdische Zeitschrift IX (1871), 275 s köv. Ennek a kalkuttai könyvnek egy régibb kiadása (1842-ből) van birtokomban, melyet Geiger nem ismert, de Steinschneider (Handschriftenverzeichnis I, 117) említi. A 14 évvel későbbi kiadást, melyet csak Geiger leírásából ismerek, kiadója, Eleázár Iráki, a jémeni szakasszal és egy előszóval bővítette.

³⁾ Geiger szerint az egyik költeménynek szerzője »valamely Abu Jehuda Schabsi«, a másik »akrostichonjában שלם בן יוסף nevet mutatja«. Mindakét névnek az előszóban említett Schalom Schabsival való azonosságát Geiger nem ismeri föl, és azért azt hiszi, hogy ez utóbbi-tól »gyűjteményeinkben egyetlen egy költemény sem található«.

⁴⁾ Geiger 276. l. — A kalkuttai פזמונים 1856-iki kiadásának rövidebb ismertetését már előbb tette közzé Neubauer a Monatschrift-ban (1870, 309. l.) L. még cikkemet a Revue des Etudes Juives LXI. kötetében.

⁵⁾ Az egyes szerzők költeményeit szintén alphabétikusan sorolom föl, még pedig három csoportra osztva: a) héber; b) héber-arab; c) arab nyelvű költemények.

Chronológiai kiindulópontunk ama tény, hogy Sibzi a 17-ik század második felében virágzott. Hogy az énekgyűjteményeinkben mellette előforduló költők közül kik korábbi időből valók, azt mindenekelőtt egy pergamentkódexből tanulhatjuk, mely 1508-ból való és melyet Steinschneider a berlini királyi könyvtár héber kéziratainak katalógusában 103. sz. alatt ismertetett¹⁾ — Az e kódexben előforduló, tehát legkésőbb a 15. századba való költők közül a következők a mi kútfőinkben is előfordúlnak²⁾: E b j á t h a r (K 140). — E l e á z á r (J 2, 120 b); egyik költeménye héber-arab. — D á v i d b. J ó z s e f (K 129 130). Steinschneider 130. száma jegyzékünk 1. számával, amelynek a 3. szám csak bővítése, azonos. A 2. szám héber szombati ének, melynek közkedveltsége mellett az bizonyít, hogy a legtöbb gyűjteményben található. — J e s ú a h (B 34). A mi 1. számunk, elmés bordal mint lakodalmas ének, az 1508-iki kódexben K 101 alatt névtelennek van jelezve. — S a l a m o n b. M ó z e s (B 72). — S á m u e l. H. 6 azonos a gyűjteményeinkben fölvelt szombati énekkel³⁾. — S e m á j a (L 67 b) és S e m a r j a (A 88) talán azonosak e nevek azon viselőivel, a kik lajstromunkban egy-egy héber-arab költeménnyel vannak képviselve.

Énekgyűjteményeink keletkezésére az említett 1508-iki berlini kódex s nemkülönben a Steinschneider által 89. szám alatt ismertetett és amazzal összehasonlított 1650-iki kódex különösen tanulságos. Megállapítom először, hogy a Héber Rész negyedik szakaszában felsorolt s a klasszikus korszakból származó költemények közül igen sok az 1508-iki kódexben is található⁴⁾,

¹⁾ Handschriftenverzeichnis I, 69 s köv. és 117—130. Az egyes költeményeket a Steinschneider által adott csoportosítás és számozás szerint idézem.

²⁾ A költőket nevük héber írása szerint rendezem. — L. még fent 24. l.

³⁾ A D e i n a r d ismertette énekgyűjteményben (l. fent 19. l.) a mi versünk a 4. szám alatt áll, akrostichonja Deinard szerint שמואל עבאם; az עבאם szót némi nehézséggel lehet az utolsó versekből következtetni.

⁴⁾ Jehúda Halévi költeményeiből jegyzékem következő számai találhatóak a K csoportban (melynek számait rekeszbe teszem jegyzékem

némelyikük az 1650-ikiben is¹⁾. Épúgy a leltáram harmadik szakaszában felsorolt névtelen költemények némelyike a 1508-iki kódexben is olvasható²⁾.

A 15. századba való még Dávid Halévi, a kitől egy héber-arab övköltemény maradt meg; vele talán azonos Dávid b. Jesája³⁾.

A 16. században, tehát száz évvel Sibzi előtt, élt Sza-naában Jachja al-Záhiri, kitől egy makámaművet és egy pentateuchkommentárt ismerünk; teljes neve héberül: Zakharja b. Száadja b. Jákób, de költői neve is van: Abnér⁴⁾. Lajstromom kilenc költeményt sorol föl tőle; mind héber nyelvű⁵⁾. Lehet, hogy tőle való még két héber költemény, melyeknek akrostichonja אִי־ח⁶⁾.

Makámaművében Jachja dicséri kortársát, Száadja b. Józsefet. Ilynevű költő szerepel lajstromomban is két héber és hat héber-arab költeménnyel, melyek kizárólag Berben találhatók. Azon költeményeket, melyek Száadját (atyja neve nélkül) vallják szerzőjükül (7 héber, 5 héber-arab), nem lehet egyszerűen Száadja b. Józsefnek tulajdonítani. Brody⁷⁾ Ber kéziratból Száadja b. József nyolc költeményét állította össze, de ezek közül négynek akrostichonja csupán

számai mellé: 1 (10), 4 (2), 5 (4), 6 (14), 7 (9), 8 (11), 9 (43), 11 (16), 15 (31), 16 (1), 22 (3), 25 (13), 26 (26), 28 (32), 30 (17). Ábrahám Ibn Esrátót: 1 (39), 4 (78), 8 (69), 14 (163). Azonkívül: 27 (H 15). Salamon Ibn Gabiroltól: 1 (105), 3 (111), 5 (113), 7 (106), 9 (120). Jehúdá-tól: 1 (H 3), 3 (H 5). Charizi-től: K 132.

¹⁾ Jehúda Halévi-től: 4, 7, 11, 19, 28, 29 (= M 1, 2, 3, 4, 5, 7). — Hasonlóképen M 8 alatt jegyzékemnek Lévi szerzőnevet mutató költeménye.

²⁾ 29 (H 5), 66 (K 37), 84 (H 7), 90 (K 131), 99 (H 2), 100 (K 98) jegyz.

³⁾ L. Steinschneider, Die arab. Lit. d. J. 254. s köv. l.

⁴⁾ מִדְרָכֵי הַצִּיּוֹנִי című makámaművében főszereplők: אֲבִנֵּר בֶּן הַלֵּק הַתִּימָנִי és L. Brody, מַשְׁמוֹנֵי מִסְתָּרִים (Krakau 1894). 10.

⁵⁾ Brody u. o. 11. l. Ber kéziratból hat darabot sorol föl (2—5, 8, 9).

⁶⁾ Többet l. Steinschneidernél, Die arabische Literatur der Juden 256. l. és saját jegyzetemet JQR. XIV, 607.

⁷⁾ U. o. 14. l.

Száadja¹⁾. Kettőt e költemények közül kiadott Brody²⁾ és pedig Száadja b. József 2, és Száadja 2. számát. Ez utóbbi költemény, Habdála-ének — mint alább mutatom — legkésőbb a 17. század első harmadából való; ez az egyedüli a Száadját szerzőül nevező költemények közt, mely majdnem valamennyi kútfőben található, a mely tehát közkedveltségnek örvendett. A Brody kiadta másik darab, héber övköltemény, egészen Sibzinek alább megvilágítandó költeményeinek jellegét viseli magán: tartalma mystikus, említi a Zóhárt és a tiz szefirát. — Sibzi költeményére emlékeztetnek Száadja b. József költeményei közül még 4 (v. ö. Sibzi 75., 76., 144., 145. sz.), 5 (v. ö. S 109), 6 (v. ö. S 120). Az 1. sz., egy különösen mesterséges övköltemény, Sza'íd nevet is mutatja egy versszak akrostichonjában³⁾. E momentumok kétséget keltenek a gyűjteményeink költője és a Jachja al-Záhiri által dícsőített Száadja b. József azonossága iránt; és e kételkedés annál jogosultabb, mivel Jachja az ő panegyrikusában egy szót sem szól Száadja b. József költői tehetségéről. Ha tehát mellőzzük Brody azonosítását, bátran azonosíthatjuk Száadja b. Józsefet, a költőt, Sibzi barátjával, Sza'íd b. Józseffel, kiről fent volt szó és őt is a Sibzi köréhez számíthatjuk.

A 15. és 16. századnak épen megemlített jémeni költői közül néhányan M¹ kódexben is szerepelnek. E kódexben, mely 1635-ben íratott, más oly nevek találhatók, melyek leltárban is szerepelnek. Ezek tehát legkésőbb a 17. század első harmadából valók. Neveik: Chaszdái; Mózes⁴⁾; Száadja (csak a fent említett közkedveltségű Habdála-dallal); Dávid b. Száadja (Sza'íd), kitől M¹-ben egy arab költemény áll, és a ki megkülönböztetendő alább említendő névtársától. Oly költők, a kik kizárólag vagy először M¹-ben találhatók, a következők: Ebjáthár al-Záhiri, ki talán azonos a fent

1) Brody 1, 3, 4, 6 számainak lajstromomban megfelelnek Száadja b. József 3., 1., 2., 7. számai; Brody 2., 5., 7., 8. számainak lajstromomban Száadja 8., 2., 7., 12.

2) Ib. 27. s köv. l.

3) סעיד = חומק.

4) De azonossága lajstromunk Mózesével nem biztos (l. alább).

említett Ebjáthár-ral és kinek ugyanazon jelzője van, mint Jachja (Zakharja) b. Száadjának. — Dávid b. Zakharja Halévi, kinek két költeménye a későbbi gyűjteményekben is található. — Dávid Ibn Ghajjât Halévi (egy arab költemény). Chalfón. — Sza'íd b. Mardukh, egy arab nyelvű alphabetikusan szerzője¹⁾.

Arra, hogy lajstromomban megjelezzem azokat a költőket, a kik Sibzi kortársai vagy legközelebbi utódjai voltak, tehát a 17. század második és a 18. század első felébe valók, csak egy segédeszközöm volt: azon énekgyűjtemények keletkezési ideje, melyekben a költők élénk tűnnek. E gyűjtemények közül kettő keltezve van: Ga 1767-ben iratott, két évvel későbbben Ber függeléke; Ber főrésze tehát néhány évvel 1769 előtt keletkezett. Ebből következik, hogy a Ga-ban és Ber-ben található darabok szerzői, a mennyiben nem éltek Sibzi előtt, vagy vele egy időben, vagy legfeljebb egy félszázaddal utána virágoztak.

E régebbi jémeni költők közt, a kiket Sibzi iskolájának mondhatunk, már a nevét viselő költemények számánál fogva első sorban áll József b. Izraél, a kinek alkalmasint a csupán József névvel jelzett költeményeket is tulajdoníthatjuk²⁾. O kézirata (25b) imát (bakkása) tartalmaz tőle, melynek akrostichonja öt nemzedéken át vezeti föl törzsfáját: József b. Izraél b. Mózes b. Sza'íd (חזק) b. Dávid³⁾. — Izraél b. József, ki lajstromunkban csak egy költeménnyel van képviselve⁴⁾, József b. Izraél-nek vagy fia, vagy atyja lehetett. — Akrostichonban nevéhez olykor (12, 21) a משה szót is teszi hozzá, a miért Sibzi rokonának vagy mindenesetre közelebbi földijének tekinthetjük. Költeményei sokszor a Sibziéihez csatlakoz-

¹⁾ Itt מרדך névnek kiejtését a pontozás állapítja meg.

²⁾ Összesen 47 szám, köztük 24 héber, 12 arab. — József 8 semmiesetre idevaló, mert e költemény már M¹-ben (1635) áll és Zunz-nál is (572) említve van.

³⁾ E pijjútszerű költeménynek másolatát dr. Patai József szíveségének köszönöm. 72 négysoros versszakból áll, minden versszak utolsó sora egy ארץ szóval végződő bibliai mondatban áll.

⁴⁾ Kezdet: מי נשקני, mint József b. Izraél néhány költeményének a kezdete.

nak. A mi először a József b. Izraél teljes névvel jelzetteket illeti, 17, 18 és 19 (v. ö. 13) rokonok Sibzi 153—156 számaival; 15 emlékeztet S 146 és 147-re, 14 S 109-re, 11 S 85 és 150-re; 6—8 csoport Sibzi 31—35 csoportja mellé sorakozik. A csak József névvel jelzettek közül 15 emlékeztet S 70 és 71-re; 16 S 98-ra; 23 és 24 sorakozik József b. Izraél 22-höz; 17 J. b. Iz. 5-höz. — József b. Izraél héber-arab költeményei közül nagyon kedvelhették a 12. számút; épúgy a megváltásért való imát, mely csak József névvel van jelezve (11).

Sok kútfőben található József 1 (fölszólítás a tanulásra), 2, 11 (megváltásért való ima) és 22 (a bibliai József-ről). — József b. Jizraél 2, 9 és 10 rejtvények, 3 és 4 névtelen barátok dicséretének vannak szánva. J. b. Iz. 5-ben két jóakaróját és barátját nevezi a költő, nevük Sza'îd és József; József 17-ben Szuheil nevű barátját, József 19-ben Zakharja b. Mordekhait.

Sibzi köréhez tartozott Sza'îd b. József¹⁾, ki föltevésém szerint²⁾ azonos a fent már említett Száadja b. Józseffel. Van egy névtársa, ki csak egy héber költeménnyel szerepel lajstromomban: Sza'îd b. József Jeruzsálemből. — Sza'îd b. Jákób csak egy héber-arab övköltemény szerzője; épúgy Sza'îd b. Dávid Halévi; de ezzel kétségtelenül azonos Száadja b. Dávid Halévi (három héber-arab költemény). — Ha az utóbbinak atyja azonos a fent említett Dávid Halévi-vel, akkor a Sibzi előtti korba való.

Azon költemények közül, melyek pusztán Sza'îd névvel vannak jelezve, a 11. számú hasonló kezdetű mint Száadja b. József 2. A többiek közül mindenesetre ide tartozók, mert Berben találjuk: 6 (lakodalmi ének), 7 (hasonló kezdetű, mint Ábrahám Ibn Ezra 24), 9 (hasonló kezdetű, mint Izsák Ibn Ghajját övkölteménye), de talán a többi is, különösen 1, mely emlékeztet Sibzi 12 és 13-ra.

József b. Sza'îd (vagy b. Száadja) a Sza'îd név eddig említett viselői valamelyikének fia lehetett. Tőle négy héber-arab és egy arab költeményt találunk. A 4-ik számúban

¹⁾ L. fent 38. l.

²⁾ L. fent 48. l.

atyját orvosnak mondja. 2-nek ugyanazon kezdete van, mint S 70-nek. 3 kezdete S 77-re emlékeztet. Sibzi egy költeményéhez (179) Be kéziratban József b. Sza'íd jegyzetei olvashatók, melyek egyes versszakok tartalmát magyarázzák és melyeknek elején ez áll: E költemény titkát a papírlapok nem foglalhatják¹⁾.

Ettől a József b. Sza'íd-tól elkülönítendő az M kézirat hasonló nevű írója²⁾. Ezen énekgyűjtemény, mely alkalmasint a 18. századból való, még a következő szerzőket mutatja, kik másutt nem fordulnak elő: Áharón b. Sza'íd, Czijón (?) b. Száadja, Sza'íd b. József Haparczi, Salamon b. József, Pinchász. — Alharîr-től itt is, L-ben is találunk egy-egy költeményt; Áharóntól itt egy, más gyűjteményekben még három költemény van; Zakharja b. Ábrahám itt egy arab költeménnyel, III-ban egy héber-arab költeménnyel szerepel; Zakharja b. Jéfeth arab költeménye másutt is található.

*

Ábrahám b. Dávid (a קפמק nevet így is írja: קפמק) három héber-arab költemény szerzője, a melyek közül 1 (hymnus) a legtöbb kútfőben van meg. És ámbár Ga és Ber kéziratokban hiányzik a neve, mégis úgy hiszem, a régibb költők sorába helyezhető, mert Ábrahám (atyja neve nélkül), a kit Ga-ban és Ber-ben is találunk, valószínűleg nem más mint Ábrahám b. Dávid. Ábrahámnak két tisztán arab költeménye közül 11 nagyon el volt terjedve.

Áharón b. Sálóm az Ábrahám nevű fiától származó Ga kéziratban öt költeménnyel van képviselve: 1, 2, 4, 5, 6. Ezek közt 5 más kútfőkben is áll; 3 csak A¹-ben található. Költeményei közül csak egy vegyes nyelvű.

Dávid b. Száadja (vagy Sza'íd) Hakóhén-tól 5 héber költemény származik (köztük egy מי נשקני kezdetű) és két

¹⁾ אמר הצעיר יוסף בן סערל כי סוד זאת השירה לא יכילון הנירות
Az 1. versszakhoz egy kabbalisztikus tekintélyre utal: הרב הקדוש
המקובל רבי חיים צאלה Steinschneider-nél, Die arab. Lit. d. Juden 265.
1., 11. s. törölendő emez adat: »A 158 b n. 197«, mert az így jelzett
költemény nem más mint Sibzi 70.

²⁾ L. fent 15. l.

héber-arab (ezek közt 6 sok kútfőben van meg). Kétségtelenül azonos vele Dávid Hakóhén, kinek két héber-arab költeménye csak Ber-ben található és kitől meg kell különböztetni a Ber kézirat hasonló nevű íróját.

Dávid b. Gád-nak egy héber és egy arab (héber végstróphával ellátott) költeménye van. Dávid b. Salamont négy héber és egy arameus költemény vallja szerzőjének; közülük három csak A¹-ben áll¹⁾.

Azon költemények között, melyek csupán Dávid nevet tüntetik föl az akrostichonban, a 15. sz. (egy héber-arab övköltemény) a legtöbb forrásban van meg, Ga-ban és Ber-ben is; épúgy a 13. sz. szombati ének és a 2. sz. hymnus. Ide valók még, mert Ber-ben is találhatóak, 6, 7, 10, a 16. számú héber-arab és a 17. számú arab övköltemény. A többi szám közül figyelmet érdemel 12: hangulatos ima az exiliumból való megváltásért. A 8. sz. habdalah-éneknek hasonló kezdete van, mint Száadja fent (48. lap) említett habdalah-énekének.

Zakharjá-nak csak héber költeményei vannak. Talán azonos a név fent említett viselőinek valamelyikével.

József b. Mózes két héber költeményének egyike csak Ga és Ber kéziratokban áll. József b. Séth egyetlen (arab) költeménye csak Ber-ben van meg, és csak a feliratból ismerjük atyjának nevét. Ez utóbbi, a ritka bibliai név viselője, egy csak Ga-ban és Ber-ben olvasható héber-arab költemény szerzője. Az ő fia talán Izsák b. Sét Hakóhén is, a kitől két kútfőben (A² és L) egy héber-arab lakodalmi éneket olvasunk²⁾.

Jákób egy héber-arab és egy arab költemény szerzője. — Jéfeth két költeményének egyike csak Ga-ban maradt meg. Teljes neve talán Jéfeth Abú Jachja, kitől III egy héber-arab költeményt tartalmaz.

¹⁾ A calcuttai énekgyűjtemény 1856-iki kiadásának jémeni költői közt is szerepel.

²⁾ אשירה לאהוב szavakkal kezdődik, tehát az e kezdetű névtelen lakodalmi énekekhez (l. Héber Rész, 41. l.) sorakozik.

M ó z e s (két héber, egy arameus és egy arab költemény) talán ugyanazon költő, a kitől a Tiklálban egy szelicha és egy resúth áll¹⁾. — S z u l e i m a n egy héber-arab és négy arab költemény szerzője. Talán ugyanazon Szuleiman, a kit Sibzi apostrophál (104, 153).

S i m e ó n b. S z á l i m Sibzinek fia, a kitől kunjáját (Abu Simeón) vette. Két héber-arab költeménye közül az egyik a legtöbb kútfőben (de épen Ga-ban és Ber-ben nem) található, a másik csak egy nyomtatványban. Két arab költeménye e szavakkal kezdődik: יְקוֹל אֶלְמִשְׁתָּאִי. Simeón tehát atyjának jelzőjét magaévá tette; de az elsőben a szövegen belül tüzetesen saját nevét is (Simeón) említi; ennek analógiájára a 4. számot is neki tulajdonítottam.

S a l a m o n egy héber és négy héber-arab költeménynek a szerzője. Lehet, hogy azonos a Salamon névnek idevaló két viselőjének egyikével: Salamon b. Sza'íd és S a l a m o n b. Sálém. Az utóbbinak két héber költeménye közül az első S 92-re emlékeztet. — S a l a m o n b. S z a ' í d, talán Sza'íd b. József fia, csak egy kisebb, négy kétsoros versből álló költemény szerzője; de ez majdnem minden kútfőbe vétetett fel. — J ó z s e f b. S a l a m o n (egy héber-arab költemény) talán a nevezettek egyikének fia.

Egy-egy költemény szerzőjéül még a következők nevezendők: Héberül: Abisáj, Asja (Asi)²⁾. — Héber-arab: Jachja b. Tóbija; Jachja b. József Va'lâni; Ivadh Ibn Al-Nuheibi³⁾; Szuleiman Al-Baichaszi; Szá-

¹⁾ L. JQR. XIV, 496 s köv.

²⁾ Az akrostichonban אִשְׁיָא után következik י"צ (= יְשַׁמְרֵנוּ צוּרוֹ), a mi bizonyítja, hogy אִשְׁיָא a név.

³⁾ Így írják és pontozzák a nevet Ber és L, III-ban így van írva: אֶלְנֶהֱיָאִי, és ezt az írásmódot Steinschneider tévesen Ber-nek s tulajdonítja (Arabische Literatur der Juden 263. l.). מִסְּאָן szóval kezdődő övköltemény (l. S120.), mely tartalmában Sibziéivel rokon. Steinschneider (u. o.) adata »aus דַּמְרָמַר« az általa idézett e szavaknak (וְאֶשְׁמַךְ מִן דַּמְרָמַר), azaz: »magasabb Damarmar-nál« félreértésen alapszik. E szavak azon névtelen pártfogónak, kinek a költemény szól, dicséretéhez tartoznak és az előző szavakhoz: וְהוּא חֲצִנִי אֶלְמִדְרוּר («ő az én szilárd váram») csatlakoznak.

rim Halévi. — Arabul: Ibn Alahdal¹⁾; Méir²⁾; Ivadh, egy rangversenyköltéménnyel, melyben Taïzz és Mocca, azután Szanaá is szerepelnek és mely Sibzi-nek Taïzz-ról és Szanaá-ról szóló rangversenykölteménye által okoztatott³⁾.

Egy arab költeménynek, mely sem Ga-ban, sem Ber-ben nem található, József Ridhá a szerzője, kinek jelzője שחמ bizonyítja, hogy Sibzi köréhez tartozott. Kezdetével S 162-re emlékeztet.

A többi, nem keltezett, de mindenesetre Ga és Ber után keletkezett kéziratok közül első sorban L említendő, mely kézirat két szerzőt hoz, a kik többé nem fordulnak elő: Száadja b. Jáirt (egy héber-arab költemény) és Szálím b. Jachját (egy arab költ.) — Csak A¹-ben, egy-egy költeménnyel, találhatók: Héber: Elísá b. Sámuel, Izsák b. Jéfeth, Menachém, Szá'íd b. Chajjim; héber-arab: Ódéd⁴⁾; arab: Száadja b. Salamon. — Csak A²-ben. Héber-arab: Mózes b. Simeón. — Csak B-ben. Héber-arab: Izsák. — Csak B-ben. Héber: József b. Ábrahám; héber-arab: Ábrahám b. Sálóm⁵⁾, József b. Chajjim Hakóhén, József Harir⁶⁾, Jachja b. Szálím Halévi⁷⁾. — Csak O-ban található Salamon b. Chatar, egy körülmetélési énekkel és egy glosszával József b. Izraél 6-hoz⁸⁾.

¹⁾ Szerelmi költemény, vallásos vagy zsidó vonatkozások nélkül. Talán nem-zsidó költő, kinek verseit misztikus értelemben vették és azért fölvtették (Ber) a gyűjteménybe.

²⁾ Rövid dal az Istenbe helyezett bizalomról, melyet nyilván nagyon kedveltek Jémenben.

³⁾ L. Mélanges Hartwig Derembourg 1431 s köv. (hol tévesen én is irtam: »Al-Nahiki«). Ez az Ivadh valószínűleg azonos az épen említett Ivadh al-Nuheibi-val, a ki költeményében neve említését ezzel az adattal kíséri: רִי יְקִי לִי אֱלֹהִים נֶאֱמָר, »a kit az emberek költőnek mondanak«

⁴⁾ De az akrostichont kezdő מ betűt a névhez is vonhatjuk, ez akkor מעורר-nek olvasandó. L. fönt 39. l., 2. jegyz.

⁵⁾ Költeménye úgy kezdődik mint S 162.

⁶⁾ Talán azonos Alharir-ral (L.-ben).

⁷⁾ Költeményét kiadta (más kútfőből) P. Heinrich, Fragment eines Gebetbuches, Wien 1903. 37—43. l.

⁸⁾ חטר név egy 1497-iki jémeni kéziratban fordul elő. L. Steinschneider JQR. X, 531.

Több kézirati kútfőben vagy csak egyikükben, de egyúttal az adeni nyomtatványokban is a következő szerzők neveit találjuk: Jehúda b. Sza'îd (vagy Jehúda), öt arab költeménnyel¹⁾; Jehúda b. Sza'di²⁾, egy héber és egy héber-arab költ.; József b. Abigedór b. Chalfón, egy héber költ.; József ha-kátón, egy héber költ.; Izsák b. Sza'îd Hakóhén, egy arab költ.; Száadja Kóhén, egy héber-arab költ.; Szu'údi, egy arab költ.; Szâlih³⁾ (egy héber szombati ének); Al-Szárimi⁴⁾ (héber költemény).

*

Az utolsó csoportban összeállított nevek közül némelyek valószínűleg még az ezt megelőző csoportba tartoznak; de sem itt, sem a most következő csoport számára nincsen semmiféle chronológiai támaszpontunk. Ezt az utolsó csoportot azon költők teszik, kiket csupán a 19. század végén és a 20. század elején Adenben megjelent nyomtatványokban találtam. A II-nek jelzett nyomtatvány (1891) címlapján külön meg van mondva, hogy élő szerzők nevei is föl vannak véve a gyűjteménybe. Nem tekintve e legujabb jémeni költők névtelenül közölt termékeit⁵⁾, II-ben a következő, másutt elő nem forduló szerzők költeményei találhatók: József Sálóm (héber Púrim-dal); Szuleimán b. Bálmak (arab hymnus), Száadja Ta-

¹⁾ Talán Sza'îd b. József fia.

²⁾ Azaz צעדא, jémeni városba való; צעדא-val visszaadja Száadja pentateuchusfordítása (a jémeni szövegben, ed. Jeruzsálem 1894) דקלה-t, Gen. 10, 27. Kétségtelenül ez a Jehúda Sza'di azonos egy imakönyv-kommentár szerzőjével, a kit Jahja Szâlih a Tiklâl-hoz írt kommentárjában sokszor idéz (l. JQR. XIV, 608). Tehát legkésőbb a 18. század közepe táján élt.

³⁾ Talán a megelőző jegyzetben említett Jachja Szâlih-nak nagyatyja; l. JQR. XIV, 599. צאלה költeményeit a calcuttai פזמונים-ban is találjuk.

⁴⁾ Talán azonos a fönt említett Szárim Halévi-val. M kézirat írója idézi »diván« szónak egy magyarázatát, melyet צארם-tól hallott (Margoliouth katalóg. II, 448).

⁵⁾ Leltáram harmadik szakaszának következő számai csak II-ben állanak: 11, 13, 32, 34, 36, 45, 60, 61, 104, 132, 143, 159, 176, 177, 183, 184, 195, 197.

víl¹⁾ (Ábrahám Ibn Ezra 14-re emlékeztet); Imrán Ibn Abulfatah (arab bordal); Sálóm Aden-ből (három héber költemény).

Csak III-ban a következő szerzőket találjuk: Ibn Ġábir (arab költ.); Élijáhú²⁾; Haszan al-Hamri Abú Sza'íd (héb.-arab költ.); Jefeth Abú Jachja (héber-arab költ.); Mózes b. Sza'íd (h.-ar. költ.); Náthán (héber-arab lakodalmass ének); Szuleimán Abu Júszuf (héber-arab költ.); Ódéd b. Zakharja (egy héber-arab és egy arab költ.)³⁾; Rafaél (egy héber költ.); Salamon b. Ábrahám (egy héber-arab költ.) — Mózes b. Salamon III-ban egy héber, három héber-arab és két arab költemény szerzője. Alkalmassint azonos azzal a Mózes b. Salamon-nal, a kitől II-ben hosszú szombati ének olvasható.

IV is, mely gyűjteményben főképen arab költemények állanak, új neveket tartalmaz. Ezek: Ábrahám b. Zakharja Ġibni, Haszan Ibn Kantál, József Hádhirí, egy-egy héber-arab költeménnyel; Száadja b. Zakharja egy héber rejtvénnnyel.

*

A Héber Rész harmadik szakaszában felsorolt kétszáz-nál több névtelen költemény közül kétségtelenül nem egy vagy Sibzi-től vagy az itt nevezett többi jémeni költő valamelyikétől való. De e névtelenségbe burkolt költemények szerzőiről még hozzávetések sem lehetségesek. Az összességük több mint felét kitevő héber nyelvű költemények közül nem egy, ámbár a jémeni gyűjteményekben van, nem jémeni eredetű, úgy mint a Héber Rész negyedik szakaszában lajstromozottak. Biztosan nem jémeni eredetű a 88. sz. (csak A¹-ben), imakönyveink egyik legismertebb szombati éneke; hasonlóképen a 84. számú, sok gyűjteményben álló szombati ének, mely már a Machzór

¹⁾ סעיר בן סלימאן várost említi Jákób Saphir I, 78 a. Egy מדינת אלטוילא: Margoliouth katalógusában II, 28 a. u. o. 108 a

²⁾ Azon arab költemény, melyet neki Steinschneider (262 l.) tulajdonít (kérdőjellel), lajstromunkban An. 185 alatt áll; אליהו alatt pedig nem a szerző értendő, hanem Illés próféta.

³⁾ Az elsőben csak עודד a szerző neve.

Vitryben¹⁾ is áll és melynek valószínűleg Jehúda Halévi a szerzője.

Valamint az éppen említett szombati ének, a névtelen héber költemények közt más darabok is vannak, melyeknek közkedveltsége a jémeni zsidóknál abból világlik ki, hogy igen sok gyűjteménybe vették föl. Ilyenek a 29. és 99. sz. szombati énekek, a 28. és 66. sz. lakodalmas énekek; a 91. sz. Cijón-költemény; a 86. sz. dicsérő ének; az 54. sz. költemény a Zóhar tanulásáról; messiási és egyéb tartalmú énekek közül: 12, 18, 22, 61, 107. A 76. sz. litánia sok más helyen is található²⁾. A héber-arab költemények közül ide valók: 129 (lakodalmas ének) és 149; a tisztán arab nyelvűek közül: a 169., 170., 173. sz. alphabétikus hymnuszok; a 171., 185. és 188. sz. hymnuszok; a 166. számú alphabétikus költemény, 205 (panasz az exilium miatt), 161, 181.

V.

A költemények nyelve³⁾.

Az itt ismertetett költészet legszembeszökőbb sajátossága kétnyelvű jellege. A zsidó irodalomban, de talán az egész világirodalomban hiába keresnénk példát arra, hogy egymás mellett két, bár rokon, de egymástól teljesen különböző nyelvet, milyen a héber és arab, a költői előadás egyenlő jogu kifejezési eszközeül használtak volna. Arab verseket mint héber költemények alkotó részét rendszeresen alkalmazva először Jehúda Halévi-nál találunk. Több mint húsz költeményében — mindnyája övköltemény — az utolsó versszakot arab vers-

¹⁾ Ed. S. Hurwitz, 147. l.

²⁾ L. erről közleményemet Grunwald, Mitteilungen der Gesellschaft für jüdische Volkskunde, VII. füzet (1901), 68—75. l.; VIII. füzet 111—113. l.; XXII. füzet (1907), 37. l.

³⁾ Ebben és a következő két fejezetben kizárólag Sibzi költeményein alapszik ismertetésem. A mit Sibzi költészetének nyelvéről, alakjáról és tartalmáról megállapítottam, az nagyjában a többi jémeni költőről is áll. Sibzi költeményeit lajstromuk számával idézem, az e számhoz járuló második számmal a versszakot jelzem.

sorok fejezik be, melyek versmértéküknél és rímüknél fogva a költemény testéhez valók¹⁾. Ezzel az eljárásával Jehúda Halévi kora arab poetikájának egy szabályát követte, melyet a *muvassah* (övköltemény) elméletének első reánk jött kísérletében találunk²⁾, s mely szerint »a *charga* — az övköltemény vége — olykor idegen nyelvű szavakból áll«. Nem tudom, vajjon Jehúda Halévi példáját a spanyol iskola más költői is követték-e.³⁾ Jehúda Alcharizi három nyelvű⁴⁾ költeménye nem tartozik ide. Jehúda Halévi jémeni utódjai 500 évvel utána voltak az elsők, kik költészetükben az arab nyelvnek teljesen egyenlő jogot juttattak a héberrel és ebben messze túl mentek Jehúda Halévi eljárásán⁵⁾. Sibzi 199 költeményei⁶⁾ közül 56 héber⁷⁾, 52 arab, 91 vegyes nyelvű⁸⁾. E számarány⁹⁾ mutatja, mennyire

¹⁾ Ezek a diván (ed. Brody) következő számai: I, 64, 93, 96, 98, *102, *109, *111, 112, 113, *118, 119, 123, 124, 126, 131, 133, 135, 137; II, 3, 11; VI, 112, *113, 114, 115. — I Jehúda Halévi költeményeinek első kötetét jelenti, II a második kötet szerelmi dalait (3 s köv. l.), VI a II. kötet utolsó szakaszát (215 s köv.) A csillaggal jelölt számokban a költemény vége nem arab, hanem valószínűleg ó-castiliai.

²⁾ Szerzője: Ibn Szanâ al mulk (meghalt a h. 608. évében). L. Martin Hartmann, *Das arabische Strophengedicht* I, 48, 101.

³⁾ József Ibn Czaddik, Jehuda Halévi barátjának barátsági költeményei közül, melyeket az imént kiadott Brody (I. Bericht der Talmud-Thora, Prag 1910), a második és harmadik arab verssel végződik.

⁴⁾ Tachkemóni, 11. szakasz (ed. Kaminka, 112 és 486. l.). L. Kämpf, a Frankel-féle Monatsschrift-ban, VI (1857), 220 s köv. l. Későbbi időből származó héber-perzsa költeményekről l. ZDMG. LIII, 420.

⁵⁾ Azon jémeni költők, kiket a megelőző fejezetben a Sibzi előtti időbe helyeztem, lajstromomban részben mint héber-arab és arab költemények szerzői is szerepelnek ugyan, de úgy látszik, csak Sibzivel jutott az arab nyelv használata előtérbe.

⁶⁾ Lajstromom a 188. számmal végződik ugyan; de 11 darabot utólag illesztettem be és a megfelelő számot többszörösen használtam.

⁷⁾ A héber költemények közt egy arameus is áll (30), továbbá oly költemény (51), melynek első hat versszaka héber, utolsó hét versszaka arameus.

⁸⁾ 87-ben és 107-ben harmadik nyelvül az arameus van alkalmazva.

⁹⁾ Ezt az arányt Sibzinek netalán a névtelen költemények sorába került versei sem módosítanák

lett Sibzinél a kétnyelvűség költészetének lényeges elemévé. Az ő szellemében, melyben a zsidóság újhéber költészete épűgy mint muhammedán környezetének arab költészete ébresztették a költői képességet és előmozdították annak megnyilvánulását, ez a két befolyási kör úgyszólván egybekapcsolódott, úgy hogy mindkét nyelvnek egyaránt való alkalmazását egészen természetes eljárásnak érezte. Szemében ezen eljárás nem mesterkedés volt, nem látott benne eszközt külön hatásnak előidézésére, hanem a mindkét nyelvet egyenlő mértékben bíró költő magától értetődő jogának tekintette azt, hogy hallgatóinak vagy olvasóinak, kik szintén mind a két nyelvet egyenlő mértékben ismerték, költészetének élvezetét a két nyelv egyesítése által növelje.

Csak egyetlenegy héber költeményében (99) arra szoríkozik Sibzi, hogy azt Jehúda Halévi mintájára két arab verssel fejezze be. Két költeményben abban áll a kétnyelvűség, hogy minden héber versszak után annak nagyon hű arab fordítása következik (68 és 97). Különben héber és arab váltakoznak egymással, még pedig mind az öv-, mind a többi költeményekben. E mellett a kétnyelvűség következő alakjai különböztethetők meg. 1. Arab nyelvű versszakcsoportokhoz a költemény végén vagy közepén egy vagy több héber nyelvű versszak járul²). 2. Héber versszakcsoportokhoz egy vagy több arab nyelvű versszak járul³). 3. A vegyesnyelvű költemények nagy többségében héber és arab versszakok szabályosan vagy szabálytalanul váltakoznak, és pedig a kezdő versszak vagy arab⁴)

¹) A 11. számú héber övkölteményben az utolsó versszak végső része egy arab stichos-sal kezdődik: וְשִׁיב לֹא תִשֵּׁי (légy vidám, ne aggódjál.). A 145. sz. arab övköltemény két héber verssel végződik.

²) Ide való övköltemények: 79 (7 versszak, az 5. héber), 85 (8 v. az 5., 6. és a 7. vége héber); 94a (9 v., 6 és 8 héber); 101 (10 v., 5 és 6 héber), 106 (11 v. az utolsó héber, de ennek utolsó stichosa arab). — Egyéb költemények: 59 (28 v., az utolsó 5 héber); 78 (12 v., az utolsó 2 héber); 81 (11 v., az utolsó héber); 105 (10 v., 8. és 9. héber); 115 (10 v., az utolsó héber).

³) Ide való övköltemények: 114 (6 v., az utolsó arab, de ennek a vége héber). — Egyéb költemények: 69 (11 v., 7, 8, 11. héber); 89a (12 v., 7 és 12 arab); 123 (10 v., 6–8 arab); 140 (8 v. 2 arab).

⁴) Övköltemények: 56, 60, 60a, 73, 75, 76, 88, 94, 98, 102, 103,

vagy héber¹⁾. — 4. A kétnyelvűség a versszakokon belül jut érvényre. Különösen mesterséges tagoltságot mutat e tekintetben két övköltemény (120, 121). 58 és 90 kétsoros költeményekben az első sor mindig arab, a második héber. 113 versszakai négysorosak, minden sor egy rövidebb héber és egy hosszabb arab részből áll; megfordítva áll a dolog 132-ben.

Sibzi héber nyelvezete első sorban a spanyol iskola régi költőinek befolyását mutatja²⁾, a kik a versképzésben is mintái voltak. Új elemül költőnk szókincsében terjeszkedik a kabbalának phraseológiája, minthogy költészetében a kabbala eszmemenete és fogalmai nagy tért foglalnak el. Nagyjában meg lehet nála különböztetni az egyszerűbb versszakalakok egyszerűbb, bár nem triviális nyelvét az övköltemények sokféle módon mesterkelt nyelvétől. Ebben a tekintetben hátrányban volt I z r a é l N a g á r á h o z képest. Ez utóbbi mesterségesebb versszakalakok mellett is szabadabban mozoghatott, mert nem vetette magát alá a metrum kényszerének; míg Sibzi rendesen a spanyol-arab iskola prozódiaját alkalmazza, mint a következő fejezetben mutatom. Ezzel a körülménnyel összefüggnek a nyelvtani helyességtől való bizonyos eltérések is, melyeket Sibzi költeményeiben találunk.

Jellemző anomália Sibzi héberségében a cohortativus (הִתְּ) alkalmazása az imperfectum helyett, továbbá a névszó meghosszabbítása az ם תoldalékos rag által. E két anomáliához különösen a rim adott alkalmat. Ide való továbbá a magánhangzónak helyettesítése a félhangzó (sevá) által a Hifil-ala-

104, 111 a, 123, 127, 141; 107-ben 1, 3, 6 versszakok arab, 2, 4 héber, 5 arameus nyelvűek. — Mások: 57, 61, 74, 77, 80, 125, 126; 87-ben (24 versszak) arab és arameus versszakok szabályosan váltakoznak; az utolsó versszak héber.

¹⁾ Övköltemények: 66 (az utolsó versszak héber-arab.), 67, 70, 71, 72, 84, 86, 95, 100, 112, 117, 118, 129, 130, 134, 135, 137, 138, 139. Mások: 62—65, 66 a, 82, 83, 89, 91, 92, 93, 96, 108—111, 116, 119, 122, 123, 133, 136.

²⁾ Ezen iskolának egyik kedvelt kifejezése, נִדְוֵד, a számbaűzés, hontalanság, Sibzinél is gyakran található.

kokban¹⁾, vagy más esetekben²⁾; a פֶּעַל mintájú névszók alkalmazása a rendes פָּעַל minta helyett³⁾, a פְּעוּל minta alkalmazása פֶּעוּל (part. pass.) helyett. Ezt az utóbbit Sibzi, a pijjutköltők példáját⁴⁾ követve, szereti alkalmazni⁵⁾. Nem egy új vagy legalább nagyon ritka főnévalakot is találunk Sibzinél, így יִרְרָגְגַל képezett főneveket⁶⁾. Ezek közül említést érdemel צִבְרִין (= צִבּוּר, madár). Más főnevek alább találhatók, az e fejezet végén álló szójegyzékben.

Sibzi nem tartózkodik attól, hogy itt ott héber mondatokban a r a m e u s szókat használjon. Így 9, 3 és 13, 6: רִחִמָּא (a rimben); 11, 4 (67, 5, 134, 3): אֲנִי; 11, 4: בְּאוּלָּא; 135, 1: כְּמִוְרָא; 25, 3: יִמָּא; 76, 6 (103, 2; 124, 4): סִיב; 102, 4: כְּמִוְרָא.

Sibzi héber szókincsében egy pár érdekes arabizmus is található⁸⁾. Sibzinek egy sajátossága, mely más jémeni költőknél is előfordul, a גַּם szócskának összeköttetése az utána következő ו conjunctivummal⁹⁾. Ezt az anomáliát is a m é t r u m kényszere okozta.

¹⁾ Például תִּקְשְׁבוּ (35, 9), תִּזְמְנִי (38, 8), יִזְכְּרִי (75, 2), הִרְהִיבָה (35, 6), וְהִמְשְׁלוּ (56, 2).

²⁾ Például הִכְלִי (33, 8), הִנְסָגְלִים (3, 7), אֵילָת (14, 1).

³⁾ Például שָׁפַע (4, 3), שָׁבַח (12, 3 és másutt), שָׁבַר (28b), זָרַע (22, 6).

⁴⁾ L. Zunz, Die synagogale Poesie des Mittelalters, 411. l.

⁵⁾ Így בְּהוּל (67, 3), נָגוּב (száraz, 86, 3), נָדוּחַ (42, 2), נָדוּד (19, 1), נָצוּב (ültetve, 10, 10), עֲתוּק (hagyományozva, 21, 10), רָהוּב (10, 13) kiválasztva (15, 4). — Példák a פְּעוּל mintára: אֶהוּב (29, 6), סִנּוּל, (25, 6 és másutt).

⁶⁾ L. Zunz, id. h. 398 s köv. l.

⁷⁾ L. még fent is, 58. l. 7., és 8. j.

⁸⁾ 20, 6: מִים דְּאוּקִינִים הָאֵדִים צוֹעֲדִים (a hol = צוֹעֲדִים, az arab צַעַד értelmében). — 46, 6: מִלְכִּי מַחֲלִי עוֹן רַחֲלִי, a hol -t csak az arab رَحَلَ ige alapján, még pedig ezt átható értelemben véve, lehet a hol értelmében magyarázni. — 97, 1: דְּמַעִי כְּטַל הַמַּל. Folyini értelmében ez az ige csak az arabban található; v. ö. a Dozy II, 764 idézte mondatot Ezeregy éjszakából: הַמַּלְתָּ עֵינַי בְּאַלְדְּמוּעַ; továbbá 95, 5: יוֹם לַחַן, a hol körülbelül a hol körülményében veendő. — 102, 2: תוֹרָה תְּמִימָה תִּדְרֹשׁ וְתִלְחַן נְעִימָה; תוֹרָה תְּמִימָה תִּדְרֹשׁ וְתִלְחַן, dallam, denominativuma. Syntaktikai arabizmus ez: 19, 10: אִזְ תִּשִּׁי כְּלוֹת וְחַתָּנִים; ép-úgy: 60, 4: נַפְשׁוֹתֵיכֶם תַּעֲלֶה וְתִשְׁתַּעֲשַׁע.

⁹⁾ 67, 3: גַּם וַיִּצְחַק; 89, 3: גַּם וַעֲמַךְ; 99, 4: גַּם וְדַעַת; 100, 4: גַּם וְאֶחָיו; ib. 8: גַּם וְאֶחָיו.

Sibzinek s jémeni társainak és követőinek a r a b nyelvezete külön vizsgálatot érdemelne ; egyes énekgyűjteményekben a költemények szövege pontozva van¹⁾, miáltal az arabnak kiejtése a jémeni zsidóknál könnyebben állapítható meg. De e helyen csak néhány, kizárólag Sibzi arab verseiből vett megjegyzésre szoritkozom, melyekben a szóképzésnek a nyelvtani szabályoktól való néhány eltérésére utalok. Ezek az eltérések részint vulgarismusok, részint a licentia poetica által igazolhatók, mely különösen a rimszavakban érvényesül.

A rimben gyakran meghosszabbíttatik a névszó ā (א) vagy ī (י) toldalékos raggal. Így például oly szók, melyeknek tulajdonképen a genetivus-raggal kellene végződniek, ā-val végződnek²⁾; vagy ī-vel végződnek, hol az accusativus volna a helyén³⁾; épúgy ī-val, hol a főnév nominativusban áll⁴⁾. E tárgyragból: hum lesz humá, 70, 1, קדשהמא, »szenteld őket«.

A 3. személy hímnemű egyes számú ragja ott is הו, hol főneve genetivusban áll⁵⁾. A nominativus ragja (u) a hosszú ú igeraggal rímel⁶⁾. Ez a nominativusrag, a hol a rím követeli, a genetivusban⁷⁾, vagy az accusativusban⁸⁾ is megtartatik.

A főnév nunatiója gyakran a kiirt ך által jeleztetik⁹⁾. A pontozás mutatja, hogy »un« és nem »in« a rag ott is, a hol a genetivust jelenti¹⁰⁾. Ha a nunatióval kiejtett szóhoz egy másik melléje rendelt szó járul, ez nunatió nélkül

¹⁾ Ily pontozás példáját l. értekezésemben, Berliner-Festschrift 13. s köv. l.

²⁾ אפצל מן אלגסמא, פאיו אלעלמא (56, 5); אהל אלעלו ואלספלא (62, 3); באלעקלא (78, 1); וסט אלגסמא (73, 1).

³⁾ Például רגעו אלבלארי (57, 15), אלפחש ואלאתמי (60, 9).

⁴⁾ Például מלכהו שרקי וגרבי (61, 1); להו אלהמד ואלשכרי (70, 6).

⁵⁾ פי עלמהו (65, 6), פי גודהו (60, 3). Épúgy בהם helyett ביהם (bennük); בנודה helyett בנודה.

⁶⁾ P. 176-ban רימת דאימו val.

⁷⁾ ביום אלמנצבו 69, 11;

⁸⁾ תם יעמר קדשהו אלמהמלו 109, 8.

⁹⁾ אטיאבן (54, 4); chairan, כירן (64, 10); rabbun (56, 1); רבן (70, 4).

¹⁰⁾ בפיצן 72, 1; פי גב בחרן 82, 6.

is maradhat¹⁾. Ugyanaz áll, ha a főnévhez melléknévi jelzője járul²⁾.

Gyakran található כֻּלִּין (kullēn), »mindenki« értelmében³⁾.

Mint pronomen relativum sokszor אֵלַי áll helyett⁴⁾.
תֵּלךְ pronomen demonstrativum hímnemű főneveknél is alkalmaztatik⁵⁾. Figyelemre méltó כִּמֵּן, ebből: מִן (»mennyi...ből«) utána következő egyes számú főnévvel, nagy mennyiségnek emphatikus jelölésére⁶⁾.

מֵתֵל összehasonlító szócska és a főnév közé מֵ szócskát találunk beillesztve⁷⁾.

Feltűnő jelenség שֵׁא mint merev praefixum az imperfectumnál, a פֵּא praefixumhoz hasonló. Többnyire שֵׁא el van különítve az igétől⁸⁾, de egy szóba is iratik vele⁹⁾.

A mi az arabnak héber átírását illeti, csak arra utalok, hogy זֵ וֶ között nem tesznek különbséget, hanem mindig זֵ-t irnak és hogy egyszerű גּ = ar. dzsím (g), ponttal vagy vonással ellátott גּ = ar. ghain.

*

Új képzésű vagy ritka kifejezések Sibzi költeményeiben.

אָחָה Nifal. נִאָחָה, a léleknek a testtel való újra egyesüléséről (1, 9).

¹⁾ 77, 17: בִּאֲחֻסָּאנִין וּפְצָלִי; 61, 11: עֵשֶׂן וְשָׂרְבִי; 86, 4: צִיקֵן וְתַסְקִים; 75, 3: שִׁי תְקִיין וְשִׁי פֶסֶה.

²⁾ 57, 9: כִּמֵּן קְרִיבָא; 78, 6: כִּמֵּן אֲמִינָא; 79, 6: יָא מְדַבֵּר. גֵּיר חֲדָן מִחֲדוֹד; 89, 4: לַעֲבֹדֵן חֲקִירָא.

³⁾ 138, 4; 146, 6; 154, 1, 2, 6; 184, 18. V. ö. Brockelmann, Grundriß der vergleichenden Grammatik der semitischen Sprachen, 472. l. (a hadramauti dialektusból). A fenti példák mutatják, hogy a jémeni dialektusban a nunatió különben is fennmaradt.

⁴⁾ A többes számban: דֵּי יִפְתּוֹ (63, 1). V. ö. Brockelmann, id. h. 325. l. (délarábiai dialektusokból).

⁵⁾ תֵּלךְ אֲלִשְׁמָאֵל (65, 2; 80, 7); תֵּלךְ אֲלִיוּמָא (64, 6).

⁶⁾ כִּמֵּן גִּלִּיל אֲלִקְדָר וְכִמֵּן עֲאֻלְמָא (ib. 4); כִּמֵּן צִלְמָא (142, 3); כִּמֵּן פֶּתָא (186, 4); כִּמֵּן מִסְאֵל (155, 1).

⁷⁾ מֵ מֵ אֲלִבִּיכָאר (76, 3); מֵ מֵ אֲלִגְנָהֵל (75, 1); מֵ מֵ אֲלִדְהָב (117, 4).

⁸⁾ לִמֵּן שֵׁא: 183, 11; שֵׁא יִנְאֵל: 101, 3; שֵׁא אֲנִצֵּם קוּאֲפִי: 104, 1; שֵׁא נִסִּיר: 101, 2; שֵׁא נִקָּה: 101, 1; שֵׁא יַעֲנֵר: 74, 9; יִלְחַנְדֵּר.

⁹⁾ שֵׁאֲתִלְעָב: 149, 22; שֵׁאֲתִתִּי: 149, 7.

- אלם** Hifil, elnémítani. יאלימם (76, 2).
- בלמם** Hifil, elnémítani. (Jóma 83 a) képezett ige »emészteni« jelentésében. וראשו בלמם וראתן (111 a, 6).
- בעע** תמחה לחובן ותבע 103, 4; צור קוני למשיחך תבע 60, 10; בעע L. An. 12 kezdetét is. Az arameusból kölcsönözött szó; l. בעע Afel Levy-nél, Targ. Wörterbuch I, 106. Jémen-ben ezt az igét »siettetni« jelentésben igen jól ismerhették a Kaddis ima e toldalékából: יבעע קץ משיחיה L. Dávid de Sola Pool, The Kaddish, 38. l.
- בשם** Hithpaél, magát illatosítani (a hagyomány irodalmában נתבשם). ומתבשמת (33, 3).
- גיל** ופרעה וגילו jelentésében: kortársak, hozzátartozók. טבעו צלולים (93, 5).
- גלל** Kal, okozni jelentésben (v. ö. a bibliai לגלל-t): לצור גלל (18, 9). גלל לאור עיני ולבי.
- גלם** Hifil. שכלי בטוב תגלים (65, 3), talán szilárdítani, erősíteni jelentésben.
- נשש** Hithpaél. לבי בהבלו בושש מתגושש (95, 3, l. Levy I, 367 b).
- המם** Kal. Talán: elnyomott és nyugtalan (85, 7). ידאג ויהומה 25, 5 Kal, nyugtalankodni. — הום Kal, nyugtalankodni.
- הנה** Kal, élvezni. עת ירדמה גופי בשינה יהנה (83, 2); טוב (126, 2). מעדנים נהנה.
- ועד** Piél, összegyűjteni. לנו באהבתך תועד (127, 6).
- זבר** Nifal. ושלח צרי גלעדי נזברי (124, 2) »ajándékozva«.
- זהר** Nifal. ילוד פרץ באור זוהר (5, 15) »beragyogva«.
- זלה** Piél, ömlesztetni. ויזלה עלי בטוב שפע (60, 6).
- זנה** Kal, felugrani. קום זנק (75, 2).
- זקר** Hifil: הזקיר (= הזקיר), 95, 7. Nifal: ומאסה לך בעצת נערים (80, 2). A szó jelentéséről l. Levy I, 551.
- זרר** (vagy זור), a II. Kir. 4, 35-ben álló hapax legomenon alapján. 70, 2; ולבי כאש בוער באהבה מזוררי 70, 5: Mindkétszer »gerjeszteni« jelentésben.
- חדל** mulandóság. שכינה שובבי לבי בחדלי חלדי (9, 3); כל ימי (117, 1). וחדלי.
- חרחר** áthevíteni. זכור יום דין אשר לבם יחרחר (24, 7).

- (97, 9) בושש עלי חרמי. (חרטה = talm. megbánás).
 יסמכה עלי בחשלי; (9, 5) זמן גרם לדלותי וחשלי. חשלי gyöngeség.
 (119, 4) ביום חשלי; (117, 5).
 רב לך בים טבע מצולה. טבע főnév, elmerülni, igéhez.
 (11, 5).
 ואל Hithpaél, denominativum יגין, bánat, főnévből.
 וחיתם באש; (38, 5) תשמי אל דרך בני עולה ובה תתיגני
 (111a, 2).
 (75, 4) שכלך הוא ייחם. Piél, nagyrabecsülni jelentésben.
 יחם
 פלל gyakran פלל értelmében.
 כרה Hofal. 125, 12: ואויביו יכרהו. Alkalmassint az arab
 igegek befolyása alatt יכרו helyett.
 כשר Kal. 17, 12: תורה תמימה בה נפשות כשרו. talán »üd-
 vözülni« jelentésben.
 לבש Hithpaél. (V. ö. התעטף. 25, 4: מתלבשים הוד חובשים;
 129, 1: תתלבשי שכל; 47, 5: נתלבשה החן; 26, 5: ינתלבש בשכל.
 למד Piél, 50, 1: ילמד הן עלי ילדי גרודך. V. ö. e talm
 kifejezést: למד זכות על...
 נבך a bibliai נבך-ból képezett másodrendű igegek 70,
 וחזקה ואל תנבך: 1.
 חסר לכשלוך לב ולנבוכתו: 90, 10: főnév a megelőzőből.
 עיני דמעות: 107, 4: Kal (az arameus igéből), folyani.
 נגד נוגדים.
 נהל ושובו נהלי: 72, 1: Kal. (Piel helyett).
 נהר Hifil. 60, 8: המנהיר מים מים בתוך סלעי.
 סגל Kal. (בחר értelmében); 58, 4: בזרע יעקב סגל; 92, 9:
 32, 4: יחירתי עלי ושלום תסגלי; 69, 10: בשלום תסגלם;
 קומו עלו עם: 118, 3: Nifal. — ולך יחירתי בחן סוגלת
 נסגלו.
 כל סוגני חכמה: 25, 2: (סגן bibliai). 25, 2: סגן
 זיכבר: 114, 4: לסגני ישישים נבהנים: 81, 4: ותושיה
 (סגני חכמיו).
 וסחר עלי אהלך: 24, 4: Kal. (= סנב).

- רע י התנקומי Kal. 47, 3: עלי בזאת אל תסעפי; Kal. 40, 4: סעף
 »Aggódni« értelemben. ולמה תסעפי
- עולי ועלבי: 67, 1. (= עלבין) עלב
- יִסִּידוֹת עִפְרִים: 29, 4 melléknév עִפְרִי
- גַּם יַעֲשֶׂה אָדָם בְּרֹב עֲשָׂרוֹתוֹ: 90, 4 gazdagság. עֲשָׂרוֹת
- יִשְׁפְּתִי תַפְצָּה: 96, 1; שִׁיר אַפְצָּה: Kal. 74, 4. L. még
 fent 46. l. 3. j. פַּצַּח
- וּפִיצְמָן: 95, 5 Piél (az arameus igéből). פָּצַם
- יָקָר כַּסְפִּי חֶשֶׁךְ וְנִתְפָּרֹז: 63, 5 Nithpaél. פָּרֹז
- פִּשַׁט מְאֹד אָדָם בִּזְרָעוֹ לַעֲמֹד: 39, 12 Kal. »terjeszkedni«. פָּשַׁט
- חָלוּ מַלְכִּים וְצָהוּ בַּפֶּה: 125, 9 Kal. (az arameus igéből). צָהָה
 נִשְׁלָהוּ
- בַּעַת רִצּוֹן תַּצְחֶצֶח אֶת גִּירוֹנִי: 14, 10 ékesszavúvá tenni. צָחַצַּח
- חֲנֹט וְגַם צִמָּל עֹז מִגִּרְנִי: 122, 1 Kal. (צִמָּל érett gyümölcs, l. Levy IV, 198); 95, 5. גַּם צִמָּל
- יִשׁוּגִים בֵּינָם סַבְאָם חֲמָתָם קוֹרִי: 82, 8 Piél, lehúteni. קָרַר
- בְּלִילָה תִּכְתְּבָה דִּינִים וְקִשִּׁים: 16, 12 Főnévnek használt
 melléknév, értelme: »a szigorú ítéletek«. קָשָׁה
- יִרְדְּמָה גִּפִּי: 83, 2 Kal. aludni. רָדַם
- אֵיזָה בִּמְרָאִי יִרְחֶמֶד: 40, 3 Kal. »a mi neked tetszik«. רָחַם
- בֹּז וַיִּשְׂרֹם תִּרְמָצָה: 76, 4 Kal (denominativum az aram. רָמַצַּב-ből), izzani,
 רָמַץ
- שִׁיגֵשׁ אֵיבִינִי: 61, 8 Piél (az aram. igétől), megzavarni. שָׁגַשׁ
- שׁוּחָתִים לַחֲמִי וְהוֹנִי: 121, 1 Kal. (= Piél). שָׁחַת
- מִבְּלִי שׁוּמָמוֹת וְרִיב: 76, 4 ellenségeskedés. שִׁמְמוֹת
- זָכַר נָא לְדַל עֶלּוֹב וְגִילָה וּמִשְׁתַּכֵּן: 97, 5 Hithpaél. שָׁכַן
 Értelme talán: »a ki magának lakóhelyet keres«.
- נִפַּל (az aram. שָׁלַה igéből). L. fent צָהָה alatt. שָׁלַה
- וְשִׁירָה שְׁקָדְקִי: 97, 2 »ernyedetlen törekvésemet«. שְׁקָדְקַד
- וְהִפְּרָה וְעִרְמָה וְתִמְרוֹרִי מִשְׁלִים: 129, 1 fellázadás. תִּמְרוֹר

VI.

A költemények alakja.

Sibzi költeményei versszaki alakjukhoz képest két nagy csoportra oszthatók: A. Kétsoros, négysoros, ötsoros költemények. B. Övköltemények.

A. 1. Kétsorosak, tiszta kaszida alakban, átmenő rímmel, mely az első distichon első felében is mutatkozik. 7—16 versszak (77, mint alphabétikus, 23 versszakból áll). Ide valók a következő számok: 2, 6, 14, 17, 21, 28, 32—35, 38, 38a, 39, 47, 48, 50, 54, 77, 83, 175, 177, 178, 187.

2. Kaszida alak az első vers ríme nélkül (kit'ah). 4—12 versszak (87 alphabétikus és 28 distichonból áll). Ide valók: 1, 10, 12, 18, 36, 55, 87, 89 a, 142 a, 142 b, 143, 152.

3. Átmenő keresztrím, a mennyiben minden distichon első, illetőleg második fele azon egy rímet mutatja. 7—16 versszak. Ide valók: 3, 7, 8, 9, 13, 15, 16, 19, 20, 23, 24, 31, 51 a, 58, 59, 82, 90, 150 a, 158.

4. Egységes rím a distichonok mindkét felében. Ilyenek e hosszabb költemények: 142 (alphabétikus) és 176, valamint a rövidebb 44. Ebben minden sor egy rövidebb és egy hosszabb tagra oszlik és minden distichonban a két rövidebb tag külön rímel.

5. Distichonok belső rímmel, a mennyiben a verssorok két-két tagra oszlanak és minden distichon első három tagjának külön rímük van; az átmenő rím vagy egyuttal az első distichonnak belső ríme (így 5, 22, 29, 41, 61, 92), vagy nem az (30, 43, 45, 57, 69). E darabok közt a leghosszabbnak 17, a legrövidebbnek 5 versszaka van.

6. N é g y s o r o s versszakok, az 5. sz. alaknak bővítése, a mennyiben minden versszaknak negyedik sora a közös rímet mutatja, míg az első három sornak külön rímük van. Ez utóbbi az első versszakban maga a közös rím, a következő számokban: 49, 61, 62, 63, 64, 66 a, 108, 109, 110, 111, 116, 126, 143 a, 150. Külön belső ríme van az első versszaknak a

következő számokban: 52, 53, 93, 123, 128, 131, 140, 149, 150 a; de az utóbbi csoportban az első versszakok egy kétsoros bevezető versszak előzi meg, mely a többi versszak végrímét mutatja. A versszakok száma: 7—16. A két alfabétikus költeménynek (150, 150 a) 22, a 149. számnak (rangverseny-költemény) 36 versszaka van.

7. Az előző alak akként módosul, hogy minden sor két rímelő tagra oszlik, úgy hogy e rímséma keletkezik: a a, a a, a a, b b. Ide valók: 37, 40 (mindkettő rangversenyköltemény), melyeknek hasonló tagoltságú bevezető versszakuk van. Továbbá 173 és 174, melyekben az első versszak egy sorral hosszabb és csak a közös rímet mutatja; 161, melynek 13 versszaka közül 6, 10, 11, 12 egy sorral, 13 két sorral hosszabb.

8. Négy sorosak, melyekben a versszak első három sora két-két tagra oszlik és keresztrímet mutat (a b, a b, a b); a negyedik sor csak a közös rímet mutatja (27, 133, 136), vagy az első versszakban két tagra oszlik és első tagja a többi sor első tagjával rímel, a többi versszakban pedig az első versszak rímeit ismétli: 68, 89, 97, 166, 185. — 91-ben az első versszakot egy (a b, a b séma szerint) tagolt kétsoros előzi meg, melynek rímei a versszakok végsoraiban ismétlődnek. — A versszakok száma: 8—10. — 166 (a végén kaszidának mondva: *וְתָם אֶלְקָצִיר*) 24 versszakból áll.

9. A 8. számú alaknak olyatén módosulása, hogy minden sor két tagja közül a második rövidebb az elsőnél. Ide valók: 78, 80, 115, 125, 147, 169, 180 (itt az első versszak 5 sorból áll), 188. A versszakok száma 10—17; csak 147-nek van 5 versszaka.

10. Ugyanaz mint 9, de a sornak első tagja rövidebb a másodiknál: 105 és 113.

11. Négy sorosok, melyekben minden sor három tagra oszlik, a mi által a versnek első három sorában ez a rímséma keletkezik: a a b, a a b, a a b. A negyedik sornak az első versszakban a többi sorral közös ríme van, a többi versszakban a negyedik sor az első versszak rímeit ismétli. Ide valók: 96, 122, 132.

12. Ötsoros versszakok egy kétsorossal a költemény be-

vezetőjéül. A kétsoros ríme minden versszak 4. és 5. sorában ismétlődik, míg a versszakok első három sorának külön rímük van. 26 és 94.

13. Ötsoros versszakok ; az első versszak ríme a többi versszak végsorában ismétlődik. 171.

14. Ötsoros versszakok kéttagú sorokkal és belső rímmel. Az első versszak rímei a többinek végsorában ismétlődnek: 74 (itt az első versszak négysoros), 81 (itt minden verssor egy hosszabb és egy rövidebb tagra oszlik), 146, 179 (itt az első versszaknak belső ríme azonos a végrímmel).

15. Ötsoros versszakok háromtagú sorokkal és belső rímmel. A negyedik és ötödik sor ismétli a bevezető versszak rímeit, mely 65-ben kétsoros, 119-ben egysoros.

B. Sibzi költeményeinek több mint harmada övköltemények (muvassahât). Csak négy közülük (11, 25, 42, 46) tisztán héber nyelvű, a többi vagy vegyes, vagy tisztán arab nyelvű. A jémeni zsidók itt ismertetett énekgyűjteményeiben az övköltemények a szemnek is feltűnő módon vannak jelezve. A muvassahversszak két része úgy van egymástól elkülönítve, hogy a második rész kezdő, annak külön rímét tartalmazó verstagjai — rendesen három a számuk — egymás alá, a második rész végtagjai pedig, épúgy mint az első rész, félbeszakítás nélkül egy sorban iratnak. A versszak idoma ez által keskeny középrészt nyer, mint a 86. szám itt következő első versszaka mutatja.

אם ננעלו דלתי נדיבים. דלתי
ברום לא ננעלו. אל. חי מרומים
על כרובים. כולם ברוחו יעלו. כי הם
אלי כסאי קרובים. יודו ישמו ויהללו.
חיות שהן רצוא ושבבים. מיום בריאה
נבללו.

גלגל ואופן רועשים.
מודים שמו ומקדשים.
מזיו כבודו לובשים.
ובשיש כנפים סובבים. עפים בעת
יתגלגלו. יענו בקול שירים ערבים.
יחד באותות נרגלו.

A versszak második részének kezdete igen sokszor (Ber és B kéziratokban mindig) תוֹשִׁיָּה (rövidítve תו') szóval van jelölve, mely tulajdonképen mint nomen actionis az övköltemény alkotását jelenti¹⁾, a jémeni énekgyűjteményekben pedig talán magát a versszak közepét jelöli, mely a versszak második részének egymás alá irt első stichosaiból alakult²⁾.

Sibzinek csak egyetlenegy övkölteményében bevezető vers van az első versszak előtt³⁾. Különben az első versszak első része az egész költemény közös rímét adja.

Sibzi övkölteményei közül a következő versszaktypusokat lehet megkülönböztetni:

1. A versszak első részének rímsémája: a b a b a b; a második részé: c c c | d e d e. A második rész végversei — s ez áll az övköltemény többi alakjáról is — ismétlik az első versszak rímét, mely első részében és a második rész végében a közös rímet nyújtja. Ilyenek 11⁴⁾, 73, 117⁵⁾, 121⁶⁾ 134, 160, 172⁷⁾. Csekély változással 66 is ide való.

2. A versszak első részének ez a rímsémája: a a a a a

¹⁾ L. pl. M. Hartmann, Das arabische Strophengedicht I, 196, 1. j.

²⁾ תוֹשִׁיָּה többes száma Sibzi-nek következő verseiben (163, 4) olvasható, melyek utasítást tartalmaznak egy övköltemény versszakának keletkezésére.

כֵּן רִבְעֵ אֶל־אֲבִיָּאת בְּתַנְסִיךְ וְאֶל־כֶּסֶר אֶל־אֹסֶט כִּי־יָפָה
וְרַב־כֶּסֶר־תִּין אֶבֶר בְּתַדְקִיק בְּעַד אֶל־תּוֹאשִׁיָּה צִנְפָּה

A »középső darab« nem más mint az »öv«, a »többi két darab« a versszak első része és második részének vége. A »beit (= distichon) négyre osztása« tagolás és belső rím útján történik. A תוֹשִׁיָּה szónak egy speciális jelentését találtam Maimúni misnakommentárjában Arákhin II, 3-hoz (arab eredetijét kiadta Schapiro, Jerusalem 1910): az éneket kísérő lantosnak bekezdő játéka az ének kezdete előtt.

³⁾ L. 10 alatt (84).

⁴⁾ A verssor két egyenlőtlen tagra oszlik. Az első, rövidebb taghoz hasonló az övnek három stichosa.

⁵⁾ Itt a második rész vége csak három stichosból áll (négy helyett).

⁶⁾ Mint a megelőző jegyzetben.

⁷⁾ A verssor egy hosszabb és egy rövidebb tagra oszlik; az első taghoz alkalmazkodik az öv. A második rész vége olyan mint az 5. jegyzetben.

a; a másodiké: b b b | c c c c c. Ide valók: 106, 134¹⁾ 135²⁾ 182.

3. A második rész vége csak egy stichosban áll. Különben olyan mint 1. Ide valók: 72, 112, 157, 181. — 183-ban és 186-ban e végső stichos előtt ismételve van az övnek harmadik stichosa.

4. Olyan mint 1, csak hogy a versszak első része négy kéttagú verssorból áll. Ide valók: 42, 60 a, 67, 70, 75, 76, 79⁴⁾, 85, 86, 88, 94, 94 a, 100, 101, 114, 120, 127, 129, 130⁵⁾, 138, 141, 144, 145, 153, 154⁶⁾, 155⁷⁾, 156, 163, 164⁸⁾, 170⁹⁾.

Olyan mint 2, de négy kéttagú verssel a versszak első részében. Ide valók¹⁰⁾: 98, 107, 162¹¹⁾, 165, 167¹²⁾.

6. Olyan mint 4, de a versszak első részében nincs rím a vers első tagjában: 184.

7. A versszak első része és a második rész vége olyan mint 4 (vagy 6), de a második rész eleje (az öv) nem három stichosból, hanem három öttagú versből áll azon egy végrímmel és külön belső rímmel (a a a a b). Ide valók: 25, 46¹³⁾, 118.

8. Olyan mint 6, de a második rész végverseiben is belső rím nélkül: 60 168.

9. Olyan mint 4, de két kéttagú verssel az első részben és egy kéttagú verssel a második rész végül: 137, 139, 148.

10. Az első rész három, a második rész vége két egyszerű versből áll. A költemény közös ríme csak egy sti-

¹⁾ Mint a megelőző jegyzetben.

²⁾ Épúgy.

³⁾ Az első rész negyedik sora a legtöbb számban a közös rímet mutatja.

⁴⁾ Mint 71. l., 7. j.

⁵⁾ Mint 71. l., 4. j.

⁶⁾ Épúgy.

⁷⁾ Épúgy.

⁸⁾ Mint 71. l., 7. j.

⁹⁾ Mint 71. l., 4. j.

¹⁰⁾ Az első rész negyedik sora ismétli a közös rímet.

¹¹⁾ Mint 71. l., 7. j.

¹²⁾ Épúgy.

¹³⁾ Itt a második rész vége csak egy kéttagú versből áll.

chosban mutatkozik, mely mind a nevezett két részhez, mind az övhez (a középső részhez) járul. A két sorból álló bevezető kis versszak szintén egy stichossal végződik, mely a költemény közös rímét mutatja. 84.

11. A versszak első részét három háromtagú vers (a a b, a a b, a a b), a második rész végét egy hasonló vers teszi; az öv öt stichosból áll, négyszeres belső rímmel és a közös rímmel az ötödik stichosban. 56.

12. Az első rész mint 11-ben, az öv négy stichosból áll (a a a a), a második rész vége két háromtagú versből, melyek az első rész verseihez hasonlóak: 95, 124. Egészen ilyen 104 is, de az öv három stichosból áll.

13. Az első rész négy, a második rész végét két háromtagú vers teszi, a milyenek a 11. sz. alak versei. Az öv három stichosból áll (a a a): 71, 102, 103.

14. Olyan mint 13, de az első rész első három versében a verstagokban azon egy ríme van; a negyedik vers ismétli az első versszak rímét, mely a versszakok végén is ismétlődik. 111 a.

A mi Sibzi övkölteményeiben a versszakok számát illeti, azok többnyire 6 vagy 7 versszakból állanak; de vannak 5, 8, 9, 10, 11 versszakú költemények is köztük. Egynek (184), melynek bibliai történet a tartalma, 18 versszaka van¹⁾.

Sibzi költeményeinek legnagyobb részében az a r a b költészetből kölcsönvett prozodiát alkalmazza, a mint azt a klasszikus újhéber költészetből tanulta, és ebben is első sorban J e h ú d a H a l é v i nyomdokaiban haladt²⁾. A nélkül, hogy részletekbe bocsátkoznám, a Sibzinél alkalmazott versmértékek áttekintetét nyújtom³⁾.

Az A. csoporthoz tartozó költeményekben legsűrűbben

¹⁾ Az arab muvassah fent (58. l.) említett legrégibb elmélete szerint a versszakok száma legfeljebb 7 lehet (Hartmann, id. h. 110. l.)

²⁾ L. H. Brody, Studien zu den Dichtungen Jehuda Halevis I (Berlin 1895). — Héber övkölteményekről beszél Maimúni Áboth I, 16 kommentárjában (ed. E. Baneth, 11. l.) A héber fordító פיוטים szóval adja vissza az arab kifejezést.

³⁾ Metrum nélkül szűkölködnek a következő számok: 29, 30, 37, 40, 49, 51, 52, 53, 62, 64, 66 a, 93, 116, 125, 128, 142, 142 a, 142 b, 149,

ez a két metrum van alkalmazva: *h a z a ġ* és *r a ġ a z*. A *hazāġ* az újhéber költőktől előszeretettel alkalmazott alakjában¹⁾ (◡ — — — | ◡ — — — | ◡ — —) a következő számokban van alkalmazva: 1, 2, 4, 6, 7, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 21, 23, 24, 28, 36, 44, 45, 50, 51 a, 54, 55, 58, 77, 87, 89 a. A rövidebb alakot (◡ — — — | ◡ — — —) ezek a számok mutatják: 5, 22, 41, 92, 136. 91-ben a negyedik láb, 140-ben a második és negyedik láb, 69-ben és 110-ben a negyedik láb van rövidítve.

A *ragaz* nevű metrum a következő számokban található: 3, 8, 17, 20, 26, 31—35, 38, 38 a, 39, 43, 47, 48, 82, 83, 90, 126, 158, 159, 161, 166, 175—178, 187. Ide való 142 is.

68 és 97 a *t a v i l* nevű metrumot (◡ — — | ◡ — — — | ◡ — — | ◡ — — —) mutatják, azzal a változattal, hogy a harmadik láb — — is lehet.

A *r a m a l* nevű metrum különböző módosulatokban a következő számokban található: 61, 74, 89, 94, 108, 133; a *m u ġ a t t a t* nevű ezekben: 132, 174, 179.

Nem állapíthattam meg a következő számok metrumát: 57, 77, 105, 111, 113, 115, 125, 131, 146, 147.

A B. csoport (övköltemények) versmértékét csak általánosságban az arab metrumok megnevezésével jelzem, a melyek alá tehetők, tekintet nélkül a verslábak módosulására és vegyítésére. Itt a *r a ġ a z* metrum leginkább található: 25, 42, 46, 65, 66, 95, 96, 98, 106, 107, 114, 124, 127, 135, 157, 160, 162—165, 167, 181—183. — *H a z a ġ*: 60 a, 72, 94 a, 101, 111 a, 112, 172, 186. — *T a v i l*: 70, 71, 85, 88, 94, 120, 129, 151 a, 153, 156, 184. — *R a m a l*: 67, 73, 100, 117, 121. — *M a d í d*: 75, 76, 144, 145. — *M u t a k á r i b*: 168. — Meg nem állapítható: 11, 56, 79, 102, 103, 130, 134, 137—139, 148, 154, 155, 170, 179, 180, 188.

Sibzi költeményeinek rímeire nézve megjegyzem, hogy igen sok esetben ē magánhangzójú szótagok ô magánhangzójú szótagokkal rímelnek. E jelenség, melyet más jemeni költőknél

150, 150 a, 151, 171, 173 (mind az A csoportba valók). Az övköltemények közül csak 60 és 96.

¹⁾ L. Brody id. h. 31. l.

is megfigyeltem¹⁾ — úgy látszik — a héber hangzók sajátos jémeni kiejtésén alapszik²⁾. — Szegól és páthach között nincs különbség a rímben, mert a babylóniai pontozás, mely a szególt nem ismeri, a jémeni zsidóknál egészen le a 18. századig uralkodott és a tiberiási pontozás behozatala után is a mi énekgyűjteményeinkben a páthach jele helyettesíti a szególt.

A fent (68. l.) 11. szám alatt említett négysoros költemények közül a 132. sz. azáltal nyerte a belső rímet, hogy az első verstag rímszava ismételtetik és így visszhangos rím keletkezik³⁾. Teljes visszhangos rímet nyújt a 23. sz. költemény; hét hatsorosból áll és mindegyiknek első sorában az első szó rímel az utolsóval, azonkívül pedig az első szó után oly szó következik, mely annak visszhangjául szolgál⁴⁾.

A 28. és 50. számú költemények szándékosan a ק betűt kerülik⁵⁾.

Hogy Sibzi legtöbb költeménye — a versszakok elején — akrostichonban feltünteti nevét, azt már fent megjegyeztem (30. l.). Itt utalok még a l p h a b é t i k u s verseire — 85, 150, 150a — melyekben a betű neve a vele kezdődő vers elé helyeztetik és az illető versnek alkotó része. A tiszta arab költeményeknél is a héber ábécé 22 betűje szolgál alapul; de részben a betűk arab neve használtatik az említett célra.

¹⁾ L. többször idézett értekezésemet a Berliner-Festschriftben. — Példák: בתחין — חן (88, 4); פום — נים (73, 2); קול — צל (46, 3); הפעו (= הפיעו) — רעה (46, 3).

²⁾ Az ō és ē közti hangzóváltozást már a bibliai héberségben találjuk, így a יהושע szóban, mely יֵשׁוּעַ-vá lesz. יהוא is יהוהוא-ból magyarázzák. L. König, Lehrgebäude der hebr. Sprache II, 1, 489. Méša név is (l. Die Agada der Tannaiten II, 6) talán e hangzóváltozás útján lett מֵשָׁה-ból.

³⁾ A második versszak első fele így szól:

לבשי לבוש חן באהבה באהבה פי אלכיר ואלסלאם
ועשי רצון אל בחבה בחבה לא תכתשי מלאם.

⁴⁾ Az első versszak így szól: חרל דל מעשית כרם ומגדל ואל תשתה לרוב יין ותשכר.

⁵⁾ E két költemény csak Ber kéziratban található és mindkettőnek felirata arab nyelven arra figyelmeztet, hogy a költő valaki számára írta, a ki természetes nyelvhiba következtében nem tudta kiejteni a ק betűt. V. ö. a ר nélküli költeményt Charizi Tachkemóni-jának 11. makamájában.

VII.

A költemények tartalma.

Sibzi költeményei tartalmilag a következő csoportokra oszthatók fel, mely csoportok megállapításánál a szokásos kategóriákat mellőztem és csak az egyes költemények lényeges tartalmát vettem szemügyre.

1. Szombati énekek: 64, 91, 111, 131.
2. Az ünnepekre. Pészach: 93; Sábúoth: 63, 109, 110; Újév: 27, 140. Semini Acéreth és Szimchath-Tóra: 51, 133.
3. A körülmetélés ünnepére: 44, 52, 53.
4. Könyörgések: 2, 16, 22, 30, 36, 48, 49, 51 a, 68, 77, 84, 97, 99, 105, 111 a, 113, 127, 128, 143, 148.
5. Hymnuszok Isten dicséretére: 12, 13, 20, 21, 39, 45, 57, 59, 61, 82, 83, 87, 89 a, 106, 115, 125, 138, 174, 175, 187.
6. A bibliai történetből: 151a, 184.
7. Lakodalmas énekek: 3, 5, 19, 66a, 86, 88, 89, 92, 96, 108, 120, 123, 134, 136, 169, 183, 186.
8. Társas énekek: 14, 75, 108, 118, 119, 122, 126, 139, 150, 154, 155, 169, 182, 185.
9. Nemzeti ódák: 31, 32, 33, 34, 35, 41, 42, 46, 50, 62, 65, 70, 71, 72, 74, 85, 94a, 95, 112, 114, 121, 124, 132, 157, 181.
10. Vallásos elmélkedések: 15, 56, 60, 60a, 73, 79, 81, 117, 129, 135, 137, 141, 142a, 142b, 164, 165, 170.
11. Intések, meditációk: 17, 18, 23, 25, 26, 28, 38, 38a, 43, 47, 54, 58, 67, 69, 129, 130, 146, 147, 167.
12. Baráti epistolák: 1, 4, 6, 7, 24, 29, 55, 66, 76, 78, 80, 90, 94, 98, 100, 102, 104, 116, 141, 145, 153, 158, 160, 162, 163, 168, 178, 179, 180.
13. Rejtvények: 152, 177.
14. Elégiák: 8, 9, 10, 11, 94a, 101, 103, 107, 142, 143a, 176.
15. Panegyrikus költemények: 150a, 156, 173.
16. Rangversenyköltemények: 37, 40, 149, 151, 171, 188.
17. Szerelmi költemények: 159, 161, 166, 172.

Sibzi költészetének tartalmáról adott ebben az áttekin-
tetben első sorban az tűnik szembe, hogy az úgynevezett vi-
lági költészetnek csak igen csekély hely jutott benne. A nagy
12. csoportnak szintén főleg vallásos jellege van. Azon né-
hány arab nyelvű költemény, melyeket a 17. csoportban mint
szerelmi költeményeket összefoglaltam, főképen a sze-
retett személynek szépségét magasztalják és oly leírásokat és
összehasonlításokat tartalmaznak, melyekből könnyen ismer-
hető föl a mi költőnk függése az arab költészet hagyományá-
tól. 159 végén azt vallja be, hogy e szerelmi dalt a költészet
egy kitűnő mesterének felszólítására írta.¹⁾ 161-ben (a 10. vers-
szakban) arra utal, hogy ecsetelései mint eszméknek allegó-
rikus körülírásai tekintendők.²⁾

Sibzi rangversenykölteményeiről (16) már fent
(35. l.) volt szó. A 15. csoportból szintén már fent említettem
(36. és 39 l.) azt a két dicsérő éneket, melyekben a
költő egy muhammedán és egy zsidó jóakaróját magasztalta.
150a-ban egy kurd emirnek jelenségeit, különösen szépségét
dicséri.³⁾

Az elégiákat (14), melyek közé a szanaai zsidók szo-
morú sorsáról való elbszéléseket is soroltam, a III. fejezetben
értékesítettem.⁴⁾ A két verses rejtvény közül (13) 152-nek
tárgya egy különös eset az örökösödési jogból; nyilvános elő-
adásra volt szánva, mert a végén üdvözli a hallgatóságot⁵⁾.
177 két várról szól, melyeknek egyike a tóra⁶⁾.

Azon 29 költemény között, melyeket baráti episto-
lák megnevezés alatt a 12. csoportban egyesítettem, egy pár

¹⁾ תמאם קול אלגזלי אטעת פיהו סאילי

חבר אלנצאם אלפאצלי עליה סלאמי פי קצוד

²⁾ מן קרי כשי תפהם סר מעאני מעתדם

³⁾ אמיר אלקרד אלבלני.

⁴⁾ L. fent 32. l.; továbbá 39. l. (halotti síralmak); 36. l. (a 10. számból). Valamint 10, 9 is a jémeni zsidók sanyarú helyzetét pana-
szolja (בתימן כאבו נפשי ושללי). — 11-ből l. fent 40. l.

⁵⁾ מן כאן לה פתוי ועאלם יוספי יפתי ונמעתיכם תכוננו סאלמין.

⁶⁾ A várnak 27 oszlopa van (ezek a betűk, az öt végbetű tekintetbevételével), 5 kapuja (az öt könyv), 53 ablaka (a heti sza-
kaszok).

olyan is van, mely rejtvény alakjában kérdéseket tesz föl. A költő csak néhányukban néven szólítja a barátot, kihez fordul. De a többiben is a barátnak megszólítása nem pusztán irodalmi fikciónak tekintendő. Rendszerint ezeknek az epistoláknak valamely kérdés a témájuk. Vannak köztük olyanok, mint épen említettem, melyekben a kérdés rejtvény alakját ölti²⁾. Legtöbbje a philosophiai szemlélődés és a kabbala körébe tartozó kérdéseket vet föl. Így az 1. szám: A lélek viszonya a testhez a halálban és a feltámadásnál. — 66. sz.: Hogyan lehet lélek és test kapcsolatát képzelni és mikor egyesül a lélek a testtel?³⁾ — 76: Mi a lélek minősége és mily módon kormányozza a testet? — 145: Hol volt a lélek, mielőtt egyesült a testtel? — A 90. szám hasonló kérdést tartalmaz, azonkívül rejtvényt ad föl egy balga uralkodóról (úgy látszik, a gonosz hajlamot érti). — 144: Miképen társúl a tökéletes lélek a testhez az alacsony fokon álló emberben? Mi ezen alacsonyfokúságnak az oka, vajjon isteni rendeltetésből, avagy valamely ellenséges csillagnak hatása alatt keletkezett-e? — 153: Az állatok lelkének különbözőségei. Honnan erednek a többi különbségek az állatok között, honnan a fák, a virágok különbségei? — 178: A paradicsomról, mint a lélek őshonáról. — 163: Miképen helyeződnek el az elemek? Hol laknak az angyalok, hol a szellemek? — 98: Az erőkről, melyek a sphérák keringésében nyilvánúlnak. — 179: A kabbala körébe tartozó kérdéseket vet föl (így a betűk titkairól). — 94: Eschatalogiai jellegű kérdések: Az exiliumból hazatérő Izraél élén nem fog-e maga Mózes vonulni?⁴⁾ Hogyan fog a feltá-

¹⁾ E számokban: 29, 76, 78, 94, 93, 100, 104, 116, 145, 153, 158, 162, 163. L. fent 38. l.

²⁾ 8. sz.: egy halákhai tárgyú rejtvény; 55: egy trónzsámolyról; 90 (fent a szövegben); 158 (egy szárny nélkül való madárról).

³⁾ A költő felszólítja barátját, hogy gondolkozzék róla és kutasson a forrásművekben: *זוהר ובחיי קום ירדי חפשה לתשובתי חפש... בפסוקים קרא תן לי ראייה נבירה אתי בנוף תתחברה...*

⁴⁾ L. művemet »Két zsidó-perzsa költő« 165. l. J. Friedländer 'Abdallâh ibn Sabâ-ról irt értekezésében (Zeitschrift für Assyriologie 1910, 15. l.) a következő adatot idézi egy 246/860-ban meghalt jemeni író nevében: A zsidók azt állítják, hogy Mózes és Áharón vissza fognak térni ebbe a világba és övék lesz az uralom a moszlimok fölött.

madás végbemenni? Lesznek-e a feltámadottaknak gyermekeik? — 180: A test elemeihez hogy társúl az ész? Az accidenciákról, a képzeletről, az emberek közti különbségekről, a betűk és kombinációjukról. — 102: A nagy Istennév; a tiz szefira. — 29-nek szintén a tiz szefira a tárgya (de nem kérdés alakjában). — Bibliai kérdéseket vet föl a 4. sz.: barátját, ki már a Gósenre vonatkozó kérdésre felelt, arra kéri, hogy nyújtson neki fölvilágosítást »Mózes nejeiről«, בְּנוֹת מֹשֶׁה és בְּנוֹת מֹשֶׁה-ről (Gen. 32, 31 s köv.); a válasz alapjául vegye a Zóhart¹⁾. — 104 is bibliai kérdéseket tartalmaz (a frigytablák-ról); azonkívül rejtvényeket, p. azon csillagról, mely éjjel és nappal fog ragyogni (értsd a messiást). — Míg az említett epistolák kérdéseket vetnek föl, a 7. szám választ ad egy kérdésre.

Azon epistolákon kívül, melyeknek magva valamely speciális kérdésben áll, csoportunk oly költeményeket is foglal magában, melyeknek tartalmát (mint a 10. csoportban) általános vallásos szemlélődések teszik²⁾, vagy olyanokat, melyekben (a 11. csoporthoz hasonlóan) intelmek foglaltaknak,³⁾ végre olyanokat, melyekben a személyes elem túlsúlyban van és melyek szűkebb értelemben megérdemlik azt a megnevezést, melyet az egész csoportnak adtam.⁴⁾

Valamint az épen szemügyre vett csoport tanuságot tesz Sibzi érintkezéséről távollevő barátjaival, úgy a 8. csoportban összefoglalt költemények azt mutatják, mint díszítette költészetével a velük való személyes érintkezést, a társas összejöveteleket. Ezeket az egytől-egyig komoly tartalmú darabokat az jellemzi társas költeményekül, hogy bennök a költő apostrophálja barátjait, fölszólítja, hogy igyanak vagy köröztessék a serleget. A 14. számból megismerhetjük a jémeni zsidó sym-

¹⁾ 10. versszak: תָּנֵה לִי הַתְּשׁוּבָה הָאֲמִתִּית דְּבַר זֹהָר רֵאיוֹתַי בְּדִרְוֹת.

²⁾ 78 (a világ kezdetétől a kinyilatkoztatásig); 80 (a kinyilatkoztatás és az isteni törvények); 116 (tulajdonképen szombati költemény).

³⁾ 24. sz. (életszabályok, melyek barátjának egy álmából indulnak ki), 160 (a 2. versszakban ez van: Három részre oszd föl az éjszakát: tanulás, alvás, imádság).

⁴⁾ 100. sz.: Hárún barátjához (l. fent, 39. l.); 162 (l. fent 38. l.); 168 (a barátjától való elválás gyötrelme).

posiumok természetét. E szavakkal kezdődik: A gazella — értve a tórát — a számkivetettségben az én támaszom és éjjel nyugszom az ő ölében. Mindig kész vagyok az általa nyújtott serlegre és borommal vegyül az itala. Igyatok velem, barátim, ittasodjatok és serkentsétek föl elmélkedéstekeket és gondolkodásokat! Oly asztalkör ez, melyben a bor élvezetéhez gondolatokat ébresztő beszédek társultak. — 75-ben¹⁾ említi kezdetben a költő azt a hatást, melyet a bor gyakorol az általa magasabb lendületre emelkedő szellemre. — 108-ból: Pajtásom, add ide az ital serlegét, hadd felejtsünk el aggodást és bánatot! 118 kezdete: Mily jó és mily kedves a tóra fiainak társasága, kik mint testvérek és barátok egyesültek, hogy kérdezzenek és kutassanak! — 119 végén meghagyja, hogy borral töltsék a körben járó serleget.²⁾ — 122 utolsó strófája e szavakkal kezdődik: E társas körnek egybehívója te, fel, térítsd el az ittasságot uraimtól (ne szólítsd föl többé ivásra); ne vesd meg tudásomat, mely dalomban megvilágosítja az éjjeli összejövetelet.³⁾ — 126 kezdete: Nyújtsd nekem a borral telt serleget, hogy igyam és választ adjak az engem kérmezőnek, a költészet mesterének! Továbbá: A lakoma után új dalt énekeljünk! — 139-ben említi az illatokat, melyek jól tesznek a szívnek és a léleknek; aztán folytatja: Fel, barátom, tölts nekem a borból és tüstént hozzák a kávé; majd ez meggyógyítja a szenvedőnek szívét és a kebelnek sebeit.⁴⁾ — 150 végén üdvözli a jelenlevőket.⁵⁾ — 154-ben a költő, mint már említve volt⁶⁾, korának egy háborús eseményéről szól és meghagyja, hogy körben jártassák a serleget. — 156-ban egy Ġublában⁷⁾ tartott sympo-

¹⁾ L. fent 40. l., 3. j.

²⁾ ימלי לנא אלדאיר כאם אלמדאם

³⁾ יא דאעי אלחצרה קום ואפסך אלסכרה ען סאדתי
עלמי פלא תכרה די יזהי אלסמרה פי לחנתי

⁴⁾ קם יא צאח אנרף מן אלכמרי...
ואלקהוה סאעה תקרב
הי תשפי קלב אלמעדב
L. fent 35. l. ואלאנראה פי דאכל אלצדרי

⁵⁾ אלסלאם יא נמיע סאדאתנא

⁶⁾ L. fent 36. l.

⁷⁾ Az első versszakban ez van: סקא אללה נבלה, Isten termékenynyé tegye Ġublát. E jémeni helységről l. fent 32. l., 6. j.

sionról szól; elején ez van: vágyam van a serleg után, melynél mind a tudósok nem egy kérdésre adnak választ.¹⁾ — 165 kezdete a jelenlevőknek rejtvényt ad föl.²⁾ — 182 kezdete: A tavaszi hónap illata elüzte szendergésemet, ékes szavuvá tette ajkamat, nyelvemet . . . Van itt tiszta ital, meg serlegek és illatok . . . uraim közt jó kedvem van; ők teszik, hogy honosnak érzi magát az idegen³⁾ — 186 kezdete: A végzet éjjele megnyilvánúlt⁴⁾ és uraim aludtak; a gerlice hallatta hangját és — példájával — kötelességemmé tette a dälölást, vágyódást ébresztett bennem az ittasságra, serlegre és borra.

Az itt rendelkezésemre álló térnek szűk volta nem engedi, hogy többet közöljek a nemesebb társalkodásnak szentelt e költemények tartalmából. Ugyanaz áll a most következő csoportokról. Csak 182-ről azt említem, hogy Júszuf és Zuleikha történetét foglalja magában, tehát a 6 csoporthoz is számítható.

A 12. csoporttól a 7. csak abban különbözik, hogy a hozzá tartozó költemények világos célzásokat tartalmaznak lakodalmi ünnepre. Ahhoz képest, a mit fent a jémeni énekgyűjteményekről mondtam⁵⁾, lakodalmi éneknek, azaz a nász-ünnepélylyel összefüggő társas összejöveteleknél és lakomáknál előadott éneknek, kétségtelenül sok más oly költemény is mondható, melyet más csoportok, így különösen az 5., 8., 9., 10. és 11. csoport alá soroltam.

1)

וּאֵנָּה נִהְיָתָ אֶלְכֵּם רֵאָנָה

וְאֶלְאֲחֵבָאֵר גַּמְלָה כִּמֶּן מִסְאִיל לִי מִנְאוּב

E kéziratban אֶלְכֵּם áll עלֵם helyett.

²⁾ Ez ugyanazon rejtvény a tóráról, mint várról, melynek Sibzi egy külön költeményt is szentelt (l. fent 76. l., 6. j.).

3)

שֶׁרֶד מִנְאֵמִי פֹת נִסְאֵן אֶפְצַח שְׁפֹאֲתִי וְאֶלְלִסְאֵן . . .

עֲנֵדִי שְׂרָאָב צֹאֲפִי וְכִיסְאֵן אֲטִיָּאָב . . .

מֵא בֵּין סֹאדֹאֲתִי אֲטִיָּב

דִּי יוֹנְסוֹ חֹאֵל אֶלְגֵּרִיב

⁴⁾ תגלת לילת אלקררי. A végzet éjjele, melyről a 97. szúra beszél a korán első kinyilatkoztatásának éjjele (l. Nöldeke-Schwally, *Geschichte des Korans* I, 87). A zsidó költő a zsidó kinyilatkoztatási ünnep (Sábúoth) éjjelét érti alatta. 141-ben is Sibzi egy látomásról beszél לילת אלקרר. — 115-ben (6. versszak) a szináji kinyilatkoztatás előtti éjjelt tűzetesen אלקרר לילת-nek mondja.

⁵⁾ L. fent 22. l.

A 7. csoport lakodalmi énekeit ama körülmény jellemzi, hogy a lakodalmat mint a községnek és mint Izraél összességének ünnepét tekintik. 14-ben ezt olvassuk: Asztalhoz és serleghez, oh barátom, hivd meg maradékunkat és mind a kiválasztottakat!¹⁾ — 2-ben elmondja a költő, mily módon keletkeztek versei: »Szívem látta tegnap a felette szép menyasszony dicsőségét és a lakodalmi asztalkör élén ülő vőlegényt; akkor énekeltem dalomat«. — 19-nek végszavai bizonyítják, hogy ebbe a csoportba való.²⁾ — A 86. sz. 5. versszaka így szól: »Ez a békének és testvériségnek helye, vőlegény és menyasszony örülnek. Ujjongás és hangos vígság és jó kedv megjelentek a törzsek utódjai számára. A szép és bájos menyasszonytól küldjétek nekem az üdv serlegét, hogy örvendjek a vendégek közt, kik oly jól és oly kedvesen gyűltek itt egybe. A tan követjei³⁾ egyetértőleg egymáshoz társultak komoly beszédre — mily drágák ők Isten előtt és nekem! A tórából, a profétákból és a hagiographokból vetnek föl egymásnak kérdéseket. Őt, ki a kérubok közt lakozik, kérem, hogy boldogságot adjon a gyülekezetteknek.⁴⁾ — 88 a tudós vendégeket magasztalja, valamint a telt serleget és a mennyasszony szépségét.⁵⁾ — 108-ban ez van: »Ez az örömnék helye; de hadd emlékezem szeretetemről a kiválasztott Czijón iránt.⁶⁾ — Ez egyik főmotivum mindezeknek a lakodalmi énekeknek. — 123 bevezető verssel kezdődik, mely azzal üdvözli az új hítveseket, hogy jó hírt hoz Illés profétának érkezéséről.⁷⁾ 134-ben a vő-

¹⁾ 6. versszak: יחדו עלי שלחן וכוס דודי קרא
זמן שרידנו וכל הנסגלים

²⁾ אז תשיש כלות וחתנים ביין טוב ושושנת ורדים

³⁾ צירי תעודה; ezzel a kifejezéssel Sibzi másutt is a tudósokat érti.

⁵⁾ לאל ול' מה יקרו L. Zsolt. 139, 17.

⁵⁾ 4. verssz.: ומה טוב ומה נעים חכמים מידעים וכוסות ממוצעים
וחכמת בני חבר וראשי ישיבתי
וכלה יפת תואר רצוני וטובתי

⁶⁾ — זה מקום שמחה אבל אזכרה אהבת ציון אשר נבחרה
V. ö. 66a végén: עם קדש אשמח בהדרתכם

הזכירו ציון בשמחתכם

⁷⁾ משוש חתן עלה על לבי לכלה קום בשרה תשבי

legény és menyasszony örömeért imádkozik a költő és bor ivásra szólítja föl a jelenlevőket.¹⁾

A lakodalmi énekekhez tartalmilag legközelebb állnak Sibzinek azon költeményei, melyeket »nemzeti ódák« megnevezés alatt külön csoportban (9) állítottam össze. — E megnevezés egyrészt a nyelvnek és a gondolatoknak lendületét, másrészt azt a zsidó nemzeti érzést akarja kiemelni, mely ezekben a költeményekben különösen intenzív módon jut kifejezésre. A dicsőséges multnak emlékezete, a jelen szenvedések okozta fájdalom, a szent földre, Jeruzsálemre és a szentélyre irányuló, lecsillapíthatatlan vágyódás, a messiási kornak³⁾ lángoló remélése, az isteni tannak szentelt rajongó odaadás: ezek e költemények főképi elemei; azonkívül pedig a kabbala eszméi és képzetei sajátos színezetet kölcsönöznek nekik. Apostropha és személyítés retorikájuknak folyton alkalmazott eszközei, és pedig majd a sekhina (Isten dicsősége), majd Izraél összessége (Kenészeth Jiszráél), majd a tóra az, melyet a költő vagy megszólít, vagy megszólaltat, oly kifejezésekkel, melyek az Énekek Énekéből, vagy a mystikusok szólásmódjából vannak véve.⁴⁾ Isten

¹⁾ 7. verssz.:

צור עוז ושומע לכל תפלה

יוסף משוש חתן וכלה

נשתה לכוס חי מעסים ענבי מכוס חלבי

Sibzi különben is említ halabi (azaz aleppói) serlegeket: 75, 1 »átlátszó serlegek Halab-ból« (tehát üvegserlegek). A szir üveg mindig híres volt (t. Kremer, Kulturgeschichte des Orients II, 281).

²⁾ 5. verssz.:

נעימת שיר חדש בבית חתן זכרו

והיין מוגש שתו דודי שכרו

והעמידו שמש יפה עין בחרו

ואז יצא הסוד שאלות ותשובות

³⁾ A fent (44. l.) említett 1869-iki álmessiás olt idézett levelében ezt mondja Sibziről: וכל נבואותיו שהיה מתנבא אינם אלא על המשיח. Idéz is néhány verset Sibzinek egy héber-arab költeményéből, de nem birtam azokat azonosítani.

⁴⁾ A most következő példákat Sibzi költeményeinek más csoportjaiból is vannak véve. A sekhina megjelölésére többnyire magát a שכינה kifejezést alkalmazza (16, 3; 19, 3; 70, 3; 84, 1; 102, 3; 110, 9); de oly kifejezéseket is, melyekkel másutt Izraél összességét jelzi, olykor a sekhinára kell vonatkoztatni. Így p. 62 utolsó versszakában, a hol, tekintettel Szanaára, mint a zsidó szellemi élet székhelyre, (l. fent

maga »a barát«,¹⁾ mint az Énekek Enekének allegóriai fölfogásában; ez utóbbinak szerelmi mystikája sokféle módon érvényesül.

Lehet, hogy a »Ki csókolt meg engem?« kezdetű hat költemény valamely arab szerelmi dalnak mintáját követi. Ötben közülök (mint nőnemű lény) Izraél, vagy szorosabban Jémen zsidósága²⁾ beszél, egyben (31. sz.) a zsidó-jémeni költő a közösségnek nevében szól.³⁾ A váratlan csók boldogsága, melyről e költemények kezdete beszél, a diaspora szívében élő reményből folyik s azon benső együvértartozás tudatából, mely őt menyei barátjához fűzi.

E csoportnak többi költeménye közül kettőt választok, hogy tartalmuk rövid ismertetése útján képet nyújtsak e költemények sokszor nagyon is laza szerkezetéről.⁴⁾

40. 1.) ezt mondja: תמצא שם כלה יפיפיה בת נדיב הנקראה רעיה מגנת עלי — A megszemélyített Izraél jelzői: בבית שביה ותבשר כי בא בחיר צדק — A megismerés útján: 41, 2; 70, 1; 71, 1 és gyakran: 72, 1; 45, 7; 57, 9; 65, 2; 2, 1; 62, 1; 48, 1; 73, 2; 3, 1; 31, 6; 74, 6; 15, 4; 70, 5; 132, 1; 50, 7; 119, 2; 135, 6; 62, 7; 41, 11; 96, 3; 112, 1; 65, 5; 85, 5; 66, 1; 42, 2; 46, 1; 65, 1 és gyakran: 114, 1; 50, 1. (E kifejezések néhányának kabbalái értelméről l. Mózes Cordovero, פרדס רמונים 23. szakasz). — A tóra jelzői: 14, 1; 21, 1; 25, 1; 112, 1; 133, 6; 112, 5; 19, 10. — Izraél hypotázisáról mint a költő múzájáról l. fent 41. l.

¹⁾ L. 2, 3: עם דודה; 2, 4: בחן-בעלה; 124, 1: יא וד; 106 végén; 49, 4: חתן וכלה; 117, 3: דוד ורעיה; 73, 4: חושק ונחשק; 73, 4: לביא ולביה; 73, 4: סוד לביא ולביאה.

²⁾ Például 35, 1: קדר אהלי קדר.

³⁾ L. még 32, 5: לבי בתימן רק. — ואני גולה בתוך תימן ומתיפח נשמה פרחא ארץ צבי...

⁴⁾ 42. sz., 1. versszak. Felszólítás Isten dicséretére az összegyűlekezett község előtt: יום הציל שבטי עדתי בקע ים לפני גרודו (tehát a Pészach ünnep 7. napján). 2. versszak: »Térj vissza barátnőm (רעיתי, l. fent 82. l., 4. j.) a te helyedre és gyűjtsd össze a szétszórt nyáját...« »készítsd elő az utat népednek és örvendeztesd a sóhajtozókat...« »énekekkel vonuljanak be Cijónba«. — 3. versszak: »Éjjel álmodott a szívem, fölébredtem az alvók között, láttam Jinnónt (ez a messiás neve, Zsoltár 72, 17 nyomán), az én drágámat, a mint jött és egyesítette sanyargatott törzseimet. A sekhina pedig körülvelt atyákat és

Azokban a költeményekben, melyeket »vallásos elmélkedések«-nek címeztem (10), a nemzeti elem inkább háttérbe lép s a vallás gondolatai lesznek a költői előadás tárgyává. De egyes számokban a nemzeti elemnek is elég tágas tér van átengedve. Ezekben a költeményekben is a kabbala eszméi előtérben állnak. A lélek eredete, működése és jövője a paradicsomban, annak tökéletesedésre való törekvése, Istenhez való vágyódása,¹⁾ benső Istenbizalom, a bűnösség érzete, a megtérés és bűnbánás szükséges volta, a gonosz hajlam leküzdése, a Szinájon kinyilatkoztatott isteni parancsolatok teszik e költemények anyagát. Csak két helyet idézek belőlük.²⁾

gyermekeket. Továbbá láttam a kőtáblákra bevéselt írást, láttam a fejedelmeket és a hetvenegy vénet és a nagy tanács előlülőjét«. 4. versszak: »Könyörgés Isten kegyelméért és megváltásért«. 5. versszak: »Mint a galyak között lakozó madár, úgy repüljön elő barátnóm az ő helyéről«. 6. versszak: Befejezés. — A 121. sz. 1. versszaka: »Ti égi szférák, kérdezzétek meg a barátnőt én miattam, hogy meddig tűrjem még az ellenség nyomását, meddig viseljem el az exilium szenvedéseit, meddig legyek rab gyanánt Kédár fiai közt, kik a nélkül, hogy vétettem volna, engem üldöznek«. 2. versszak: »Emelkedjél barátom, gondolj javammal. Tőle, a baráttól, származik törvényem és üdvöm. Juttassa jótéteményeit az ő népének!«. 3. versszak: »Éjjel és nappal gondolkodok ő reá, kegyelmének kiáradása (פִּיצוּחַ) mindig velem van, nem felejtí el azt, a ki őt szólítja«. 4. versszak: »Lelkem és eszem, szenteljetelek magatokat teljesen a szeretetnek Uram és sziklám iránt. Vajha küldené az ő szellemét, hogy éljünk!«. 5. versszak: Lelkem és szívem, könyörögjetelek az Isten kegyelméért, hogy ne érjen bánat és baj«. 6. versszak: »Isten az ő kegyelmében megválasztotta Jákób utódjait és Amráf fia által adta nekik tanát, a 613 parancsolatot«. 7. versszak: »A ki tisztúlt eszű, élvezetét találja a tudásban, vágyódik a tudósok oktatására«. 8. versszak: »Barátnóm, örvendj a kiválasztott hőssel (a messiással). Vajha hallanók a jó hírt: megjött az uram, Dávid fia!«

¹⁾ 60. sz., 1. versszak: שׁוֹק אֶלְרוּחַ עֶשֶׂק אֶלְעֻקֹּל תִּתְּבַע (»a szellemnek vágyódása követi az intelligenciák szeretetét«). V. ö. 117, 4 (az égi szférákról): עֶשְׂקָהּ תִּתְּבַע גִּדְּאֵי (»szeretetét követi törekvésem«).

²⁾ 137, 3:

נשכילה שכל שחקים	נבונה סודות עמוקים ובצלמו ברא לצלמנו	כי מתוך להט ברקים משכלם תשפע לשכלנו
15, 4 s köv.:	וישכילו בסודות נעלמים והסירי לסנופי גשמים וגופי טהרי מכל כתמים	יחידה עוררי בעלי הלכה הצליחי לכל בעלי מלאכה והורי לנשמה הנבוכה

A 11. csoportban Sibzi oly költeményeit egyesítettem, melyek különféle meditációkat tartalmaznak, de főképen i n t e l m e k e t, melyekkel a költő részben saját lelkéhez is fordul. Önintelmek: 28, 38, 38a,¹⁾ 47.²⁾ — A tóra komoly tanulására, a titkaiba való behatolásra, a tudás embereivel való társalkodásra intenek 17, 25, 69. — A tudósokat magasztalja 54.³⁾ — 18-ban a költő azon óhaját fejezi ki, hogy a községet új dallal örvendeztethesse.⁴⁾ — A 26. sz. mystikus szemlélődés, mely a tíz szefirát is vonja körébe. — 43 egy mystikus tartalmú éjféli látomást mond el és önintelmet valamint a barátok megintését is kapcsolja hozzá. — 58 az exiliumról való elmélkedés és végül dicséri a tudósokat, »kiknek vallásos döntései élesek mint a kard és kiknek hatalmas bölcseségük van a tóra törvényeiben«.⁵⁾ — 129 kezdete: »Szerezz magadnak észet és bölcseséget, meg bölcsek erkölcsi tanait, távolíts el bűnt és csalást és a testnek kísértéseit«. — 130-ban arra inti a finomlelkűt, hogy ébren legyen és minden hanyagságot kerüljön.⁶⁾ — 146 tünődik a csillagok befolyásáról, az egyes planéták megnevezésével.

A 4. és 5. csoportba azokat a költeményeket soroltam, melyekben a költő i m á d k o z v a vagy m a g a s z t a l v a fordul a Teremtőhöz. A »hymnusok« közül a következőket emelem ki: 13,⁷⁾ 20 (Isten dicsérete a világegyetemben), 57,⁸⁾

¹⁾ Kezdeté Alcharizi 4. sz. költeményére emlékeztet.

²⁾ 4. verssz.: ישנת ומה תועיל שנתך עד מבוא
קצך להפרד כצפיר תעפי

³⁾ 3. verssz.: מאוד תשמח להקביל את פניהם
וסוד מלות בתוך פניהם דרושים

⁴⁾ 5. verssz.: זכות עורר ידיד על דל משורר
בשיר חדש לשמח המוני

⁵⁾ קטוע שרעהם כחד אלסוף וחכמתם בדת תורה עצומה

⁶⁾ 21. versszak: לטיף אלכאטר אנבה ואנפי כל גפלה

⁷⁾ 2. versszak: A megszemélyített Izraél az égi lények előtt gyönyörű dalt énekel:

לפניה בני מעלה המונים והוא תשיר בקול שירה נעימה

⁸⁾ Itt is, valamint sok más költeményben végül Izraél helyreállítását kéri. Az egyik verspár így szól:

וגלות אחרון יבוא מטטרון

ומשה ואהרון ראשית גדודי L. ehhez fent 77. l., 4. j.

83,¹⁾ 103 (Isten dicsérete a madarak énekében, egész sor madárnem megnevezésével), 125,²⁾ 175.³⁾ A 21. sz. az isteni tan dicsérete. 115 főtárgya a szinaji kinyilatkoztatás. — A »könyörgéseket« főképi tartalmuk szerint állítottam egy csoportba. A liturgiával csak egy közülök áll összefüggésben, a reggeli imához tartozó 49. szám.⁴⁾ — E költemények egy részében az imádkozó alany Izraél összessége, mely a költő száján beszél. Némelyiküknek tárgya a messiási kor és Izraél megváltása. Vannak köztük panaszkodó imák is, melyek személyes színezetűek és magának a költőnek szenvedésére vonatkoznak.⁵⁾ A mindennapi kenyérért való könyörgések sem hiányoznak.⁶⁾ De nagyobb tér jutott az erkölcsi megtisztulást és vallásos megvilágosodást kérő imának.

A 6. csoportot alkotó két költemény — mindkettő hosszabb övköltemény — a bibliai József történetének van szentelve.⁷⁾

Hátra van még, hogy mondjak valamit a felosztásomban első helyre tett három csoportról. Mind a négy szombati ének héber-arab nyelvű; az első kettő, úgylátszik, különösen népszerűvé lett. A 64. sz. a szombat szentségét mystikus elemek felhasználásával ünnepli és örömeit a paradicsom gyönyörével hasonlítja össze⁸⁾. 91-ből: Kell, hogy szombaton a tanulásra

¹⁾ E szám elején a költő elbeszéli lelkének égbemenetelét, midőn éjjel elhagyja az álomba merült testet (ez oly képzelet, melyet Sibzinél többször találunk mint költői motivumot).

לקראת גברת תעלה נפשי בליל
שם המפורש בעלותה תלבשה
עת ירדמה גופי בשינה יהנה
בין הקדושים תקבעה לה מחנה

²⁾ Az utolsó versszakban a költő hálát mond súlyos betegség-ből való megmentéséről.

³⁾ A 7. versszak így szól: זיין עקל אלמומנין אהל אלתקא
ואכתן בני אלאסבאט מופי וקומה

⁴⁾ Az első versszak utolsó sora ez: ברוך שאמר והיה העולם כולו

⁵⁾ Ilyenek 127 és 143.

⁶⁾ Így 128 végén: יעורר רחמיו לבני ירדו: 6, 16. פרנסה זמן לעבדיך.
יפרנסה זקנים טף ונשים

⁷⁾ A 184. számú költeményben, mely a végén יוסף-nak van megjelölve, az első három versszak a teremtés történetének, a következő három a József előtti bibliai történetnek van szánva.

⁸⁾ 13. versszak: מתל יום אלסבת
תראה כאלסרדום

*

titka» szintén a tiz szefiráé¹⁾. Rájuk a »lajtorja fokai« is utalnak²⁾. — Az emanáció (שפע, arabúl فیץ) Sibzinél gyakran mutatkozó fogalom.³⁾ — A hatodik szefirára (תפארת) utal ez a kifejezés: »hatodik vonal« vagy »középső vonal«. Ez az isteni irgalomnak szefirája⁴⁾.

A bal oldalról mint a gonosznak principiumáról szóló kabballai tan Sibzinél sokszor lép előtérbe, amennyiben a gonosz hajlamot שמאל-nak (arabúl שמאל) jelzi. »A lesekedő baloldalit . . . elfödi bűnbánásom«.⁵⁾ A barátot így inti: »Csak a te balodat, oh barátom, győzd le!« — A ki lelkét tisztítja, megóvjá azt baljának csábításaitól.⁷⁾ — Imádkozik Izraél szétszórt tagjaiért, hogy az isteni kegyelem bősége áradozzék rájuk és hűsítse a balnak emésztő tüzét.⁸⁾ — Lélek és ész ki vannak téve a test csábításainak, mely a bal felől eltolja a határt.⁹⁾ Hasonló értelemben beszél a bal vonalról.¹⁰⁾ Ne merülj el bal oldalodba,

¹⁾ בצל אשל אחד שמו לבדו (94, 2). V. ö. 16, 16: 23, 4. שאל נעלך החוק באשל. Valószínűleg אשל ugyanaz, mint אילן, fa, a mi a szefirák világának megjelölése. L. Winter und Wünsche, Die jüdische Literatur III, 255 (Bloch). — Talán ide való 37, 9: אבין בסוד מלכות ואין סוף עץ לח ולבן מחשוף.

²⁾ שבחו אומרים כולם והוא צופה לכל נעלם וקושר מעלות: 92, 8: סולם וברצונו יחינו

³⁾ מן פיץ גודה כאפי: 5. verssz: שפעו מיישר הרים ומישור: 57, 4. — וגודה. — 27, 7: תקבל השפע בקישור המדות.

⁴⁾ L. . 98, 5: מחזיק בקו הששי אני; 111, 1 (a lélekről vonatkozásal a szombat előnapjára): מאתמול תחזיק בקו הששי; 11, 3: וקו הששי; 62, 4: הגחיל עדתו האצולה — קו אמצע עולה ונעלמת: 62, 4. Moses Cordvero, cikk alatt (133c), csak az utóbbi kifejezést ismeri.

⁵⁾ אמא שמאלי אלכמאן . . . תגשיה תובתי 56, 35.

⁶⁾ הדם תלך: 85, 1: L. továbbá 75, 2: רק שמאלך ידיר כבוש: 75, 2: שמאל רע הצמתי: 43, 9: (rombold le azt a baloldalit). —

⁷⁾ שמרה פן יסיתך שמאלך לץ יהיר: 79, 5.

⁸⁾ שפע חסדים על פזורים ינהרה ויקוררה את אש שמאל אוכלתי: 32, 7. Itt שמאל az úgynevezett hüvelyeket (קליפות) jelentheti, melyek a gonosznak principiumát jelzik. Sibzi így nevezi (27, 3): קליפות רע חיצון: — V. ö. 43, 7: צד השמאל אש יחתה; 46, 5: צד שמאל ערך ללחום וחץ; 119, 2: צד השמאל ינעים; 118, 5: לא איראה מצד שמאל; 127, 2: דרך ינדהף שמאל.

⁹⁾ 73, 2: נוף יסיתיהם במראה משמאל ישיג גבול.

¹⁰⁾ Arab כט megfelel héber קו-nak.

mert az tele van csellel és csalással!¹⁾ A bal vonal ne hozzon rád szégyent.²⁾ — Ellenkezője a »jobb vonal«. Lelkem megtagadja a balt, sőt megutálja őt, a jobb vonal felé vágyódik.«³⁾

A paradicsomnak, az angyaloknak, az istenneveknek,⁴⁾ a betűknek⁵⁾ mystikája is meggazdagítja költeményeink tartalmát.⁶⁾

A 4. sz. baráti epistola a kabbala tanulására buzdít. A 91. sz. szombati énekben az utolsó előtti versszak így szól: »Készítsd elő a három lakomát, örülj, hogy betekintheatsz a bölcsesség titkába és ne hagyj föl szemlélésével. Irányítsd és szenteld magadat újjongó eszmékkal; a kabbalában nyiss magadnak alapot, akkor az Isten kegyelme lesz osztályrészed!

¹⁾ 134, 4: פִּי כֵּט שְׂמאַלְךָ לֹא תִכּוֹן גָּאֲרֵךְ לֹאֲנָה מִכָּאֵר גִּיּוֹר וּבִאֲרֵךְ

²⁾ 98, 6: כֵּט אֶלְשֶׁמַּאֵל אֵיחֶשׁ V. ö. 105, 2: כֵּט אֶלְשֶׁמַּאֵל לֹא יִכְנַלְךָ עָלַי בְּגִהְלָה

³⁾ 160, 4: תִּנְפִּי אֶלְשֶׁמַּאֵלִי תָם תִּכְרָה תִּשְׁתַּאֵק אֵלַי כֵּט אֶל־מֵאֵן

⁴⁾ Az Exodus 14, 19—21 hetvenkét szaván alapuló istennévről ezt olvassuk 64, 9: אֱהוּבִי אִם תִּבִּין בִּשְׁבָעִים וּשְׁתֵּים בְּסִיד עַב הָעֵנָן וַחֲסֵד שֵׁם בֶּן עֵיב וְהוּא מִיּוֹחַס אֵל (L. ehez M. Cordovero az id. m. 94c בְּנֵתִים. (הַחֲסֵד).

⁵⁾ 49, 7: א"ת ב"ש = יהוה = מצפן במצפן יקשר יסודות הגוף (az "א"ת ב"ש" módszer szerint)

⁶⁾

ותשמח לחזות	סעודות תכנה שלוש
ותתבונן בזאת	בסוד חכמה ולא תמש
בדעות עולזות	ותתכון ותתקדש
תהא חן נגמלי	בקבלה יסוד תפתח

TARTALOM.

	Lap
Előszó	1
I. A használt kútfők	12
II. Az énekgyűjtemények	19
III. Szálim b. József Sibzi	30
IV. A többi jémeni költő	45
V. A költemények nyelve	57
VI. A költemények alakja	67
VII. A költemények tartalma	75

A HÉBER RÉSZ TARTALMA.

A jémeni zsidók héber és arab költeményeinek lajstroma.

	Lap
1. Szálim b. József Sibzi költeményei	3
2. A többi jémeni költő és költeményeik	15
3. Névtelen költemények	31
Lakodalmas dalok	41
4. Nem-jémeni költemények a jémeni énekgyűjteményekben . .	46
5. A ¹ kézirat előszava	51
Négy jémeni költemény	54

בין ימין ושמאל מבשמת
 קו אמצע עולה ונעלמת
 שכל טיב חוזה וחולמת
 רעיתי ראש אוהבי נשקי.

זה היום גגיל ונשמח בו
 כי החי ישים אלי לבו
 עת רצון יקביל פני רבו
 המשפיע אלי בכל ספקי.

יא משתאק לאלעלם ואלהכמה
 זור צנעא חית פאצת אלנעמה
 פיהא אחבאר תפתיך בכל כלמה
 באלאחכאם פיהא בלוג שוקי.

תמצא שם כלה יפיפיה
 בת נדיב הנקראה רעיה
 מגנת עלי בבית שביה
 ותבשר כי בא בחיר צדקי.

*

ד. ידידים נחמדים
 (פרק ב' דף 25 : ישועה).

ידידים נחמדים	ראיתים נצמדים
ולשתות נועדים	ואין מהם פורד.
שאלוני המשל	ודמה נא חברת
אהובי אם לבך	באהבתם חרד.
והכוס עת יעל	ביד איש יאמר לו
לבוש בגדי ששון	וסות יגון הורד.
עניתים הם ידמו	עצי גן אלהים
ובת גפן תיכם	כמו נהר יורד.
הנהר מערן	אשר יצא תמיד
להשקות את הגן	ומישם יפרד.

זה יום שמחות לאיומה יקרה
כי היא ודודה חן וחסד גומלים.

יחדו עלי שלחן וכוס דודי קרא
זמן שרידנו וכל הנסגלים.

מכוס ישועות אשמחה ואזמרה
איציא לכל סודי ואשיב שואלים.

שם טוב למשכילים בדעת ישרה
כי הם עלי יצרם בודאי מושלים.

תאות לבכם לעשות טוב גברה
יעלו לגן עדן וחיים נוחלים.

אהבת יחידתי לטיב אל נהרה
ברוך שהוא נותן שכר כל פועלים.

שלום כנהר לעדתי ינהרה
זקן וגם בחור וכל העוללים.

*

ג. אהבת דוד
(פרק א' סימן 62).

אהבת דוד חפצי וגם חשקי
בת נדיב עורי ובו דבקי
כוס ישע למאהבי השקי
דוד יפה אבחר מנת חלקי.

לך עמי בא בחרריך
ושמע סוד מפי חבריך
אזכירה אנשי שלימך
אז תשכיל לידע בסוד חוקי.

שוקי פיך יא פאיו אלעלמא
נגדי אלוך אפעל מן אלגסמא
פי אלתעדיד תדרך עשרת אסמא
לא תגכט באלגסם דא אלוקי.

דוגמאות משירי תימן.

א. שלום לבוא שבת

(פרק ג' סי' 49).

שלום לבוא שבת שלום ושמחה
שלום לך שלום יום המנוחה.

שישו בני יעקב כי בא שביעי
גילו בלקח טוב יום שעשועי
וראו אמת מה טוב דודי ורעי
זמצא ביום זה טוב שישון ושמחה.

דבר בהר סיני דבור רביעי
זכור וגם שמור יום השביעי
על כן באהבתו אשתה גביעי
יום בא מיורעי השקט ובטחה.

יום השביעי יום נחת ושאנן
כסאי יהי היום דשן ורענן
על כן אני אענה בשבח ורנן
אשיר ועיר שושן נגדי פתוחה.

*

ב. אהבת הרסה

(פרק א' סימן 3).

אהבת הרסה על לבבי נקשרה
ואני בתוך גולה פעמי צוללים.

לו יש רשות לי אעלה אתחברה
תוך שערי ציון אשר הם נהללים.

שחרית וערבית בת נדיבים אזכרה
לבי ורעיוני בחשק נבהלים.

בנעים זמירות מנדוד אתעוררה
ואני ורעיתי ברנה צוהלים.

בינו עדת קדש בשירה חוברה
חתן והכלה בחיפה נכללים.

התנאי הה'. להשקיט החבורה מההברה שלא תהיה קפנדריא כבית שוק. וישמור אח עצמו מטעות הדקדוק. פן יהיו שניו כחרס הנשבר. וכתבן בלא בר. ולא יהיו מליו זרים. ומימיו גרים.

התנאי הו'. לבל ימהר להראות שירותיו בין בני עמו ועדתו רק יקראנה בינו לבין עצמו. אח"כ יקראנה וברוך טעמו. ולא ייבוש אם יקראנה מתוך הכתב. ולא יכנסו באזניו דברי החנפים והלועגים על המשורר מתוך המכתב. התנאי הז'. לבל יבחר מהשירה קצתה וישליך קצתה ויבחר מהנ' שלשים ומהנ' ארבעים. רק יקראנה כולה בשלימות. ואז יהיה בעל חכמה ותמימות. (בירובן¹) הישר אחד י"י אחד ושמו אחד.

ובאלה התנאים אשר זכרתי. ובעט קנה ודיו חקקתי. תושלם הכוונה. והשירה ביניהם אור השכינה. גם צריך למסדר להתפלל. קודם ודעת שפתיו ברור ימלל. לפני ארון עולם בורא כל הברואים כולם ונשא לבבו אל כפים. אל אל בשמים. לבל ח"ו יטעה. ויהיה מדרך האמת תועה. ויצרף מחשבתו הטובה דרך כלל למעשה. ובצל דברי הקדוש רבי שלם יחסה. ואז תזכה רוחו ונישמתו. בטיב מחשבתו וכיונתו. תם.

*

פתיחה לקבוץ שירים בחלק שני אשר לכתב יד Ber (286 a). נתחיל באלו חשירות בענין שבת מחבור כמהור"ר יהודה הלוי זצוק"ל זת"ל (= זכותו תעמוד לנו) ולכל ישראל אכ"ר.

שירים אחרים יש מהם בלשון הקודש ויש מהם בלשון ערב להחכם הישלם כמהור"ר שלום אלשכזי זלה"ה ולהחכם המוהר"ר יהודה אלהריזי ז"ל ולהר"ר יחיא אלצאריי זצוק"ל ולכמה קדישי עליונין דזכו לשירות עליהם רוח הקודש שחיברו אותם על הגלות הזה המר והנמהר ושאלו מאת ה"י שיקרב קץ הגאולה ואנחנו כישנשורר בהם לא נהפוך אותם לישירי עגבים ח"ו כי אם לשמח חתן וכלה כפי מה שהורונו רז"ל ולבקש רחמים על עצמנו. וכל מי שחננו השי"ת שכל ובינה יעיין בהם כי הם סתרי תורה ומעשה מרכבה אלא נהפוך לדברים אחרים ח"ו. ובעזרת השי"י יזכה להתברך משפתותיו על כל צדיק וצדיק אכ"ר. ואישאל מאת ה"י שיזכני להתחיל ולהשלים. כתבתיו פה ק"ק ר ד א ע יע"א בשנת הנה אל יישועתי אבטח ולא אפחד כי עזי וזמרת יה י"י ויהי לי לישועה.

(¹) לא יכולתי לתקן המלה המשיבשת הזאת.

לא קם כבושם ההוא ואחריו לא קם כמוהו. כי כל המשוררים הבאים אחריו. רבו ללמוד משיריו. ולא השיגו אבק רגליו. לתוקף משליו. וחוזק מליו. כי חיבר בסודות השיר פלאים עצומים. ונדמו שירי צחים בלשונם אלומים. כי כל שיריו ערבים מאוד ונעימים. יפתחו הלבבות הסתומים. וילמדו לאדם שכל וחכמה. ומוסר ויושר וחומה. וכל מדה נעימה. אם ימצאו מסודר אומן ובקי. כסולת זה שהוא קב ונקי. בעל ענוה וזריזות. רחוק ממדת העזות. ויכוין לשמה חתן וכלה. בשמים ממעל ברעת נכונה וצלולה. וידריך עצמו בעיני אלהים ואדם בדרך סלולה. לא כמו קצת בני אדם שישירו ולכם כל עמם. ובדברים נכבדים ורמים מוזיקן עצמם. כי בזמנינו זה יש משוררים רבים. יהמו כדובים. אינם יודעים יפה במילות הכתובים. ומרבים בניגונים וכולעים המלות בגרונם. כרי שלא יכירו היושבים חסרונם. על כן אני אומר לבל יקרב אליהם סיטה⁽¹⁾. אשר מדרך השכל נוטה. עם חברת סכלים ובורים. חוצבי בורות נשברים. ומימיהם מרים. אם תשאלם יאמרו אין משורר כהם. ואין פה מנגן כפיהם. והוא כאילן סרק פורח. לא טעם ולא ריח. אבל, אין איש רואה מומו. ואין אדם רואה חובה לעצמו. ולפעמים משוררים בשירים אסורים לשמוע. והשומעם חייב את בגדיו לקרוע. והם עריבים לסכלים כצורר המור. וייטבו דבריהם בעיני חמור. ויבטחו על סכלים המושבחים שיריהם. והמרפאים ציריהם. והם לא ידעו אם ירנן אם יקונן. ואם הוא משורר. או חמור נוער. ויבזו המשוררים האחרים. ויוציאו עליהם דברים. וצ"ל (=) וצריך לומר) לו העתקת⁽²⁾ על אחיך דברים. וראית מומו ומומך ממך נסתרים. ועליך אמרו חכמי ישראל הישרים. שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים. והנה מצאתי לשיר תנאים. כדי שיהיו החרוזים עריבים ונאים. וראוי לכל בן דעת להשית לב אליהם. כדי להישיר משקלותיהם ותנועותיהם. ולהכנים דברים באזני שומעיהם. למען ישמעו ולמען ילמדו ליראה את ה' אלהיהם לטוב לחם. והתנאים חראויים להמשורר הם שבעה. וצריך להיות בימינו ובשמאלו החכמה והדעה. חצבה עמודיה שבעה.

התנאי הראשון. צריך למשורר לברר מכל סיג דבריו. ויהיו יושבים לצדו הביריו. ויהיו החברים בקול שוה כסודרים. והשפה צחה. לא קול ציחה. התנאי השני. צריך למשורר לשמור משקל השיר ותנועותיו. ואל יוסף ואל יגרע על משקל אמרותיו. ולא יהיו השירים שבורים. פעם חסירים ופעם יתירים. וישים לב למשקל. וידע אם יכבד אם יקל.

התנאי השלישי. צריך למשורר ליזהר שלא ידמה ח"ו דברים קדושים לקדשים. ולא יהיו דברים מלאים טעיות. בתיבות ומלות ואותיות. התנאי הרביעי. צריך המשורר להיות דברי השיר בפיו קלים להבין. כולם נכוחים למבין. ולא יהיו מליאים שיבוש. וצריכים לפירוש.

(1) צ"ל שוטה.

(2) צ"ל העתרת.

מכתב יד M¹.

אברהם. אל חי יואל 31. — את חתני אב המון 160. — יום בשם
בן יאיר (Z. 542) 34. — ישע בשורו 38.

אברהם בן עזרא. אבטח ביום צר לי 36. — אודה יה ולשמו 40. —
אחזו אילים 53. — אחרה עת מועדי 54. — אי גבורתיך ימין 42.
— אי ישן מחרש 55. — אל אחד ואין זר אתו 58. — אליה
לשבויה 12. — אם כח אבנים כחי 41. — אמרו בני אלים 56. —
אמרתך אלי 10. — אמת אל אמת 51. — אסירת צדים 43. —
ארץ מה לך 40. — פני אדום 18. — ראו עם גבורת ים סוף 24.
— שירו גאולים שירו 23. — שם אלי מנת גורלי 179. —
שמים וחילם 57.

אלעזר. אילת אהבים חבשי פארך (Z. 547) 35. — אמת לא שלחך
(שם) 103 (Z. 547).

יהודה הלוי. אותיתינו התמהמהו 15. — הבכוס הלכנה 75. — ידידי
השכחת 117. — יודעי מכאובי 14. — יחידה שהרי בית אל 111.
— יריעות שלמה איך 110. — ישעי צמח 17. — לשובב נות
בית 109. — מי יתנני כופר 59. — סיערה ענייה 9. — עני צבי
עינוני 93. — ערכו ליום רעיוני 151. — פעמוני זהב ורמון 148.
— צאן אבדות 13. — קול ידידי דופק 177. — רב לכם מוכיחי
77. — שלשו קדוש 65. — שמע מכל עבריך 121.

יהודה אלחריזי. שלום לך הצור 164.

עבאם. עבדי זמן (Z. 343) 186.

שלמה. שוכן על מטות 85. — שומע לאיש מסכן 87. — שעלי
אפרשה (Z. 728) 82.

שלמה בן גבירול. שדי אשר יקשיב 84. — שחורה הבכורה 169.
— שחרתיך בכל שחר 81. — שמעה אדון עולם 92.

ה.

הקדמה לשירות.

(A¹).

דע אחי המתעסק בדברי רבי שלום שבזי והוריו. ובניו הבאים
אחריו. כי הם חיברו חיבור לעדת הקדושים. לכל קהילת מצוה מקדשים.
ולכל טעמי תורה דורשים. גם בפלפולים וחידושים. מקבצים דברי תורה
ומכנישים. בכלל פירוש נחמד ונעים. הבן יקיר לי שלום אם ילד שעשועים.

יצו אל ברכתו (ישראל) לשבת וזאת הברכה לחן כפלה הרמון
L 198 b.

לדוד נדר שינה ידר מבת עיני (= ז"י סי' כ"ח); Ber 297 a; A¹ 23;
אבן ספיר I 69 a אבן ספיר; Ga 126 b; K¹ s 43;
לי צביה תמה מבני הישרים (ישראל) Ber 206 b; I 84 a.

לוי.

לאל חי ברכו נפשות חסידיו (עיין עמודי העבודה דף 156)
B 58; K³ 51 b; L 39 b; M n 21; III 56; IV 123.

מנצור.

יום השבת אין כמוהו (Z. 579) II 4; K¹ 15; Ber 287 a; A¹ 6.

משה אלשקר בן יצחקה.

אדון הכל וכל הכל מכלכל (Z. 529) III 13; L 53 a.

משה בן מימון.⁽¹⁾

בינו בדת משה Ber 240 a; A² 70; A¹ 71.

בשדה תבונות קצרו הקוצרים; Ber 239 b; Be 60 a; B 67; A² 73;
Ga 33 a; H 7; K¹ n 16; L 26 b; M n 22; M¹ 128.

סורו יגונותי עת שמעתים אומרים (A² 86).

שבת.

כמה אלהי טובות גמלתני (Zunz 597) II 40.

שלמה.

שדי ראה לחצנו (Zunz 590) II 47.

שלמה אבי גבירול.

שאלי יפיפה מה תשאלני מני; K¹ s 1; Ga 17 b; Be 148 a; A² 95;
L 186 a; M s 66; M¹ 78; O 54.

שחי לאל יחידה החכמה; Ber 12 b; Be 27 b; B 42; A¹ 75 bis;
Ga 16 b; M¹ 80; O¹ 6; III a 5.

שחר אבקשך צורי ומשגבי III a 16; M¹ 83.

שוכנת בשדה עם אהלי כושן O 56; Ber 278 b.

שלום לך דודי הצח והאדמון Ga 16 a; Ber 287 b.

שעה אלי והשקף ממרומים IV 136.

שער אשר נסגר קומה פתחהו; K¹ s 2; Ga 16 b; Ber 287 a; A² 96;
L 186 b; M s 67; M¹ 79; III 17; 24. לוח

שעריך בדפקי יה פתחה Ga 17 a; Ber 197 b.

שפל רוח שפל ברך וקומה; Ber 20 b; B 41; A³ 45; A¹ 75;
Ga 17 a; K¹ sa; L 185 a; M s 65; M¹ 86; III a 3.

⁽¹⁾ עיין מאמרי במכתב החדשי Monatsschrift שנת 1909 דף 581—588

⁽²⁾ רק יסוד השיר הוא מהרמב"ם, עיין שם.

יה חדשך לטוב תחדש (Zunz 564) II 86.
יום שבתון אין לשכוח (Zunz 563) A² 2; Be 20 b; Ber 2 a;
Ga 3 a; K¹ 2; K³ 56 b; L 5 b; M t 3; M¹ 3; II 3; IV a 9.

שערי רחמים (Zunz 567) II 87.

יהושע.

יהי שלום בחילם (Zunz 506) II 96.

יוסף.

יה שמע קולי ורחם (Zunz 571) III a 6.

יוסף בן אברהם.

יושר שמי שחק (Zunz 441) Be 135 a.

יעקב.

שירו לאל נבוני (Zunz 562) II 85.

יצחק.

יום זה לישראל אורה ושמחה (Zunz 355) II 19.

יצחק מבן גיאת.

מיין ישן M¹ 98; Ber 15 a.

ישראל.

יום זה מכובד מכל הימים (Zunz 511) II 19; K¹ 20.

ישראל בן משה (נגארה).

חדש ישועה חדש לי אורי צורי וגואלי II 88.

(ישראל בן משה אחר מלת "חדש" בראשי הבתים).

ידר מני דוד קדושי וגוזל שנתי מתוך עפעפי Ber 296 a; Ga 46 b.

(= זמירות ישראל סימן י"ד).

ידר שנת עיני (ז"י סי' צ"ז)

141. לוח I 101 a; אבן ספיר L 27 a; K¹ n 32; Ga 27 a; A¹ 68.

ידיד קח שי ומשאת וארוחה (ישראל חזק) Ber 247 b.

5 יה אימת חלש תן על גבור (= זמירות ישראל סי' כ"ו)

Ber 295 a; Ga 47 a.

יה רבין עלם (= ז"י סי' ד')

יונתי מה לך נודדת (= ז"י סי' ט"ז) A¹ 25.

יוצר הכל למי יחפץ (= פזמונים סי' ק"ב) III 5.

יושב בכסא הוד ברום ממשלת (ישראל בן משה)

A¹ 62; A³ 22; B 34; Be 51 a; Ber 242 a, 256 b; Ga 28 a;

K¹ n 7; K² 1 b; K³ 34 b; L 56 b; M n 23; III 49; IV 82.

10 יחרוק שן צר דולק (= ז"י סי' 194).

Ber 295 b; Ga 69 b; I 67 b¹ אבן ספיר.

¹ פה חסר סוף השיר ותחת שן נרפס בטעית של.

- יום השבת כוכב דרוך; A^2 9; Be 20a; Ber 2 a; Ga 3 a; K^3 57b; L 9 a; M^1 6; II 18; IV a 13.
- 15 יום בקול המולה Ber 196b; M^1 27; O 68; II 72
 יונה על אפיקי מים Ber 202b; Ga 130b; M^1 141
 יונת רחוקים נגני הישיבי A^1 105; B 65; Ber 202b, 238b; Mn 94; M^1 108; O 69b; IV 95.
 יחידה שהרי בית אל A^1 16; Ber 271b
 יעבור עלי רצונך Ga 99 b
- 20 יעירוני בשמך רעיוני A^1 97; Ber 261 a
 יפה נוף משיש תבל A^1 51; A^2 147; B 59; Be 40a; Ber 238b; K^3 9 a; L 23b; Mn 17; M^1 107; O 55; IV 87.
 יפרח התן כשוישן A^2 16; B 47; Ber 203b; Ga 127a; K^1 22; L 187a; Mz 2; M^1 138; O 71; IIIa 15.
 יקר יום השבת הגדול A^1 בראשו; A^2 1; Be 3a; Ber 1b; Ga 1 a; K^1 1; K^2 3a; L 3a; Mt 1; M^1 2; O¹ 13; II 1;
 139. לוח I 68a; אבן ספיר IV 1;
 ליהודים היתה אורה בשלשת קני המנורה
 A^2 15; B 48; Be 148a; Ber 262b; Ga 128b; K^1 21;
 K^2 21b; L 187b; Mz 1; M^1 139; O 89).
- 25 מפאתי היכל Ber 23a; M^1 76
 עיני כל ישראל אליך
 A^2 17; B 49; Ga 129a; K^1 z 4; L 188b; M^1 140.
 פני ארום וצח Ber 41b
- ראו חופה ראו ערש כבודה A^1 83; Ber 13b; Ga 15b; M^1 120
 שאו שלום למבחר החתנים A^1 82; Ber 13b; Ga 16a; L 46a
 30 שלומות נקבצו כיום הבינים
 A^1 100; Be 32 a, 54 a; Ber 258b; Ga 33a; IV 140.
- יהודה אלהריזי.
 ברוך אשר חלק לאיש כבוד A^1 80; Ber 13a; IIIa 21
 גביר הדור פאר משרה ומוסר (עיין תחכמוני מהב' י"א) III 40
 הביאתני לבית חתנים Ber 14b
 נפש יקרה איך בשכלך תבטחי
 A^1 73; Ber 232b; Mn 110; M^1 163.
- 5 נפש לציון מספרד גלתה A^1 84; Ber 234 b
 שבה שכינה אל ירושלם Ber 234 a
- יהודה.
 בצל השבת מימי נח Be 20b; Ga 5b; K^3 59b (Zunz 564, 674)

מתי יבשר בביאת נגיד

A¹ 72; Ber 11 a; M¹ 11, M¹ 20; II 38; III a 26.

קוראי מגלה II 80 Ga 148 b.

שבת ויום טוב (חג) יגשו M¹ 32 Ber 200 a.

אליקים.

אלהי עוז תהלתי (Zunz, 549) III a 25 II 39.

ישעי צמה Ber 41 b.

בנימין הכהן בעל גבול בנימין (הוא ספר דרושים על התורה נדפס באמסטרדם שנת תפ"ז).

פיוט לשמחת תורה (בלשון ארמית): מברך רחמנא מהשנא עדנא¹
Be 150 b.

חריזי.

נודה לאל על מפעלו (Zunz 476) III a 33 II 31.

יהודה הלוי.

איך מעינות עיני M¹ 67 A¹ 40.

את בין עצי עדן הדס פורה Be 120 b; A³ 16; A² 71; A¹ 60;
Ber 258 b; Ga 40 a; L 21 b; M n 6; M¹ 123.

אתן לאלו עוז ותפארת O¹ 49 A¹ 106.

בן פורת יפה עין O 77 b; M¹ 146; Ga 130 a; A² 19.

כתולות על שירתן M¹ 145 Ga 129 b.

דודי בחלום נטה M¹ 66 A¹ 42.

הראיתם ברק בא מעיני

II 32 אבן ספיר; M¹ 60; L 196 b; Ga 60 a; B 13.

חמה בעד רקיע צמה M¹ 74 Ga 91 a.²

חרידי לב הדחתים

M¹ 147; 189 a; K¹ 2; Ga 131 b; Ber 204 b; B 50.

חתן תנה הודך עלי כלה Ber 12 b; Be 147 b; B 43; A¹ 76;

I 82 b; אבן ספיר; III a 14; M¹ 119; M s 64; L 186 a; Ga 15 a;
143 לוח.

חתני מה מאד יקרה מנתו Be 147 b; B 45; A³ 46; A¹ 78;

Ber 14 a; Ga 15 a; K¹ 17; L 185 b; M s 57.

ידועת אמונות דחי השקרים M¹ 112 Ber 239 a; A¹ 104.

ידעתני בטרם תצרני K¹ n 17; Ga 28 b; Ber 238 a; Be 57 b;

IV 88; L 38 a; K³ 58 a;

¹ הפיוט הזה נמצא גם בסדור תכלאל (בסדר שמחת תורה).

² השיר הזה נזכר בטעות בפרק ג' סימן 134.

ד.

שירי משוררים אחרים הנמצאים בין שירי תימן.

אברהם אבן עזרא.

- אב המון מל בשר יחירו A^1 15; M n 90; M^1 63
אגדלך אלהי כל נשמה Ber 288 a
אודה לשם באפי A^1 73; Ber 11 b; K^1 s 3; M^1 52; O 47
אז בעלות מקושרת מור A^1 48; M^1 46
אחרו פעמי משיחי 5
 A^1 90; B 11; Ber 20 b; Ga 45 b; K^1 12 b; M^1 47.
אל אל אשר ואתפללה O^5 13 b
אל אל גדול ומהולל Ber 44 b; Ga 89 b; M^1 45
אל אל וטובו Ber 43 b; M^1 39
אל חי יפרוש A^1 12; M^1 30; II 64
אם דרך מעמדי I 68 b אבן ספיר A^1 71; Ber 10 b; M^1 19
אמון ישמח K^1 18; K^3 59 a; L 189 a; M^1 50
אמרה כתושה Ber 42 b; M^1 38
אמרו בני אלהים A^1 44
אני תמה יפת צמה Ber 14 b; K^1 s 8
אצולה לפנים בכסא ערבות¹ Ber 150 b; Ga 127 a; K^1 s 53;
 K^3 32 b; L 186 b; M^1 29; II 33.
אשמחה כי אפתחה Ber 42 a; M^1 37
אשתחווה אפים ארצה O 34 b
בין ישוב ומועד מלחמה ערוכה A^2 69; M^1 25; II 74
בשג אל חי M^1 1 Ber 16 b
הלל חמלל III a 4 20
הנה פני תבל מהודשה A^1 79; Ber 15 a; Ga 15 b
זרע ישורון M^1 21; II 43
יום נישעו גאולים Ber 196 a; M^1 22; II 46
יחיד מרומם שוכן עלייה Ber 120 a; M^1 48
כי אשמרה שבת A^1 3; Be 9 a; Ga 3 a; K^1 11; L 6 b; Mt 7; 25
II 8; IV a 12.
מי כמוכה אלהי ישראל A^1 28; A^2 81; Ber 195 a; II 41

¹ הפיוט הזה נאמר בתימן לפני קריאת התורה בשבועות ובשמחת תורה.

הלילות.

ב ב " י L.

חתן וכלה יחרון בחדוה (194 b). — אהלל לאל אשר בחר באברהם —
 (195 a). — אהלל לארון אשר בחר באיש תם. — טיהרם וזירזם. —
 החתן הזה קום קדש. — אהלל לאלהא רבא. — ברוך אשר ברא שלשה
 עולמות. — אשריך אחרן (195 b). — כו. — אהלל לאלהי אלהים. —
 אהלל לאל ואשיר. — אהלל לקורא הדורות. — מצפים לישועתך (196 a).
 — אהלל למי שהנחילנו עשרת הדברות. — אהלל למי שברא מזלות.
 — אהלל ליוצר אדם. — יקדשנו צורנו.
 ועוד נמצא בכ"י L בפני עצמו (174 b) „והללויה שומר שבת” ועוד
 ישם (184 b) „יה' החתן הזה תתברך בשלוש וחמש וגם שבע”.

הלילות.

ב כתב יד A² (118).

אהלל למי שהנחילנו עשר הדברות. — ישמרו שבת ועשו צדקה. —
 אהלל לאל אשר בחר באברהם. — חתן פרה ורבה. — אהלל לאלי ואשיר
 שירה. — גילי מאד בת ציון.
 ועוד בכ"י A² (100): חתן וכלה יחרון. — אשרי כל מהור ונקי
 מעברה. — החתן הזה תבשר השלום. — החתן הזה יברכהו אל.
 בלוח (דף 152) נדפסו ארבעה הלילות ואלה הם: אהלל ליחיד המיוחד.
 — הנה מה טיב ומה נעים. — מה נאוו על ההרים. — זמרי למלכך.

הלילות

בספר חפת חתנים (= III) מדף כ"ג עד דף ל"א.

ב. — ו' אלף בית בית אלף אלף בית אלף בית וכולכם ברוכים ו'
 נוכן כל האלפביתא עד סופו. — קול יששון. — מאד מאד יתברכו ילדי
 טהרה. — כז. — שומר הברית והחסד. — ברוך אשר כבודו מלא עולם.
 — אהוב יברך חתן זה. — צהלי קולך בת גלים. — כו. — אהלל למלך
 מלכים. — החתן הזה יברכהו אל רם. — יתברך ברכה צפונה. — אהלל
 לאלי שהוא מגני ועזרי. — החתן הזה יהי מקורך ברוך. — הנה מה טוב
 ומה נעים. — לד. — החתן הזה תבושר. — ירבו היששונות. — החתן
 הזה תתברך בשלש וחמש וגם שבע. — מי ומי ומי כמוך אהוב. . . . —
 צאינה וראינה. — המלאך הגואל. — אהלל לבורא. — ג. — אהלל לאל
 עליון. — יז. — אהלל למי שברא שחקים. — חני על דגלך. — קום
 חתן. — אהלל לאל אשר ארבע חיות. — יד. — החתן הזה יברכהו
 נאדר בקדושה.

בבודו מלא עולם. — לו. — לה. — לו (153 a). — החתן הזה יהי
מקורך ברוך מטה מוצעת ושלחן ערוך. — החתן הזה יהי אל עונה. —
חתן זה פרה ורבה. — משחם שמן ששון. — אהלל ליחיד המיוחד. —
לב. — ירבו הששונות (153 b). — י. — אהלל לאלי שהוא מגני ועזרי
— ב. — חר גדיא חר גדיא (154 a)¹.
ועוד נמצא בכ"י Be (108 a) "והללויה דבדיחותא" בלשון ארמית.

הלילות.

בכתי יד Ga.

והללויה קול ששון וקול שמחה² (138 b). — יז. — לד. — ל.
— ח (139 a). — אהלל לאלי שהוא מגני ועזרי³. — לה. — לב. —
לה. — אהלל למי שברא שהקים בלא יגיעה (139 b). — החתן הזה
יברכנו אל. — מאד מאד יתברכו ילדי טהרה. — זמרי למלך בת ציון. — לו.
ועוד בנספח לכ"י Ga "בתי הלילות" (157 b—160 b) ואלה הם:
אהלל למי שהנחילנו עשרת חבירות. — קול קורא בהרים. —
אהלל למרי מלכא די בחר בישראל. — ברוך אשר כבודו מלא עולם⁴. —
יז. — ל. — ח. — לה. — עיני י"י על צדיקים⁵. — לד. — מאד
מאד יתברכו ילדי טהרה⁶. — יתגדל[ו] שמחות בישראל. — כלה מה
נעמת ומה יפית. — אשריך אהרן. — לה. — מהרה י"י אלהינו. — מה
נאו על ההרים. — כו. — החתן הזה קים קרא. — נעמת החתן הזה
מאד. — לא. — הילד הנמול הזה⁷. — אהלל לאדון. — משחם שמן
[ששון] והור והדר⁸. — יד. — עמוק עמוק. — כז. — ב. — מרי
דבי דינא.

ובתוך כ"י Ga (127 b) נמצא בפני עצמו שיר קטן "והללויה זמרי
למלך בת ציון" שמקומו בעצם כ"י זה גם בתוך ההלילות ונמצא בפני עצמו
גם בתוך כ"י L (187 a).

¹ זה חר גדיא שנמצא בסוף הגדת פסח שלנו אך פה השיר משובש: במקום
שונרא יש כלבא ובמקום תורא שונרא.

² הוא השיר הנמצא גם בכ"י Be בראש ההלילות.

³ גם בכ"י Be.

⁴ גם בכ"י Be.

⁵ גם בכ"י Be.

⁶ גם בכ"י Ga.

⁷ הבית הזה והבא אחריו לברית מילה נאמרו.

⁸ גם בכ"י Be.

- מה לך גברת בגוף נעצרת אמרי עתרת ואל תזכרי יום מגנה
הדרת קהלה ענו קול תהלה י"י סגולה במקום עונג ועדנה
אלהים חיים ישיבכם נקיים יפרה זכויים ובאו ציון ברנה.
יד. יה אזכרה לי תעזרה.
טו. אהלל לאל רם ונשא.
טז. אהלל למי שברא עולמו בימים ישה (283 a).
יז. מה נהדר חתן זה ביפיו.
יח. אלהא דקימין קדמוהי שרפין (283 b).
יט. אהלל בחדוא למרי דארעא.
כ. אהלל בחדון למרי דמלכון.
כא. אהלל בקלא לרבן דכלא (284 a).
כב. אהלל בתושבחן למרי נצחן.
כג. אהלל לאל רם ונשא על כל מהלליו.
כד. אהלל לאל.
כה. אברך החתן והשושבינים.
כו. אשריך משה ששמעת קולו של הקדוש ברוך הוא (284 b).
כז. עטריך בחתונה וכן יעטריך בשמחה מליאה.
כח. החתן הזה.
כט. החתן הזה.
ל. צהלו ידידי חתן.
לא. חי י"י.
לב. נפש חרדה.
לג. אלהים לכל.
לד. החתן הזה [אלהים] לכל משאלותיו ימלאם (285 a).
לה. החתן הזה יברכהו האל.
לו. החתן הזה.
לז. פועל ישועות.
לח. וישרוק להושיעני.

הלילות.

בכתב יד ¹Be.

- והללויה קול ששון וקול שמחה (151 b). — ל. — בז. — א. —
לח (152 a). — יז. — לד. — עיני י"י אל צדיקים. — כח. — חני
על דגלך וצפי (152 b). — למלך ישראל וגואלו. — טז. — ברוך אשר

⁽¹⁾ לפני כל שיר שיר מלת "והללויה" וכן בשאר כתבי יד. השירים הנמצאים בתוך הלילות של כתב יד Ber רשמתים בסימן המספר שלהם וכן עשיתי בהלילות כתבי יד האחרים

- א' ל' אשר בחר בנו (A² 35; Ber 236 b; L 193 b).
- א' ל' אשר גמל לנו (A² 41; Be 149 b; Ga 138 a; L 192 a; III a 21 b).
- 5 א' ל' אשר לנו קדש (A² 40; L 194 b).
- א' ל' הבוחר במשה (Be 150 a; Ber 279 a; III a 21 a).
- א' ל' הבוחר בפינחס (Be 150 a; Ber 279 a III a 21 b).
- א' ל' והשיר לו אסדיר (A² 99 B 57 a; Be 149 b; Ber 279 a; Ga 137 a; K¹ ch 5; L 192 a; III a 21 a; 152).
- א' ל' י"י משגבי (Ber 279 a).
- 10 א' ל' להוציא הכלה (A² 38; Be 148 b; Ga 138 a, 156 a; L 194 a; III a 22 a).
- א' ל' נתן את התורה (III a 22 a).
- א' ל' עבד לנא נסין (B 56; Ga 137 b; III a 21 b).
- א' ל' ים על כל תהלה (Ber 279 b).
- א' ל' אלאהן קדוסא אשר פדה עמו מן ציון אלהבסא (L 180 a).
- 15 א' ל' והידן גבארא הוא במקומו ואלמלוך אדוארא (L 192 b).

הלילות.

בכתב יד Ber לפי רשימת כ"י זה¹).

- א. אהלל למלך ונורא אשר לו הגבורה וההוד והתפארה ואין חקר לגדולתו (280 b).
- ב. אהלל לאל מלך וגואל צור ישראל (על דרך א"ב) (281 a).
- ג. אהלל לאל הנגלה על הר סיני (על עשרת הדברות).
- ד. אישריך שפתך מה יקרה.
- ה. בטרם בוא כלה וכניסת חתן.
- ו. גמל י"י טוב על עבדיו.
- ז. דרכי אלהיך תפוס דודי (281 b).
- ח. הנה מה טוב ומה נעים להקת חתנים.
- ט. זכרך אלהים שכל טוב.
- י. אהלל לאל.
- יא. זכותיה דמרי עלמא אני ממלל (282 a).
- יב. יצמח חומר עוז לעמו.
- יג. ²(שבח צור קוני דר במעונה דברי לשוני והביעי בקול רנה (282 b) לבשי יחידה לבוש חור חמדה ושחי בקידה והרבי דברי תחנה

¹ בסוף כל שירה: והללויה. בתוך הכ"י קצת ההלילות לקו בחסרון.

² הנני מעתיק פה כל השיר שרשום בראש חרוזיו שם "שלם" או "שלמה", ואפשר שהוא שבזי.

161. — מה יקרה שבת 183. — מה תפחדי נפשי 178. — עלמה
גברת עלמות 101. — צאינה בנות נוא 150. — רצה שיחי וקבל
165. — שאו כנפי ישרים 115. — שוכן עד גאלנו 28. — שחק
מקודר 132 ("פי וצף יהוד צנעא"). — שחרים נקרעו 114. — שיר
חדש בפי כולנו 71. — שלום לנימול 72, 73. — שמח דודי ביום
פורים 104.

b. עלמה צפונה 100. — עת יששון הבנים 185. — שדי עלמה תוך לבי
133. — שים אישישה על ימיני 166. — שמעו לי כל מקהלות 90.

*

שירי התונה.

שירים אשר תחלתם מלת אהוב.

- אהוב במלוכה ברוך כהלכה (IIIa 22b)¹.
אהוב יברך החתן כליל חתן לברכה (B 55; Be 149 a; Ber 280 a; Ga 137 a; K¹ ch 3; L 191 b; IIIa 21 a).
אהוב יוצר ארם חקק חוק לנשים (Be 148 b).
אהוב לא ינום ברוך לא יישן (IIIa 23 a)².
5 אהוב מהר המור נתן לי טוב לשמור (A² 36; Ber 280 a; L 193 b).
אהוב מהר המור נתן לי מורישה (Be 149 b; Ber 279 b; Ga 136 b; K¹ ch 4; L 193 b; IIIa 22 b; 151).
אהוב ממצרים ביר הוציאנו (B 54; Be 149 a; Ber 280 a; Ga 136 b; K¹ ch 3; L 191 b).
אהוב ממצרים עבד לנא נסין (A² 98; L 194 b).
אהוב משמים נתן לי לקח טוב (Ga 137 b; L 192 a).
10 אהוב נגלה על הר סיני ונתן תורה לישראל (Be 150 a).
אהוב גם סימנן סימן טוב סימנן (Ga 137 b; L 192 a).
אהוב עושה נסים יחידה המליכה (IIIa 22 b).
אהוב על הר סיני הנחיל תורה לחמושים (Be 150 a; Ber 280 a; Ga 137 a).
אהוב צוה לשמח עם אישה חרישה (Be 150 a; Ber 279 b).

שירים אשר תחלתם מלות אישירה לאהוב.

- אישירה לאהוב אלהי ישראל (Be 150 a; Ber 279 a; IIIa 21 a).
א' לי אלהי הרוחות (A² 43).

¹ הוא השיר שנמצא בהגדת פסח שלנו רק שנאמר בראשו אהוב במקום אדיר.

² בראש השיר ובסופו נאמר הבית הזה: עת דודים בלה באתי לגני פרחי הגפן הנץ רמוני.

סבחאן רב אלערש אלמעלא רב אלסמאואת אלעלא (שיר אזור, ה' בתים. Ber 173 a).

סלי קלבי ואנא פרהאן בדכר אלואחר אלרחמאן (II 49).
קאל אלאדיב אללה אכבר סרע אלגפא מנך צהר (שיר אזור, ה' בתים L 89 a; M s 83; III 144).

200 קאל ראובן יריד יחכי לנא אין יהודה: מקדם מלכנא (II 50).
קאלת תעז אלעדינה גנת אלאוטאן יא מן רסולי אלא צנעא בדא אלעלואן (A³ 60; L 181 a; M s 75; III 146).
רב מוסא אלכלים לה תגלא אלרחמאן (שיר אזור, ה' בתים. Ber 137 b).
רמאני עיטמוס מן פוק וכרה סבא עקלי ואסחר לאלמנאמי
(A¹ 58; A² 65; B 37; Be 39 b; Ber 255 b; Ga 24 b; L 49 a; M n 11; III 64).

שוק יא נדמתי בכרה ונדכר מן לה קדרה
(A² 31; M z 15).

205 תגרבת ען אהלי פיא מול גרבתי
(A¹ 127; Be 124 b; K¹ n 40; III 69; IV 145).

שירי ש אינם נמצאים כי אם בכ"י M.

a. אעורר את לבבי מתנומה (על דרך א"ב) M n 81.
אתחיל בשם אל רם שהוא שוכן זכול (על דרך א"ב) M n 104.
שבח אתן בכל לילי ויומי M n 100.
שור משמי מרום M n 63.

c. אהללא וסהלא באלשראב M n 66.
אלא יא רבנא M n 10.
אטלע . . . מן מוטנך M s 89.
סבחאן דא אלטלך אלאכבר M s 78.
קאל אלפקיה אלמצנף (על אותיות לשון ערב) M s 79.

שירי ש אינם נמצאים כי אם בכ"י M¹.

a. אהבת בת נדבה 155. — אלהי למרני הנכוחה 126. — אלהי ישמע
נא 70. — אמור לעב ותשכיב רסיסים 122. — אמרו בני ימים 118. —
אנא יריד נפשי 105. — את עפרה צבית ארמון 149. — דודים שוררו 69.
— דורשי תורה יתהלכו 152. — זכרו אותות קדמוניות 26. — יאירון
כוכבי שהק 157. — יום סוב הידיד 68. — יחידה כבסי לבך 125. —
לבבי עליכם סגלת 116. — מה אאמין בזמן 127. — מה אתנה בכופר

¹ עיין מאמרי בספר Mélanges H. Derenbourg (Paris 1909) דף 131-147.

אפתחה שיר באל ישרי שהוא חי מנוסי הוא אלהי ועושי. יא שמטרי
וזר יא מסך פי גיב תאגר כל מענא חויתה (A² 126; Be 109 a; L 167 a; III 70).

175 אתחיל לשוני תהייה למן כלק כל אלאשיא (A² 84).
בלבל צאח פי טלעת אלפגרי יתלווח כאלטיר ואלנסרי
(A² 137; M s 80; III 99).

בריק אלימן ישרי אלא טלעת אלצבאח (שיר אזור, ו' בתים Ber 157 b).
ברק בריק אלמגארב וישוש כאטרי (שיר אזור י"ב בתים)
(Ber 113 a; H 16; M s 105).

ואברא ברחמאן די באסמה בדא עלא טור סיני תגלא לאלכלים
(II 100).

180 ואברא ברחמאן מרכי באלמיוזאן אלואחד אלפרד רב אל אלעאלמאן
(II 97).

טיור אלקמארא וטיר אלחמאם תגור באלאגצאן פוק אלבסאם (שיר
אזור, ז' בתים Ber 292 b; K³ 28 b; L 104 a; M s 31; III 110).
טיר אלחמאם זרגם בברגה מא ינאם (K² 23 b; M n 65; IV 80).
יא מחגה סאלתך באלנבי באלנבי יא מחגה אקרבי
(Be 109 b; L 109 b; M n 100; III 124).

יא מרחבא אליום ויא סידי מנין וכס הייאת ומא כך מן בשש (H 17).
185 יא עאלם אלעעלאם ובאלסר אלכפי אנת אלדי תכפי ותכפי מא כפי
(A² 141; Be 54 a; Ber 262 b; Ga 43 b; K¹ s 31; L 26 a;
M n 68; III 54).

יא רב אסמע צותי יא סאמע אצואת אלנאם (שיר אזור, ח' בתים
(II 102).

יא רחמאן תגפר זלתי ארחמני ואקבל תובתי (II 52).
לך אלחמד יא רבי לך אלחמד דאימא

(B 16; Be 129 a; Ber 170 a; K¹ s 59; K³ 28 a; L 139 a).
לך אלחמד יא רבי לך אלחמד יא כרים (Ber 169 b; Ga 101 a).

190 לם תרא יא צאח מתל אלרסול מתל מוסא די כמל באלעקול
(Ber 212 a).

מא לאלכואכב סאמרה תפתי ען כוכב תגלא (Ber 60 bis a).

מא לאלכואכב פי מנאזלהא תתקארן באלאדואל (Ber 62 a).

מנאדי פי אלבסתאן בדא צות אלנגאם (A² 46; M z 17).

זסא באלכיר יא ודי עלא אהל אלמעאני (שיר אזור, ט' בתים Ber 145 a).

195 נסל אבראהים צאר אלמינא אכלצו אלתובאת אלא רבנא (III a 8).

סבחאן רבי כאלקי וסיידנא כאלק אלעאלם גל מן צלטאני

(II 98; IV 123).

155 יושבינים עמדו נלכה בית חתן נשאלה בשלומו נתנה לו מתן (A² 22).
שלומות עברו מני ידידים לאהי הם גדולי היהודים (Ber 14 a).

c שירים בלשון ערב.

- אבדע בואחד פי סמא פאהם למפצח ועגמא (Ber 302 b; II 59).
אבדע בדי באלערש קאדר סבהאן מנשי לאלגמאם (Ber 305 a).
אבדע ברבי די כלק עידאן מכסי באלורק (Ber 303 b; II 103).
160 אבתדע באללה עאלי אלמכאן אלדי לעאלם יקול כן פכאן (A² 47).
אגין טרפי וקלבי פיה מא פיה ואכתם אלסר פי קלבי ואכפיה
(A¹ 129; Ber 236 b; Ga 41 b; K¹ n 33).
אהיה תגלא למוסא באלביאן וקאל רוח ענר פרעון אלמהין (II 48).
אזמרה שיר לאל רם מזוסי כאלק ארצן גבאלן ראסיאת (בדרך א"ב)
(Ber 79 a).
אללה ירחמני יסמע דעא קלבי ויעלם (Ber 157 a).
165 אלף אלפת נפסי חרתן מתל מא אלשמס אדי נורה זהק (בדרך א"ב)
(Be 55 b; 136 b; M s 110).
אלף אלפת קלבי צביתן יא נדימי ועקלי אנחרק (על דרך א"ב)
(A² 78; B 25; Be 70 b; Ber 128 a; Ga 125 b; K¹ s 15;
K² 13 a; L 107 a; M s 22; I 19; III 80).
אסבה אלאה אלכל ואעלן בטאעתה (שיר אזור י"ג בתים L 136 a).
אסבה אלאה אלערש ואחד בוחדתה שיר אזור, מ"ב בתים (Ber 162 b).
אסבה כאלקי עאלם בסרי. אסאלך יא רחמאן תנצר לחאלי (על דרך
א"ב 26 IV; 99 II; 42 a L; 104 a Ga; 58 b Be).
170 אסבה כאלקי מא דמת עאיש עלא אלדניא אסבה פי חיאתי (על
דרך א"ב) (A¹ 69; A³ 26; Be 28 a; K¹ n 42; K³ 38 a; L 41 a; M n 13; IV 27).
אסבה לרב אלגוד מפיין בנעמתה אדי אצטפא יעקוב ונסלה ונצבתה
(שיר אזור, י"ד בתים. Ga 105 b; Ber 160 a; A² 142).
אסמעו קולי אנא חנה ואנצרו מא בדא לי (בראש השיר: האזה קצת
חנה ואולאדהא עליהם שלום) (A² 125).
אפתחה שיר בשדי מחסי כאלק אלכל ומכמל באלצפאת. אלמעלם
יקול יא האגסי קוב ואבדע קואפי חאליאת (על דרך א"ב)
(A¹ 145; Ber 125 b; H 12; K³ 48 b; M s 4; L 108 b; M¹ 167;
I 30; III 73).

(¹) נדפס בספר Fragment eines Gebetbuches aus Yemen, von P. Heinrich (Wien 1902), דף 66—75; ולפני זה במה"ע J. Q. Review כרך ששי (1894) 124—131.

130 בשמחה ובשירה . . . לחתן ולחבורה. אומר אל נורא ארון הכל נקרא
(ועל דרך א"ב 45 A²).

דלה וריקנית למלכך הללי וברון ובשבח אל לפניו גדלי
(Ga 39 a; O 41 a; O¹ 29 b; IV 71).

הראיתם דודי בא לכרמו לחיו כשושן ממקומו (Ga 70 a).

המה בעד רקיע צמה אור לחיך גלי (Ber 294 a)¹.

135 יא מחיי אלגרום פרג עלי קלבי מן אלכלאצי (Ber 290 b).

ידידי בחיי נפשך קום ונלך למבריה (II 104).

ידידי קנה חכמה קומה ומלא לאמתחת (שיר אזור, ה' בתים
(Ber 26 a, M¹ 96).

ידידים לכו נא ונלכה באור יום אשר נגלה למישה בחור (Ber 213 a).

ידיד קומה ומימה שלח יונה למולי (שיר אזור, ח' בתים Ber 56 a).

140 ידיד קומה קנה חכמה וישו לבך למול (שיר אזור, ז' בתים Ber 57 a).

יום ליום שמחה ויום זה כבוד יום אשר נגלה למישה בסוד (Ber 209 a).

כמה יהי ביד האמה עירי והיכלי (A¹ 47).

כא לי אנא צאגר וחין מתהרמא אלמף בחאלי יא כרים יא מולא
(L 58 a; IV 119).

מהרי יונה ועופי יא חמאמת נוח קומי רפרפי

(A¹ 83; Ber 240 a; K¹ n 5).

מפאתי היכל דמעי בטל יול (Ber 23 b).

145 מתוך זמורה מהרה שירים אל הדרת יקרים אנשי כרד דקלה מפיארים
(Ber 93 a).

סבח יא נאים לאללה הו אלדאים (II 54).

סעי יונה עלות שחר וצידה תקני (שיר אזור, ז' בתים Ber 289 a).

עיק תעופף ולא תיעף ברוח אין יא מאיר פי עזמך תרוח (Ber 127 b).

פוע קמרי אלבאן גיד בציתה וסט אלבסתאן (שיר אזור, ז' בתים

Be 122 b; H 15; K³ 42 a; L 69 a; M s 28; III 138).

150 פני אדום וצה . . . ללבי ערבו (Ber 288 b).

צבייה באור דנר לשירך תמהרי בנבל וגם עשור לדורך תעוררי (שיר

אזור, י' בתים M s 106; A² 119).

צבייה יפה קומי ללבי תעוררי ומהררי חכמה בקילך תזמרי (שיר אזור,

י' בתים Be 143 b).

קום דודי הבן בענייני עד מתי נעבוד לארמוני (Be 137 b; L 76 b).

רצה שיחי וקבל יה לגיבי מחה פשעי וכפר נא לחיבי

(A¹ 130; Ga 26 b; L 53 a; IV 131).

¹ עיין לקמן פרק ד' בין שירי יהודה הלוי.

- b. שיריים מעורבים מלשון עבר וערב.
- 110 אהובי נם אלי וגואלי ברוך גבור נם אלי וגואלי (Ber 280 a).
אודה בהגיון שבח לעליון אנעים זמירותי בשיר והגיון
(A¹ 39; Ber 49 a; L 166 b).
אודה כפי יכלי לצור גואלי לו הללי נפשי לאל הללי
(A¹ 49; Ber 49 a).
איומה בהר המור עלי לך ובישרי ונשיר בשיר מזמור בניגון ליוצרי
(שיר אזור, ה' בתים. I 10; H 22; A³ 7; A¹ 66).
אלאהי יא ודוד אנצור לחאלי לאני הנת וצאלית אלהואני (בנספח B).
אל בנה אל בנה בנה ביתך בקרוב (A² 110).
115 אליהו אליהו אליהו אל ענהו וישגבהו ויפארהו (II 33; III a 22).
אנה אלאלאה סידי וקוותי ואלרגא תכון דאים פי עוני ותנצור חאלי
(A² 124; II 57).
אלף אלפת לחני פי מדיח רב אל גפורא (שיר אזור, ד' בתים
(Ga 109 a).
אלף אלפת קולי פי מדיח רב אל סמאואת (שיר אזור, ו' בתים
(Ga 102 a).
אמור לגלעד הבכור כי יהי לי שמור
(Ber 291 b; M s 69; II 56).
120 אסבה באלקי מא דמת באקי ואוול מא אצף שברה בדיא
(A¹ 20; K¹ בנספח; L 61 b; IV 2b).
אסדר ישיריא אס' ש"י אס' ש"י לאל דר בשמיא (על דרך א"ב בלשון
ארמי עברי וערבי. Ber 278 a; B 40).
אשבה לך אל ואנעים את קולי אסדר מלולי בימים ולילות (Ber 276 a).
אשורר תישבחות לבורא הרוחות ומרבה הסליחות מקבל תביא (על
דרך א"ב בלשון עברי ערבי וארמי Ber 27 b; A² 73).
אשיר בשיר חדש לאל סלסלי שירות ידידות זמרי צהלי
(A¹ 50; Ber 49 a).
125 אשירה לאהוב אלאהן קדוסא לברוך לגבור אלאהן קדוסא (L 180 a).
בבוא חתן תנו שירה מפוארה מהודרה ושבחו לאל גורא ברוב טובו
אשר הקרה (Ber 219 a).
בוא לשלום חתן . . . ושמחה במהן. שושבינים אתם מחלה רפאתם
(B 52; Be 147 a; Ber 219 b; Ga 133 b; K³ 46 a; L 190 a,
Mz 9, III a 13).
בלבל צאח פי טלעת אלפגר ושוקי לאה ומאבת אפגארי (A² 138).
בצאת חתן בכוס קדוש והוא הולך והוא יחוש (Ber 218 a).

- צבי חן החליף גילי בחילי והיבית כל רנני גם ששני
(A¹ 121; Ber 235 b; Ga 37 a; K² 25 b; III 61).
צביית חן לבנה כלכנה ושערה על מאיר לחייה עננה
(Ber 248 a; Ga 34 a; L 57 b).
- צור משלו אכלנו ברכו אמיני שבענו והותרנו כדבר י"י (A¹ 27).
ציון צבי ופאר לראש בניך תעדי עדי רקמה וגיל תחגורי (Ga 33 a).
90 קול ידידי דופק אפתחה לידידי אענה מרחיק אומרה אל דודי
(Ber 219 b; Ga 131 a; I 83 b; אבן ספיר).
קריה יפיפיה משובש לעריך עיר נאמנה את למלכך ושריך
(A¹ 70; Ber 258 b; Ga 30 a; K¹ n 9; L 56 a; O 92 b; IV 126).
- ראו חתן צעיר ימים ושנים ושפתותיו כשושנים ושנים (L 51 b).
ראיתי בחלום עלמה נקייה בחלון נשקפה מן העלייה (III 65).
ראת תמונה בחלים ותאמרה מי נשקני ואני נרדמה
(A¹ 88; Ber 229 a; I 86 b; אבן ספיר).
95 יסבה אשיר ואודה ואהלל ואתודה עלי יקר וזולל
(A¹ 52; Ber 245 a; Ga 35 a; L 33 a; M n 101; IV 37).
ישור דודי הדר צבייה עזובה בין גרודי אריות (150 לוח).
ישור כי איומה בשחקים תעל ביתה בחכמה בנתה ותפעל
(A¹ 57; Be 39 a; Ber 223 b; Ga 30 b; L 23 b).
שלום לבואך יום המנוחה כי לי בפניך שובע שמחות (Ga 6 a).
שלום לבוא שבת שלום ושמחה שלום לך שלום יום המנוחה
(A¹ 52; Ber 245 a; Ga 35 a; L 33 a; M n 101; IV 37).
שלום לעיר שלם אשר יפיה נעלם לרואים יאמרו איה (A¹ 86).
100 שם י"י אקרא אערוך בלשוני אזכרה לנורא יפקחה אור עיני (A² 23).
שמח בטוב ובין ידידי ותן הכוס בחייך לידי (A² 57; L 63 b).
שמח דודי ביום פורים ויטב לבבך ושורר על נבלים
(A¹ 14; Ber 200 b; Ga 149 a; O 70 a).
- שמחו ועלצו כל בני אפרים הודו לאל עליון ארון שמים (A¹ 20).
105 שמחו ישראל בליל חג המצות והגישו יין לארבעה כוסות (II 42).
שמחו נא שמחו נא בשמחת התורה (II 74).
ישר היקר אתה נסיכנו ונשיא אלהים את בתוכנו
(A¹ 84; B 44; Ber 13 b; Ga 165 b; K¹ s 6; L 185 b; M s 77).
- תן אישישה גם וחבית עמך ונשתה ונבית (A¹ 34).

- לאל חי ברכו נפשות חסידיו והדמו למלאכיו ירדיו
(Ber 239 a; M¹ 113).
- לבשי יחידה עוז ואל אל רנני עורי כיונה אך בצלו קנני (A¹ 110).
לי צביה עלמה היא דמות רעיתי (Ga 132 b) בכ"י M¹ 171:
"לדאוד בן סער ז"ל".
- 65 למי תורה למי משרה יקרה למי הם ישוררו שירות יקרים
(A¹ 128; Ber 249 a; Ga 34 a; K¹ n 29).
- לפלא הרמון אדמה רקתך כגובה הארמון גבוהה קומתך
(A² 72; B 39; Be 146 a; Ber 12 b, 275 b; Ga 135 b;
K¹ ch 1; L 190 b; M z 16; M¹ 43; O 54 b; I 83 b).
לציון שאפה נפשי ורוחי היות בה כל ימי חיי מנוחי
(A¹ 108; Ber 231 b).
- מברך רחמנא מהשנא עידנא (בלשון ארמי L 197 a).
מהיכלי ארמון יקר גליתי ובעיר קטנה בית זבול בניתי (A¹ 95; Ber 231 b).
70 מהיכלי גלגל יקר גליתי ובבור חשכים אהלי נטיתי (A¹ 94).
מה נהדר חתן זה ביפיו בהתעטפו כלבוש כלך (Be 154 b).
מה נעלה שמש ומה תופיע תור בת אביחיל כבר הגיע (A¹ 17).
מחסדך תן לי אדון שמים חוסה בעת אשא לך עינים
(A¹ 126; Be 60 b; Ber 260 b; Ga 40 b; M n 27; M¹ 173).
מי זאת כשחר נשקפה ותעל לא היא דמות חמה ולא בת בעל
(Ber 236 a; M¹ 162).
- 75 ממעלות גבהי זבול הופיעה לאמר לציון בא זמן הישועה (Ber 240 b).
מפי אל מפי אל יתברך ישראל (A² 30; L 197 b; O⁵ 79 b).
נדרה שנת עיני ונפשי נקטה אש הנדור בער בלבי להטה (L 60 b).
נטה אל בית ידיך ויינו וכוס תסוב כשמש על ימינו
(Ga 33 b; M¹ 106).
- סורי יחידה למול בוראך והתבונני (A¹ 101; Ber 258 a).
80 סורו יגונותי (עיין לקמן פרק ד' בין שירי הרמב"ם).
עגלת שלישיה צרופה בכור עוני (Ber 295 a; Ga 17 b).
עור דוד אל תישן שתה כוס יישן עם אילי בשן (שיר אזור, ה' בתים
(Ber 15 b).
- עורו ישיני לב למתי תישנו קימו סעו כי בית אחרים תשכנו (III 59).
על אהבתך אשתה גביעי שלום לך שלום יום שביעי
(A² 11; Be 6 b; Ber 5 b; Ga 4 b; K⁵ 52 a; L 5 a; M t 6;
M¹ 7; II 7; IV a 14).
- 85 עלי כל אכילה ברכו י"י זה השלחן אשר לפני י"י
(Ber 45 b; M¹ 184; II 34; III a 27).

- בשם אל חי נפתח שפתני ארון עולם נהלל בשירני (Ber 17 a).
בתופים ומחולות בזמר ותהללות בשמחת חתן זה (Ber 275 b).
- 40 הה מזמן קשה ומרוב מעלי שדי ראה עניי ורפא מחלי
(Ber 256a; Ga 33a; III 42).
השיבוני באיש (אשר) אין בו נישמה והוא ירוץ כאחר הצבאים
(A¹ 122; Ber 257 b; III 43).
השיבוני באיש נאה והדור והוא בוכה (Ber 257 b).
השיבוני בחייכם ישאלה עלי מלה תשובה היא ברורה
(A¹ 2; A² 120; K¹ n 27; L 62 b).
השיבוני בני תורה תמימה במלך אין כמוהו באדמה
(A¹ 1; A² 121; B 63; K¹ n 13; L 63 a; O 51).
- 45 הישר אישר מושבך איתן יושב בגן ביתן ובית התן (A¹ 82; Ber 14 a).
זכרה לי אלהי ברוב טיבתך עת תעלה אתי במאזני דינך (II 70).
זכרו אותות קדומים אישר עשה רם על רמים (Ga 148 a).
חבוט כרמך אשר היום זמנו ונישתה מיין גפן בכרמו (IV 77).
חכם רוים ודיין אין כמותו ואיש משכיל וגדלה מעלתו (Ber 249 b).
- 50 הלו פני אל פירשי כפים משתחווים תמיד עלי אפים
(A¹ 102; Ber 239 b; Ga 11 b; IV 79).
טרם הייתי חסדך באני השם לאין יש והמציאני
(A¹ 67; Ga 39 b; Ber 240 a; III 48).
טרם שחקים וארקים נמתחו רכב אלהים חי לרבותים
(A¹ 98; Ber 260 b).
ידידי¹) בנה במה רמה בחכמה מפותחת (שיר אזור, ה' בתים
(Ber 26 b; M s 62).
- ידידי אם תבחר להבין סוד זוהר עמוד נא בשחר לשער האורה
(A¹ 35; Be 26 a; K¹ n 45; K³ 11 a; L 22 a; III a 19; IV 92).
- 55 יה אישר ברא לעולמו בששה ובשביעי נתנהו קדושה
(A² 5; L 63 b).
- יהלל אל בפי ישרפי מעונה אשר זרח עליהם הוד שכינה (IV 83).
יהי חתן כמו איש וכימה והכלה כבת מלך פנימה (L 51 a; IV 85).
יום אזכרה קוני לבי מאור נסע (שיר אזור, ה' בתים Ber 31 b).
יום זה מכובד מכל הימים כי בו שבת צור עולמים (II 20).
- 60 יום חג חסוכות לבי שמח כוסי בימיני ואני אשבח (II 62).
כובב אשר היסקף באורו על גות הושק לפירודו במר צירה
(A¹ 103; B 61; Ber 239 a; L 57 a; M¹ 124; III 55; IV 102).
- ¹) עין לעיל פרק ב' בערך יהיא אלצא הרי סי' 7.

15. אלי שמע שיחי וחזק את עבדך (Ber 222 a).
אני אשאל אלהי יעזרני אדון עולם אשר לו הגבורה (Ber 250 a).
אני אשאל ליוצר כל יצורים שהוא אחד וגם משפיל ומרים
(A¹ 125; K¹ n 36).
אני אשאל שבח האל תחלה אשר קרא לישראל סגולה
(Be 23a; K¹ n 53; L 15a; M n 18; O¹ 52; II 26; IV 7).
אפטיר בשיר שפה ולשון צה לאל והוא ירצה כניחוח
(A² 10; Ga 13b; II, 11; III 71).
20. אקדים שיר לאל שוכן מרומות בשגיון ונגן על עלמות (על דרך א"ב
(A¹ 22).
אשבח לך שוכן ערבות ואודה את שמך בוחן לבבות (על דרך א"ב
(A¹ 23).
אשביעך דודי בחי האהבה ובחי גברת חן אשר נעמה
(A¹ 52; A³ 17; B 38; Be 50a; Ber 242b; Ga 27a; K¹ n 8;
L 21b; M n 24; O 102a; IV 57; לוח 135).
אשיר לאל רם ונשא בקראי מגלת הדסה (Ber 200a; II 81).
אשרי תמימים יושבי ביתך משתחיים תמיד לעומתך
(A¹ 101; Ber 239 b; III 58).
25. אתה ידיר נפשי טהר לב נאמן על כן דבריך לחכי ציף ומן
(A¹ 107; Ber 235b).
את יונה יפת עינים שמש בחצי שמים (Ber 203a; M¹ 142).
באת לידי מאהוב אגרת ריחה כריה מור והיא אומרת
(A¹ 99; Ber 259 b).
בוא לשלום חתן ושמחה במתן. שושבינים שמהו ובאדון כל בטחו
(A² 24; Ga 134a K¹ ch 8; L 190b; M z 11; M¹ 180).
בחירי אל ראו כי י"י נתן לכם השבת
(A¹ 6; B 3; Be 5a; Ber 5b; Ga 12a; K¹ 17;
K³ 56a; L 3b; M t 5; M¹ 5; II 5; IV a 2).
30. בידך כוס קחה ראשית תחלה וברך על פרי גפן שתולה (A¹ 22).
ביצאך ציר אלי דרך הזק פן יקרד מורך (Ber 217b; M¹ 156).
ביום שבת אשבח לאל חי גואלי (לוח 138).
ביום ראש השנה אודה וארון ואומר בשפתי ברוך אל עליון (II 60).
בני תורה השיבוני תשובות באיש הדור ומפרקתו ארוכה
(Ber 257a; O¹ 4; III 38).
35. בסוכות תשבו שבעת ימים תוסיפו שנים כמה ימים (II 63).
בצאת חתן תנו שירה מפוארה מאושרה (Ber 218b; M z 12).
ברוכים אתם קהל אמוני וברוך הבא בשם י"י (II 91).

חי וקיים אשר שוכן מעון. בבית האחרון: בן לשלום III 72. —
 c. 3. יקול אלמשתאי מרפי שגאני (יקול שמעון), K¹ n 35, A¹ 130, IV 99, III 12, L 43b, M n 50, K² 13b. — 4. יקול אלמשתאי
 בלי גפאני. לפי השערתי אלמשתאי זה הוא שמעון בן כאלם שבזי
 כמו בסימן הקודם A¹ 37, Ga 29 a, L 43 a, M 3b, III 51, IV 100.
 שמעיה. b שבה אשר ואודה ואהלל (שמעיה) A¹ 19, IV 138.
 שמריה. b מה לך לבבי בשינה מהר ענה רנה. שיר אזור ה' בתים ובתוך
 השיר: עבדך שמריה Ber 53 a.
 שת. a צביית חן במור תגמור ראיתיה במזל שור. בבית האחרון נזכר שם
 המחבר: דבר שת זה ושירתו Ber 214b, Ga 134 b.

שירי תימן שלא נודע שם מחברם.

a שירים בלשון עבר.

אברך ישם כבוד שוכן מעונים אשר הכל בידו הם נתונים
 (L 51b; III 32).

אגיל ואשמח ולאל אשבח ואזבח זבח ביום הפסח
 (A² 82; B 31; Ga 147b).

אהיה אשר אהיה אלהים אל אמת אומן אמונתך אני אודיע
 (Ga 27b; L 52 a; IV 60).

אהלל אל ברוב שמחה ושירים ואודנו במיטב האמרים
 (Ber 280b; L 51 a; IV 61).

5 אודה לשת לנפש חכמה חכמה רמה (Ber 11b).
 אחלי תביט בעינך בעני עבדך ובנך (A¹ 35; K¹ s 14; M¹ 102).
 אחר אבילה ברכו אחים זה השלחן אשר לפני אלהים
 (II 33; IIIa 31).

אל אל קדוש חי נבדל אריד על שיחי ונירי (A¹ 38).
 אל אשר לו הגדולה והנבורה והממשלה (IIIa 12).
 10 אלהי אם מאוד גדל עוני מחהו כי שמך נקרא מעוני (A¹ 19).
 אלהי שא עינותי וכפר ואם רבו ועצמו מלספר (II 61).

אלהים אשאלה יחיש משיחו ויבע קץ עדתו שה פזורה
 (A¹ 39; A³ 10; Be 42a; H 2; K¹ n 49; K³ 8b; L 46a;
 M n 82; O 41; IV 38; 135).

אל חי יפתח אוצרות שמים ישב רוהו יזלו מים (II 66).
 אלי ראה עניי וקולי תשמעה השקף ממעון קדישך ברחמים הופעה
 (שיר אזור, ה' בתים M¹ 172 Ber 222b).

שלום. a שלומות אשלחה מתוך כפרים (שלום) Mn 80.
שלום ערני. a 1. אפתחה שפתי בשיר ואשנן (שלום ערני) II 21.
 — 2. חמדת לבי יום שעשועי יום השבת יום שביעי (אני שלום
 ערני הזק) II 23. — 3. נוחלי יום מנוחה שירו נא שיר לאל (שלום
 ערני הזק) II 28.

שלמה. a 1. מי ישמעה בת קול שהיא נצפנת מבית פנימה היא
 ומתרוגגת (משלמה שלמה חרוזים) II 33 אבן ספיר, O 22 b. —
 b 2. אפצה בשיר מזמור אשבח אל גדול וגם גבור (שלמה) ש"א ו'
 בתים ומבית הראשון חסר ראשו עם אות ש' Ber 19 b. — 3. מהררי
 כתבי סעי יונה לקרית היערים (משלמה) Ber 93 b, III 134. —
 4. שומר לעם אביון בוחר בעיר ציון צור פועלי (שלמה חזק)
 A¹ 92, Ber 22 b.

שלמה בן אברהם. b אסאלך יא עוהגי יא צאה (אנא שלמה בן
 אברהם) III 85.

שלמה בן חמר. 1. היסקה אלהים ממעון שמים חוסה ורחם על בני
 אפרים («תאליף שלמה בן חמר») O 80. — 2. מי ישמעה קול בת
 שהיא נצפנת O 22 b.

שלמה בן יוסף. c ברק בריק אלחמא (בכין אבן יוסף) Ms 82.
שלמה בן משה. a שם יי אקרא אל כלל ישראל (שלמה) ובסוף:
 אני בן משה 7 Mz, Ber 208 b.

שלמה בן סעיד. a שמע האל ענינו בתפלה בעת אקרא בשיר דויד
 תהלה (שלמה) ובסוף השיר: בכין ילוד חזמק, A¹ 50, 2² 54,
 B 60, Be 41 b, Ber 259 b, Ga 162 a, K¹ n 11, K³ 4 b,
 L 40 a, Mn 19, III 67, IV 13 a.

שלמה בן שלם (או שלום). a 1. ביצאך ציר לדרכך עמוד תקן
 לבושיך (שלמה בן שלום) A² 29, Ber 217 a, Mz 13. —
 2. נפש חשוקה איך בהבל תהבלי (אני שלמה בן שלם) Mn 111.
 — b 3. יא קלב מא באלך תפכר כתרתי פני אלצגר (שלמה בן
 שלם) ש"א יי בתים) III 152.

שמואל. a 1. שבה אומרים בני אמוני על שבת ורוב טובו (שמואל)
 A¹ 01, A² 12, A³ 44, Be 5 b, Ber 6 a, Ga 7 a, K¹ 8, L 4 a,
 Mt 8, M¹ 8, III 6, IV a 3. — 2. שיר חדש לקונך M¹ 88.

שמעון בן סאלם (שלם) אלמשתאי. b 1. אדיב אלעקל יא זין
 אלמשתאי למא אבטית האגרת אלגזאלי (אנא שמעון בן סאלם)
 A¹ 111, A³ 19, B בנספח, Be 35 b, H 4, K¹ n 15, L 31 b,
 Mn 61, III 4, IV 28 (13 a). — 2. אפתחה שיר לשדי האדון

סעיד בן דויד הלוי. b דודי בחייך סדרה לשירה אל קול כלי. בתוך השיר: חזמק שמי מערת לוייה ילוד לרוד Ber 172 b.

סעיד בן חיים. a קח נא סכום ימים למלת בן. חידה אשר פתונה שם המחבר: חזמק בן חיים A¹ 78.

סעיד בן יוסף הפרצי. a. 1. אלהי ינילה זכרי (אני חזמק בן יוסף הפרצי) Mn 85. — 2. שבח אזכיר יאודה (ג"כ) Mn 87.

סעיד בן יוסף ירושלמי. a אפתחה פי וצורי אשאלה. בתוך השיר: חזמק. . . בן ליוסף הירושלמי Ber 126 a.

סעיד בן יעקב. b אוכיר בשיר חדש בלב נאמן. שם המחבר נזכר בסוף הבית האחרון Ber 105 b.

סעיד בן מרדך. a מי זאת נשקפה (לסעיד בן מרדך ז"ל) M¹ 136.

עואץ. c קאל אלמכא יא עדן אסמע ואתפכר. שם המחבר נזכר בבית הראשון באותיותיו: עא"ן וא"ו אל"ף צאד"י, (רק סוף השיר) A³ 59 III 145.

עואץ אבן אלנהיבי. c מסאן באלרצא ואלעאפיה ואלכיר דאים. שיר אזור י"ב בתים בסוף הבית הג' נזכר שם המחבר: עואץ אבן אלנהיבי (כן נקוד בכ"י Ber ובכ"י L אבל ברפוס III אלנהיבי בלי נקודה) Ber 142 a, K³ 29 a, L 100 b, A³ 37 (רק חציו הראשון) Ms 15, III 129.

עורד. b מנת לבי אשבח בהגיון צח לקוני (מעורד) A¹ 115.

עורד בן זכריה. b. 1. אבדע במן הו עאלי אלשאן די הו סלאטי ואלאמאן (אני עורד בן זכריה) ש"א י"ז בתים III 86. — c. 2. צידה בדת לון אכילי מן ראם גבל לתזגלי (צו עורד מנוחה ימצא). ומשער אני שהוא בן זכריה III 139.

עמראן אבן אבו אלפתח. c קאל עמראן אבן אבו אלפתח אין אלאקדאח אלתקאלי II 55.

פינחס. c אבדע ברב אלערש (אני פינחס) Mn 98.

צאלח. a לקראת שבת אצא בשמחה כי בה תהא נפשי שמחה (לצאלח) K¹ 19, L 6 a.

אלצארמי. c אלף אלפת נפסי צביתן יא נדימי וקלבי אסתראה. על דרך א"ב ובבית האחרון נזכר שם המחבר Be 123 b, I 20, III 81.

צארם הלוי. b אזכיר שבח צור קוני מגני ראשון ואחרון. ש"א י' בתים ובראש הבית השני: קאל צארם אלליואני Ber 96 b.

ציון בן סעדיה. a צביה בהר המור עלי לך ובשרי (ציון ב סעדיה) Ms 109.

רפאל. a רם אמור לצערי דיו ותחי נפשי ותודך (רפאל) III 60.

שם אביו: בן ליוסף Ber 189 b. — 5. יום ליום שמחה ויום זה ישון (סעדיה בן יוסף) Ber 211 a. — 6. מסאן באלנעים ואלגוד לכל עדה איומה (מסעדיה) ש"א ו' בתים ובאחרון נזכר שם אביו: ולר יוסף Ber 144 a. — 7. סלאם אללה באלחאני עלא אכואני עדר מא תנטק אלסאני (סעדיה) ש"א ו' בתים בתוך האחרון נזכר שם אביו Ber 65 b. — 8. שמחי יחידה רנני לשם אל לשמו אשורר (שעדיה) ש"א ו' בתים ובבית ה' נזכר שם אביו: יהוסף Ber 116 a.

סעדיה בן עמרם. b. 1. כפרי תמה תמימה ספרי נגיל בתמה (סעדיה בן עמרם) A¹ 31, Be 118 a, Ber 46 b, Ga 90 a, L 121 a, Ms 2, M¹ 182, O 51. — 2. תן אשישה לי ידידי תנה הכוס לידי. בסוף השיר: ילר לעמרם ומשער אני שהוא סעדיה בן עמרם, A¹ 32, A³ 75, B כנספח, Be 118 b, Ber 47 a, Ga 52 a, K³ 62 b, L 121 b, Ms 25, IIIa 9.

סעדיה בן שלמה. c. אלאהי סיירי כאלקי ומקצדי (אני סעדיה בן שלמה אליתים) A¹ 114.

סעדיה הכהן. b. מפתח לשוני באהיה ראחם לאלאמואת ואלאחיא (מסעדיה כהן) A² 109, L 158 a.

סעדיה טויל. a. אצולה מלפנים קדומת הזמנים (אני סעדיה טויל) II 75.

סעודי. c. באסם אללה אנא טאלב רצא אללה. בסוף מזכיר את שמו: סעודי A¹ 122, A² 114.

סעיד. a. 1. איומתי תעורר שיר נגינות לאל ברוך מרומם על תהלות (אני חזמק) L 15 b, 57 a. — 2. אני הדל ומעוזי טוב וסלח שגיאותי בלוחות הן כתובות (אני חזמק) Mn 86, IV, 10. — 3. חכמים פירשו דברי שמועה (חזמק) K¹ n 25, Mn 72, IV 76. — 4. חמדת הימים השביעי נקרא (חזמק יצי) IV 78. — 5. השקי בבת מלכים תמה תענה תמללי (חזמק) A¹ 46, M¹ 181, O 40 b. — 6. חתן תנה הכוס ומהרה אל ירגזה לבך ואל תירא (חזמק) B 46, Ber 13 a. — 7. יחיד ומדומם בורא נשמה הישם באפי נפש חכמה. בתוך השיר: ושמי בשירי חזמק Ber 120 b. — 8. לכל מדה מאוסה המריבה (לחזמק) Mn 69. — 8 b. לכל מדה מעולה השתיקה (לחזמק) Mn 69. — 9. מיין ישן ורד עם שושן (מחזמק) Ber 40 a. — 10. שוכן הרום מעלה ומטה ישקפה. בתוך השיר: חזמק שהוא אביון A¹ 82. — 11. b. לבי לעלמה שרה גבירה ורמה תסיר למזור וגם חלי. ש"א ה' בתים ובסופו נרשם שם המחבר באותיותיו Ber 124 b.

סעדיה. a. 1. אגיל ואשמח ולאל אשבח ואזבח זבח ביום הפסח (אני סעדיה) A^2 104, A^3 50, Ber 196 a, Ga 146 b, O 69, II 44. — 2. לנר ולבשמים נפשי מיהלה אם תתנו לי כוס יין להכדלה (לסעדיה) A^1 07, B 5, Be 21 a, Ber 10 b, Ga 16 b, K^1 22, — 3. מאהבת האל אותנו הנחילנו השבת (משעדיה) II 30. — 4. סימן טוב בפי כולנו סר כל יגון מתוכנו (סעדיה) II 92. — 5. שדי שמע קול קוראים אליך (שעדיה). (בסופו) IV 144. — 6. שמחו בשמחת שבת יקרה אשר צוה גדול ונורא (שעדיה) II 27. — 7. שמש בגבעון דום לראות צביית החן (סעדיה) Ber 33 a. — 8. b. אשאל לנורא עונה לעמו בצרה (אני סעדיה) שיר אזור " בתים בלשון עבר וערב וארם Ber 74 a, Ms 27. — 9. ידיר עורה קומה ואשלחך בשורה (סעדיה) ש"א ו' בתים Ga 111 b. — 10. רב מוסא אלכלים אלמעצם די כלם (צעדיה שמי) Ber 138 a. — 11. שישו בני משרה כי ניבכם זרח מהיכלי (שעדיה) A^1 041. — 12. ששתי בעלמה זכה טהורה ותמה (שעדיה) ש"א ה' בתים Ber 75 b.

סעדיה בן דויד הלוי. b. 1. סבחו לאלאה יא אולא אלחצור מברע אלאפראח הו ואלסרור (סעדיה בן דויד) A^2 28 (שני בתים האחרונים עם אותיות " וד' חסרים). 2. שים אשישה על ימיני היא דרוכה מגפני (שעדיה בן דויד הלוי) A^1 36. — 3. שימה ידידי בלבך התעורה (שעדיה בן דויד הלוי) Ber 71 a.

סעדיה בן זכריה. a. פרדם נמיעות בתוך המים ופרי מגדים האמת והחיים. שם המחבר ושם אביו גרמזים בתוך השיר בדרך חידה שם סעדיה במספר האותיות ושם אביו: "כמו רואה מגלה נכתבה כפלים" והיא המגלה אשר ראה אותה זכריה הנביא (ה' א') ומפני זה נרשם לפני השיר: "לר' זכריה הנביא". ואפשר שישם אביו היה יחזקאל ואל מגלת יחזקאל הנביא (ב' ז') הוא רומז הכתובה פנים ואחור (45 a) IV 125. **סעדיה בן יאיר. b.** סעי יונה עלות ישר כרגע מהרי (סעדיה בן יאיר) ש"א י' בתים L 170 a.

סעדיה בן יוסף. a. 1. יום אזכרה רעי לבי מאוד חשק (סעדיה) ש"א ו' בתים וגם באזורים נרשם בראשי החרוזים שם המחבר סעדיה וחזמק (= סעיד) ושם אביו יוסף. וסוף הבית האחרון מעורב בלשון ערב Ber 29 b. — 2. לבי לעלמה אהובה יעוף ברוב חבה (לסעדיה) ש"א ו' בתים ותהלת הבית האחרון: הקל ילוד יוסף Ber 55 a. — 3. b. אבדא אסבה אלמעבוד רב אלגור (אני סעדיה בן יוסף) Ber 71 b. — 4. אכר אלליל יא כליל קום תעלם אגתהד (אני סעדיה) ש"א ח' בתים רק סוף הבית האחרון בלשון עבר ונזכר בו

משה הענו) III 78. — 6. יא רב יא עאלי במרתיב עגיב (תאליף משה קטן יצ"ו) III 111.

משה בן סעיד. b אמדהי רוחי אלגלילא וחדהו רחמאן ומולא (אני משה סעדי) ובתוך השיר: ולד הזמק III 87.

משה בן שלמה. a 1. אזיל דמעוּת על לחיי אשפכה פי יענה שירה ולבי יכאבה (אני משה בירב שלמה חזק וברוך ואמן) III 34. — 2. מנוחת יום שבת לבבי תעירה (מהצעיר משה בן שלמה) II 12. — b 3. האת אלקלם יא זין אלאצנא ואנסך בדפתר קולנא (הקל משה) ש"א ז' בתים III 104. — 4. יא משפי אלאלים אשפי לגסמי די בקא אלימא (ילד שלמה קטן י"א) III 115. — 5. מהדר זיו עם סגולה נפתחו שכלי ולבי (משה שלמה) שיר אזור ח' בתים III 132. — c 6. יא אייהו טיר אלחמאם סלם עלא תלך אלגלאם (משה בן סלימאן ישמרו אל) III 119. — 7. יא האגסי אנבה תרתב נבה לקלבי די גַצב (משה בן כמהור"ר שלמה יצו) III 115.

משה בן שמעון. b השיבוני בני אדם באשה והיא בת איש ולה כמה זמנים. בתוך השיר: מוסי אבן שמעון A² 123.

נתן. b התן טוב ראינו כמו אור השמש. בתוך השיר: שמי עבדך נתן III 108.

סאלם בן יחיא. c אלף אלפת לחני די קצד ינצם אלקול ויחכי מא וגר. על דרך א"ב ובבית האחרון נזכר שמו ושב אביו באותיותיהם L 117 b.

סלימאן (= שלמה). b 1. ידידי עורה קומה ומהר בניירה. שיר אזור ו' בתים ובאחרון: עבדך סלימאן Ber 110b, II 65. — 2. סבהו אלרחמאן י"א מן חצר. ד' בתים עם אותיות סלמא בראשם ונראה שבתו אות י' ואות ק' חסרים Ga 103b. — c 3. אסכה כאלקי בשפאתי ונטקי. על דרך א"ב ואחר הא"ב (סלימן) Ga 113a. — 4. יא האגסי המת צנף אכדע באלאלף. על דרך א"ב ואחר הא"ב אותיות ס' ל' בראשי הבתים ואותיות מ' ו' חסרים A² 113. — 5. קאל אלאדיב כלי דעאני (סלימ) M s 83.

סלימאן אבו יוסף. c סבאני זאהי אלאוגאן בקית פיה מבתלי (סלימאן) ש"א ט' בתים ותחלת הבית השלישי: אבו יוסף יקול III 133.

סלימאן אלביהסי. b אומרה שיר לאל רם מחסי כאלק ארצן גבאל ראיסאת. על דרך א"ב בתוך השיר נקרא שם המחבר: סלימאן ובסופו תמת אביאת נצם אלביהסי A² 146, Ber 130 a.

סלימאן בן באלמק. c סבחו אסם אללה יא גמיע אלחצאר (סלימאן בן באלמק) גם בתוך השיר נזכר שם סלימאן II 101.

יחיא בן ישראל. a שלום לחתנים יחיד במרומו מעין עולמו (יחיא בן ישראל) III a 10.

יחיא בן סאלם הלוי. b אהבת יום שבת סדורה בלשוני אקום ואעירה שינה מעיני (מחמת בן חתכי הלוי) Be 14 b.

יעקב. b 1 אפתח שפתי בתחנה דודי קום נא (אני יעקב) Ga 116 a. הבית האחרון עם אות ק' בראשו חסר. — c 2. אכר אלליל יא ורוד אהצר אלדרג ואלדואת (יעקב) ש"א ו' בתים Ber 187 b.

יפת. a 1 יום השביעי המדת ימים אותו קדש שוכן מרומים (יפת) Ga 10 b. — b 2. אשבח האל שוכן שבעה על הנסים ועל התשועה (אני יפת) II 83.

יפת אבו יחיא. b אבו יחיא יקול יא רב ארחם (אני יפת) III 20. **יצחק.** b הראיתם דודי בא לכרמו לחיו כשושן ממקומו (יצחק) B 12. **יצחק בן יפת.** a הללי נפשי למלך שברא כל העולם. בתוך השיר אני יצחק ילוד יפת. בסוף A¹.

יצחק בן סעיד הכהן. c אלפת נצמי ואלכלאם שא אבדע אלקול במן הו לא ינאם. על דרך א"ב ובבית האחרון: יצחק אבן חזק מן נסל אלאמאם (יצחק בן סעיד מגזע הכהן) L 119 a, I 19 bis (19 a), III 79.

יצחק בן שת הכהן. b אשירה לאהוב וחידא גבארא. בתוך השיר: שמי יצחק בן שת אמאמא משהורא וכהן ידוע) A² 34, L 192 b. **ישועה.** a 1. ידידים נחמדים ראיתם נצמדים (ישועה) B 53, Be 146 b, Ber 276 a, Ga 136 a, K¹ ch 9, L 191 a. M¹ 144, K³ 46 b, L 191 a. — 2. יום אזכרה עפרה (ישועה) M¹ 91.

ישראל בן יוסף. a מי נשקני ואני עומדת דודי וגם רעי אני חומדת (מישראל בן יוסף רית) A¹ 92, Be 60 a, Ber 226 a, M n 109, IV 161 (42 a).

מאיר. c מא לי אנא אתווכל עלא אלאנסאני (מאיר) A¹ 27, A² 68, Be 108 b, Ber 238 a, Ga 32 a, L 52 b, M n 73, IV 120 (43 a).

מנחם. a יה ישיב שכינתו אל מעונו (מנחם) A¹ 26.

משה. a 1. אלי ראה ניבי ורחם עבדך (אני משה). שיר אזור ו' בתים והבית הג' לבדו מעורב מלשון עבר וערב Ber 200 b. — 2. אישור גם אזמר לך יחירי (אני משה) L 50 b (הבית האחרון עם אות ה' בראשו חסר). — 3. מחסדיה ומן רועה לעם נאמן הוא נבחרה (ממשה) ש"א ד' בתים Ga 110 a. — 4. מני מרום לגלגל חמה (משה) M¹ 62. — c 5. אלף אבדע כלאמי ואבתדי פי מעונת אלאהי אלואחדי. על דרך א"ב ובבית האחרון: מ"ם שי"ן ה"א אלחלים (ר"ל

יוסף חריר. b יום שבת אשמח ואשירה לך אלי אודה ואזמרה (יוסף חריר) Ber 130 b.

יוסף רצא משתא. c יא כל יא מחבוב וכס חר אלגפא (יוסף רצא משתא) A¹ 132, A³ 20, B בנספח, Be 36 b, K¹ n 51, K³ 1 b, L 16 b, M n 54, III 50, IV 98.

יוסף שלום. a פורים פורים לנו ברוך אשר בחר בנו (יוסף שלום) II 84. **יחיא. a. 1.** יחיד מרומם על כל גוויה יסר בחכמה אבן שתיה (יחיא) Ber 120 b. — **2.** מר לי מיקשן מר לי מדישן (מיחיא) אבן ספיר I 67 b. (ואולי שם המחבר יחיא אל כי בשני שירים אלה בא אחר הבתים המראים שם יחיא עוד בית המתחיל באות ל"מ"ד).

יחיא אלצאהרי (נקרא גם חיים בן סעדיה זכריה בן סעדיה וגם אבנר). **a. 1.** אודה לשת לנפש חכמה (אבנר) A¹ 74 (לפני השיר כאמר בכ"י: "למו' יחיא אלצאהרי סי' אבנר"). — **2.** אחרו מועדי מנוחתי מה מאוד נעלמו (אבנר) Ber 21 a, Ga 88 b, M¹ 99 (בכ"י Ber נאמר לפני השיר: "למו' יחיא אלצאהרי" ובכ"י M¹: ממור' חיים . . .). — **3.** אי גבורתך ימין אל הן בכל לב דרשתיך (אבנר) Ber 44 a (ולפני השיר כמו בקודם). — **4.** אכסוף לומר מי יראני שבת מלך מחמד עיני. (לפני השיר: "למו' יחיא אלצאהרי" Ber 10 a. — **5.** אפטיר בישיר שפה ולשון צה. בכ"י Ber ובכ"י Ga במקום השני נאמר לפני השיר: "למו' אלצאהרי ז"ל, 141 לוח, Ga 13 b, 171 b, Ber 3 a, A² 10, II 11, III 91. — **6.** חכם רוים ודיין אין כמוהו. לפני השיר: "למו' יחיא אלצאהרי זלה" IV 81 (30 a). — **7.** ידידי בנה במה ("למו"ר חיים בן סעדיה ז"ל אלצאהרי עלי' ספירות וזולתן") M¹ 97 b (ועיין לקמן פרק ג' סימן 53). — **8.** כוכב ראיתיהו בחזיון החלום. לפני השיר: "למו' יחיא אלצאהרי" 141 לוח, IV 101 (38 a). — **9.** לקראת פני שבת אשיש ואגילה אתעלסה כמשוש חתן על כלה (לזכריה). השיר זה נמצא בכ"י אחר סימן 4 ולפניו נאמר ולה איצא (כלומר ולו עיד) Ber 10 a. — **10.** מתוק למצוף ופגג מולצר ולבו כדונג (מזכריה בן סעדיה) Ber 7 b. — **11.** נפש יחידה איך בתוך גוף תשכני נסעת ממתקה במרה תחני. לפני השיר באמר בכ"י A¹: "למו' יחיא אלצאהרי A¹ 75, Ga 36 b, M n 75.

יחיא בן טוביה. b ידידים לכו נא ונלכה באור יום אשר נגלה למשה זהור (יחיא בן טוביה חזק) Ber 213 a.

יחיא בן יוסף ועלאני. b אתחיל באל יחיד שוכן מרום צאדק וקולה חק וליס' הו מתלנא (אני יחיא אבן יוסף ועלאני חזק ישמרהו ה') Ber 250 b, L 58 b, M n 95, O² 90.

Ms 45, O 92, I 40, III 95. — 19. ברק בריק אלחמא מן פוק
מנצ'ר גסים (בן ישראל) ש"א ה' בתים, B 21, A³ 35, A¹ 71.
20. — Be 104b, Ga 66b, L 150b, Ms 20, I, 36, II 92
טיר אלגון יבאת יחדי חרם נאצרי רקאדה (יוסף) ש"א ו' בתים ובסוף
השיר זוכר שם אביו: אסראיל אסם סידי, K¹s 23, Be 126a, A³ 3,
K³ 39b, L 148a, Ms 60, III 109. — 21. יקול אלשאער
אלנאצם אנא אלהאים וקלבי נאר מתווקרי (יוסף בן ישראל משתא)
A³ 65, Be 106a, Ms 97, III 113. — 22. סלאם אללה מן
אלשאער כמא אלמאטר (יוסף) ש"א ו' בתים ובאחרון זוכר שם אביו:
ואסם אלאב אסראיל Ber 81a.

יוסף בן משה. a. 1. יום אזכרה חטאי אני אתחרטה אודה עלי פשעי
ואל נא אחטא (יוסף בן משה) Ber 224b, Ga 37b. — 2. ירחם
אל ויהיש הגאולה ויבא קץ פדות סורה וגולה (יוסף בן משה) Be 58a,
Mn 71, IV 91 (33a).

יוסף בן סעדיה (או סעיד). a. 1. באל יחיד אני אפתח לשוני (בן שעדיא)
בבית האחרון: שמי עוף (= יוסף) Mn 78. 1 bis. שבה אשיר ואודה
(שמי יוסף בן הזמק) Mn 103. — b. 2. איומה בהר המור
עלי לך ובשרי (אני יוסף סעד) ש"א י' בתים, Be 95a, A¹ 68,
K³ 37a, L 129b, Ms 99, I 11. — 3. אלאה אלכל ויא רב
אלעבאדי. על דרך א"ב ובבית שי"ן נאמר שמי עוף עף בכנפי הכרובים
ושם אבי סעדיה הוא חמודי (עוף = יוסף בגימטריא) Be 23a, A¹ 60,
L 34b, Mn 96, IV 30. — 4. יא אייהו חור אלגנאן יא נגם
טאלע פי קראן. בבית האחרון: יוסף אסמי. . . . ואלאב חזמק אלטביב
(= יוסף שמי והאב סעיד הרופא) III 20. — 5. לבי בבינה לידע
בחכמת תכונה (ליוסף) ש"א ה' בתים ובאחרון זוכר שם אביו: סעיד
Ber 123b. — c. 6. אבדע בדי יחצי מש אלמטר. בתוך השיר
נזכר שם המחבר ושם אביו סעיד II 76.

יוסף בן שלמה. b. אעורר את לבבי מתנומה ואתכונן בסוד סתרי קדומה.
בבית האחרון: שמי יוסף ילוד בביץ Ber 263b.

יוסף בן שת. c. סלאם אללה פי נצמי עלא קומי עדר מא דאם
אלאיאמי (יוסף) ש"א ו' בתים ולפני השיר נאמר בכ"י: ליוסף בן שת
Ber 83b.

יוסף הקטן. a. ידיד עליון שמע מני דברים תהא הולך בדרכי הישרים
(יהוסף הקטן) A² 50, L 61a.

יוסף האצרי. b. יחיד שאלתיך כגודל חסדך (יוסף האצרי) Mn 83,
IV 94 (34a).

יוסף בן חיים הכהן. b אני היום בגלותי מיחל לסיד אלכל והו רב אלגללי (יוסף בן חיים הכהן רית) Be 23 b.

יוסף בן ישראל משתא. a. 1. אלהים אשאלה יוצר מאורים יגלה קץ עדתו הפזורים. בתוך השיר: שמי יוסף וישראל גבירי, A¹ 38, IV 39, L 47 a, M n 64, Be 42 b, H 3, A² 49. — 2. השיבוני באיש נאה והדור והוא בוכה ולבו אש יקדה. תחלת הבית האחרון: יהוסף בן לישראל III 44, IV 72. — 3. יצו האל לחסדו מערבות לאיש שקול כמו ששים רבבות (יוסף בן ישראל), A¹ 92, Ber 240 b, Ga 29 b, L 45 a, M n 53. — 4. יצו האל לחסדו משחקים לאיש שקול כשושנת עמקים (יוסף בן ישראל), Ber 241 a, L 45 b, M n 107, IV 96. — 5. לבי לעלמה הדורה תעוף כצפורה (ליוסף) ובבית האחרון: ילד לישראל Ber 54 a. — 6. מי נשקני ואני יושנת ויאמרה לי את היי מוכנת (מיוסף בן ישראל תנצבה), L 60 a, I 84 b, M n 37. — 7. מי נשקני ואני שוכנת על כר ועל כסת ועל מצבת (מיוסף בן ישראל רית) M n 108, IV, 159 a, I 85 a, אבן ספיר (41 a) (הבתים המתחילים באותיות "ויש' חסרים). — 8. מי נשקני ואני שכורת ויתנה עלי לבוש תפארת (מיוסף בן ישראל) I 84 b, אבן ספיר, IV 158, M n 46, L 55 a. — 9. קח נא סכום בנים לבנימי. חידה נאמר בראשה "ליוסף בן ישראל זצ"ל" (ופתרון החידה שם המחבר בעצמו) A¹ 77. — 10. קח נא סכום הדברות חידה נאמר ראשה: ליוסף בן ישראל זלה"ה (ופתרון החידה שם המחבר בעצמו) A¹ 76, IV 130 (48 a). — 11. b אלף אלפת לחני פי מדח רב אלאנאמי. שיר אזור ו' בתים. בתוך השיר: יוסף אבן אסראיל Ber 175 b, III a 11. — 12. אם אשמרה שבת נפשי שמורה לעד תהא בצרור חיים צרורה (אני יוסף בן ישראל משתא) A² 4, Be 6 b, Ber 6 b, Ga 8 a, K¹ 12, L 7 a, M t 9, O 72, II, 32, IV a 6. — 13. בוירק ילמע וגבה אצואת אלחמאים בוכרן תסגע (בן לישראל) שיר אזור ו' בתים ובבית האחרון: יהוסף L 64 b. — 14. יום ליום שמחה וצהלה ורון מלבד יום נאסף אהרון (יוסף אבן אשראל) Ber 210 b. — c. 15. אלבם אלנור קטר אלתייא ואלנסרין (יוסף בן ישראל), B 27, Be 97 a, L 159 b, M s 14, I 12. — 16. אלף אלפת קלבי פי מדיח אהל אלעלומי. ש"א ד' בתים, באחרון: יהוסף בן לישראל Ber 186 a, L 110 b, I, 18. — 17. בריק אלימן ישרי אלא טלעת אלצבאח (בן ישראל) ש"א ז' בתים A² 105, A³ 52, Be 102 a, Ga 74 b, K¹ s 55, K³ 15 b, L 133 b, M s 19, O 45, I 39, III, 96. — 18. בריק אלימן מא לך תולא עלי אלאדיב (בן ישראל) ש"א ז' בתים, B 20, L 135 a.

10. יקשב אלהים לעדת עמו אשר תעו כשה אובר ואין תובע (יהושף) Mn 62, O¹ 80, IV 90 (ברפוס IV חסר החרוז המתחיל באות ש'). — 11. ישקה אלהים ממעון קדשו ויך כל שונאי עמו כהרף עין (יהוסף) A¹ 41, A² 58, A¹ 21, B 61, Be 41b, Ber 259a, Ga 32a, 162a, K¹ n 18, K³ 6b, L 26a, Mn 25, IV 89. — 12. פתח יה שערי תשובה בלב עבדך פנה אליך (יוסף) III 60. — 13. שבח אשיר כפי כח לשוני למול ארון מחיה כל נשמה (שמי יוסף) Be 56b. — 14. שמעתי קול תוף וגם כחול (שמי יוסף) Be 129b. — 15. b איומה בהר המור עלי לך ובשרי (אט יוסף) ש"א ז' בתים I 9, A¹ 67. — 16. האת אלקלם ואלדרג יא ודי. שיר אזור ו' בתים ובתוך השיר: יוסף שמי תלמידך, A² 93, L 80a, III 103 (בכ"י A¹ חסר הבית האחרון). — 17. לבי לעלמה יפה הדורה כחמה (ליוסף) ש"א ג' בתים, Ber 123a, Ms 47, IV 128. — 18. לי צבית תואר שבתה את שכלי (לשם יוסף) Ber 207a. — 19. עורי בשיר יחידה יחידה נדכר חביבנא. בתוך השיר: יהוסף. Ber 170b (לפני השיר נאמר בכ"י: מן תאליף אלשבזי זתע כלומר: מחיבור שבזי זכותו תגן עלינו. והוא טעות). — 20. צורי שעה שועי וקול מעני (צלם יוסף) שיר אזור ה' בתים, A¹ 52. — 21. Ber 107a שמחי ענייה נגני בכנור (יוסף) ש"א ה' בתים (וחסר הבית המתחיל באות ו') A¹ 57. — 22. c אלא יא רבנא יא כיר מטלוב. שיר על מעשה יוסף הצדיק ובתוכו נאמר: ואסמי דא כמאהו צאר מכתוב כלומר: ושמי זח כמוהו היה כתוב (ר"ל ששם המחבר גם כן יוסף) A¹ 46, A² 6b, A³ 26, Be 44a, K¹ n 4a, L 33a. — 23. סלאם אללה בדא אלאחיאן עלא אלאכואן (יוסף) ש"א ז' בתים Ber 82b. — 24. סלאם אללה מן אלשאער כמא אלמאטר (יוסף) ש"א ו' בתים Ber 81a. — 25. רב מוסא אלכלים די תנבא לאלאמה (יוסף) ש"א ו' בתים.

יוסף אלמעלם. c יקול ו' אלאצבט אצף הדה אלמעאני נצרת אתנין כדאבין עיאני ("מן תאליף יוסף אלמעלם") O¹ 14.

יוסף בן אביגדור בן כלפון. a אני עבד אני צעיר וגבזה למרותי אשלח התשורה. בתוך השיר: "ואם תדע שמי תקח לעשר וגם ששה וישימים לא תסורה וקח עתה שמונים אהריהם שמי ידוע בכל אנשי חבורה" ואם כן שם המחבר יוסף. "ועוד: "ושם אבי אביגדור בן לכלפון בגן עדן תהא נפשו שמורה" Mn 77, K¹ n 14, A¹ 96.

יוסף בן אברהם. a יושב שמי שחק ברום חביון ועיו (יוסף בן אברהם) Be 135a.

זכריה בן סעדיה. עיין יחיא אלצאהרי.

חלפון. a חון ורחם עלי M¹ 154.

חסדאי. a חוס אלהי ממעונך על חבצלת שרונך (חשראי), A¹ 37, M¹ 170.

חסן אבן כנתל. b שמע אמן וקדוש וחפש בספרים (בתוך השיר נזכר שם המחבר: חסן קאל אבן כנתל) IV 69.

חסן אלחמרי אבו סעיד. b אבו חזמק יקול קלבי תדכר וגם היה בלבי אש יקודה (חסן אלחמרי) III 17.

יהודה. c 1. אסאלך יא חור אלגנאני למא למא עדבתני (יהודא). ש"א ו' בתים Be 89 b, L 90 a, M s 13, I 33, III 83. — 2. ברוך בריק אלנעאס מן פוק רישאן עגיב (יהודא) A¹ 131, L 152 a, M s 21, I 37, III, 13.

יהודה בן סעיד. c 1. באללה באדר פי מדאם אלעאצמי (יהודה בן חזמק אות) A¹ 45, Be 35 b, K³ 3 a, L 19 a, M n 91, III 38, IV 68. — 2. באללה עליך יא טיר ובלג לי סלאם (יהודה בן חזמק סבא) A¹ 131, Be 34 b, K³ 8 a, L 19 b, M n 12, III 35, IV 67 (בכ"י Be חסר חציו השני). — 3. קאל אבן חזמק כם בלית יא סאדתי (יהודה בן חזמק שמו) Be 57 a, L 29 b.

יהודה צעדי. a 1. ידיד נפשי אפרש לך בביאור שמות עשר ספירות הבלימה (יהודה צעדי) IV 93. — b 2. קאל אלפתא אלצעדי תפכר מן ציק אלחאל ואלכדר. ש"א ה' בתים. בראש השיר מכנה המחבר את עצמו האיש הצעדי כלומר מעיר צעדה ומשער אני שהוא יהודה צעדי Be 138 b, M s 98.

יוסף. a 1. אני היום מאור חושק ותאב להכנס חדרים הפנימים (יוסף) A¹ 13, Be 108 b, Ber 259 b, K³ 5 a, L 36 b, M n 26, III, 21, IV 8. — 2. אשאל אלהי יגאלה שבויים יאסוף זרuiים (אני יוסף) ש"א ז' בתים A¹ 55, A³ 56, Be 98 a, K¹ s 26, L 113 b, M s 86, I 34. — 3. אשכח יוצר מאורות על הנסים ועל הגבורות (אני יוסף) II 52. — 4. ביום השבת אעורר שיר לאל (יוסף) A¹ 44, Be 4 a, IV 65. — 5. דעת וחכמה אני שואל מאת אדון הכל יושב שמים (יוסף) III 41. — 6. ונמתי שיר רפואה לנשמה ולנפש תשובה היא רפואה (יוסף). כנראה חסר ההרוז הראשון המתחיל באות י" III 45. — 7. חמודי אל בני תורה תמימה (בתוך השיר נזכר שם המחבר) A 55, L 179 b. — 8. חונן צור בחמלתו לבן נכנס בבריתו (יוסף) M¹ 64, II 90. — 9. יפת החן ורעית ההדסים תעורר שיר לך אל חי ותנעים (יוסף שמי) L 50 a, IV 84. —

נמצא חסר והמקום ימלא חסרונו). — 5. מעיל הזמן הוחל לבי מאוד
 זחל גם שכלי (דויד). ובתוך השיר: ענרך כהן ילד לרב חזמק. ואל
 סוף השיר נספחו שתי שורות בלשון ערבי Ber 109 a. — 6. b
 אישורר שיר לאל נורא תהלה כלק אלכל באסמה אלגלילא. על דרך
 א"ב ואחר הא"ב בראשי ההרזים (דויד כהן ילד חזמק), A¹ 56,
 Be 57 a, K¹ n 48, K³ 1 b, L 47 b, M n 43, IV 42. — 7. כי
 אזכרה שבת יה אזכורה כי נוספה בי נשמה יתירה (אני דויד סעדיה)
 ובתוך השיר: דאוד מן נסל הארון Ber 193 b. — 8. c] הו לם תר
 יא צאחב נור אלגזאלה ("לדאוד ין סער ז"ל) [M¹ 159].

דויד בן שלמה הלוי. 1. a. אני אשיר לאל חי ואומר. בתוך השיר:
 דויד ילוד בכין M n 34, IV, 10. — 2. אני בשמא דקדישא אצלי
 (אני דויד בן שלמה) M n 89. — 3. אשבח ארון כל האדונים ומנהו
 אשאלה מענה לשונים (אני דויד בר שלמה הקטן הלוי) A¹ 65. —
 4. אשבח ליוצר כל בחכמה (אני דויד בר שלמה הלוי חזק) A¹ 64.
 — 5. ממעלות גבהי זבול תופיע ולצעקת הדל תקשיב תושיע (מדור
 בן שלמה הלוי חזק) A¹ 26.

דויד הכהן. 1. b. יא עאלי אלשאן יא כאלק כל מא כאן. שיר אזור
 ו' בתים ובתוך השיר: דאוד מן נסל הרון Ber 80 a. — 2. לבי
 לעלמה תאיר כסהר וחמה. ש"א ח' בתים ובאחרון מזכיר המחבר את
 שמו כמו בשיר הקודם.

דויד הלוי. b. אסדיר שבח בלשוני לאדוני מסיר לאף וחרון. ש"א י'
 בתים ותחלת הבית השני: קאל דאוד אלליואני Ber 95 b, L 154 b.
דויד בן זכריה הלוי. בכ"י M¹ סימן 134, 135 נקרא שם מלא זה
 על השירים ס"י 15, 16 המובאים לעיל בערך דויד סתם ועל ס"י 137:
 מה נאוו לחיי עלמה.

זכריה. 1. a. זרח לי ישעך אלי ומהר עדי אמות וגם יכלו שנותי (זכריה)
 A¹ 12, Ber 271 b, III, 46. — 2. לי צביה עלמה היא כמו אור
 בקר (לזכריה הקל) Ber 205 b. — 3. שבח האל אני מזכיר תחלה
 (זכריה) A¹ 48.

זכריה בן אברהם. b. האת אלקלם שאכתב רסאלה אחצר דואתי
 אלמקפלה (זכריה). ש"א ו' בתים ובתוך השיר נזכר אבי המחבר: אבן
 אברהם III 105. — c. סבאני זאהי אלאוגאן (זכריה אברהם)
 Ms 84.

זכריה בן יפת. c. זאהי אלשפאת מא מטלבה באלחסן קר שא נסלבה
 (זכריה בן יפת צובה תנצבה קטן) A² 103, L 183 a, Ms 56, III 107
 (השיר הזה נמצא גם בכ"י Ber דף 298 b אך שם נספח
 אל שיר שבזי ס"י 159).

דודי אל תישן (מדויד) Ber 40 b. — 11. קום ידידי קדש בת
בתולה נאה (דויד) A² 25. — 12. שדי אמור נא די לגלותנו
(שמי דויד קטן), A¹ 48, A² 51, B 62, Be 58 a, K¹ n 6, L 24 b, M n 8, O 54, IV, 143
בחיבה (לדויד), חצי השיר עברי והציו ארמי, A³ 39, בסופו A¹
— Be 4 b, Ber 3 a, Ga 1 b, K¹ 9, L 5 b, M t 4, II, 2
b. 14. מהרה לי דודי באשישה מיין (מדויד) A² 27. — 15. סעי
יונה ושמעיני בכנור נגני. ש"א מ' בתים ובאחרון נזכר שם המחבר
A³ 63, Be 125 a, Ber 58 b, Ga 49 a, K² 5 b, L 93 a, O 65 a,
III 134. — 16. ישבח צורי אני אסדיר אלהי אזכרה. ש"א ח' בתים
ובבית ז' נזכר שם המחבר A² 143, Ber 60 a, L 94 b. — 17. c
דאוד יקול ארחמני ואקלני יא בדר יא מניר. ש"א ד' בתים, Ber 107 b,
Ga 98 a, K¹ s 35, L 153 b.

דויד בן גד. a. 1. לי צביה עלמה היא דמות הסהר (לדויד בן גד)
b. 1, 82 b. Ber 205 a, — b. 2. לם תרא יא צאח נסל
אלכראם (לדויד בן גד) A² 32, M z 6.

דויד בן גיאת הלוי. c קאל דאוד קצדי אנצם אביאת שחדא („לדאוד
ן גיאת אללוי ז"ל") M¹ 158.

דויד בן יוסף. a. 1. בוא לשלום חתן ושמחה במתן. בבית האחרון נזכר
שם המחבר: בן יוסף B 51. Be 146 b. — 2. מה יקרה שבת ומה
כבודה ריחה קגה בושם ומור וקרה. תחלת הבית האחרון: זה סוף דבר
דויד ילוד יחוסף, A² 8, B 7, Be 9 b, Ber 2 b, Ga 3 b, K¹ 14, L 8 b, M t 17, M¹ 153, II 12, IV a 11
בכ"י M¹ נקרא שמו) — b. 3. בוא לשלום חתן, הוא השיר אשר בסימן
דאוד אלחמראני). — 1. רק נוספו עליו שני בתים ערבי ועברי ותחלת התוספת: זה דברי
ואני בן יחוסף דויד, A² 20, Ber 219 b, Ga 133 b, L 189 b, M z 10.

דויד בן ישע[יה]. a. 1. בצל הסוכה נשב שמחים ועל צורנו אנו
בטוחים (בן ישע דוד) II 57. — 2. ביצאך ציר לדרכך חזק פן תט
אחוריק (בן ישע) Ber 218 a.

דויד בן סעדיה (או סעיר) הכהן. a. 1. אלי רצה שיחי כמו זבח (דויד
בן סעדיה) K¹ 21, II 18, III 90. — 2. יצו האל לחסדו במרומים
לאיש צעיר וקטן בחברים (בתוך השיר נאמר: שמי דויד ילוד הרב
שמו חזמק) Mn 106, IV, 97. — 3. מי נשקני ואני הולכת גילה
וגם סורה ולא מולכת (מדויד בן סעדיה הכהן) Ber 225 a, Mn 105.
— 4. מי נשקני ואני נרדמת גם מעבודתי אני נוהמת (מדויד בירב
שעדיה הכהן) Ber 228 b (סוף השירה נעדר והכותב אומר: מכאן

אהרן בן סעיד. a דמעי ירדו על כל לחיי (בתוך השיר: אהרן ילד חזמק) Mn 67.

אהרן בן שלום אלמנזלי. a 1 אל חי זכר נא לי זכות נמשח וזכות בנו ישי לנגדך שח (בראש השיר: למ' אהרן בן שלום מנזלי זצ"ל ושמר רמז בסוף החרוז האחרון) Ga 10a. — 2. הה לי עלי מעלי ורוע פעלי ("לאהרן בן שלום מנזלי") Ga 31b. — 3. שבה אשיר ואודה ואנגן (אהרן בר שלום) A¹ 26bis. — 4. שבה אשיר לאבי ואדוני (אהרן בן שלום) Ga 35b. — 5. שבה אשיר כפי קוצר לשוני (אהרן) ובכ"י Ga וכ"י Be: "לאהרן בן שלום מנזלי", A¹ 129, Be 41a, Ber 244b, Ga 35a, L 37a. — 6 b פני אדום וצה ללבי ערבו ("לאהרן בן שלום מנזלי ז"ל) Ga 70a.

אלחריר. a 1 אימר לך אלהי כל היצורים ואורך ערבים גם שחרים (אלחריר) L 50a. — 2. אשבח אל אשר אין קץ (אלחריר) Mn 79.

אליהו. b אחיה אשר אחיה זכרה זכות אבות (אליהו) IIIa 28.
אלישע בן שמואל. a אבך ואהלל לסבת כל סבות ועילה לכל עילות (אלישע בן כמה"ר שמואל חזק) בנספח A¹.

אלכאולי (?). b ממערב ילוחי (אלכאולי ע"ס) M¹ 131.
אלעזר. a 1 אדון עולם ומבין תעלומות (אלעזר) M¹ 89, IIIa 1, IV, 5. — 2. מתי יבושר עם עיניו כדל שואל (מאלעזר) Ber 288a. — 3 b אשא לך משלי משלי אנביך יא חביבי (אלעזר) Ber 171a.
אשיא. a את בין עצי עדן הדס פורח ובכוכבי שחק כסיל זורח (אשיא י"צ) 137 לוח, IV, 36, Ga 40a.

דאוד אלחמראני. עיין דויד בן יוסף ס"י 1.
דויד. a 1 אגיל ואשמח ולאל אשבח ואזבח זבח ביום הפסח (דויד) על דרך א"ב II 45. — 2. אדון עולם יסוד כל היסודות וצור הכל וצופה כל עתידות (אני דויד) Ga 29b, Be 25a, A³ 15, A² 61, A¹ 25, 127 לוח, IVa 2, III, 2, Mn 33, L 39b, K¹ n 21, 172b. — 3. אודה לך אל חי ואגיד גדלך (אני דויד) A¹ 24. — 4. אל חי צוה את נחלתי לעשות סוכה על בתיים (אני דויד) II 68. — 5. גשה לאכול סעודה הנעימה (בבית האחרון אני דויד) Mn 97, IV 70. — 5. bis ידידי קום וקולמוס תן בידך (כתוך השיר: אני הקל שמי דויד) Mn 92. — 6. יום אזכרה צורי לבי מאוד שמח (דויד) ש"א, ו' בתים Ber 38a. — 7. לבי ישיר וגם יעירה וימלא שיר במתן תורה (לדויד) Ber 196b, II 71. — 7 bis לך דודי לך שלום (לדויד) M¹ 168. — 8. לנר ולבשמים נפשי מיחלה דודי תנה לי כוס יין להבדלה (אני דויד) II 35, IIIa 23. — 9. מה טוב ומה נעים שבת מנוחתי (מדויד) II 25. — 10. מיין יישן עור

אבן אלמנא. c בארץ בריק אלהוא מן פוק בסתאן נדיד. שיר אזור,
ה' בתים ובבית האחרון נזכר שם המחבר L 165 a, III, 17.

אבן גאבר. c קאל אבן גאבר לקינא צאחבין אתנין III 147.
אבן מרדך. c אלף אבדע כלאמי ואלנצאם ואדכר אללה סירי דאימא
על דרך א"ב ובבית שי"ן נזכר שם המחבר אבן מרדך Ber 129 a
עיין לקמן סעיד בן מרדך.

אבנר. עיין יחיא אלצאהרי.

אברהם. 1 a אדון עולם יסוד כל היסודות אשר יצר וציוה העתידות
(אברהם חזק) A³ 21, Be 24 b, M 3 b. — 2. אל הי בעבור שמו
יפרוש על עמו סוכת שלומו (אברהם) Ber 193 a. — 3. אליו מי
הקשה וישלם ארץ ושמים כולם בשבת (אני אברהם חזק) O⁵ 176 b,
II 16. — 4. אשורר שיר לאל שוכן מרומות (אברהם) A² 56,
L 61 a. — 5. ברכו עמים אלהינו (אברם) II 24, IIIa 32. —
6. יחיד מרומם בורא נשייה יצר והבין רום ועלייה (אברם) Bér 122 a.
— 7. ישמח חתן בי"י כי הציב את מעמדו (אברהם) Ber 203 b. —
8. לי נעימה יאתה לזמן לי זמירות בשיר ארקמן (לאברהם יזכה)
Ber 214 a. — 9 b אזכיר שבח צורי ולו אפאר לשמו אזמר (אברדם)
ש"א A¹ 58, Ber 115 a, L 112 b, M s 46. — 10 c אבדע
בקולן ינצמא ואדכר אללה בקולן פאהמא (על דרך א"ב ושם המחבר
נזכר בבית האחרון) L 178 a, M s 85. — 11. אסאלך יא עוהגי
אלגולאן תשרף עליי ברושאני (אברהם) A² 92, Be 88 b, Ga 65 b,
K³ 33 a, L 169 a, M s 12, I, 31, III, 84.

אברהם בן דויד. 1 a אשירה לאהוב אשר קדש ידיד (בסוף השיר
נזכר שם המחבר: הצעיר בן דויד וקרוב שהוא א' בן דויד). — 2 b
אמלל שיר ותשבחות לאלו למן לה פי אלסמא כרסי מהייא (אברהם
אבן קפמק) A¹ 36, A² 91, B 65, Be 49 b. K¹n 33, K² 54,
K³ 4 a, L 30 b, M n 2, O 44 b, II, 9, IV, 55. — 3. אני
אשאל אדון עולם בלבי אשר ברא לנשמה ויאר (אברהם בן דויד)
A¹ 58, Be 22 b.

אברהם בן זכריה. b אדון עולם ענני בתפלה (אברהם בן זכריה גבני)
IV, 4.

אברהם בן שלום. b יא כל יא מהכוב אזיל עני כל אלהואני (אברהם
בן שלום) ש"א י"ב בתים Be 141 a.

אהרן. 1 a אדון עולם וחופש כל לבבות (אהרן) IV 1. — 2. אהיה אשר
אהיה רצה על עבדך (אהרן) L 49 b, IV, 59. — 3. אשר ימול
בשרו יחזה אל (אהרן) A¹ 61, K¹n 19, IV, 40. — 4. שבה
אשיר כפי קוצר לשוני (אהרן) M n 102.

- 47, 48, 53, 55, 84, שלם יוסף
 89, 120, 129, 130, 132, 133
 בן יוסף 153
 ילוד יוסף 28, 109
 סאלם 111 a, 124, 150 a, 156
 (אבן יוסף) 163, 164, 167
 172, 174 (בר יוסף) 155
 סאלם אבן יוסף (אבן משתא) 178
 סאלם בן יוסף 90, 166, 179
 187 (אב שמעון)
 סאלם יוסף 157, 169, 180
 אבן יהודה (שבזי) 64
 (שלם) 22, 40
 (שלם ילוד יוסף) 77
 (שלם ילוד יהוסף) 37
 (שמי שלם ויוסף ילדהו) 87
 (בן יוסף) 29
 (סאלם) 149, 151, 173, 188
 (סאלם ולד יוסף) 142, 158
 (אבן יוסף) 162, 176, 177
 (אלמשתאי אלימאני) 148
 (אבן משתא) 161
 (שלם אבן משתא, אלמשתאי) 150
 (אבן שמעון אלמשתאי חבר אליהוד)
 143 a
- (אבן שמעון) 60, (אבן יהודה)
 69, 78, 80, 81, 82, 83, 93,
 106, 134, 142 a (אבן יהודה),
 142 b (אבן יהודה), 146, 152,
 159, 168 (אבן שמעון)
 תאלף אלשבזי משתא 184
 אלשבזי משתא הקטן הקל 61
 (אב שמעון)
 שלם יוסף משתא 33
 שלם יוסף אלמשתא 46
 שלם אלשבזי משתא 51
 שלם שבזי משתא 52
 אבן שמעון שבזי משתא 57
 (אבן יהודה)
 סאלם בן יוסף אלשבזי משתא 173
 (אבן שמעון)
 סאלם בן יוסף משתא 151 a
 שלם 25, 26, 46, 60 a, 89 a,
 97, 99, 103, 104, 107, 113,
 119 (משתא), 127, 137, 139,
 144
 המחבר שלם 101
 שלם בן יוסף 38, 45, 51 a, 54,
 91, 131, 135, 147, 181
 שלם רב יוסף 140
 שלום בירבני יוסף 49

ב.

שאר משוררי תימן ושיריהם.

- אביתר. 1 a אם בסולם בין יהודה תעלי (אביתר) M¹ 176 Ber 42 a.
 — 2. אמת אתה התננו (אביתר חוק) Ga 135 a, Ber 216 b.
 — 3. נשמות ורוחות (אביתר) M¹ 61. Mz 14.
 אביתר אלצאהרי. b מתוך זמורה מהרה M¹ 130 ממאביתר אלצאהרי זל".
 אבשי. a אפצה פי אקה סוד וחידות (אבשי) Ber 42 a.
 אבן אלאהרל. c קאל אבן אלאהרל ואפקת אבלגא. שיר אזור, ח' בתים
 Ber 300 b.

- קאל אב שמעון באלאקואל יא מפתו אלסאלי
(A³ 62; Be 65 a; K¹ s 51; K³ 36 a; L 140 a; M s 58).
- 180 קאל סאלם פציה אללסאני יא אבואני (Ber 135 b).
שגאני בארק אלקבלה מעא איול צבאה ונבהני מן אלגפלה ואפנאני
(A³ 31; Be 101 a; Ber 149 b: מ' בתים)
(K¹ s 21; K³ 22 b, 43 a; L 95 b, M s 90).
יורד מנאמי פוק ניסאן אפצח שפאתי ואללסאן (שיר אזור, מ' בתים)
(A² 112; Be 85 b; Ga 167 a; K¹ 30; K³ 21 b).
תבסם בורק נגם אלסער ואסקא מוטנה (שיר אזור, י"א בתים Ber 87 b).
תגלא עצים אלגור בתוחד אסמחו כלק נור אוול פיה מכצץ וגודה
(שיר אזור, י"ח בתים) (Ber 81 a).
185 תגלת לילת אלקררי וסאדאטי ני"אס ורנן צותהו אלקמרי וכלפני אלנצאם
(Ber 86 a; L 100 a; III, 151).
תהי"א דאעי אלעראם באי"אם אלקכול (שיר אזור, י"א בתים)
(Ber 148 a).
תווכלת בסם אללה נעם תווכלי סבחאן מן יעלם בסר תאמלי
(Ber 272 a).
תנאדם אלמישמים בבסתאנה כל מן מן מכאנה (Ga 115 a).

*

- סימני שם הטחבר הרשומים בראשי בתי שיריו
(אם נזכר השם או כנויו בתוך השיר שמתו בין חצאי עגולה).
שלם בירבי יוסף שבזי 39	ש ב ז י, (ילוד משתא) 6, 7, 11
סאלם בן יוסף שבזי 125	53, 62, 63, 65, 66, 66 a,
סאלם שבזי 102, 175	67, 70—73, 75, 76, 79, 84.
הבור שבזי 24	(אבן משתא) 86, 88, 94 a, 95
תאליף שבזי (סאלם ולר יוסף) 185	96, 98, 112 (יוסף), 145
תאליף אלשבזי 186, (סאלם) 183	153, 160, 162, 165
משתא 30, 36, 114, 118,	(אבן משתא).
122.	אלשבזי (אלמשתא) 2, 12, 101
ילוד משתא 27	אבו שמעון אלשבזי, (אבו יהודה) 1
קטן מחברי משתא (אב שמעון) 126	5, 17
משתא אלשבזי 32, 115, 173	אבו יהודה שבזי 15, 41, 74
משתא שבזי 116, 117, 121, 170	בן יוסף שבזי 21, 92
שבזי משתא 44, 182	ילוד יוסף שבזי 101, 110, 111
אלשבזי משתא, 3, 4, 9, 10, 13, 14,	שלם שבזי 135, 138, 141
16, 18 (שלם), 20, 34, 58,	שלם בן יוסף שבזי 43

- יא כל יא מחבוב תזיל עני כתר אלהואני (שיר אזור, ו' בתים)
(A² 130; Be 139 b).
- יא מבתרי פי אלקול באדר אנבה וגווב סאילך (שיר אזור, ו' בתים)
(Ber 91 a).
- יא מסתניב אלהאים אלמסכין אלטף ב' וארחם (שיר אזור, ו' בתים)
(Ber 92 a).
- 165 יא מפתין אלעלם ואלדין אפתו אלא אנתם עארפין (שיר אזור ז' בתים)
(B 29; Ber 67 a; Ga 120 a; L 86 a; M s 8; O 80 a; III, 114).
- יא מרסלי סר באלרסאלה בלג סלאמי לאלמחב
(A¹ 132; Ber 103 b; Ga 71 a; K² 25 a; III, 123).
- יא צאה לא תגבט בדא אלזמאני מה בה אמאני (שיר אזור, ו' בתים)
(A² 88; A³ 48; Be 121 a; Ber 119 a; Ga 64 b; K³ 72 b;
L 115 a; M s 39; III, 112).
- יקול אבו שמעון מנאמי שרד הגרני כלילי גצב ואנפרד (שיר אזור,
(A³ 8; Be 61 a; Ga 58 b; K¹ s 34; K³ 17 b, 74 a;
L 102 b; M s 30).
- מא לוחי אלעראים דעאני לאלאמאן ותדכרת לגו אלמעאני ואלאלחאן
(Ber 134 b).
- 170 מתא יא רעבוב תבלג צמירך פי רצאיי (שיר אזור, ח' בתים)
(A³ 2; Be 84 a; Ber 113 b; L 70 b; M s 29).
- סאלם קאל רבי מקצודי למן פי יומן קד גאז אלא ענדי (A² 122).
סבאני עוהגי אלגזלאן וגלא כרובתי בקאמה שבה גצן אלכאן חסין
(A³ 4; Be 115 a; Ber 146 b;
Ga 92 a; H 24; K¹ 22; K³ 19 a; L 97 a; M s 74; III, 113 b).
- סבחהן דא אלמלך אלאכבר די פצלה כתר
(A² 85; Ber 173 b; Ga 53 b; L 142 b M s 32).
- סבחהן די אלמלך אלאעצם פאיין באלכרם (Ber 175 b).
- 175 סבחהן כאפי אלכר ובאסט פצלה
(A¹ 133; Ber 264 b; Ga 21 b; K¹ n 10; L 18 b; M n 16;
III, 58; IV 122).
- קאל אבן יוסף יא דו אלעלם סתעלמו במא דא גרא לנא פי אללילה
אלמעצמה (A¹ 116; Be 38 a; K³ 10 b; M n 31; IV, 129).
- קאל אבן יוסף יא דו אלעלם סתעלמו תפתון מסאלתי בקלבן מחכמו
(H 6; L 18 a; III, 63; IV, 128).
- קאל אבן משתא שית אסוך יא נדים אן כנת לי צאחב מצאדק מן
קרים (A¹ 55; B בנספה; Be 55 a; Ber 273 b; K³ 9 b; L 29 a;
M n 15; III, 62; IV, 127).

- אֲכַר אֶלְלִיל יֵא מַחֲב קַם וְגוּוֹב מַסְאֲלִי (שִׁיר אֲזוּר, ז' בְּתִים)
(Ber 192 a; I, 21).
- 145 אֲכַר אֶלְלִיל יֵא פֶתֶא אֲנִתְבָּה שֶׁד בִּאזְלִי (שִׁיר אֲזוּר, ז' בְּתִים)
(Ber 192 a; M s 38).
- אֲלִבִּם אֶלְנוֹר קֶטֶר אֲלִכּוּאֲכִב אֲלֵאֲעֵלָא (Ber 134 b; I, 15).
אֲלִבִּם אֶלְנוֹר קֶצֶר אֲלֵהוּיָה חִין אֲשֶׁרֶק (I, 14).
אֲלִיךְ יֵא מְנָשִׁי אֲלִמְתָּאֲנִי אֲשֶׁכִּי גִיָא קִלְבִּי אֲלִכְאִיב (Ga 42 a).
אֲלַעֲזֹב וְעִלְמִזוּוֹג אֲגַמְעִין אוֹצְלוֹ עֲנִדְנָא מִתְשִׁאֲעֵרִין
(Ga 170 b, 168 b; K² 17 b; III, 89)
- 150 אֲלֶף אֲלִפְתָּ לַחֲנִי וְאֲלִנְצָאִם פִּי צִבְאִי וְעֹאדִי אֲלִקְלָבִי הָאִם (עַל דֶּרֶךְ א"ב).
(A¹ 86; Be 71 a; Ga 57 a; K¹ s 16; K² 20 a; L 105 b;
M s 23; O 103 a; I, 16; III, 82).
- 150a אֲלֶף אֲנִבְהָ וְקַם וְשֶׁד אֲלֶרְחִיל (M s 17).
אֲלִקְאָתָּ וְאֲלִקְהוּהָ יִנְאֲדִמּוּנִי מֵא תֵּעֲרַפּוּ אֵן אֲפִצֵּל אֲלִפְנוּנִי (III, 88).
- 151a אֲסִבְהָ לְרַב אֲלִגּוֹר בְּפִיִּיךְ לִנְעֻמָּתָהּ (ש"א מ"ז בְּתִים)
(A² 142; Ber 160 a; Ga 105 b; M s 17).
- אֲסִתִּיקְצָתָּ עֵינִי וְאֲלִנְאָם נִאִימָה מִן פִּזַּע רוּיָא רִיתְהוּ יֵא עֲאֲלִמִּין
(A¹ 14; Ber 270 b; Ga 40 b; O¹ 16 a).
- בְּרִיק אֲלִימִין הַיִּים לְקִלְבִּי וּפְכֵרְתִּי (שִׁיר אֲזוּר, י"ג בְּתִים)
(A² 106; Ber 155 b; K³ 67 a; L 163 b; M s 35).
- בְּרִיק אֲלִמְגָרִב וּבִאֲרִק אֲלִקְבִלָה תְּצֹאֲדָם (שִׁיר אֲזוּר, ו' בְּתִים)
(Ber 113 a; L 67 a).
- 155 בְּרִיק אֲלִקְבִלָה הַמֶּל מֵעֹא קֶטֶר אֲלִסְחֵאִיב (שִׁיר אֲזוּר, ח' בְּתִים)
(Ber 111 b; L 65 b).
- בְּרִק בִּאֲרִק אֲלִמְכִלָּאָף וְאוֹנִם לְגִרְבְּתִי (שִׁיר אֲזוּר, ו' בְּתִים) (III, 98).
גִּזְאֵל אֲלִבְר בִּלְשׁ טְרַפִּי עֲגִב מֵא חֲכֻמָּתָהּ (שִׁיר אֲזוּר, ט' בְּתִים)
(Ber 86 b; M s 103; III, 100).
- חֲאֲדִי אֲלִגְנִיב אֲנִבְהָ וּבִאֲדִר אֲלִסְלָאִם בִּלְגִּי אֲלֵא אֲלִמְחִבּוּב מֵעוּצָה סִיידִי
(A¹ 47; Be 51 b; Ber 245 b; Ga 32 b; K¹ n 34; K² 15 b;
L 25 a; M n 52; III, 47; IV, 74).
- יֵא אִיְהוּ צִבִּי אֲלִשְׁרוּד סִלִּם עֵלָא צִאֲפִי אֲלִכְרוּד
(A² 135; Be 111 b; Ber 297 b; Ga 53 b; K¹ s 33; L 85 b;
M s 55; I, 25; III, 121).
- 160 יֵא זִין אֲזֵהָאֵר אֲלִמְשִׁאֲמִים כִּם לִדִּי פִיךְ אֲלִרְאִיחָהּ (שִׁיר אֲזוּר, ח' בְּתִים)
(A² 140; Be 119 b; Ber 90 a; Ga 85 b; K³ 31 a; L 82 b;
M s 9; III, 122).
- יֵא כֹאֲתִב אֲלִכְטִי אֲלִמְתִּרְגָּם הָאֵת לִי כְּטִי אֲלִקְלָם (Ber 30 1 b; III, 125).

קאל אלאדיב נומי תשרד יא גורבתי ען אלבלר (שיר אזור, ו' בתים)
(A³ 5; Be 78 a; Ber 85 a; K¹ 29; K³ 30 b; L 88 a; M s 92;
III, 143).

קול דודי דופק בחר המור ואשמע הלל ושיר מזמור (Ber 185 b).
קנה בינה וחכמה ומוסרי הכמים והסר חטא וערמה ותמורדי גשמים
(שיר אזור, ה' בתים) (Ber 151 a).

130. יסבה אל אזכיר יודע בכל סתרי לבבי (שיר אזור, ז' בתים)
(Be 93 a; L 68 a; III, 149).

ישבת מנוחה היא לבני סגולה מה טוב ומה נעים בואך בחמלה
(A¹ 21; A¹ 21; Be 16 b; K¹ 4; L 13 a; M t 13; IV a 16).
ישובי בתום ידירה ידירה פי שרף דיננא (Ber 171 b).

ישושבנים בואו נחזה חוד רעיה ראש מסובין תראו הן צבי על צביה
(Ber 208 b).

ישישי נברת ישמחי ללבי שחרי וערבי (שיר אזור, ה' בתים)
(A¹ 54; Be 132 a; Ber 117 b; Ga 47 b; M s 48).

135. ישכלי ונפשי יהמו כלילה עולים בצהלה (שיר אזור, ז' בתים)
(A¹ 59; Be 131 a; Ber 116 a; Ga 61 b; K² 1 b; M s 40).

ישלומית יגיעו להדרת עם קודש כנהר ישפיעו בנחת ובנופש
(A¹ 5; Be 17 b; K¹ 5; K³ 39 a; L 13 b; M t 14; IV a 17).
ישם אל חי יהיה בעזרנו ויקבץ את כל נדוחינו (שיר אזור, ה' בתים)
(Ber 17 b; III a, 7).

ישם ייחוד מלכי וצורי אזכור אותו בחלומי (שיר אזור, ז' בתים)
(Ber 183 a).

ישמעו לי כל מקהלות דודי הבנינו דודים למאמרי (שיר אזור, ו' בתים)
(Ber 18 a; L 77 b).

140. ישמעו קול שופר רמזי יש בו נעלם (A¹ 13; Ber. 199 a).
ישרד מנאמי עוהגי אלהור באלליל אזהר נאציי (שיר אזור, ז' בתים)
(A³ 32; L 84 a; M s 10).

c שירים בלשון ערב.

אבדע ברב אלערש אלאהן עאלמא כאלק גמיע אלכלק מפצה ואעגמא
(A³ 9; Ber 254 a).

142a אבו יהודה (יקול) נצם דא אלקול אלעצים (M n 49).

142b אבו יהודה נצם דא אלקול אלעצים (M n 51).

אבו שמעון יקול יא מזור אלעין אמלת אלהגר ומא פכרת האלי
(IV, 63).

143a אבו שמעון יקול יא מרסלי אנתבה לים תבקא גאפלי (L 116 a).

(A¹ 2: A³ 38; Ber 12 a; K¹ 3; L 10 a; Mt 12; II, 13;
IV a, 7).

111a יקול אלשער אלוהמאן יא רחמאן תגרני מן גוא אלומאן
(שיר אזור, ו' בתים) (Ber 64 a).

לבני יחשקה עפרה לשכלי החלי (שיר אזור, ו' בתים)
(A² 139; B 8; Be 100 a; Ber 153 a; Ga 99 b; K¹ s 37;
L 92 a; M s 73; O 77 b; III, 12 b).

לך דורי אני משתאק פי קלבי וסר עקלי
(Be 19 a; Ber 69 b; L 150 a; M s 49; III, 127).
מאהבת רעיה איומה פי יגיד לאל תהלה (שיר אזור, ו' בתים)
(Be 110 b; Ber 182 a; L 125 a; M s 96).

115 מה לאלכואכב נורהא ישעל פיהא שוק נארי (Ber 61 a).
מגלות לבי מאוד חרד קול דודי גנת אגוז ירד
(A¹ 89; Ber 20 b; Ga 46 a; K¹ s 11; K² 11 b; M s 53;
O 49 a).

מהדר חתן וכלה זרהו נפשי ושכלי (שיר אזור, ח' בתים)
(A² 133; A³ 54; Be 68 a; Ber 180 a; Ga 63 a; K¹ s 46;
K³ 37 a; M s 34; L 122 b; III 131).

מה טוב ומה נעים חברת בני תורה (שיר אזור, ח' בתים)
(A² 101; B 9; Ber 36 b; Ga 50 b; L 168 a; M s 91; II, 29).
מהר נשיא דגלי תן כוס ישועות לי מקנקני
(A¹ 93; Ber 22 a; Ga 94 b).

120 כסאן באלקבול ואלעז בעת רצון ונופש (שיר אזור, ח' בתים)
(Ber 141 a).

מעלות גלגל וחשמל שאלו רעיה בגיני (שיר אזור, ח' בתים)
(Be 63 b; Ber 181 a; L 172 a; 149).
מפאתי חשמל גלגל בטיב יגמל על אופני (Be 14; Ber 25 b; O 39 a).
מישוי חתן עלה על לבי לכלה קום בשרה תשבי
(A¹ 87; A³ 47; Ber 18 b; Ga 87 b; K¹ s 9; L 74 a;
M s 44; III, 130).

סאלס יקול יא ודי קה ענדי וארגב ואסתטיב (שיר אזור, ו' בתים)
(Ber 108 b; Ga 96 b).

125 סבחאן עאלי סמאחו ואלכל צנעהו
(A² 74; B 23; Be 94 a; Ber 72 b; L 141 a; M s 59).
קאל אב שמעון האת לי כאס אלישראב אלממתלי
(B בנספה; Be 75 a; K¹ s 50; K³ 14 b; L 91 b; M s 94;
III 142).

- בְּרִיק אֲלִימָן יִשְׁעֵל בְּנִצָּף אֲלִלִיל מְנִיר (שיר אזור, ו' בתים)
 (A² 83; A³ 33; B 15; Be 103 a; Ber 63 a; Ga 68 a; K¹ s 38;
 K² 19 a; K³ 16 b; L 132 b M s 18; O 58 a; I, 38; III, 94).
 94a בֹּרֶק בֶּרֶק אֲלִימָאֲנִי בְּפִיִּצָּן חֲאֲצִלִי וּמְרִיךְ פִּי אֶלְקֶרְאֲנִי בְּנֶאֱרָה שֶׁאֶעֱלִי
 (ש"א ו' בתים) (M s 108).
 95 דוֹר בַּחֲלוּם יִנְחִינִי לִמְכוּנִי סָבִיב לְשׁוּמְרוֹן (שיר אזור, ט' בתים) (Ber 98 a).
 דוֹדִי צַח שְׁפֹתַי הַפְּצָה וּרְצָה בְּמַהֲלָלִי (A¹ 94; Ber 201 b).
 דְּמַעֵי כְּטֹל הַמֶּל וְלֹא דְמַמָּה עֵינִי (Ber 94 b; III, 101).
 הָאֵת אֶלְקֶלֶם יֵא צֶאֱפִי אֶלְדָּאת וְאַחְצֵר לַחֲבָרִי וְאַלְדּוּאֵת (שיר אזור, ו' בתים)
 (A¹ 107; B 18; Be 87 a; Ga 55 a; H 14; K³ 20 b, 54 a, 70 b);
 L 78 a; M s 7; I, 42; III, 102).
 הֵב כּוֹס זֶה נִרְפָּאָה יְגוּנִי זֶה אֲשֶׁר יִזְרִיחַ רַעֲיוֹנִי (Ber 45 a).
 100 הֵם יָדִיר אֶל תּוֹכִירָנִי עַל שְׁמוּעַת הַמְּרִיבִים (שיר אזור, ח' בתים)
 (Ber 99 b; III, 10 b).
 וְצִלְנָא הָאֵתָּה אֶלְאֶלְחָאן בְּיוֹם תֵּאֲנִי רַגְבִּי (שיר אזור, י' בתים)
 (A³ 59 (קצתו); Ber 154 a; M s 104; Steinschneider-Festschrift
 95—97).
 יֵא טַאִיר אֶלְבָּאן אֶתְרַת פִּי קִלְבִּי אֲשַׁגְאן (שיר אזור, ח' בתים)
 (Be 66 a; K¹ s 45; L 173 a; M s 95; III, 153).
 יֵא טַאִיר אֶלְבָּאן וִרְתַּת פִּי קִלְבִּי אֲשַׁגְאן דְּכֻרְתָּנִי אֶלְעָאֶלֶם אֶלְלִבִּי
 (A² 94; A³ 34; Be 133 b; Ber 77 b;
 Ga 77 a; K³ 47 a; L 157 a; M s 26; III, 117).
 יֵא טַאִיר אֶלְבָּאן כְּתֻרַת פִּי קִלְבִּי אֲשַׁגְאן אֶדְכֵר לְכָלִי וְאַבְתָּרִי
 (Ber 79 a) (שיר אזור, ה' בתים).
 105 יֵא מַחֲיִי אֶלְנִפּוּס סֶלֶם עֲלֵא גִסְמִי מִן אֶלְמַעְאֲצִי
 (A² 136; A³ 57; B 26; Be 62 b; Ber 68 b; Ga 76 a;
 K³ 13 b; L 149 a; M s 16; III, 116).
 יֵא מַטְלֶק אֶלְטִיר אֶלְמַשְׁפֶּק רֹזֶק מִן אֶלְלָה מַתְפֶּק (שיר אזור, י"א בתים)
 (L 176 a).
 יֵא עֵין מֵא בֶּאֱלֶךְ שְׁגִיָּה תִמְסִי דְמוּעֶךְ דְּאֶרִיָּה (שיר אזור, ו' בתים)
 (Ber 89 a).
 יוֹם יַחֲדֵתִי בַחַן תְּעִלִי בְקֶשִׁי דוֹרֶךְ וְלוֹ יִשְׁאֲלִי
 (A¹ 69; Be 18 a; K¹ 1; L 14 b; M s 68).
 יוֹם לִיּוֹם שְׁמַחָה לְעַם נִסְגְּלוּ סָבִיב סִינִי וְדַת קִבְלוּ (Ber 211 b).
 110 יוֹם מַתָּן תּוֹרָה רֵאשִׁית שְׁמַחְתִּי בַחַג הַשְּׁבוּעוֹת נִתְבוּסָם דְּתִי
 (A¹ 69; Ber 197 a).
 יוֹם שַׁבַּת תְּשַׁמַּח מְאֹד נַפְשִׁי תִתְּאוּהָ לְעֵלוֹת לְהֵר קִדְשִׁי

אלבם אלנור מוסא אלכלימא רבאני (שיר אזור, ז' בתים)
(L 160 b; M s 102).

80 אלבם אלנור נפסי ועקלי רבאני יום רבי בסיני תגלא ואוראני
(Be 145 a; Ber 132 a; O¹ 19 a; I, 13).

אלבם אלנאר נפסי ועקלי רבאני יום רבי בסיני תגלא ואוראני
(Ber. 132 b).

אל המיוחד שם כבודו שומרי ברוך שמו לעד אלהי קוני
(A¹ 15; A² 63; A³ 18; B 68; Be 49 a; Ber 271 a; Ga 22 b;
K¹ n 2; K² 7 a; L 17 b; M n 29; O 57 a; III, 11; IV 51).

אל המרום על תהלה יענה איש דל אשר בער בלבו אש סנה
(A¹ 74; A³ 12; Be 50 b; Ber 267 a; Ga 23 a; K¹ n 1;
L 17 a; M n 60; O 91 a; III, 12; IV, 32).

אל המרום על תהלתך פונם לדל דופק על פתחך תן שאלתי
(A¹ 53).

85 אלה אלפת קולי בתדתיב אלמעאני (שיר אזור, ח' בתים)

(Be 73 a; K¹ s 72; K³ 40 b; L 111 a; M s 87; I, 17).

אם ננעלו דלתי נדיבים דלתי מרום לא ננעלו (שיר אזור, ז' בתים)
(A¹ 63; A² 148; B 24; Be 117 a; Ber 102 a; Ga 122 a;
H 13; K² 4 a; K³ 52 b; L 81 a; M s 11; I, 29; III, 74).

אסבח כאלהי רב אלכללאיק אלאה אלכל תעאלא פי סמאה (על דרך א"ב)
(A¹ 112; A³ 64; Be 29 a; K¹ 3; K³ 5 b; L 40 a;
M n 14; IV, 25).

אקה יא צבי אלבר ואסמע קריחתי נסבח למן דבר לגסמי וחיותי
(A¹ 62; A² 75; A³ 36; Be 69 a; H 10;
K¹ s 32; K³ 44 a; L 131 a; M s 37; I, 28; III, 75).

אשאלה אל נאמן על ברואיו כולם שם בשחק משכן רם ומכל נעלם
(Ber 207 b).

89a אשבח לרם על כל נשמה אדון עולם אשר לו הגדולה (M n 74)

90 באללה באדר פי סלאמי יא רסול אל מול אהובי אל יהא עזרתו
(A² 53; Ber 262 a; Ga 19 b; K² 9 b; L 27 b; M n 59;
III, 39; IV, 69).

ביום שבת אשבח לאל חי גואלי ואקריב קרבנות ריח ביום שוב היכלי
(A¹ 13; A³ 41; B 4; Be 10 b; Ga 12 b; K¹ 10;
K³ 60 a; L 9 b; M t 10; II, 9; IV a 4).

ביצאך ציר בעירנו וקול התור בארצנו קבוצ את כל פזורינו לציון מאוינו
(Jer 216 b).

בליל שמורים אשיר לקוני בחסדו נגלה והסיר יגוני (A¹ 8; Ber 195 b).

אהבת דודי עזי וזמרתי עת רצין ישמע תפלתי (L 166 a; M s 51; I, 2).
אהבת יום שבת מנוחה תנחיני אשמח ואשירה שירה לאדוני
(A² 7; A³ 42; B 6; Ber 8 a; Ga 163 b; K¹ 13; K³ 60 a;
L 11 b; M t 11; II, 10; IV a, 5; Steinschneider-Festschrift,
p. 93—95).

65 אהבת צבי ברח עלי בחן מרה מיום תמול
(A¹ 94; Ber 22 b; Ga 95 b; K¹ s 12; O¹ 32 b; I, 4).
אהבת צביית חן אשר גלתה לבי ונפשי יום נדוד שבתה וכבת עיני
(A¹ 51; Ber 106 a; Ga 82 b; K² 10 a;
L 156 a; M s 36; O 55; I, 5).

66a אהבת צור קוני בתוך לבי ייחודו שחרי וגם ערבי (M s 52).

אהבת רעיה רצוני מחמד לבי ונפשי (שיר אזור, ו' בתים)
(Be 80 a; K¹ 17; L 124 a; M s 33; I, 3; I, 130).

אהובי אשר אהב אליו תשוקתי (Ber 94 a).
אהוב לבי שמח במצות נכתבו

(K¹ s 48; K³ 42 a; L 144 a; M s 70; I, 32).

70 איזמה בהר המור עלי לך ובשרי (שיר אזור, ו' בתים)
(A¹ 65; A³ 53; Be 95 a; Ber 158 b; Ga 119 a; L 128 b;
M s 5; I, 8; III 76).

איזמתי בהר המור תסובב היכלי תעיריני בשיר מזמור בתוף ובצלצלי
(Be 99 a; Ber 152 a; H 23; K³ 26 a;
L 99 a; M s 101).

איזמה לרוד חכי מלכי עזרי וגואלי (שיר אזור, ו' בתים)
(A¹ 60; Be 91 b; Ber 27 b; H 20; K³ 45 b; L 127 a;
M s 43; I, 6).

אייהו אלחצן אלמסמא אסם ואחד לא יזול (שיר אזור, ו' בתים)
(Be 71 b; Ber 177 b; Ga 60 b; Ha 8; K¹ s 44; K³ 18 a,
69 b; L 144 b; M s 61; I, 24; III, 77).

אייהו אלקצר אלימאני די בלי בה כאמרי
(Ber 178 b; Ga 80 b; L 145 b).

75 אבר אלליל אתפק כאם ישפאף מן חלב (שיר אזור, ו' בתים)
(Ber 188 b; L 175 a; I, 22).

אבר אלליל יא נדים האת כאם עסא אטיב (שיר אזור, ו' בתים)
(L 162 a; M s 24; I, 23).

אלאה אלכל ויא רב אלנלאלי ויא עאלם בכל סרי ופעלי (על דרך א"ב)
(A¹ 59; Be 52 a; K¹ n 47; L 32 a; M n 9; IV, 29).
אלבם אלנור גאית פואדי באלעקלא (Ber 131 a).

- שובי כלילת הוד שלומת היפי למה ברוב הבלך זמנך תרדפי
(A¹ 87, 123; Ber 259 a; Ga 20 a; L 50 b, 55 b; IV 139).
- שועת גברת יה שמע כי חרדה גם קיבלה גלות ביום כך מידה
(A¹ 79; L 55 b; M n 42; IV, 141).
- שחר אביע תהלה לאל רם על כל מהללי (בנספח A¹).
- 50 שלומת אהבה אמרי לדודך ילמד חן עלי ילדי נדודך (Ber 271 b).
- שמיני עצרת בשמחה ורנה וישר החסד עלי ממונה (A¹ 11; Ber 198 b).
- 51a שמע קולי אדון כל היצורים (M n 94).
- שמעתי מפאתי תימן קול ידיר קיים ברית נאמן
(A¹ 17; Be 128 b; Ber 201 a; Ga 169 a; K¹ s 19; K³ 25 b;
L 73 a; M s 71; II, 95; IV a 19).
- שמעתי קול תוף וקול מחול קול אומר שלום עלי נימול
(A¹ 18; Ga 169 b; L 73 b; M s 72; II, 94; IV a 18).
- שפל רוח אני בין הישישים אישר המה במלחמתם חמושים (A¹ 81).
- 55 שרפרף הוכנה לשני מלכים ועליה כלי צמר שטוחים (Ber 273 a; IV, 144).
- b שירים מעורבים מלשון עבר וערב.
- אבדא בתוחד רבי סר קלבי פי כל מנטקי פי שרקחו ואלגרבי
(Be 136 a; K¹ s 20; L 126 b; I 35).
- אבו יהודה יקול פי ראי מעקול יא מזכי אלעקול תבלג מראדי
(A¹ 33; Be 47 b; Ber 265 a; Ga 162 b; K¹ n 23; K³ 7 a;
L 28 b; M n 35; O 80; IV 18).
- אבו יהודה יקול קלבי תפכר ולא נמצא לעפעפי תנומה
(B 33; Be 47 a; Ber 261 a; Ga 26 a; K¹ n 22; L 39 a;
M n 32; O 49 a; III, 19; IV, 19).
- אב שמעון יקול יא כאלקי כון בעוני מן אחואל אלזמאן (על דרך א"ב)
(A³ 77; B 28; Be 75 b; Ber 176 b; Ga 54 a; K⁸ 18 b;
L 107 b; M s 3; I, 27; III, 5).
- 60 אבו שמעון יקול יא נדים אסמע כד רזקך באלרפק לא תטמע (שיר
אזור, " בתים L 75 a).
- 60a אבו שמעון יקול יא צאח אטיל ואפתיך פי סרי (שיר אזור, ו' בתים
(M s 63).
- אב שמעון קאל קלבי ינשרה פי דבר רבי
(A¹ 33, 70; A² 129; B 17; Ber 48 a; L 120 a; M s 1; I, 26).
- אהבת דור הפצי וגם הישקי בת נדיב עורי ובו דבקי
(A¹ 88; A² 80; A³ 43; B 10; Be 112 b; Ber 20 a; Ga 45 b;
K¹ s 10; K² 9 b; K³ 50 b; L 64 a; M s 50; O¹ 18 a; I, 1).

- מאין סוף נפשי תעיריני לחכמה תרצה ותוריני
(A¹ 93; Be 22 a; K¹ s 52; L 11 a; Mt 16; IV a 15).
- 30 מהסדוהי דמרן מקשר בגין עבדוהי הדסה מיישר (Ber 46 a) (בלשון ארם).
מי נשקני ואני גולה וסר הומה בתוך תימן ומתיפה
(Be 46 a; Ber 227 a; L 21 a; M n 5; IV, 156; I, 86 a).
מי נשקני ואני נגעלת תוך אהלי קדר יקר זוללת
(A¹ 91; Ber 226 b; M n 93; IV, 157; I, 85 b)
מי נשקני ואני נעלמת ויאמרה לי אל תהי נדהמת (IV, 162).
מי נשקני ואני סובלת על בן אמתי זה ומתבהלת (IV, 160).
- 35 מי נשקני מנשיקות אהבה בנוה חדר מלך גבולי נסכה
(B 32; Be 45 b; Ber 227 b; Ga 25 a; K¹ n 26; K² 22 a;
L 25 b; M n 4; I, 56; III, 57; IV, 155; I, 86 a).
משוך החן להשפיע אל הדסה בנין אבות ותינוקות קטנים
(A¹ 53; Be 33 a; Ber 246 a; K³ 5 b, 10 a; L 49 a; M n 41;
IV, 149 a).
נפש ושכל שאלו לי איזה מאד מתהללי (Ber 100 b).
נפש יחידה איך לסוד אל תצפני עורי יחידתי ולמה תישני
(A¹ 74; Ber 233 a; Ga 36 a; IV, 121).
עורו ישינים שם י"י יחדו ערב וגם בקר בחן תועדו
(A¹ 8; Ber 268 b; L 22 b; M n 47; IV, 124).
- 40 עין ולב יחד מריבים בין הכרובים סובבים
(Ber 101 b; Ga 124 a; O¹ 8 b; III, 137),
צבית חן בהר סיני תעיריני בהגיוני וקול דודי מאור עיני בבואו שמעו
אזני (Ber 215 a; III, 141).
קול דודי דופק דלתי אקומה אפתחה לדודי (שיר אזור, ו' בתים)
(Ber 183 b).
ריח הדם עלה ונפש נבהלה קמתי חצות לילה ורודי ינחיני
(A¹ 29; A² 87; A³ 27; Be 34 a; Ber 266 b; Ga 18 b;
K¹ n 28; K³ 33 b; L 16 a; M n 7; IV 132).
שבה אזכיר במזמור שיר ידידות בנועם שיר ליוצר העתידות
(A¹ 42; M n 84; IV, 134; לוח 154).
- 45 שבה אל חי אשר ברא לכל חי ומלכותו עדי נצח נצחים
(A¹ 6; A² 64; Be 48 b; Ber 261 b; Ga 18 a; K¹ n 4;
K³ 12 b; L 37 b; M n 40).
שובי יפיפיה אלי פני דורך אל תישני רעיה רב לך צפון סורך
(Ber 35 a; Ga 79 a; M n 1). (שיר אזור, ו' בתים)

איומתי תעורר אהבתי להזכיר שיר לנורא על תהלות
(A¹ 28; A³ 24; Be 31 b; Ber 266 a; Ga 24 a; K¹ n 31;
L 48 b; M n 1; III, 14; IV 22).

איומתי תעורר הישינים להתלמד בסוד תורה תמימה
(A¹ 43; A³ 28; Be 32 a; Ber 274 a; L 31 a; M n 55; III,
26; IV, 21).

אילת חן בגלות תסמכני ובלילה בתוך חיקה מלוני
(A¹ 40; A³ 11; Be 32 b; Ber 248 b; K¹ n 50; K³ 11 a;
L 35 a; M n 56; III, 27; IV, 41; 133 לוח).

15 אל מרומם שמו על כל ברכה יצו חסדו וטובו ממרומים

(A¹ 9; Ber 269 a; L 44 b; M n 45; IV, 34).

אל עליון יצו יומם לחסדו ינהלה לכל דלים ורשים
(A¹ 11; Ber 270 a; IV, 33).

אם תחפצה בן איש לסודות נבחרו תקנה לך חבר ורעים יקרו
(A¹ 7; A³ 23; B בנספח; Be 30 a; Ber 268 a; K¹ n 46;
L 72 a; M n 36; III, 8; IV, 6).

אני הרל ועזי עיר ומגדל ומבטחי וחשקי שם יי
(A¹ 41; Be 31 a; K³ 11 a; L 30 a M n 58; III, 23; IV, 9;
128 לוח).

אקוה חסדך שוכן מעונים שלח ישעך לעם קדש נדודים
(A¹ 66; Be 25 a; Ber 274 b; K³ 1 a; L 35 b; M n 57; III,
16; IV, 35).

20 ארץ ושמים וחילם עומדים לעשות רצון קונם ושיר יביעו

(A¹ 13; Ber 270 b; K³ 3 b; IV 56; M n 112).

ביעלת חן יחידתי דבקה ושכחתי בגלותי מצוקה
(A¹ 31; Be 27 a; Ber 267 b; K³ 10 a; L 44 a; M n 39;
III, 37; IV 66).

בצאת חתן למול כלה אשבח לאל נורא (Ber 218 b).
חדל דל מעשות כרם ומגדל ואל תשתה לרוב יין ותשכר (Ber 272 a).
חלום חלם יריד נפשי בשחר ופתרונו יהא טוב לך ונעים
(A¹ 30; Be 60 b; Ber 60 b; L 37 a).

25 יום אזכרה עלמה יפה מהודרה אבין בכל חכמה נגלה ונסתרה (שיר
אזור, ו' בתים) (A¹ 29).

יונה לדודה איש אמונות תאבה כי מזמן קדמון באהבה שגבה
(Ber 273 a; IV, 86).

יחידה בת גלים בחרך אל עליון פזוריך דלים בעזבם הר ציון (Ber 277 b).
יחידה החשי בשבח לצורך בעה ישע יהא זורח מאורך (Ber 271 a).

א.

שירי שלם בן יוסף שבזי.

a שירים בלשון עבר.

- 1 אבי יהודה יעורר ציר תעודה כלי המדה אשר נבחר בדורו
(A¹ 37; A³ 14; Be 46 b; Ber 265 b; Ga 22 a; 172 a;
K¹ n 52; K² 6 a; L 36 a; M n 30, III, 18, IV, 17).
אדון הכל מיהיה כל נשמה יצו חסדו לבת נדיב חכמה
(A² 67; Be 43 b; Ber 261 a; Ga 20 b; K¹ n 20; L 37 b;
M n 28; III, 1, IV, 1).
אהבת הדסה על לבבי נקשרה ואני בתוך גולה פעמי צוללים
(A¹ 10; A² 30; Be 33 b; Ber 269 b; Gen 21 a; K¹ n 3;
K³ 2 b; L 20 b; M n 3; III, 13; IV, 12, 129).
אהיבי איך יסוד תשאל תחלה ולא בנת בראש בנין ספירות
(A¹ 54; A³ 55; Be 25 b; K¹ n 43; K³ 9 a; L 38 a; M n 38;
IV, 16).
5 אהוב לבי בחר סיני העירוני בהגיוני וקילו ישמעו אזני כיפיו צהלו פני
(Ber 215 b).
אהוב לבי נבון דעת יתירה אשר ישיב דבר חכמה ותורה (Ber 272 b)
אהוב לבי נשיא הדור בעירו אשר הגה בתורה התמימה (IV 62).
אזיל דמעותי כמטר יזלו על כל בני חמדה בגלות הלכו
(A¹ 85; A³ 49; Ber 263 a; Ga 42 b; K¹ n 24; K³ 15 a;
L 54 b; M n 76; III, 33; I, 100 a).
איזמה את פני דודך תחלי בעד העם אשר נפשם ענומה (IV, 24).
10 איזמה בת מלכים התזמה עד כמה בגלותך עלובה
(Ber 275 a; M n 48; IV 23).
איזמה המשיי שבטי המוני ממצולה לדודך בקישי יקים לסוכה הנפולה
(שיר אזור ו' בתים)
(A¹ 61; A³ 6; Be 90 b; H 21; K¹ s 25; K³ 35 a; L 72 a;
M s 42; I, 7; 132).

סדר רשימות השירים.

א. שירי שלם בן יוסף שבזי.

a שירים בלשון עבר (1—55).

b שירים מעורבים מלשון עבר וערב (56—141)

c שירים בלשון ערב (142—188).

סימני שם המחבר הרשומים בראשי בתי השירים אשר לשבזי.

ב. שאר משוררי תימן ושיריהם.

(ברשימת שירי כל משורר ומשורר אות a סימן לשירים העברים,

אות b לשירים המעורבים בלשונם, אות c לשירים הערביים).

ג. שירי תימן שלא נודע שם מחברם.

a שירים בלשון עבר (1—108).

b שירים מעורבים מלשון עבר וערב (109—156).

c שירים בלשון ערב (157—205).

שירים שאינם נמצאים כי אם ב"י M וב"י A¹.

שירי חתונה.

ד. שירי משוררים אחרים הנמצאים בין שירי תימן.

ה. הקדמה לשירות מכ"י A¹.

פתיחה לקבוץ שירים מכ"י Ber.

פירוש סימני כתבי יד וספרי דפוס המראים ברשימות אלה מקום כל שיר ושיר הלא נמצא בפרק הראשון לחלק שאינו עברי מספר זה.

אלה כנויי שמות המחברים הנמצאים בשירים והם על דרך תמורת א"ת ב'ש.

בביץ = שלמה.

הזמק = סעיד.

התכי = סאלם.

מסמת = יהיא.

קפמק = דויד.

ש"א = שיר אזור (בל"י ערב מושח).

שירי תימן.

דשימות שירי בני ישראל אשר בתימן בלשון הקדש
ובלשון ערב

הנמצאים בכתבי יד ובספרי דפוס.

ראשי השירים ומקומותם

אספם וערכם מערכות מערכות

בנימין זאב באכער.

בודאפעשט התרע"א.

גדפם בדפוס של אברהם ין דוד אלקאלאי ובנו בפרעסבורג.

33.

A BUDAPESTI ORSZÁGOS

RABBIKÉPZŐ-

☐ INTÉZET ☐

ÉRTESITŐJE

AZ 1909—1910. TANÉVRŐL.

BUDAPEST

1910.